

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

AARBØGER

UDGIVNE AF

HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

1918—1920

III. BIND

AALBORG

I KOMMISSION HOS MARINUS M. SCHULTZ

P. HANSENS EFTFLG'S BOGTRYKKERI
EMANUEL SCHØLIN & M. ELBÆK

1920

INDHOLD.

	Side
<i>Vorgaards Historie (Bælum Sogn) ved Chr. Heilskov, fhv. Bibliotekar, Dragør</i>	1
<i>Et Bryllupsdigt fra Kjær Herred ved Alexander Rasmussen, Sognepræst, Kongerslev</i>	43
<i>Rasmus Kaagbyggers og hans Sønners Historie af J. Rasmussen, Lærer, Haverslev</i>	52
<i>Skipper Klement og Aalborg Slot af J. P. Stenholm, Tandlæge, Aalborg</i>	131
<i>Barndomsminder af F. T. Hvass, Jægermester, Hellerup</i>	148
<i>Fra Bestyrelse og Redaktion</i>	155
<i>Kulturbilleder fra Lindene ved Alexander Rasmussen, Sognepræst, Kongerslev</i>	157
<i>Homøopatpræsten i Hals af K. Carøe, Kredslæge, København</i>	259
<i>Sebber-Store Ajstrup Kommunes Deling af Chr. Andersen, pens. Lærer, Astrup</i>	276
<i>Konerne i Nyrup af Alexander Rasmussen, Sognepræst, Kongerslev</i>	284
<i>En Ægteskabshandel af C. Klitgaard, Postmester, Vraa</i>	290
<i>Et »Oprør« blandt Slet Herreds Bønder ved C. Klitgaard, Postmester, Vraa</i>	296
<i>Gildebrødre i Guds Legems Lav ved C. Klitgaard, Postmester, Vraa</i>	299
<i>Fra Bestyrelse og Redaktion</i>	<u>307</u>
<i>Gildebrødre i Guds Legems Lav ved C. Klitgaard, Postmester, Vraa (sluttet)</i>	309
<i>Fra Himmerlands Vesteregn af A. C. Ertbøll-Nielsen, Førstelærer, Kongerslev</i>	345

	Side
<i>Digteren Bette Soren</i> af Thomas B. Thomsen, Gaardejer, Ulstedlund.....	367
<i>Et Grandebrev fra Stade (Staae)</i> ved Chr. Petresch Christensen, Byretsfuldmægtig, København.....	377
<i>Kjær Herreds Skoler og Skolevæsen</i> ved Chr. Petresch Christensen, Byretsfuldmægtig, København (fortsætter).....	392
<i>Vejenes Udviklingshistorie i Himmersyssel</i> af J. T. Lundbye, Professor, København	417
<i>Smaastykker:</i>	
Navnet Vitskøl.....	446
Landsdommer Peder Lerche og Mag. Chr. Stistrup	448
Bysmeden i Gandrup	451
<i>Meddelelser fra Bestyrelse og Redaktion</i>	455
<i>Register til III. Bind</i>	458

VORGAARDS HISTORIE

(BÆLUM SOGN)

VED CHR. HEILSKOV

HOVEDGAARDEN Vorgaard, som ifølge »Danske Atlas« skal være en af de ældste Herregaarde i Viborg Stift, ligger i en Lavning mellem Bakker ved Vejen mellem Svanfolk og Terndrup, en Fjerdingsvej Vest for Bælum. Den skreves i gamle Dokumenter *Vore* eller *Vordegaard*. Hovedbygningen har forhen været omgivet af Grave. Disse har faaet Vandtilførsel ved en Bæk, der løber forbi Gaarden og derfra ud i Randrup Mose, hvor den forener sig med Haslevgaards Aa.

Vorgaards ældste Historie er noget dunkel. Gaarden er nemlig ofte bleven forvekslet med Voergaard i Vendsyssel¹⁾. Saaledes henfører T. A. Becker i »Prospecter af danske Herregaarde« den her omhandlede Vorgaards tre første Ejere til Voergaard i Vendsyssel; dog er han saa forsigtig at tilføje i en Fodnote: »Det kan dog ikke med Bestemthed paavises, at her ikke er Tale om Vorgaard i Hellum Herred« — hvad der

¹⁾ Foruden disse to er der endnu to andre Herregaarde i Danmark med nogenlunde enslydende Navne, nemlig Vaar mellem Nibe og Løgstør og Vargaard nær ved Kolding.

imidlertid utvivlsomt er¹⁾. Første Gang, vi hører Tale om Vorgaard, er ved Midten af det 15. Aarhundrede, da Væbner *Mogens Kolde* (Kollæ eller Koylle) ejede den. Den adelige Slægt, hvortil han hørte, førte i sit Vaaben et Blaamandshoved. Han har rimeligvis ikke (som Becker formoder i »Prosp. af danske Herreg.«) haft noget at gøre med den vendsysselske Familie Kall, der i sit Vaaben førte to Kalve. Mogens Kolde omtales 23. Aug. 1463 sammen med Prioren i Frue Kloster i Aalborg og andre i et Brev fra Hellum Herreds Ting angaaende noget Arvegods i Hellum Herred²⁾. Endvidere nævnes han 23. Juni 1470 i et Grinderslev Klosters Brev angaaende en Marksag³⁾.

Mogens Kolde solgte Vorgaard til *Anders Jachimsen* eller *Jacobsen* af den adelige Slægt *Bjørn* med en Bjørnefod i Vaabnet⁴⁾. Denne var en Søn af Jachim Bjørnsen og Margrethe Andersdatter (Hvide). 1449 mødte han paa Skiftet efter sin Farfader Bjørn Olufsen til Stensgaard; 1460 var han Ridder og var da bl. a. nærværende i Aarhus ved Forliget mellem Rosenkrantzterne og Lave Brock; 1466 gav han tiligemed sin Hustru Gods til Helligaandshuset i Aalborg; 1481 var han Rigsraad, og beseglede 1487 Hyldningen i Lund; han var forlenet med Hellum Herred og døde 1490 efter rigeligt at have betænkt Kirker og Klostre. Mod Slutningen af sin Levetid ejede han Halvparten af Randrup i Skibsted Sogn, medens Vor Frue Kloster i Aalborg ejede den anden Halvpart⁵⁾. Han var gift med *Anne Laurensdatter Muus*

¹⁾ Den sidstnævnte Gaards Navn udtales — i Modsætning til Voergaard i Vendsyssel — med Tonen paa sidste Stavelse.

²⁾ Rigsarkivets topograf. Saml. ³⁾ Anf. St.

⁴⁾ Danm. Adels Aarb. IV, S. 90. ⁵⁾ Trap, 3. Udg., IV, S. 472.

(med et Møllehjul i Vaabnet) til Stenalt (Ørsted Sogn, Randers Amt), hvilken Gaard hun som eneste Barn havde arvet efter sin Fader Laurens Muus, og hvor de vel har boet den meste Tid. Anders Jacobsen havde købt en Begravelse for sig og sin Hustru i Franciskanerklosteret i Randers, hvilken dog ikke blev benyttet, da de ligger i deres Sognekirke i Ørsted. Deres Gravsten, der forhen fandtes i Taarnrummet, er afbildet i Nationalmuseets Arkiv. Herpaa ses udhuggede Billeder af en Ridder i Rustning med Hustru, iført en vid, folderig Dragt. Langs Stenens Rand staar følgende Indskrift:

hic · iacet · dn̄s/andreas · iacobi · miles · de · stenolt
· /cu · ogfjore · dn̄a · anna · año · dni · [m] cccc ·
lxxxx · lxxx

(Her ligger Hr. Anders Jacobsen, Ridder, til Stenalt med Hustru Fru Anna. I Herrens Aar 1490, 80.)

Anders Jacobsen Bjørn opgives at være død 1490. Tallet 80 maa da være Hustruens Dødsaar 1480, skøndt det er en usædvanlig Angivelsesmaade paa en middelalderlig Gravsten.

Ægteparret havde følgende ni Børn: 1) *Jacob* eller *Joachim Andersen* til Vorgaard. 2) *Bjørn Andersen* til Stenalt, gift med Anne Henriksdatter Friis, † 1542. Det var ham, der var meddelagtig med Ebbe Strangesen, Lensmand paa Ørum, i Drabet paa Rigsbovmester Poul Laxmand paa Højbro i København 1502. 3) *Jep Andersen Muus*, der fik Randrup, som han oprettede til en Sædegaard, og vistnok døde ugift (tidligst 1509). 4) og 5) *Erik* og *Niels Andersen*, der vistnok døde som smaa. 6) *Margrethe Andersdatter*, gift med Axel Jepsen (Thott) til Støvringgaard, hvor

hun levede som Enke 1495. 7) *Sophie Andersdatter*, gift med Herman Flemming til Knudstrup og Bavelse. 8) *Inger Andersdatter* til Randrup, som hun fik ved Broderens Død, gift 1. Gang med Niels Jensen (Munk) til Visborggaard, 2. Gang med Jens Thygesen (Seefeld) til Dalsgaard i Vive Sogn. 9) *Anne Andersdatter*, gift med Otte Emmiksen til Stensgaard paa Fyn.

Efter Faderens Død tilfaldt Vorgaard som allerede nævnt Sønnen *Jacob* eller *Joachim Andersen* (*Bjørn*). Han nævnes¹⁾ 1480 som Medudsteder af et Vidne af Skovby Herredsting, var 1484 Hofsinde, laa to Aar efter i Borgeleje i Dalby Kloster i Skaane og 1492 paa Antvorskov, stiftede samme Aar med sine Brødre Sjælemesser for Faderen, skrev sig 1496 til Tybjerg (Præstø Amt), var 1501 forlenet med Gaunø og havde desuden Vennebjerg og Hellum Herreder i Forlening; disse Len blev ham dog af Kong Hans fradømt 1505, fordi han (ligesom forresten ogsaa Faderen) havde taget Jord og Ejendom fra Kronens Bønder og svigagtigt ladet dem sværge til sin Gaard »Wordegord«s Enemærke²⁾. Det er vel til denne Sag, at man maa henføre det »klage breff [af 1505] offuer Jacob Anderszen aff Worgaard aff nogle bønder j Fleskombherrit«³⁾. 1503 var han Rigsraad og 2 Aar efter Afsending til Herredagen i Kalmar; 1509 var han tilstede i København ved Forhandlingerne med Sverige; 1511 var han Lensmand paa Annisse i Nordsjælland og var da endnu kun Væbner, men Aaret efter var han Ridder; blev 1516 forlenet med Nørlyng Herred, og skrev sig 1522 til Støvringgaard, som

¹⁾ Danm. Ad. Aarb. IV.

²⁾ Danske Atlas, V, S. 101—02, og Kolderup-Rosenvinge: Gl. d. Domme, I, S. 32—34.

³⁾ Ældste danske Arkivregistr. III, S. 75.

han havde arvet Part i efter Søsteren Margrethe. Han døde senest 1525. Muligvis er han identisk med den »Jep« Andersen af »Woergaard«, som 1509 udstedte Skødebrev paa en Gaard i Sønder Salten (skal vel være Saltum) til Vrejlev Kloster¹). Det samme gælder maaske om den »Jacob« Andersen »j Wor-gord«, der 1516 tog 2 Rebs Jord fra en Gaard i Horsens i Vendsyssel²). T. A. Becker fortæller, at han foruden at eje Vorgaard i Hellum Herred efter sin Fader havde arvet »de to Dele« af Voergaard i Vendsyssel, hvilke han i Aaret 1510 solgte til den berygtede Biskop Niels Stygge i Børglum osv. Dette finder jeg ikke bekræftet andetsteds og vil derfor antage, at denne Paastand beror paa en Misforstaaelse³). Før 1496 var han bleven gift med *Margrethe Poulsdatter (Fikkesen?)* til Tybjærggaard (Datter af Poul Henriksen og Cecilie Andersdatter). Som Enke tilkøbte hun sig 1525 en Part i Tybjærggaard af Erik Mogensen (Mormand), der var gift med en Datter af hendes Moster Anne, Claus Rebergs⁴). Margrethe Poulsdatter levede endnu paa Støvringgaard 1555. Med Jacob Andersen havde hun to Børn: *Anders Jacobsen*, der fik Vorgaard, og *Dorthe Jacobsdatter* til Tybjærggaard og Støvringgaard. Hun var først gift med Christoffer Hack til Egholm, f. 1488, † 1539, dernæst med Oluf Glob til Vellumgaard, † senest 1558⁵). Hun besad Tybjærggaard til midt i det 16. Aarhundrede, men døde barnløs.

Anders Jacobsen (Bjørn) blev nu ved Faderens Død (ca. 1524) Ejer af Vorgaard og (tilligemed Søsteren) af Støvringgaard. Han var 1528 forskreven til

¹) Anf. St., S. 40. ²) Anf. St., S. 71—72.

³) Prospector af d. Herreg., 5. Bd.

⁴) Trap, 3. Udg., II, S. 892. ⁵) Danm. Ad. Aarb. 1887, S. 91.

at følge Kongen udenlands, førte 1535 Proces med sin Fætter Anders Bjørnsen, var samme Aar Proviantmester, og levede endnu 1536. Han var forlovet med *Elsebe Grubbe* (Datter af Sivert Grubbe til Lystrup), men døde før Bryllupet. Hun blev senere gift med Jep Torbernsen (Sparre) til Torkildstrup og begravet i Næstved 7. April 1601¹⁾.

Efter Anders Jacobsens Død gik Vorgaard over til Søsteren *Dorthe*, som endnu levede 1562. Efter hendes Død arvedes den af hendes Slægtning, den i Krigshistorien bekendte *Jens Kaas* af Sparre-Kaaserne's Slægt. Han var Søn af Niels Kaas til Staarupgaard og Taarupgaard og Hustru Anne Bjørnsdatter, der var Datter af Bjørn Andersen til Stenalt og saaledes Kusine til ovennævnte *Dorthe Jacobsdatter*. *Jens Kaas* blev født 1516 og førte tilligemed Broderen Bjørn, der senere skal omtales, et ret bevæget Ungdomsliv i fremmed Krigstjeneste. Da en tredie Broder, Jørgen, var bleven halshugget i Lüneburg paa Grund af et Drab, han havde begaaet i 1552 der i Byen, erklærede *Jens* og *Bjørn Kaas* aabenbar Fejde mod Byen, og to Aar efter var denne saa ilde stedt, at den maatte bede den danske Konge om at formane Brødrene til Fred. *Jens Kaas* vendte nu snart efter tilbage til Danmark, hvor han 1555—58 var Lensmand over Viskum Len. Ved Udbrudet af Krigen med Sverige blev han 1562 sendt ud for at hverve Landsknægte; to Aar efter fik han betroet den meget ansvarsfulde Post som Kommandant paa den vigtige Grænsefæstning Elfsborg, der var erobret fra Svenskerne i Begyndelsen af Krigen. Trods Slotets Brøstfældighed, manglende Proviant og Ammuni-

¹⁾ Anf. St., S. 91.

tion samt Mytteri blandt Landsknægtene, naar de ikke fik deres Løn i rette Tid, lykkedes det dog Jens Kaas med stor Dygtighed at holde Fæstningen mod Fjenden. I November 1569 fratraadte han Elfsborg, samtidig med at han blev Øverstbefalende over samtlige Landsknægte. Endnu foretog han, inden Krigen sluttede, et Par mindre Togter ind i Sverige. Siden hører man ikke flere Bedrifter af ham; han har da levet i Ro paa sine Ejendomme, vistnok især Gudumlund. 1567 havde han faaet Lensbrev paa denne Gaard, som han 1573 købte af Kronen. Han skrev sig ogsaa 1562 til Kongstedlund. Fra 1573 til 77 havde han Silkeborg Len og derefter Aalborghus Len indtil sin Død, der indtraf paa Gudumlund 14. Dec. 1579, hvorefter han blev bisat i Viborg i Januar 1580. Han var gift med *Margrethe Eriksdatter Lange*, Datter af Erik Lange den ældre til Engelholm og Anne Gjordsen samt Søster til Alkymisten Erik Lange. Selv var hun i sin Tid anset for sin Lærdom, især for sin Oversættelse af franske reformerte gudelige Skrifter¹⁾. 1584 giftede hun sig igen med Knud Brahe til Engelholm, Lensmand paa Aarhusgaard, senere paa Bygholm, † 1615. Hun døde 1622 efter et barnløst Ægteskab og er tilligemed begge sine Mænd begravet i det af hende selv opførte Gravkapel i Nørup Kirke²⁾. Indskriften paa Gravstenen lyder saaledes:

„Her vnder ligger Begravnen erlig oc velbørdig Mand Jens Kaas til Borggaard som vor Herre henfallit paa hans gaard Gvdumlund den anden Søndag før Jull Nar 1579 hans Alders 65 Nar med sin Kiære Hustru erlig oc velbørdig Fru Margrethe Lange som hensov i Herren den —

¹⁾ Dansk biogr. Lex. II, S. 594—95.

²⁾ Saml. til jydsk Hist. og Topogr. V, S. 213.

Mar 16— Hindis Alder — Mar Gud gifve dennom med alle tro Christne en gledelig oc ærefuld opstandelse.“

Efter Jens Kaas' Død gik Gaarden over til hans føromtaltte Broder, Rigsraad *Bjørn Kaas* til Staarupgaard. Han var i sin Ungdom Hofsinde og var i denne Egenskab med til at ledsage Prinsesse Anna paa hendes Bryllupsrejse til Sachsen 1548. Om hans urolige Liv i Udlandet sammen med Broderen Jens har vi allerede hørt. Efter sin Hjemkomst blev han først Lensmand paa Vordingborg 1561—63, dernæst paa Helsingborg 1563—65, paa Malmøhus 1565—80 og paa Bygholm ved Horsens 1580—81. I Marts blev han optaget i Rigsraadet og kort efter blev han tilligemed Frands Brockenhuus sendt til Norge med 6 Fænniker Landsknægte, hvor de kæmpede ved Oslo og tvang Svenskerne til at ophæve Belejringen af Akershus. I Slutningen af samme Aar var han en af Førerne for et mislykket Indfald i Smaaland, hvorefter han ikke siden kom til at spille nogen fremtrædende Rolle i Krigen. Medens han var Lensmand paa Malmøhus, havde han det Hverv at bevogte Jarlen af Bothwell, der senere døde som Fange paa Dragsholm. Foruden Vorgaard og sin Fædrenegaard Staarupgaard, hvis endnu staaende Hovedbygning han lod opføre eller ombygge, ejede han Vang, Kærsgaard og Ellinggaard i Vendsyssel, Tybjærggaard paa Sjælland og Bjersøholm i Skaane. Ogsaa i København og Malmø ejede han Gaarde¹⁾, saa han har jo været særdeles rig paa denne Verdens Goder. En Del af sine Rigdomme havde han faaet ved Giftermaal (4.

¹⁾ Enken, Fru Christence, solgte ^{50/10} 1581 en Gaard i Malmø til Borgmester Jacob Fectil (Isberg: Malmø stads historia, II a, S. 89).

Novbr. 1554) med *Christence Nielsdatter Rotfeldt*, en Datter af Niels Jensen til Bratskov. Hun døde 1601 og blev begravet 19. Marts i Bjersø (nu Bjäresjö) Kirke i Skaane. Paa et Stolestade i denne Kirke findes endnu Rotfeldt'ernes og Kaas'ernes Vaaben samt Overskrifterne:

FRW	BIØRN
KRISTENDZ	KAAS
N. D.	

Over Indkørselsporten paa det gamle Bjersøholm fandtes Kaas'ernes, Bjørn'ernes, Rotfeldt'ernes og Høg'ernes Vaaben og derunder:

Bjørn Kaases Ferne [ø: fædrene] och Morne [ø: mødrene]. F. Cristense Nils Datterne¹⁾ og Morne.

Bjørn Kaas døde paa Bygholm 26. Marts 1581 og blev bisat 7. Maj i Højslev Kirke i Fjends Herred²⁾. Ægteparret havde følgende syv Børn: 1) *Niels Kaas* til Staarupgaard. Han studerede ved forskellige udenlandske Universiteter, blev gift paa Rydhave 4. Nov. 1593 med *Birgitte Timmesdatter Rosenkrantz*, døde paa Staarupgaard i April 1597 og blev begravet i Højslev Kirke 23. Maj. Hans Enke Birgitte Rosenkrantz fik senere en usædvanlig krank Skæbne. Hendes afdøde Mand havde en Fætter, Gjord Kaas, en Søn af Erik Kaas til Støvringgaard. Efter sin Farbroder Niels Kaas arvede han Taarupgaard, hvor han vistnok boede. Han var i Aaret 1600 bleven gift med Ermegaard Gyldenstjerne, fra hvem han blev skilt to Aar efter paa Grund af sit intime Forhold til Birgitte Rosenkrantz, Fætterens Enke. Hun havde nemlig to Børn med Gjord Kaas. Der forelaa altsaa ikke alene

¹⁾ Formodentlig Trykfejl for F. Cristense Nils Datters Ferne (Richardt och Ljunggren: Skånska herregårdar, 6. Bd.).

²⁾ Dansk biogr. Lex. IX, S. 52—53, og XVI, S. 199.

Ægteskabsbrud, men ogsaa hvad man dengang regnede for Blodskam. For dette sidste blev Birgitte dømt og uden Barmhjertighed henrettet i København 29. Juni 1603¹⁾. Gjord Kaas, der var bleven dømt ære- og fredløs, flygtede, men kom tilbage i 1616, blev da grebet i Hanherred og henrettet i København 9. Marts samme Aar²⁾. 2) *Erik Kaas*, som fik Voriggaard. 3) *Gabriel Kaas* til Tybjærggaard og Bjersøholm, gift med *Maren Jørgensdatter Munk (Lange)*; han levede endnu 1605. 4) *Edel Kaas* til Magaard, levede 1606. 5) *Anne Kaas*, gift med *Albret Hermansen Skeel* til Jungetgaard i Salling. Det var ikke den heldigste Ægtemand, hun havde faaet. Han besad et endog for hine Tider særdeles voldsomt Temperament, og det endte da ogsaa galt. En Dag i Maj 1600 havde han været til Pinsemarked i Aalborg og var der kommen i Klammeri med Niels Juul til Kongstedlund, og det endte med, at sidstnævnte blev stukket ihjel. Hans Arvinger stævnedes Albret Skeel for Kongens Retterting; men da Drabet var sket i en Slags Duel, faldt Sagen bort, mod at Skeel bødede 2000 Daler til den dræbtes Arvinger og gjorde Knæfald for disse. Saa heldigt gik det ikke, da han otte Aar efter forløb sig paa en lignende Maade. Den 8. Oktober 1608 havde han en Sag for Landstinget i Viborg mod Føgden paa Brandholm, Niels Jensen Varde. Da de to Mænd mødtes paa Landstinget, undsagde Albret Skeel sin Modpart med de Ord: »Din Skabhals, Du haver gangen i mit Logement og givet mig spidsig Ord og onde Ord, saa, Herredød, den første Gang jeg møder Dig paa Gaden, skal Du

¹⁾ Pers. Tidsskr., II, S. 114.

²⁾ Kongens Rettertings-Domme 1595—1604, S. 431, og Suhms Nye Saml. 2, II, S. 106.

have Hug, saasandt jeg er en relig Skeel.* Da Niels Jensen forlod Tinget, ventede Albret Skeel paa ham udenfor, trak sit Sværd og huggede ham i Hovedet, saa Niels døde Natten derpaa. Albret Skeel blev nu for Krænkelse af Tingfreden¹⁾ ved begaaet Drab dømt til Døden. Dommen blev afsagt i Horsens d. 25. Januar 1609, og to Dage efter blev han halshugget paa Torvet i samme By²⁾. Baade han og hans Hustru, Anne Kaas, ligger begravet i Junget Kirke. 6) *Kirsten Kaas*, gift i Malmø 1586 med *Ove Urup* til Ovesholm i Skaane. 7) *Helvig Kaas*, død paa Restrup 24. Marts 1638, gift med *Hannibal Gyldenstjerne* til Restrup.

Erik Kaas, som ved Faderens Død blev Ejer af Vorgaard, havde sammen med Broderen Niels studeret ved udenlandske Universiteter (Leipzig, Genf og Orleans); 1589 skulde han ledsage Prinsesse Anna til Skotland, hvor hun skulde giftes med Kong Jacob d. 6. Erik Kaas var to Gange gift: 1. Gang paa Visborggaard 8. Okt. 1592 med *Birte Jacobsdatter Seefeld*, en Datter af Jacob Seefeld til Visborggaard og Sophie Rosenkrantz. Hans første Hustru døde allerede 18 Uger efter Bryllupet, 21. Febr. 1593, og blev begravet 3. April i Bælum Kirke. Samme Aar blev han af hendes Fader tiltalt for at have forvoldt sin Hustrus Død. De nærmere Omstændigheder ved denne mystiske Sag kendes ikke³⁾. Han blev anden Gang gift paa Vorgaard 10. Aug. 1595 med *Anne Iversdatter Krabbe* til Baggsvogn i Vendsyssel, Enke efter Axel Viffert til Viffertsholm (Solbjerg Sogn) og Axelvold

¹⁾ Man lægge Mærke til, at det er dette og ikke Drabet i sig selv, der ansaas for det mest graverende.

²⁾ V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, S. 116—18, og Suppl. S. 34.

³⁾ Daam. Ad. Aarb. 1914, S. 454.

(Skaane). Tre Aar efter døde Erik Kaas og blev begravet i Bælum Kirke d. 28. Sept. 1598. Samme Dag brændte Ladegaarden til Vorgaard mēd alt det indhøstede Korn¹⁾. Hans Enke takseredes 1625 til 895 Tdr. Hartk., men desuagtet blev Arv og Gæld fragaaet efter hende det følgende Aar. 1623 havde hun pantsat Dragsgaard, der, uvist naar, var kommen under Vorgaard, til Falck Gøye²⁾. To Aar efter døde hun paa Vorgaard. Præsten Kristen Staphensen i Aalborg skriver herom i sin Aarbog³⁾: »Imellom den 24. oc 25. Nov. [1625] om Natten døde frue Anne Krabbe till Bagesvoen paa Vorgaard i Himmersyssel, oc den 9. Xbris der effter bleff hun begraffuid i s. Bodils [Budolfi] kircke i Olborgh.« Hvorvidt hendes Kiste senere er overført til Bælum Kirke, er uvist.

Paa Kapellet i denne Kirke findes paa den udvendige Mur Bogstaverne A. K. og Aarstallet 1616. Dette tyder paa, at Fru Anne har ladet Kapellet opføre. I dets Indre findes som det eneste Minde i Kirken om Kaas'erne paa Vorgaard en stor Ligsten, indmuret i Væggen. Den er forsynet med legemsstore Billeder af en Mand med sine to Hustruer. Langs Randen findes Vaabenskjolde, som nu næsten er udslettede; og udenom Stenen er som Forsiring anbragt en Ramme af Ornamentter og Vaabenskjolde, malet paa Kalken. Stenens Figurer er meget ramponerede. Sagnet fortæller, at Fjenden i Svenskekrigen har skudt til Maals efter Stenen. Men heri er dog Svenskerne sikkert uskyldige. Ligstenen er nemlig af et temmelig blødt Materiale (en Art Kalksten), der let forvitrer og skaller af. Under Figurerne staar

¹⁾ Kancelliets Brevbøger. ²⁾ Trap, 3. Udg., IV, S. 469.

³⁾ Saml. til jydsk Hist. og Top. I R. V, S. 84.

Indskriften, der oprindeligt har været forgyldt, men hvoraf nu kun den nederste Del kan læses. Ved Hjælp af en Alskrift fra 1880'erne i Nationalmuseet kan Indskriften dog suppleres og kommer da til at lyde saaledes:

Her neden for denne Steen ligger begravet erlig og velbyrdig Mand [Erik] Kaas til Vo[rgaard s. Biørn] Kaas's oc s[fru] Chrestence Nielsdatters Søn [til Starup]gaard [oc kallede Gud] haanom paa hans [gaard] worgord thend [17] Augusti [Mar?] 1598 med thuende hans [fiere] hustruer s[alig] oc velbyrdig frue Berette [Siøfeld?]t s [Hr. Jacob Siøfeld]tes oc frue soffi Rosenkrantz's Datter af [Bisborg oc kallede Gud hender] paa worgaard thend 21. februarii Mar 1593. Hans anden Hustru var erlig oc velbyrdige frue Anne Krabbe til bagisnoen S. Jffuer Krabbes [oc fru Magalen B[a]ners] Dantter af Østergaardt og Kallede Gud hende paa aar 16 . . Gud giffue denom med alle tro christne en gledelig oc erefuld Opstandelse [Amen]. De soed fru Anne Krabbe denne Stien oc arbed bekoste oc her opsatte 1602.

Da Erik Kaas ingen Børn efterlod sig, tilfaldt Gaarden vistnok Søsteren Fru *Helvig Kaas*, Hannibal Gyldenstiernes Enke, og gik ved hendes Død d. 24. Marts 1638 over til Niels Kaas's og Birgitte Rosenkrantz's eneste Barn *Anne Nielsdatter Kaas*, der tillige havde arvet Taarupgaard og Staarupgaard. Hun var gift med *Albert Rostrup* til Sjelleskovgaard (nu Wedelslund) i Aarhus Amt og Vingegaard i Viborg Amt; han skrev sig til Vorgaard 1638 og 1647. Da Fru Anne døde 1649, gik en Part af Vorgaard over til hendes Søkendebarn *Ingeborg Albretsdatter Skeel* af Jungelgaard, ældste Datter af Anne Kaas og Albret Skeel. Hun blev gift første Gang med *Claus Dyre*

til Linderumgaard i Vendsyssel. Han døde 1610 efterladende en Datter, Anne, der senere blev gift med Folmer Urne til Linderumgaard. Fru Ingeborg blev da anden Gang gift i Aalborg den 9. Okt. 1614 med *Palle Rodsteen* til Lundsgaard paa Fyn, Brandbjærg ved Vejle og Hørbylund i Vendsyssel. Han var Søn

Palle Rodsteen.

af Markvor Jensen til Lengsholm og Tidemandsholm i Vendsyssel og blev født paa Lengsholm d. 26. Sept. 1590. Efter at have gaaet i Aalborg latinske Skole studerede han i Rostock, Wittenberg, Leipzig og Giessen, blev siden Hofjunker og gjorde Tjeneste i Kalmarkrigen. 1630 købte han Falck Gøyes Part i Dragsgaard, som denne havde erhvervet af Fru Anne

Krabbe¹⁾; men 1652 pantsatte han Dragsgaard til Gregers Krabbe. Palle Rodsteen døde paa Brandbjærg 11. Nov. 1643 og blev begravet i Vejle 2. Dec.²⁾, ved hvilken Lejlighed Biskoppen i Ribe Erich Monrad holdt en Ligtale, der er trykt i København 1647. Der findes et meget sjældent Portræt af ham i en ornamental Indfatning af Vaabenskjolde, Søjler og symbolske Figurer hentydende til Krigskunst og Musik. I Midten findes selve Portrættet, som omstaaende er gengivet. Paa Skriftpladen under det staar:

Mandz mod styrcke, och Erlighed
 Stor prydelse monne Were
 Gudzfrycht satte Jeg der til
 Der med at triumphere³⁾.

Paa en anden Plade paa Fodstykket staar et latinsk Vers i samme Aand som det første, og ved begge Siderne ses to Børneskikkelser, hver holdende en Blomst i Haanden og herunder Navnene Palle Rotstein og Maria Katrina Rotstein.

Den 16. Sept. 1646 udstedte Ingeborg Skeel en Fundats til et Legat paa 500 Daler til 3 Disciple i Aalborg Latinskole, hvilken Gave hendes Mand allerede havde skænket d. 21. Okt. 1616. I 1651 ejede hun og Maren Urup en Del af Store Restrup, som de solgte samme Aar. Førstnævnte havde arvet sin Del efter sin Moster Helvig Kaas. Ingeborg Skeel døde d. 27. Febr. 1655 under et Besøg paa Vorgaard. Begravelsen foregik dog ikke før 6. April⁴⁾.

Palle Rodsteen og Ingeborg Skeel havde følgende

¹⁾ Trap, 3. Udg., IV, S. 469.

²⁾ Danm. Ad. Aarb. 1911, S. 392.

³⁾ Strunks Portrætkatalog, S. 510—11.

⁴⁾ V. S. Skeel: Familien Skeel, S. 128—30.

Børn: 1) *Elisabeth Rodsteen*, der var Arving til Vorgaard. 2) *Edel Rodsteen*, f. 1617, død 1677 paa Sindinggaard ved Herning, gift med *Claus Dyre* til Sindinggaard; begge ligger begravet i Sinding Kirke. 3) *Markvor Rodsteen* til Lundsgaard. 4) *Sidsel Rodsteen*, død 1675 paa Kejrup ved Kerteminde og gift med *Verner Klanman*. 5) *Christence Rodsteen* til Rostrup, f. 1621, død i København 1677 og begravet i Hundborg Kirke i Thy, gift 1. Gang med *Vogn Vognsen* til Stenshede, 2. Gang med *Jacob Sparre*. 6) *Helvig Rodsteen*, gift med *Enevold Kaas* til Lyngholm i Thy. 7) *Agathe Rodsteen*, gift med *Albert Friis* til Margaard paa Fyn. 8) *Ingeborg Rodsteen*, der boede i Kerteminde og døde 1688 paa Elvedgaard paa Fyn. Hun maa have arvet Dragsgaard, som hun 1663 solgte til Oberst Deden. 9) *Anne Rodsteen*, død som lille. 10) *Thale Rodsteen*, død ugift.

Elisabeth Rodsteen, f. 1616, ejede 1658 og 62 1/2 Dj tuende Parter af Vorgaards Hoffuedgaard med sin tilligendis som er dj thuende Parter udj Nørgaards mølle och Rijs Mølle Disligeste och saa dj thuende Parter vdj en gaard kaldis Nørgaard och er de thuende Parter aff Vorgaards Hofuetgaard med for^{ne} Møller och nørgaard taxszeret for 25 tønder hartkorn. Findis Endnu till samme Hoffuedgaard ett lidett støcke schou som kaldis Vorenn . . . «¹⁾. *Elisabeth Rodsteen* boede endnu paa Vorgaard 1672, men 1680 paa en Gaard i Bælum, kaldet Gersholm. Hun døde ugift i Viborg ^{21/3} 1687.

I November 1661 boede desuden *Peder Bille* til Lindved paa Vorgaard, af hvilken han ejede den ene Trediedel, som han havde arvet med sin Hustru,

¹⁾ Jordebog, indsendt i Henh. til Missive af ^{24/9} 1660 osv.

Kirsten Albretsdatter Skeel, Datter af Albret Skeel til Jungetgaard og Anne Kaas. Sin Part i Nørgaard og Nørgaards Mølle havde Peder Bille allerede solgt 1661¹⁾.

Fra Fru Ingeborg Skeel gik hendes Part i Vorgaard over til hendes Søn *Markvor (Marcus) Rodsteen* til Lundsgaard. Han var født 2. Decbr. 1619 paa sin fædrene Gaard Hørbylund. Efter at være bleven undervist i Hjemmet, kom han paa Herlufsholms Skole og derfra til Sorø Skole, hvorfra han straks efter blev overflyttet til det adelige Akademi sammesteds. Han skal have efterladt nogle haandskrevne Papirer, hvoraf ses hans Fremgang i Studeringerne i de to Aar, han var her. I 1639 blev han sendt til Udlandet, idet han gik med den hollandske Flaade fra Helsingør til Amsterdam. Fra Holland, hvor han opholdt sig ved Akademierne et Aar og omgikkes lærde Mænd, drog han til England, hvor han studerede ved Universiteterne i Oxford og Cambridge. Herfra rejste han til Frankrig, hvor han opholdt sig i 3 Aar. Paa disse Rejser udvidede Markvor Rodsteen ikke alene sine Sprogkundskaber, men studerede især Krigskunsten, hvorpaa han i 1643 blev kaldt hjem til Danmark af sine Forældre. Straks efter døde hans Fader, hvorefter han blev ansat i Kancelliet i København. Men da Krigen med Sverige udbrød, tog han Tjeneste som Kornet ved Livkompagniet i Skaane, hvor han blev, til Kompagniet i 1645 blev aftakket. Derpaa drog han til Lundsgaard og giftede sig Aaret efter med *Vibeke Friis*. Han søgte nu at forbedre og forøge sit Gods og købte 1648 Jershaug på Fyn, som han lagde under Lundsgaard tilligemed en Del fynske Bøndergaarde. I den

¹⁾ Anf. St.

næste svenske Krig gjorde han Tjeneste som Oberst-løjtnant til Hest under Feltherren Hans Schacks Kommando. Da kort efter Krigen Enevælden blev indført, var Markvor Rodsteen blandt de misfornøjede Adelsmænd, der holdt sig borte fra Hoffet, og han skal ved Efterretningen om Suverænetetens Indførelse i Hidsighed have udbrudt: »Det skal aldrig ske!»

I Aaret 1666 døde hans første Hustru, og tre Aar efter indlod den 50-aarige Enkemand sig (21. April 1669 paa Brusgaard) i Ægteskab med den 23 Aar yngre *Karen Juul* (Datter af Ove Juul), født paa Brusgaard i Galten Herred d. 22. Nov. 1642. Markvor Rodsteen døde imidlertid godt halvandet Aar efter Bryllupet, 10. Dec. 1670, og blev begravet i Kerteminde Kirke 16. Febr. 1671¹⁾. Biskop Niels Bang i Odense holdt Ligprædiken over ham, skildret som »de Retfærdiges og GUDs troe-bundne Børns salige Hiemfærd, naar deres Legomer i Sove-Kammeret længe hiemme hensamles, og Siælen i GUDs Haand rolig hiemme forvares, indtil de paa den store Igienskaffelses Dag skulle igiensamles og tilhaabe i Himmel-Hiemmet, i de lystige Værelser hos GUDs høyre Haand indtages, osv.« Ligtalen er trykt i København 1672.

Fru Karen Juul sad nu som Enke med en lille Søn, *Palle Rodsteen*, som Arving til Godserne, deriblandt ogsaa Vorgaard. (En Datter Marie Cathrina blev født 8 Maaneder efter Faderens Død og levede kun 9 Uger efter Fødselen.) Da imidlertid Sønnen Palle døde 3 Aar gammel, arvede Moderen Vorgaard, hvorpaa hun 14. Novbr. 1672 holdt Bryllup paa Lundsgaard med Enkemanden Etatsraad og Amtmand

¹⁾ Boesen: Beskrivelse over Lundsgaard, S. 58—63.

Hugo Lützow, en Mecklenburger, f. 1617, der 1630 var kommen her til Landet som Page for Enkedronning Sophie paa Nykøbing Slot og senere havde beklædt forskellige Hofcharger. Han havde været gift med Ide Rosenkrantz, med hvem han havde 5 Sønner og en Datter. Efter 16 Aars Ægteskab med Hugo Lützow døde Fru Karen Juul paa Antvorskov 20. Jan. 1689 og blev begravet i Gimlinge Kirke paa Sjælland hos Lützows første Hustru.

I det følgende Aar havde Lützow den Sorg at miste sin Svigersøn Lauritz Lindenov og sine to Døtre Deliana og Ide (den sidste af andet Ægteskab), idet de omkom under et Skibbrud ved Solesand i Norge. Om denne Begivenhed har Thomas Kingo forfattet et Sørgedigt, der ender med de Linier:

»O du Stavanger-Bugt med dine Morder-Vande
Afskyller ey den Skam, at du saa grumt lod strande
De ædle Hierter, som forgik ved Sole-Sand!
Men Lützow lever dog og dør en trøstig Mand.«¹⁾

Lützows huslige Sorger var dog ikke forbi hermed. Aaret efter mistede han nemlig sin 30-aarige Søn af første Ægteskab, Magnus Lützow, Løjtnant ved det sjællandske Regiment, idet han døde af Svind-sot paa Antvorskov Slot.

Svækket af Sorg og Alderdøm døde Amtmand Lützow 1693, 77 Aar gammel, og blev begravet i Gimlinge Kirke, hvor hans Epitafium findes i Sakristiet med følgende Indskrift:

»Her Hviler Velborne Hugo Lützow, Fordum Kongl. Mayt. Befalingsmand Over Anderskow, Korsør Oc Ringsted Ampter, Fød paa Dømitz Festning i

¹⁾ Boesen: Beskrivelse over Lundsgaard, S. 68.

Mekelborg I Marts 1617. Med Trøskab Haver Hand Tjent Dronning Sophia, Kong Christian IV, Kong Fredrich III Til Deris Dødedag Oc Kong Christian V Til Sin Dødedag. Udi Hands Første Ægteskab Med Velborne Frue Ide Rosenkrantz Som Varede X Aar Haver Gud Givet Hannem V Sønner Oc En Datter. I Det Andet Med Velborne Frue Karen Juul Til Lundsgaard Som Varede XVI Aar En Søn Oc Een Datter. Omsider Kjød Af Denne Verdens Uro, Møye, Oc Ubestandighed Haver Hand Tilhandlet Sig Denne Kirke, Til Sig Oc Sine Tvende Hustrors Hvilested. Med Glæde Er Hand Skilt Fra Dette Timelige For At Nyde Glæden I Evighed Den XXI Mart. 1693 I Sin Alders LXXVII Aar Oc Ampts Bestillings XXXVIII.

Glæd Dig Læsere I Gud Her I Werden,
Saa Glæder Gud Dig Hisset I Himmelen.^{a)}

Allerede 1675 havde Amtmand Lützwow solgt Vorgaard til Oberst v. Deden. Som man vil se af del foregaaende, har der hidtil lige fra Anders Jachimsen været en uafbrudt Slægtskabs- eller Giftermaalsforbindelse mellem Ejerne af Vorgaard. Først 1675 afbrydes denne Forbindelse, og fra nu af begynder paa en vis Maade et nyt Afsnit af Gaardens Historie. Og dog er der langt ude en vis Slægtskabsforbindelse mellem Deden'erne og de tidligere Ejere, som vi senere skal se.

Vorgaards nye Ejer, *Harlwig Otto Petersen v. Deden*, hørte til en gammel slesvigsk Adelslægt, som oprindeligt blot kaldte sig Petersen eller Peitersen. Den

^{a)} Seehusen: Optegnelser om Lyngbygaard og Gjerdrup, S. 96—97.

førte i sit Vaaben en sort Ørn i Sølvfelt og to sorte Vinger paa Hjælmen. Hartvig Otto var en Søn af Emmeke Petersen til Nørregaard og Christine Cathrine Schack, der var en Søster til Feltherren Hans Schack. Han blev født 1624 og kom ti Aar gammel i Sorø Skole. Senere tjente han under Trediveaars-Krigen i Tyskland. 1653 var han Kaptajn i Onkelen Hans Schacks franske Regiment, men kom samme Aar i dansk Tjeneste. Efter Faderens Død forlenedes han med Salbygaard 1653; tre Aar efter blev han Løjtnant i Valdemar Lykkes jydsk Fodregiment og fanget ved Svenskernes Erobring af Frederiksodde den 24. Okt. 1657. Aaret efter var han Kaptajn for Preben Banners jydsk nationale Ryttere. I 1660 nævnes han i Feltherrens Dragoner og var Aaret efter Oberstløjtnant i det sydjydske Infanteri-Regiment under Joachim Schack. I Januar 1666 laa han i Fredericia og arbejdede paa Fæstningsværkerne, hvor han endnu var 1675. Aaret efter blev han Chef for det holstenske Infanteri-Regiment samt Kommandant i Rendsborg. Her var han endnu 1678, men blev Aaret efter sat paa Pension. Endelig blev han 1692 Oberst over Prins Jørgens Regiment. Dette er i korte Træk hans militære Løbebane¹⁾. 1661 havde Oberst Deden købt Dragsgaard af Ingeborg Rodsteen, og to Aar efter fik han yderligere Skøde paa to Gaarde i Lyngby af sin Svigerfader Folmer Urne til Linderumgaard, hvis Hustru Anne Dyre var Halvsøster til Ingeborg Rodsteen. 1675 købte Deden Vorgaard af Hugo Lützwow. Men, som Trap formoder, havde han vistnok allerede arvet Part i Gaarden med sin første

¹⁾ Hirsch's Officersleksikon i det Kgl. Bibl. og Danm. Ad. Aarb. 1891, S. 114.

Hustru *Anne Folmersdatter Urne*, med hvem han holdt Bryllup paa Linderumgaard 17. April 1661¹⁾. Anne Dyre var Datter af Fru Ingeborg Skeel i hendes Ægteskab med Claus Dyre. Anne Urne døde, højst 34 Aar gammel, og hendes Mand giftede sig da igen 12. Marts 1665 i Aalborg med *Anna Dorothea von Welberg*, der dengang kun var 18 Aar gammel. Hun overdrog 1717 Dragsgaard, som da regnedes for en Bondegaard, til sin Søn Claus Jørgen, men blev boende paa Gaarden til sin Død 1727. Hun blev bisat i Bælum Kirke 9. April samme Aar. Den omtrent 80-aarige Frue havde da været Enke i 23 Aar og boet 63 Aar paa Dragsgaard.

Fra Oberst v. Dedens Tid haves en fuldstændig Fortegnelse over al Vorgaards Ejendom og Tilliggende. Den skal her i det væsentlige anføres, da den giver et Overblik over de topografiske Forhold omkring Gaarden i Datiden og nævner de gamle Marknavne, der her som andensteds staar i Begreb med at forsvinde.

»Woergaard er en gammel adelig Sædegaard, bestaar af 9 Aars Giøer oc brugis i 4 Aar oc huiler 5 Aar. Saais 1 Kiere Biug 1 Kiere Rug oc 2 Kiere hafr. Proprietarius Welbr. Hr. Oberste Otto von Deden. Findis ingen fischeri til denne Gaard. Schoufve it støche, Waaren kaldit, mesten Deel halen²⁾ oc udgangen træer samt et lidet støche kaldet hal, huoraf gresningen hør til Bælum. Tørfveschier findes icke meere end paa en 3 Aars tid til fornøden Ildebrand kan opgravis, och liungslet aldielis intedt. Til denne Gaard findis 4 Møller vnder gaardens taxt, huoraf de 2 er nogenledis ved magt, oc de andre tvende gand-

¹⁾ Jydske Saml. 3. R., 3. Bd., S. 161—62.

²⁾ d: visnede, tørre.

sche øde nemblig Riisis Mølle er nogenledis ved magt bruger det Vand som er en kilde oc Voergaards øde mølle har brugt, som nu løber til bem^{te} Riisis Mølle, her er quern, som drivis ved en ofverfalds hiul Maa-ler for Suanfolch och schibsted byer kand icke alle-tider maale for Vand schyld, om Sommeren for Tyrche, om Winteren, naar det fryser, schylder 11 Td. 8 Skp. Miel Nørgaard mølle er nogenledis ved magt hafver 2 qverner oc drifvis med ofverfalds hiul. Vandløbed er af 2 Kilder, den ene ligger søn- den for bælum bye som er en liden Kilde, den an- den bech kaldis Difvelsdal oc løber vd af difvels bach kand icke maale vden allene fra den ene Kilde, vden naar det regner kand kome til hielp, om Vinteren kan hand intet maale, naar frost er oc om foraared groer bechen gandsche til, har ingen anden at maale for end bælum bye och sommetider icke deris korn kan maale formedelst det ringe Vand Voer- gaards Mølle er blefven øde ved Keiserens Tid oc endnu er gandsche øde hindis Vand har Nørgaards Mølle som Kilder vd sønden for Møllestedet oc den tid den var ved magt brugtis den ey andet end til Voergaards eged Korn oc findis gandsche inted paa dens grund til nogen Møllis Opbyggelse igien. Hee- degaards mølle kan icke nogen erindre at hafve vered Mølle i hundrede Aar ey heller er kiendt paa stedet at der har standet nogen mølle saasom der huercken Møllested eller nogen beche paa stedet er kiendt. Wnder Voergaard hofvedgaards taxt findes oc en gaard kaldis Nørgaard.

Voergaards 9 Giøer: Den 1 Giøe kaldis *Wester Toffte* løber øst oc vest ligger sønder for Gaar- den ved Laden vdligger til Gresning . . . Den an- den Giøe *Øster Toften* løber østen og vesten, ligger

østen forskrevne ofver Veien . . . 3. *Langfram Vang* besaaed med Rug . . . 4. *Tuillingehøys wang* . . . ø. og v. ligger sønden for forreschrefne . . . besaaed med Biug . . . 5. *Den Sønderste ved Alsnap* . . . s. og n. vesten for forskr. . . . Græsgang . . . 6. *Blesberg Vang* ø. og v. . . . 7. *Hedegaardts Wang* ø. og v. . . . østen forskr. . . . Græsgang . . . 8. *Trafegrafs Vang* sønden forskr. . . . Havre . . . 9. *Rultermarch* ligger i Schoufven løber øster oc vester mesten deelen besaad med Havre oc lidet med boghvede . . . *Nybroager* ligger vester for Gaarden . . . *Synderdams Vang* ø. og v. . . .¹⁾

Vi vender nu tilbage til Oberst Dedens Familie. Obersten havde ingen Børn af 1. Ægteskab; derimod havde han af 2. Ægteskab følgende: 1) *Christine Dorothea* til Dragsgaard, f. 1670, d. paa Lundbæk 1754, gift i Bælum Kirke $\frac{5}{4}$ 1694 med *Christian Frederik Bille* til Bangsbo og Holris. 2) *Anne Cathrine* til Dragsgaard, bisat i Bælum Kirke $\frac{30}{8}$ 1694. 3) *Otto Hartvig*, Løjtnant, død ugift. 4) *Johan Didrik*, Løjtnant, ligeledes død ugift. 5) *Ebbe Claus* til Voriggaard, f. paa Dragsgaard 1675. Han havde gjort Krigstjeneste udenlands og kom tilbage til Danmark som Kaptajn reformé ved de münsterske Hjælpetropper. 1692 overværede han paa fransk Side Belejringen af Namur, blev siden Ritmester i engelsk-hollandsk Sold i Brabant. Efter sin Hjemkomst til Danmark avancerede han til karakteriseret Oberst og var som saadan med i Slaget ved Gadebusch i Mecklenburg, hvor han blev fanget $\frac{20}{12}$ 1712, men senere udvekslet mod den svenske Oberst Schwerin. I 1720 blev han karakteriseret Generalmajor, og 7 Aar efter

¹⁾ Markbog til Matriklen af 1688 i Matrikelskontorets Arkiv.

tog han sin Afsked. Han døde 10. Juni 1728 paa Dragsgaard og blev bisat 1. Juli i Bælum Kirke. Hans Hustru hed *Helle Helene Herlufsdatter Trolle* (D. af Herluf T. til Snedinge). 6) *Jørgen*, Løjtnant, døbt i Bælum Kirke 16. Febr. 1677 og opkaldt efter Prins Jørgen. 7) *Emmeke*, døbt i Bælum Kirke 12. Juni 1680, tjente 10 Aar i Frankrig, hvor han avancerede til Løjtnant, var derefter Kaptajn i det fynske nationale Regiment fra 1707 til 1723, da Regimentet blev reduceret¹⁾. Han var gift med *Christiane Marie Stürup*. 8) *Claus Jørgen* (se nedenfor). 9) *Hans Christopher*, f. 1686, Kaptajnløjtnant, død i København 1749, gift med *Sophie Elisabeth Kleve*.

Hen paa Efteraaret 1703 døde Oberst Hartvig Otto v. Deden og blev bisat i Bælum Kirke den 19. Oktober. Vorgaard gik da over til hans tre Sønner *Claus Jørgen*, *Emmeke* og *Ebbe Claus v. Deden* i Forening. Men 1717 udkøbte førstnævnte sine Brødre af Gaarden.

Claus Jørgen (eller, som han ogsaa kaldes, *Georg*) v. *Deden* blev døbt paa Dragsgaard den 1. Januar 1683. 1701 blev han Fændrik i Livgarden tilfods, Aaret efter Sekondløjtnant og 1704 Ritmester i Fursmanns Rytterregiment. I 1711 var der Klage over ham af Peder Jessen fra Rudersdalshus. Klageren paastod at være bleven mishandlet af ham, kastet omkuld og tvungen til at aabne Porten til Landevejen (til Frederiksborg), der var forbeholdt de kongelige Herskaber. Ugen efter kom han igen med sin Kornet og gentog Fordringen. Kornetten drager Kaarden og slaar løs paa Peder Jessen og hans Kone og har fordærvet Hænderne paa hans Karl. Paa Grund

¹⁾ Hirsch's Officersleksikon.

af Pesten kunde der ikke foretages nogen Krigsret. Fursmann foreslaar ham til Major, da han holder sit Kompagni godt og sørger godt for den Eskadron, der under Pesten laa ved København, og over hvilken han var Kommandør. Han blev afskediget som Oberstløjtnant 1713 og blev 1735 Oberst. Han var to Gange gift, første Gang med *Henricha Rosenauer* (Datter af Generalmajor Henrich v. R.), der døde 1725 og blev bisat i Bælum Kirke 28. Juni samme Aar. Anden Gang blev han gift med Baronesse *Christine Marie Juul* (Datter af Ove-Henrik Juul-Rysenstein), f. 1702, d. 1765.

Oberst Deden havde i Medgift med sin Hustru faaet en Del Bøndergods i Fjellerad By (Gunderup Sogn), hvorpaa han fik Skøde i 1727. 1722 fik Ægteparret Konfirmation paa deres Testamente af 29. Marts 1721, hvorved den længstlevende indsattes til Universalarving mod at betale den førstafdødes Arvinger 400 Rdl.; om disse Penge førte Deden senere langvarige Stridigheder med Kancelliraadinde Margrethe Cathrine v. Hauch¹⁾. 1717 købte han 3 Gaarde og 1 Gadebus i Gerding, forhen tilhørende det kgl. Ryttergods; men han havde formentlig ingen betydelige Indtægter af disse Gaarde²⁾.

Skønt Oberst Deden tillige ejede Randrup og Kongstedlund, ser det ud til, at det er gaaet tilbage for ham. 1750 solgte han Vorgaard (32 og 270 Td. Hartkorn, hvori Dragsgaard indbefattet) til Krigsraad Meulengracht; og 1753 ansøgte han om Pension, idet han bilagde sin Ansøgning med Attester om sin trængende Tilstand. Ansøgningen blev imidlertid afslaaet.

¹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Topogr. 3. R., II, S. 541—42.

²⁾ Kl Gjerding: Hellum Herred, S. 101.

Han døde paa Havnø 17. April 1755 og blev begravet fra Skelum Kirke¹⁾.

Med Krigsraad Meulengracht gaar Vorgaard endelig over i en ganske ny Slægts Hænder, og fra nu af skifter den gamle Gaard ustandseligt Ejere, der i de fleste Tilfælde er uden indbyrdes Familieforbindelse. *Harboe Lassen Meulengracht* var født 13 Sept. 1706 som Søn af Borgmester Laurids (Lars) Christensen i Holbæk og Inger Margrethe Weiersløw, som var en Datter af Hospitalsforstander Christen Jensen W. i Aarhus og Margrethe v. Meulengracht²⁾.

Slægten Meulengracht stammer oprindeligt fra Holland og fører i sit Vaaben 4 Møllevinger (Rigsarkivets Seglsamling). Krigsraad Meulengrachts Moder blev senere gift med Borgmester Henrik Himmerich Grotum i Aalborg, og Sønnen er da opvokset i denne By, hvor han 1737 blev kgl. Vejer, Maaler og Vraget. Samtidig drev han Handel med forskellige Landejendomme. Fra Bestillingen i Aalborg afgik han 1745 og købte 5 Aar efter Vorgaard og Dragsgaard. Sidstnævnte maa han først have frasolgt, thi da han 1767 solgte Vorgaard til Konsistorialraad Jelstrup, var denne allerede Ejer af Dragsgaard. Senere opholdt Krigsraaden sig i Vendsyssel, maaske paa Tidemandsholm hos sin Svigersøn J. C. Brønnum, men døde i Ugilt 1788 og blev begravet 30. Juli. I 1733 var han bleven gift med *Hedevig* (Helvig) *Bruun*, f. i Ferslev Præstegaard ved Aalborg, Datter af Sognepræst Peder

¹⁾ Hirsch's Officersleksion.

²⁾ Hoffmeyer: Personalhist. Nolitser vedr. Aarhus, Manuskript i Statsbiblioteket.

Urbausen Bruun og Euke efter Købmand Carsten Werchmester¹⁾.

Krigsraad Meulengracht synes at have været en retsindig Mand. Man skønner det bl. a. deraf, at da Deguen Sweistrup i Bælum søgte Lønforhøjelse, var Meulengracht den eneste af Pastoratets Hartkornsejere (paa hvem Byrden ved Lønforhøjelsen kom til at hvile), der anbefalede hans Andragende. Han gjorde det med den Motivering, at Deguen burde nyde saadanne Indtægter, at han kunde gøre sin Gerning med Glæde og uden Bekymring for Udkommet.

Krigsraaden havde følgende Børn: 1) *Lars Christian*, døbt ³⁰/₄ 1735, 2) *Henrik Grotum*, Sognepræst til Hasle, Skejby og Lisbjerg, Provst, døbt ³/₁ 1737, død 1786. 3) *Carsten Werchmester*, døbt ¹⁰/₅ 1738, Vinhandler i København. 4) *Ingeborg (Inger) Margaretha*, døbt ¹⁷/₁₁ 1739, død ¹¹/₈ 1781, gift i Bælum ²⁰/₆ 1760 med *Johan Mikkelsen Budtz*, Kapellan til Bælum og Solbjerg, senere Sognepræst til Skivum og Giver²⁾. I Wibergs Præstehistorie staar der ved hendes Dødsfald et »m. p.« Muligt skal hermed antydes, at hun døde »manu propria« (for egen Haand). Dog, herom ligger Kirkebogen. 5) *Peder*, døbt ¹¹/₅ 1743. 6) *Hans*, døbt ¹⁶/₈ 1745, Landmand, død i Ugilt Præstegaard 1789, begr. ²⁴/₇. 7) *Marie*, døbt i Bælum ²³/₁₀ 1750, død paa Tidemandsholm ⁹/₅ 1786, gift i Mov ²⁰/₈ 1784 med Overkrigskommissær *Johannes Christian Brønnum* til Tidemandsholm. Endvidere havde Krigsraad Meulengracht en Steddatter, Jfr. *Margrethe Grotum Werchmester*, der holdt Bryllup paa

¹⁾ A. H. Nielsen: Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg, S. 253—54.

²⁾ Fra Himmerland og Kjær Herred, II, 444.

Vorgaard ²⁷/₇ 1751 med *Peder Thøgersen Lassen* til Høstemark og Egense Kloster.

Den nye Ejer af Vorgaard *Laurids (Lars) Johan Jacobsen Jelstrup* var en i mange Henseender mærkelig Mand. Han blev født ¹¹/₂ 1720 eller 21 som Søn af Hr. Jacob Hansen Jelstrup, Sognepræst til Rerslev og Vindinge paa Sjælland. 1742 blev han Student fra Roskilde og 1747 teologisk Kandidat. Aaret efter blev han Sognepræst til Gudum og Fabjerg ved Lemvig, 10 Aar efter blev han Konsistorialraad, og 1765 tog han sin Afsked som Præst. Han havde imidlertid allerede flere Aar forinden købt Gudumkloster, som han 1762 udstykkede til Bønderne. Fem Aar efter købte han, som omtalt, Vorgaard og Dragsgaard, paa hvilket sidste Sted han boede. Vorgaard beholdt han dog ikke længe, thi allerede 14. Jan. 1768 solgte han den (nu kun 12 Td. Hartk.) tilligemed Bælum (Nørgaards) Mølle og ubetydeligt Gods ved Auktion for 5718 Rdl. til Søren Testrup til Viffertsholm. Det meste af Bøndergodset frasolgtes separat med stor Fordel. Det i Tvorup beliggende købtes af Baron Schimmelmänn, det i Terndrup af Løjtnant Arenstorff til Visborggaard; det øvrige solgtes til Randrup, Viffertsholm, Refsnæs osv.¹⁾ Bælum Nørgaard (med 4 Huse) solgtes til Niels Christensen Husdal, Ladefoged paa Frijsenvold²⁾. 1773 solgte Jelstrup Dragsgaard til Kancelliraad Fædder til Refsnæs og købte samme Aar Kokkedal i Øster Han Herred, hvor han døde som Justitsraad ¹⁴/₈ 1792.

Jelstrup var 3 Gange gift. Hans første Hustru hed *Gjertrud Marie Madsdatter* og var Enke efter For-

¹⁾ Jydske Efterretninger, 1768, S. 40.

²⁾ Hvass: Personer og Familier af Navnet Hvas, I, S. 122.

manden i Embedet, Hr. Poul Mortensen Borrebye, der i Wibergs Præstehistorie nævnes som en formuende Mand. Formodentlig har Jelstrup lagt Grunden til sin Velstand ved Giftermaalet med hans Enke. Anden Gang var han gift med *Maren Henriksdatter de Leth*, og tredie Gang med *Christiane Birgitte Obelitz*. Hun blev 1792 gift med Kammerraad Christen Hviid, Ejer af Kokkedal efter Jelstrup, og døde $\frac{7}{6}$ 1803.

I Wibergs Præstehistorie meddeles, at Jelstrup med sine 3 Hustruer havde 2 Sønner og 4 Døtre. Han havde imidlertid følgende 12 Børn: 1) *Sophie*, f. $\frac{20}{5}$ 1758, gift med Chr. Thygesen, Købmand i Aalborg. 2) *Henrik Johan*, f. $\frac{9}{5}$ 1759, Løjtnant, Ejer af Ridemands Mølle i Svenstrup Sogn. 3) *Ingeborg*, f. $\frac{13}{8}$ 1760, gift 1. Gang med Jens Jacob Overvad, Købmand i Aalborg, 2. Gang med Christoffer Qvist, Ejer af Scheelsminde. 4) *Anne Marie*, f. $\frac{27}{9}$ 1761, gift med Johan Jacob Oldenburg, Tolder i Aalborg. 5) *Jacob*, døbt $\frac{9}{6}$ 1763, bosat i Norge. 6) og 7) 2 Børn, døde som smaa. 8) *Anne Margarethe*, f. paa Dragsgaard $\frac{4}{10}$ 1767, gift med Jens Bøggild, Regimentskvartermester i det holstenske Infanteri-Regiment. 9) *Balthasar*, f. paa Dragsgaard, døbt $\frac{15}{4}$ 1770, Ejer af Hvanstrup, Farsø Sogn. 10) *Mariane*, døbt i Bælum Kirke $\frac{2}{8}$ 1772, gift med Poul Chr. Schulz, Distriktslæge i Aalborg. 11) *Charlotte Amalie*, døbt $\frac{13}{12}$ 1773, gift med David Hornsyld, Borgmester i Aalborg. 12) *Peder Lassen*, døbt $\frac{29}{1}$ 1778, begr. $\frac{25}{2}$ 1792.

Søren Christensen Testrup, som nu blev Ejer af Vorgaard (og 1774 af Bælum Mølle, som han købte af Jelstrup for 1300 Rdl.), var født $\frac{14}{2}$ 1734 og var Søn af den bekendte Herredsfoged Christen Sørensen Testrup, senere Ejer af Viffertsholm¹⁾. Søren Te-

¹⁾ Se Saml. til jydsk Hist. og Topogr., 1. Bd., S. 337 o. flg.

strup var Sø- og Landkrigskommissær i Aalborg Amt, hvad der nu svarer til Indrulleringschef, og han skildres som en meget dygtig og af alle højt agtet Mand ligesom Faderen. Hvorvidt Testrup selv boede paa Vorgaard, vides ikke. Derimod boede der til 1768 en Oberstløjtnant Marsvin, som døde paa Gaarden Natten mellem d. 11. og 12. Okt. Senere boede her en Mad. Anne Helene Henningsdatter Irgens, Enke efter J. H. Hensemman i Vindblæs. Hun blev gift paa Vorgaard ^{15/8} 1771 med Jochum Irgens, Sognepræst til Als. Testrup beholdt imidlertid heller ikke længe Vorgaard, idet han solgte den ^{5/5} 1772 til Henrich Schou af Trudsholm. Viffertsholm overdrog han nogle faa Aar før sin Død til sin ældste Søn og flyttede til Gaarden Vesterris i Testrup Sogn, hvor han boede sammen med sin Svoger indtil sin Død 1819. Denne Svoger var Løjtnant Sonne, Broder til hans Hustru *Johanne Magdalene Sonne*, hvis Fader var Generalfiskal i København. Med hende havde han følgende Børn: 1) *Christian Michael*, der fik Viffertsholm og døde ugift 1822 eller 23, ca. 60 Aar gammel. 2) *Søren*, der fik Restrup og døde ugift i en yngre Alder. 3) *Marie*, gift med Jens Foss til Ouegaard.

Henrich Jensen Schou til Trudsholm (Randers Amt) døde allerede ^{31/8} 1775 og blev begravet i Bælum 5. Septb., 48 Aar gl. Hans Enke, *Cathrine Wagaard* (vistnok af Præstefamilien W. fra Skelum), solgte den med Bøndergods (12 og 59 Td. Hartk.) ved Auktion ^{19/8} 1776 for 13,050 Rdl. til Løjtnant H. J. Rodenborg. (^{30/10} holdtes Auktion over en Del af Boets Ejendele og Effekter, Heste, Kreaturer, Avlsredskaber m. m., Sølv, Tin og andre Metalsager, Bøger, ja endog Linned og Gangklæder.) Bælum Mølle solgtes af

Enken Aaret efter for 1175 Rdl. til Svogeren Peder Jensen Schou¹⁾.

Henrik Schou og Hustru havde følgende Børn: 1) *Erich*, f. ca. 1762, 2) *Jens*, f. ca. 1767, 3) *Dorte Marie*, f. ca. 1769, 4) *Enevold*, f. ca. 1771, 5) *Peder*, døbt paa Vorgaard ^{29/9} 1773, død straks efter, 6)

Henrich, f. 1776. Af disse fik *Erich* 1363 Rdl. i Arv, hver af de andre Sønner 1323 og Datteren 661. Enken fik 5956 Rdl.

I 1776 siges Vorgaards Hovedbygning (det Bindingsværkshus, som endnu staar) at være opført »for faa Aar siden«. Dette gælder dog ikke den østre Fløj, som er meget ældre, rimeligvis fra det 16. Aar-

¹⁾ Hvass: Pers. og Fam. af Navnet Hvas, I, S. 123.

hundrede. Denne er opført af Bindingsværk med ud-skaarne Kragtræer, har meget tykke Mure og hvælvede Kældere. Her fandtes endnu i Schæbels Tid de sørgelige Rester af en »Træhest«. Paa den Tid stod endvidere en anden Bygningsrest af den gamle Gaard. Det var en kort, to Etager høj Sidefløj mod Vest. Her fandtes »Riddersalen«. I dette store, øde Rum, hvor Rotter og Mus huserede, har Forf. ofte leget som Dreng. Men det var ikke uden Betænkelighed, at Schæbels gav os Børn Lov til at lege der, da man kunde befrygte, at Gulvet paa Grund af Ælde skulde brase sammen. Denne Fløj blev efter Schæbels Tid nedrevet.

Hans Joachim Rodenburg, den næste Ejer af Vorigaard, blev født ^{15/3} 1750¹⁾. Hans Forfædre har jeg intet kunnet finde om; derimod findes hans Vaaben i Rigsarkivets Seglsamling. Efter det at dømme synes Slægten ikke at være af tysk Oprindelse. Det har nemlig i Skjoldet en Trærod og et Borgtaarn samt paa Hjælmen tre Blomster. Om H. J. Rodenburgs tidligere militære Løbebane vides intet ud over, at han ved Overtagelsen af Vorigaard var Løjtnant. I 1801 træffer vi ham som Oberstløjtnant og Kommandør over 1. Bataillon af østjydske Landeværnsregiment (Aarhus Amt) og 3 Aar efter som Oberst af Landeværnet og Chef for 1. Bataillon af østjydske Landeværnsregiment. I 1806 fik han 188 Rdl.s Tillæg ekstraordinært og blev samtidig Oberst og Kommandør for 3. jyske Infanteri-

¹⁾ Hirsch's Officersleksikon har Aaret 1754.

Regiments annekterede 4. Bataillon. Endelig blev han 1810 Generalmajor af Armeen og tog sin Afsked 1813¹⁾.

Generalmajor Rodenburg var ialt 4 Gange gift. Hans første Hustru, med hvem han blev gift paa Vorgaard ^{14/6} 1776, var Mad. *Anne Marie Møinichen Cortsen*, Enke efter *Møller*. Da hun døde ^{7/3} 1790, ca. 58 Aar gl., giftede han sig 2. Gang ^{18/1} 1791 med Baronesse *Birgitte Sofie Rosenkrantz*, f. 18. Juni 1769, Datter af Baron Iver R. til Villestrup. Dette Ægteskab blev meget kortvarigt, idet hun døde 1795 og 22. Juli blev hensat i Vorgaards Begravelse i Bælum Kirke. Aaret efter ægtede Rodenburg da 8. April Søsteren, Baronesse *Dorthea Marie Elisabeth Rosenkrantz*, der døde paa Vorgaard 28. Marts 1802, 24 Aar gammel. Samme Aar blev han endelig gift 4. og sidste Gang med *Constance Frederikke v. Moltke*. Hun var født i Hessen 1776 og Datter af Gehejmeraad Carl August v. Moltke, Overhofmester i Hessen, og Komtesse Christiane Knuth²⁾.

H. J. Rodenburg døde d. 23. April 1820 og blev begravet 1. Maj paa Bælum Kirkegaard ved Siden af Kapellet, hvori hans 3 første Koner ligger. Paa Stedet staar nu et Marmorkors med denne Indskrift:

General Major
HANS JOACHIM RODENBORG
Herre til Vorgaard,
født d. 15. Marti 1750, død d. 23. April 1820.

¹⁾ Hirsch's Officersleksikon.

²⁾ Langhorn: De danske Moltker, S. 20. Her opgives hendes Navn imidlertid fejlagtigt som Sophie Louise Constance Elisabeth M.

CONSTANCE FREDERIKKE RODENBORG

fød von MOLTKE, d. 9. September 1776.

gift d. 15. Decbr. 1802,

død d. 17. Novbr. 1827.

Det sidste Aarstal er forkert. Der skulde have staaet 1824. I Kapellets Mur ovenover Graven har Enken ladet indsætte en Sandstensplade med følgende Vers i Datidens patetiske Stil:

1821.

Min Ven . . ! forklarte Aand — o kom!

Og blidt omsvæv din Helligdom.

See din Constances Bryst høyt hæver

Beklemt — i stille Veemod sig,

Og dybt nedbøyt ved Tanken hæver

Han lever ikke meer for mig.

I Pligt — I Dyd og I dit Minde

Jeg ene Mod og Trøst vil finde.

Constance Rodenborg.

Generalinde Rodenborg, som vistnok havde bortforpagtet Vorgaard, lod bygge et lille Hus til Enkesæde for sig ude paa Marken mellem Vorgaard og den nuværende Bælum Plantage. Her henlevede hun sine sidste Dage alene med en gammel Tjenestepige og døde d. 17. Novb. 1824. Den 26. blev hun begravet ved Siden af sin Mand. Husel, der efter hendes Død kaldtes »Constances Minde«, stod endnu for en Menneskealder siden.

Generalmajoren efterlod sig kun Børn af sidste Ægteskab, alle fødte paa Vorgaard. De var: 1) *Wilhelm Carl v. R.*, senere Ejer af Vorgaard, der ved Skiftet fik 10,977 Rdl. 2) *Andreas Bille v. R.*, der fik det samme. Han blev døbt 15. April 1814 og døde som Løjtnant i Aalborg 27. Marts 1843. 3) *Augusta*

Caroline Sophie v. R., døbt 4. Maj 1804, gift ca. 1825 med *Frederik v. Henckel*, Premierløjtnant ved 3. jyd-ske Infanteri-Regiment. Ved Skiftet efter Forældrene fik hun 5,488 Rdl. 4) *Sophie Friderike Dorthea v. R.*, født 6. Marts 1811; fik samme Sum som Søsteren. 5) *Ludvig Joachim v. R.*, døbt $\frac{9}{10}$ 1806, død $\frac{21}{10}$ s. A. 6) *Sophie Charlotte Dorthea v. R.*, døbt $\frac{20}{9}$ 1808, død som Barn.

Wilhelm Carl v. Rodenburg var ved Moderens Død — skønt allerede Løjtnant og Kammerjunker — mindreaarig, eftersom han blev født 13. Juli 1805. Imidlertid paatog han sig Bestyrelsen af Vorgaard og Gods under Tilsyn af Kurator, Kammerraad Spanggaard paa Villestrup. Selv boede Løjtnant v. Rodenburg i Aalborg; derimod boede Søsteren Augusta med sin Mand Løjtnant v. Henckel paa Vorgaard, hvor de 1826 fik en Søn Hans Ludevig Ferdinand. Sammesteds boede som Logerende Albert Nygaard og Hustru Wilhelmine Sweistrup (Datter af Degnen i Bælum). Ogsaa de fik en Søn, Carl Albert, f. paa Vorgaard 1827. Endvidere nævnes i 1825 en Informator Lund sammesteds.

I Sommeren 1831 stillede Vorgaard til Auktion. Den indbefattede da 13 Td. 3 Skp. 2 Alb. Hartk., med underliggende Bøndergods 54 Td. 3 Fdk. 2 Alb. Besætningen var 60 Fækreatureur, 100 Faar, 8 Heste og 10 Svin. Den største Del af Hovedgaardens Jorder blev drevet ved Hoveri af 8 Gaardmænd og 6 Husmænd¹⁾. Kammerjunker Rodenburg blev højstbydende og fik Gaarden for ca. 20,000 Rdl. Han blev samme Aar (16. Aug.) gift i Aaby Kirke i Vendsyssel med *Caroline Ernestine Alexandrine Skeel*, f.

¹⁾ Aarhus Stiftstidende 1831, Nr. 81.

^{25/11} 1806, Datter af Kammerherre Sophus S. til Birkelse og Oksholm¹⁾.

W. C. Rodenburg har næppe opholdt sig meget paa Vorgaard. I 1834 var Gaarden bortforpagtet til *Niss Andkjær Jensen*, og samtidig boede som Lejer sammesteds Overkrigskommissær Peter Christian v. Folsach, der (med Familie) levede af sin Formue. Han var f. ca. 1795 og gift med Cecilia Caroline Glud, f. ca. 1798. I 1836 solgte Rodenburg Vorgaard til C. E. Alsen. Resten af hans Liv kommer altsaa ikke Gaardens Historie ved. Samme Aar, som han solgte Vorgaard, blev han Premierløjtnant. Derefter avancerede han efterhaanden op i de forskellige militære Grader og døde omsider i København som Oberst 24. Sept. 1888, 83 Aar gammel. Hustruen døde sammesteds 9. Jan. 1894, altsaa 88 Aar gl.

Carl Enewoll Alsen var en ung Mand, da han overtog Vorgaard, idet han var født ca. 1811. Han var — i alt Fald 1840 — ugift, og Gaarden var bortforpagtet til *Andreas Christian Holbec* (f. ca. 1796), der i »Trap« kaldes Holberg og fejlagtigt anføres som Ejer. I 1842 stillede Alsen Gaarden til Auktion, men først i 1843 lykkedes det at faa den solgt (med Fæstegaarden Stensgaard) for 29,200 Rdl. Hvorledes Alsens senere Skæbne er bleven, har det ikke været mig muligt at udfinde.

Den nye Ejer blev *Carl August Deden*, der stammede fra Kællingbjærggaard i Sønder Kongerslev Sogn.

Det har hidtil været en Gaade, hvorledes (eller hvorvidt) Deden'erne paa Kællingbjærggaard var i Slægt med den adelige Familie v. Deden. Man har endog tvivlet om et virkeligt Slægtskab, og i »Danmarks

¹⁾ Danm. Ad. Aarb. XVIII, S. 432.

Adels Aarbog» anføres Slægten som »formentlig« ud-død paa Mandslinien i 1829. Mine Arkivundersøgelser har imidlertid bekræftet Slægtskabet, der endelig for et Aars Tid siden er forsøgt dokumenteret som ægte. Ifølge velvillig Meddelelse fra afdøde Arkivar Thiset er dette dog næppe Tilfældet. Det sande Forhold er herefter dette: Oberstløjtnant Ebbe Claus von Deden, f. 1716, en Søn af Kaptajn Emmeke von D. (se S. 25), var 2 Gange gift, men havde ingen Børn i sine Ægteskaber; derimod havde han med en ukendt Kvinde en Søn, der blev kaldet Carl August Deden. Han blev født 1745 og blev anerkendt af Faderen som hans Søn. Men da han ikke var ægtefødt, kunde han naturligvis ikke optages i v. Deden'ernes adelige Stamtavle. Her har man altsaa Forklaringen paa, at Carl August Deden i et eller andet Dokument i Landsarkivet i Viborg (jeg har desværre glemt hvilket) kalder Severin Brønsdorff v. D. paa Kongstedlund (Søn af Major Hans Georg v. D., der var Broder til Ebbe Claus) for »min kære Fætter«. Carl August blev opdraget hos Faderens Familie, der formodentlig har hjulpet ham til Bondegaarden Kællingbjærggaard i Sønder Kongerslev Sogn, som han ejede og hvor han døde 1786. Med sin Hustru Karen Møller, der døde 1822, havde han Sønnen Peder Høeg D., der fik Gaarden efter sin Fader. Peder Høeg var gift med Ingeborg Dorthea Nissen, der døde 1827. Deres Søn var *Carl August D.* Han blev født paa Kællingbjærggaard 23. Sept. 1808 og senere gift med *Ane Marie Riber*, født i Aalborg ca. 1803 og Enke efter Dedens Halvbroder Knud Theil, Ingeborg Dorthea Nissens Søn af 1. Ægteskab. Denne ejede Kællingbjærggaard 1834, efter at Peder Høeg Deden var gaaet paa Af-tægt, og døde 18. Nov. 1840, hvorefter C. A. Deden fik

Gaarden. Af 1. Ægteskab havde Ane Marie Riber Sønnen Christian Peter August Theil og med Deden Børnene: 1) *Ingeborg Dorthea Theil D.*, f. ca. 1838, 2) *Knud Theil D.*, født paa Kællingbjærggaard 18. Aug. 1842, gift 1873 med *Dorthea Vadum*, død i Nebraska 1912, 3) *Christian Peter D.*, født paa Vorgaard 16. Maj 1844, Ejer af Terndrupgaard (Lyngby Sogn) 1875—95, gift med *Julie Margrethe Øckenholt*, og 4) *Augusta Marie D.*, født sst. 13. Dec. 1845, død 5. Nov. 1876, gift med Godsejer Hans Svanholm, død paa Ny Viffertsholm 9. Nov. 1879.

I 1843 solgte C. A. Deden Kællingbjærggaard for 15,000 Rdl. til S. Foss fra Sjælland og købte som allerede nævnt Vorgaard. Hans Fader Peder Høeg D. flyttede med til Vorgaard, hvor han døde af Lungebetændelse 29. Maj 1847, men blev begravet paa Sønder Kongerslev Kirkegaard.

Deden var vistnok den sidste af Vorgaards Ejere i forrige Aarhundrede, der sad i gode Kaar; han skal i alt Fald have været den sidste, der kørte med 4 Heste. Gaarden var da med 55 Tdr. Hartk. Fæstegods, som Deden bortsolgte i 1872 paa en Fæstegaard nær. I 1875 købte han Terndrupgaard til Sønnen Christian, som havde den til 1895, hvorefter han senere blev ansat ved Svineslagteriet i Helsingør. C. A. Deden solgte nu 1875 Vorgaard med Stensgaard (den nys nævnte Fæstegaard) til J. M. Schæbel. Til sig selv købte han et Hus i Terndrup, men døde paa Terndrupgaard 22. Juni 1886.

Jens Marius Schæbel blev født i København ca. 1849 og var gift med *Ane Cathrine Stausholm*, født i Nykøbing M. $\frac{8}{3}$ 1849 (Datter af Avlsbruger Andreas S.). De havde en stor Børneflokk, hvoraf dog mange døde som smaa. Alle var fødte paa Vorgaard: 1)

Andreas Christian Diderich, f. ca. 1877, død. 2) *Ane Sophie Christine*, f. ca. 1878. 3) *Theodor Wilhelm*, f. $\frac{1}{12}$ 1879. 4) *Ellen*, f. $\frac{4}{5}$ 1881. 5) *Agnes Caroline*, f. $\frac{12}{8}$ 1882. 6) *Bjørn*, f. $\frac{10}{9}$ 1883. 7) *Viggo*, f. $\frac{13}{8}$ 1885. 8) *Jens Marius*, f. $\frac{37}{2}$ 1888. 9) *Andreas Stausholm*, f. $\frac{11}{3}$ 1890. 10) *Ellen. Katrine*, død som lille.

Schæbel var en dannet og nobel Mand, men næppe nogen heldig Landmand. Familien maatte kæmpe med smaa Kaar og sluttelig maatte Schæbel i 1891 gaa Fallit. Han flyttede da til Aalborg, hvor han senere fik Ansættelse som Vejassistent. Her døde han for en halv Snes Aar siden. Enkefru Schæbel lever endnu i Aalborg.

Herefter bestyredes Vorgaard af *Rudolf Lorentzen*, der fejlagtig i Trap anføres som Ejer. Ogsaa han havde økonomiske Vanskeligheder. Efter at være kommen fra Vorgaard, tumlede han om i Verden. Han slammede fra Ny Vraa i Vendsyssel, hvor han boede i de sidste Aar hos sin Broder, men døde i Aalborg 1916, ugift.

I 1894 købtes Gaarden for 80,000 Kr. af *Erik Valdemar Schaumburg*, tidligere Ejer af Bundgaard, Jetsmark Sogn (Vendsyssel). Han var gift med *Margrethe Olesen*. Deres Børn var: 1) *Aage Holten*, f. i Vendsyssel $\frac{23}{3}$ 1891, 2) *Eva Margrethe*, f. paa Vorgaard $\frac{14}{9}$ 1893, og 3) *Ane Dorthea*, f. sst. $\frac{5}{1}$ 1896.

Den 1. April 1907 solgte Schaumburg Vorgaard til *Christian Nielsen*, der er født i Sønderhede i Lime Sogn $\frac{20}{3}$ 1854, gift 1) med *Anna Johanne Petersen*, 2) med *Josephine Ring*, født i Aarhus $\frac{8}{4}$ 1860. Chr. Nielsen, der desuden er Ejer af Nørresundby med flere Teglværker, solgte i December 1917 Vorgaard til et Konsortium for 165,000 Kr.

Proprietær Nielsen har følgende Børn (af hvilke

de 3 førstnævnte er af 1. Ægteskab): 1) *Oscar Valdemar N.*, f. 1879, Ingeniør i Rusland, 2) *Niels Carl N.*, f. 1881, Sekretær i det danske Gesandtskab i Rusland, 3) *Christine Andrea N.*, f. 1882, gift med *Chr. Christensen*, cand. jur., Protokolfører i Kriminal- og Politiretten, f. 1875, 4) *Ellen N.*, f. 1891, gift med Postekspedient *Jensen* i Hobro, 5) *Anker Ring N.*, f. 1893, 6) *Æxel N.*, f. ^{18/11} 1895, 7) *Karen N.*, f. 1904.

I Løbet af de sidste Aar er en stor Del Jord bortsolgt fra Vorgaard, hvorpaa nu er opført Husmandshuse. Som Erstatning for Gaardens tidligere 4 Vandmøller findes nu kun en lille Mølle, en male-risk Bindingsværkshytte, der ligger i Kanten af Haven, hvor der fra en stor gammel Dam er Afløb til Engen. Denne Mølle brugtes lige indtil 1915 til at male Gaardens eget Korn paa. Dette Sted er det mest stemningsfulde i den store, nu noget forfaldne Have, der egentlig nærmest henligger som Park. En Kuriositet i denne er en stor Sten nær ved Stuehuset, om hvilken der fortælles, at den ikke maa flyttes; thi i saa Fald sker der en Ulykke paa Gaarden.

Idet jeg afslutter disse Grundrids af Vorgaards Historie, skal jeg blot endnu nævne, at der i Pontoppidans »Danske Atlas« nævnes nogle Ejere af Gaarden, som ikke forekommer som saadanne i denne Afhandling. Den første af disse er *Iver Lykke*, der var forlenet med Vorgaard 1540—53. Hermed maa dog vistnok forstaas et andet Vorgaard. Derefter nævnes *Oluf Glob* i 1548. Han ejede Vellumgaard og var gift med *Dorte Jakobsdatter (Bjørn)*, med hvem han vel har arvet Part i Vorgaard. Senere (uden Aarstal) nævnes *Jacob Breide* til Vorgaard. Det maa imidlertid være Joachim B. til Vargaard i Hejls Sogn

(N. Tyrstrup eller Kolding Herred), død 1574. I 1638 anføres *Jørgen Arenfeldt* som Ejer af Vorgaard. Det er den bekendte J. A. til Rugaard, død 1658. Han ejede tillige Voergaard i *Vendsyssel* — ikke i Himmerland.

For adskillige værdifulde Oplysninger om Vorgaard bringer jeg Hr. Protokolfører Chr. Christensen i København min bedste Tak.

ET BRYLLUPSDIGT FRA KJÆR HERRED

VED ALEXANDER RASMUSSEN

VOR Aarbog bragte for nogle Aar siden (Fra Himmerland og Kjær Herred, I, 323 ff) en Bryllupsvisen fra 1743, forfattet af Professor Chr. Fr. Wadskiær, — en karakteristisk Prøve paa Datidens Selskabsdigtning, saaledes som den ydedes og paaskønnedes i Borgerskabets højeste Kredse. Som et Slags Sideslykke dertil bringer vi her et noget senere Digt, skrevet i Anledning af et Bryllup blandt Kjær Herreds Bønder. Dets Forfatter tilhørte selv disse Bønders Kres; det var Gaardmand *Jeppe Hansen, Lunden*, Brudeparrets Nabo. Ved de udhævede Bogstaver i Digtets Tilegnelse — Begyndelsesbogstaverne i hans Navn — har han efter Datidens Skik selv antydning sit Forfatterskab. Medens Digtets Indledning samt Slutningsønsket, der har et literært og traditionelt Tilsnit, maaske er laant fra trykte eller skrevne Forlæg, er selve dets Kærne — Omtalen af Brudeparrets personlige Forhold — jo utvivlsomt Jeppe Hansens eget Værk. Det er formodentlig af Forfatteren selv, eller maaske af en anden Gæst, bleven oplæst ved Bryllupsmaaltidet. Originalen, som er noget medtaget af Tidens Tand, hvorfor Læsningen paa enkelte Steder

er vanskelig og Teksten noget usikker, ejes af Brudeparrets Sønesønsøn, Gaardejer Thomas B. Thomsen, Ulstedlund, som velvilligt har overladt det til Offentliggørelse her, ligesom han ogsaa har tilvejebragt de nedenfor meddelte Oplysninger om de paa-gældende Personer.

Jeppe Hansen, Lunden, eller som han i daglig Tale kaldtes *Jeppe Lunden*, havde den østre Gaard i Ulstedlund, Ulsted Sogn, Kjær Herred. Han var født 1736 og døde, 83 Aar gammel, den 3. Maj 1819. Gamle Folk omtaler ham endnu som en Mand, der var forud for sine Omgivelser og sin Tid i Oplysning; som Landmand skal han derimod ikke have været fremragende; der holdt han uden Fremskridts-trang fast ved det gamle. I det hele taget mindes han som en stille, omgængelig og tjenstvillig Mand; hans Skrivefærdighed satte ham i Stand til at hjælpe andre med Affattelse af Breve og lignende, og ved given Lejlighed skrev han en Sang til gode Venner, som f. Eks. den her meddelte. Han efterlod sig ingen Børn.

Om Brudeparret, til hvem Digtet er henvendt, og navnlig om den gamle og ansete Slægt, hvortil Brudgommen *Bertel Thomsen* hørte, skal meddeles følgende.

Ulstedlund ligger paa en ud imod Kjær og Mose fremspringende Bakkeknude med en dejlig Udsigt mod Øst ud over Kattegat fra Voersaa til Hals og imod Nord til Dronninglund. Den her omhandlede Gaard er i 5 Slægtled gaaet i Arv fra Fader til Søn i den nuværende Ejers Familie. Den ældste Mand af Slægten, som man ved Besked om, hed *Bertel Thomsen* og var født paa Gandrupgaard i Vester Hassing Sogn i Aaret 1673. Den 22. Oktober 1702 blev han gift

med den 4 Aar yngre Johanne Lausdatter. Han døde 1736, hun 1759. Paa Gaarden i Ulstedlund findes endnu et lille smukt udskaaret Egetræs Skrin med Johanne Lausdatters Navn og Fødselsaar. Deres Søn *Thomas Bertelsen*, født 1704, død 1776, var som ung Mand Ladefoged paa Vraa og senere Bestyrer paa Ellinggaard ved Frederikshavn, hvilke Gaarde dengang tilhørte Grev Schack Vittinghof Holck. Paa Ellinggaard blev Thomas forlovet med Husbestyrerinden Johanne Møller, og da de blev gifte, fik de af Herskabet Lov til at udvælge sig en fæsteledig Gaard og fik efter Ønske den hoverifri Gaard i Ulstedlund i Fæste. Til Gaarden var knyttet Stillingen som Skovfoged over Rønholt Skov¹⁾. Thomas Bertelsens Søn og Efterfølger var den *Bertel Thomsen*, til hvis Bryllup Sangen blev skrevet. Han var født 1747 (døbt 5. November). Som sin Fader var han baade Gaardmand og Skovfoged, en stor og stærk Mand, særlig dygtig til at arbejde i Træ og til at snittle. Han restaurerede f. Eks. et Krucifix, som dengang hang i Ulsted Kirke, og hvoraf Rester endnu findes paa Kirkeloftet, og han forfærdigede en Del Bobave, som endnu bruges i Gaarden, alt af Egetræ. Ved Udskiftningen fik han ved Velvillie fra Landmaalerens Side tildelt en udmærket Lod i Rønholt Skov, hvor han skovede Egetømmer i mange Aar. Nu er der kun en lille Levning af denne Skov tilbage.

Den 2. Februar 1779 ægtede Bertel Thomsen, efter kongelig Bevilling uden forudgaaende Trolovelse, Margrethe Katrine Pedersdatter af Gravholt i Ulsted Sogn, Datter af Peder Munk og Anne Thomasdatter. Hun var da 20 Aar gammel (døbt 7. Januar 1759).

¹⁾ Fra Himmerland og Kjær Herred, II, 53.

Folkene i Gravholt havde fra gammel Tid Ord for at kunne hekse; det lader dog ikke til, at Margrethe tog noget af deres Trolddomskunst med sig til Ulstedlund, derimod medbragte hun Kyndighed i Læsning og Skrivning, hvilken hun overførte paa sine Børn. Disse var vel oplyste Mænd; to af dem blev Sognefogder, Peder Bertelsen i Hals og Thomas Bertelsen, som arvede Fødegaarden, i Ulsted Sogn. Bertel Thomsen og Margrethe Pedersdatter var Bedsteforældre til den bekendte vendsysselske Skolelærer L. Møller Lund¹⁾. Margrethe døde 16. Maj 1828, Bertel Thomsen den 17. Oktober 1833.

Gaarden gik altsaa over til deres Søn Sognefoged *Thomas Bertelsen* og fra ham til hans Søn *Niels Thomsen*, der døde 1912. Sidstnævntes Søn *Thomas B. Thomsen* er den nuværende Ejer af det gamle Hjem.

*Paa Voris Høy Elskende Brude Par,
 Brudgomen Velagte og Vel Forstandige
 unge Karl, Bertel Thomsen i Uldsted Lund, —
 Bruden, Dyd og Gudelskende
 Pige Magarethe Peders Daatter
 af Gravholt,
 Deris Bryllups Fæstes Dag, dønd
 2den Februarj 1779,
 Ere Disse faae Slætte, dog Velmeende
 Stropher indleveret
 af den som I Haabet Stedse Lever
 [om?] Glæde-Huusets og især
 Brude Parets V[el].*

¹⁾ Se om ham Chr. Mikkelsen: Lars Møller Lund. Et Billede fra Almueskolen i Vendsyssel. Kbh. 1897.

Ey eenlig Bie i Skov
kand meget Honning sanke,
ey eenlig mand ved Plov
kan lige fuur vel vanke,
ey eenlig mand i Krig,
naar mange er imod,
kand vel forsvare sig,
lad være hand er god.
Men toe langt bedre er
til hvad de skal udrætte,
med rengere Besvær
kand de fuldføre dette.
Toe vel kand staae i Blæst,
to letter Byrder bær,
to varmer Sengen bæst,
heldst naar de eenig er.
Men — Sligt forbie at gaae
og ikke derom tale —
Guds Raad det maa bestaae
og hvad hand vil befale.
Vil mand om ægtestand
Guds egne Ord betragte,
mand Det befinde kand,
hand det og mon eragle,
Hand selv mon sige saa:
Det got ey mone vær
saa eenligen at gaae,
Jeg ham en Hielp beskiær.
Det blev som Gud hand bød,
Een Adam for sig fandt
Een Eva i sit Skiød,
Guds Raad var ey omtant.
Her sees, Gud Ægtestand
først selver har indstiftet,

Dn hand den første mand
alleene selver giftet;
men siden ingen har
saa læt en Hustru faaet,
een Deel med stor Besvær
sit Giftermaal har naaet.
Om Isaac hand skal faae
Rebeche til sin Brud,
En Eleasar maae
af Landet drage ud.
Een Jacob tiene maae
i Fiorten samfuld Aar,
før hand kand Rachel faae,
og hand sit Ønske naaer.
Tobias søgte Guld,
Da hand en Sara fik,
Guds Engel var ham huld
og med ham, hvor hand gik.
— Mig vilde svaris saa,
Sligt gammelt er bekiendt,
Det bør Du vende fra
og lad det være endt.
Ræt nok forgiæves er
Sligt gamelt at afmaale,
Vor Brude Par saa kiær
om dem jeg burde tale.
Jeg haaber, de nok skal
for Sandhed tage det
og giøre samme Val:
Toe bedre er end et.

Vor Dydig Brudgom ey,
af stor Besvær kand sige

ey heller af lang Vey
at vandre om sin Liige.
Gud viiste ham derhen,
Hans Moder sagde Ja,
Tag Dig en Brud og Ven,
Grauholt hun kører fra.
Hun ikke sagde ney,
men med sin Venner raade.
De sagde: Gaa den Vey,
Det bliver Dig til Baade.
Vor Brudgom Skudsmaal faar
af Fattige og Riige,
at hand sig øvet har
i Guds Frygt alle Tiide,
sig kiærlig viist mod hver,
Forældre lydig var,
han mod sin Moder kiær
Nu flittig været har.
Hans Søster skjøner paa,
hand Broder været har,
Gud løner ham ogsaa,
en dydig Brud hand faar.

Vor dydig Brud ogsaa
kand samme Skudsmaal nyde,
med Kierligheds Attraae
enhver sin Tienest yde.
Ja, Moder siger saa:
Hun lydig Daatter er,
og Søskend skjøner paa
hun deres Søster er.
Ja hver vel skjøne kand,
som her forsamlet er,

hvor kiærlig de sig fand
 mod heele Lavet kiær.
 Gud viser og, at hand
 ey hende glemmet har,
 hun faar en dydig Mand,
 een Moder mod sig rar.
 Jeg ydmyg beder hver,
 som mig den Ære gjør,
 som dette har saa kiær
 at læse eller hør,
 de det foragter ey,
 fordj det reнге er;
 thi mand ad alfar Vey
 gaar best med lidt Besvær.
 Om noget er forseet
 en anden skjøne kand,
 alt det lad blive mit,
 een fattig Bondemand.
 Jeg ey fortryde skal,
 en andens bedre er,
 men snarrere mit Val
 og dette have kiær.
 Endnu tilbage er
 mit Votum at fremviise,
 Vor Brudfolk saa kiær
 mand ellers best forliiser(?)

Lykynskning.

*Lev, Dydige Brudgom,
 med Elskelig Brud,
 med Lykke dem smykke
 af Himlenes Gud,*

*lad Grøde af Jorden for dennem opgroe,
Velsigne for dennem ald Næring og Boe,
med Glæde lad træde
i Ægteskabs Sæde,
indtil de i Himlene ævig skal boe.*

RASMUS KAAGBYGGERS OG HANS SØNNERS HISTORIE

AF J. RASMUSSEN

I Sebber Sogn omtrent midtvejs mellem Landsbyen Barmer og Herregaarden Sebberkloster ligger tæt vest for Kirkevejen Bondegaarden Vandstedgaard.

Den er udflyttet fra Barmer i Sommeren 1796. Før den Tid hed den Barmer Søndergaard, fordi den laa sydligst i Byen. Den var Fæstegaard under Sebberkloster, hvis daværende Ejer var Casper Peter Svint.

Samme Efteraar fik Gaarden en ny Fæster: *Rasmus Jensen Kaagbygger* fra Djørup i Bislev Sogn ved Nibe.

Rasmus Kaagbygger, som han sædvanlig kaldtes, og Hustru Else Jensdatter var først bosat i Nibe. Her var Ægleparrets to første Sønner fødte: Jens d. 16. Febr. 1787 og Anders d. 26. Decbr. 1788. Aaret efter flyttede Familien til Djørup, og her fødtes de andre to Sønner: Peder d. 3. April 1791 og Niels d. 1. April 1793. Flere Børn var der ikke i Ægteskabet. Deres Fødselsdag blev ogsaa deres Daabsdag, og deres Faders Fornavn fik de til Efternavn. Det var Skik den Gang.

Jens Rasmussen var saaledes henved 10 Aar gl., da Faderen med Hustru og Børn ved Juletid 1796 flyttede ind i den ny Fæstegaard.

Fæstebrevet lyder saaledes:

»*Casper Peter Svint* Til Sebber Closter Tilstaaer herved at have Stæd og Fæst ligesom jeg herved Stæder og Fæster til Rasmus Jensen fra Djørup, Gammel 42 Aar, Een mig tilhørende Bonde Gaard, Beliggende paa Barmer Mark, Sebber Sogn, som af Fællesskab er udskilt og sidst var beboet af Christen Rasmussen.

Bemeldte Gaard, der er Skyldsæt for Hartkorn 2 Tdr. 2 Fdkr. 1 Alb., maa Rasmus Jensen sin Livstid udi Fæste have med dertil henlagte Jorder paa Efterskrevne Vilkaær:

1. Antager Fæsteren Gaarden med de iværende Besætninger i den Stand, som vedhæftede Syns- og Overleveringsforretning udviser, hvorefter han haver alt at holde i Lovforsvarlig Stand, og af Hartkornet at Betale alle Kongelige Skatter og Personelle Ydelser til sine Rette Forfaldstider uden Restance.
2. Forretter han til Gaarden heel Gaards Hoveri, fra første, efter den med Hoverigodset Budgangne Hoverifortegnelse; men saasart, og ej før, de To Trediedele af Sebber Closters Hoverigjørende Bønder vorder meddelt lige Fæstebreve, hvorved attraaes et nyt Hoverireglement, skal Fæsteren være forpligtet til at forrette Hoveri efter vedhæftede Reglement.
3. Derimod er det Fæsteren forundt i Fæste de 2de ydre Ruusestader i Bjærgestadet imod en Aarlig Afgift af 2 Rdrl. (Skriver To Rigsdaler).

Saaledes lader Fæsteren sig dette Fæstebrev, der herved udstedes under min Haand og Segl, i alle Dele være Efterrettelig under Sammes Fortabelse.

Sebber Closter d. 27. Decembris 1796.

C. P. Svint.«

Den 30. Novbr. 1796 blev af Aars og Sleth Herreders Ret udmeldt Ole Lie af Tolstrup og Michel Wildsted af Barmer

»til at syne og taxere bemeldte Gaards Bygninger, Besætning og Inventarium saa verdelig og uparlisk, at de den derovef forfattede, skriftlige Forretning her inden Retten med Eed kan Bekræfte og Afhjemle.

Dette til Bekræftelse under min Haand og Segl.
Datum Aars-Sleth Herreders Ret ut supra.

*J. Scharling.**

»Os lovlig forkyndt og skal Forretningen begynde næstkommende 20. Decembris.

Michel Wildsted.

*Ole Lie.**

Taksationen:

1. Vaaningshuset, der staaer Norden i Gaarden, bestaaende af 8te Fag a $2\frac{1}{2}$ Alens Brede med Udskud ved 2de Fag paa Søndre Side, opført af Fyhre-Tømmer, Rørtags-Tække, $3\frac{1}{2}$ Fag Murede og de øvrige Klinede Vægge.
Bemeldte Vaaningshus er indrettet saaledes:
5 Fag til Stue med Loft, Dører og fornødne Vinduer, 1 Fag til Køkken, hvori er Skorsten og Ovn, og 2de Fag til Bryggers, alt i god Bygnings-
Stand og behøver ingen Reparation.
2. Laden, der staar Sønden i Gaarden, er bestaaende af 10 Fag a $2\frac{1}{2}$ Alens Brede, opført af Fyhre-Tømmer, Straae-Tag og Klinede Vægge i god Bygnings-
Stand og behøver ingen Reparation.
3. Fæhuset, samt Stald- og Faarehus, som staaer Vester i Gaarden, bestaaer af 8te Fag a $2\frac{1}{2}$ Alens Brede, opført af Fyhre-Tømmer, Rørtags-Tække og Klinede Vægge i god Bygnings-
Stand og behøver ingen Reparation.

Deretter blev os anvist følgende som Besætning, der er Fæsteren overleveret og ansættes for efterskrevne Værdier:

1 Brun Hest 3 Aar	22 Rdlr.	»	Ɔ	»	β
1 Sort do. 7 —	24 —	»	—	»	—
1 Sort do. 12 —	18 —	»	—	»	—
1 Brun do. 15 —	12 —	»	—	»	—
1 Beslagen Vogn med Sædder, Skrav og Læsse-Stang samt Møgfjæl	16 —	»	—	»	—
1 Par Træ-Hjul, Ubunden	2 —	»	—	»	—
Drættetøj til 4re Bæster	3 —	2	—	»	—
1 Ploug med Jern og tvende Klovt- Hamler	2 —	1	—	8	—
2 Træ-Harver	» —	5	—	»	—
Summa Besætning	100 Rdlr.	2	Ɔ	8	β

At denne vor Forretning saaledes efter bedste Skønnende er forrettet, Bekræftes med Hænders Underskrift.

Datum ut supra.

Michel Wildsted. Ole Lie.«

»Som fornøjet underskriver Fæsteren

Rasmus Jensen.«

»Som fornøjet paa Husbondens Hr. Svints Vegne underskriver

C. Mørch.«

»Produceret i Retten paa Aars og Sleth Herreders Ting Onsdag d. 21de Decembris 1796.

J. Scharling.«

»Hvilken Forretning Taxations-Mændene med Lovens Eed Bekræftede at have forrettet uden Vild eller Venskab, men efter deres Samvittighed og bedste Skønnende. Hvorpaa de af Retten blev Dimmitterede.

Saaledes udstedes denne Syns- og Taxationsforretning under min Haand og Segl.

Datum ut supra.

J. Scharling.«

Sammenlign den her beskrevne Gaard, der var nyopført og den Gang aldeles tidssvarende, med Nutidens nybyggede Bøndergaarde, og sammenlign Datidens Avlsredskaber med Nutidens, Datidens Tarvelighed med Nutidens Komfort!

Barmer Bys Jorder er gennemgaaende af god Beskaffenhed. Kun de sydlige Udmarker, hvortil Vandstedgaards Tilliggende nærmest maa henregnes, danner en Undtagelse. Om Foraaret i Saatiden kan Vestenstormen somme Tider sætte Sandet i hvirvlende Dans. Særlt at »Tre-Høje«, som ligger paa Ejendommen en god km. øst for Gaarden, ikke forlængst er blæst ned ad de høje, gennemfurede Bakker, der skraaner ned mod Øst. Men Tre-Høje staar endnu. Generalstaben har sat en Sten paa den ene. Træder man op til den, har man en vid og prægtig Udsigt til alle Sider — ikke alene over Sebber Sogn med »Nikolaj-Bjerg«, de tre Byer Sebbersund, Valsted og Barmer, men ud over Limfjorden: mod Øst med Herregaarden Lundbæk og Købstaden Nibe og mod Nord med Hanherred, Øland, Gøl og store Dele af Vendsyssel i Baggrunden. Herregaarden Sebberkloster med Sognekirken ligger skjult neden for Bakken syd for.

Det var i Sildefiskeriets Glansperiode; og som det fremgaar af Fæstebrevets Punkt 3, drev Rasmus Kaagbygger ogsaa Fiskeri. Naar han derfor i Juni 1811 kunde købe Vandstedgaard med alle »Herligheder og Rettigheder« og udrede Købesummen 1050 Rdlr. med 300 Rdlr. straks og Resten, 750 Rdlr., til Snapstinget 1812, skyldtes det uden Tvivl mere Fiskeriet end Landbruget.

Hjemmet har efter alt at dømme været godt for Børnene. Faderen var en overordentlig virksom

Mand, der tillige havde Orden i sine Ting, og Moderen en huslig og brav Kone. Deres Sønner blev tidlig vænnet til nyttigt Arbejde i Mark, Stald, i Huggehuset og paa Fjorden. I de lange Vinteraftener kortede de Uld, som Moderen spandt, bandt Halmløbe, snoede Simer og filerede Fiskergarn. Der herskede god Tone i Hjemmet. Naar de spiste, skulde de sidde pænt ved Bordet og ikke vrage Maden; og naar de klædte sig af om Aftenen, skulde de binde deres Tøj sammen med deres Hosebaand, for at de lettere kunde finde hver sit om Morgen, og for at de i en Fart kunde redde det, om der skulde »gaa Ild i Huset«. Naar alt var ordnet, og de var kommen i Seng, fremsagde de et udenad lært Vers og bad Fædervor, og saa kunde de putte sig og sove.

Moderen lærte dem at læse. De to ældste Dreng, Jens og Anders, kunde allerede »Hustavlen« udenad, da de efter hl. 3 K. i 1797 blev indmeldt i Barmer Skole. Men skrive kunde de ikke; thi ingen af Forældrene var hjemme i Skrivekunsten. Det lærte Degnen, Enevold Jensen, dem — først med en Pind i vaadt Sand, som var fyldt i en Kasse, og siden med en tilspidset Gaaselfjer paa groft Kardus.

Første Gang, Jens havde dette Redskab i Hænde, kom han galt af Sted. Pennen, som Degnen havde snittet og givet ham, røg igennem Papiret. »Den Pen maa være for spids,« tænkte Drengen, og saa bed han Enden af Spidsen. Nu gik det glat, og i en Fart var en hel Side skrevet fuld. Sejrsstolt viste han Degnen sit Arbejde; men han blev noget skuffet, da denne udbrød: »Du har misæl nok brugt din Pind at skrive med i Stedet for Pennen, jeg snittede til Dig.« Derefter pegede han med Tommelfingeren over Skulderen hen paa Tampen, som hang paa Væggen

bag ham, og sagde: »Laver du tiere saadanne Plamaser, saa skal den dér komme til at danse paa din Bag.« Drengen krummede sin lille Ryg, han følte allerede Svien og listede sig bedrøvet hen og satte sig paa sin Fjæl. Rasmus Kaagbyggers Dreng kom imidlertid snart i Degnens »Kridthus«, og det var sjældent, at nogen af dem følte Tampen, skønt den ellers blev brugt tit nok.

Mange flere af Jens Rasmussens Fortællinger om Livet i hans Barndomshjem, i Skolen og Tiden derefter, mindes jeg tydelig. Men da Brødrenes Levned før Krigstjenesten i det hele og store ikke skønnes at have adskilt sig væsentlig fra andre unge Mænds af samme Stand, skal her kun tilføjes følgende:

Sebber Sogns Kirkebog udviser, at Brødrene Jens og Anders begge blev konfirmerede i Sebber Kirke i 1805. Jens var da 18 og Anders 17 Aar gl. De har altsaa hørt til de unge Mænd, om hvem det siges, at de ved deres Konfirmation »bar Skæg paa Hagen.« I samme Kirke og ifølge samme Kirkebog blev Peder konfirmeret 1806, 15 Aar gl., og Niels 1808, ligeledes 15 Aar gl.

Lægdsrullerne i Aalborg Amts Arkiv giver — skønl i knap Form — dog et fyldigt Bidrag til Brødrenes Levnedsløb under Krigen med England. Sølimitrullen i nævnte Arkiv begynder 1808 og slutter 1814.

Med Udeladelse af »Gl. Nr., Nyt Nr., Pat. Nr., Fødested og Faderens Navn« anføres her deres Vedtegnelser i Rullen:

Jens, Sølimit, 19 Aar gl., 60 Tom. høj, søvant, udkommanderet 1806 og 1808 — 1809 ej hjemkommen — 1810 i Fangenskab — 1811 til Antwerpen — 1813 ej hjemk., men var paa Fladstrand 31. Maj

1813 — 1814 ej hjemk. Mødte 1815, 8 Togt, frasagde sig Søfart og Fiskeri, fik Afsked.

Anders, Sølimit, 19 Aar gl., 61 Tom. høj, usøvant, udkom. 1808 — 1809 ej hjemk. — 1810 i Fangenskab — 1811 søvant, 1 Togt, slap efter Tingsvidne af ²³/₁ 1811 som anseis¹⁾ — 1814 »Slag« efter Tingsvidne — Mødte 1815, fremviste Slagtilfælde med Tingsvidne ²³/₂ 1815, fik Enroulerings Pat. Nr. 136.

Peder, Sølimit, 16 Aar gl., 61 Tom. høj, søvant, taget i Ed; udkom. 1808 — 1809 ej hjemkommen — 1810 udkom. — 1811 til Orlogs, 3 Togt, permiteret til Martii — 1814, 6 Togt, hjemme — 1815 omveksles til Korsør — 1816 udkom. som tilført Korsør Hovedrulle Nr. 7.

Niels, 14 Aar gl., 61 Tom. høj, for klejn — 1811 for liden, taget i Ed — 1814 usøvant, Gaardmand²⁾, Fisker, 2 Tdr. 4 Fdkr. 1 Alb. efter tinglæst Skøde af 15. November 1811 — Mødte 1815, 1816 og 1817.

Som Lægdsrullen udviser, blev Jens første Gang udkommanderet 1806 som søvant Sølimit.

Uden særlig Uddannelse kom han straks til Orlogs og var ude paa Togt, da Englænderne i 1807 overfaldt os. Men hvem hans Chef var, hvad Skibet hed, og hvor det var henne under Bataillen, har jeg ikke kunnet faa oplyst. Kun erindres, at han fortalte om den dybe Smerte, som ved Efterretningen om Flaadens Tab betog alle Mand paa Skibet, da dette sent paa Efteraaret kastede Anker paa Københavns Rhed.

Omtrent hele det menige Mandskab blev her afmønstret og hjemsendt. Nu da Flaaden var bortført, var der ikke Brug for saa mange Matroser. Vel var der allerede taget fat paa at bygge Kanonbaade, men

¹⁾ anseis = godkendes. Han har lidt af Slagtilfælde.

²⁾ Det er en Fejl, at Niels her betegnes som Gaardmand, men herom senere.

denne Virksomhed var i sin Vorden, og ingen endnu løbet af Stabelen.

Det var ved Juletid, Hjemsendelsen fandt Sted. Om Jens' Ankomst til Hjemmet fortælles følgende:

Hans Moder var gaaet til Kirke Juledag. Der var endnu ikke ringet sammen, og en Del Koner stod udenfor Kirkedøren. Til dem fortalte hun, at hun den foregaaende Nat havde drømt, at Jens var kommen hjem. Kunde den Drøm endda gaa i Opfyldelse, tilføjede hun, saa var det ingen Sag, sikken Jul, de saa kunde holde.

Men hvad skete? Drømmen gik i Opfyldelse, inden hun anede det; thi da hun kom hjem fra Kirke og traadte ind i Stuen, stod Jens der i egen Person og kunde hilse Goddag til sin Mor og ønske hende glædelig Jul

Blandt de faa Skibe, som var borte fra København, da Englænderne d. 21. Oktober 1807 tog Danmarks Flaade, og som derved undgik Bortførelsen, var Linieskibet »Prins Christian Frederik«.

Dette Skib, hvis Fører var den tapre Jessen, laa som Vagtskib i Norge, men gik ofte ud paa Krydstur. Først i Februar 1808 sejlede det ud fra Frederiksværn¹⁾. Den 5. opdagedes en svær Sejler, som blev antaget for en Fregat. Prins Christian jagede den ind mellem Skærene under Vingø. Det var den engelske Fregat »Quebec« med 200,000 £ til Sverrig. Man havde der om Bord været i stor Frygt for at blive indhentet og taget.

Da denne Efterretning naaede England, vakte den saa stor Skræk, at Admiral Saumarez uopholde-

¹⁾ Efter H. B. Dahlerup.

lig afsendte fra Hovedflaaden den lille Eskadre under Parker, som siden overvandt »Prins Christian«. Linieskibet gik saaledes Glip af den gode Prise. Dagen efter kom det atter ind til Frederiksværn, hvor det frøs inde. Her laa det indskruet i Isen til 20. Februar. Da krydsede Skibet ud og løb d. 29. ind til Christianssand, hvor Jessen d. 4. Marts fik Ordre til at sejle til København. Først d. 10. faldt Vinden til, og Dagen efter ved Aftenstid ankrede »Prins Christian« under Hornbæk. Ved Kronborg modtog Jessen Ordre til at blive liggende paa Helsingørs Rhed, da Isen endnu laa ved København.

Allerede før Afrejsen fra Christianssand var der udbrudt Sygdom om Bord. 25 Mand var landsat i Norge, og siden blev 60 Mand syge. Nu havde Skibet kastet Anker under Kronborgs Kanoner, men blev stadig drevet bort af Drivisen. Det højst anstrengende Arbejde for Mandskabet i det slette Vejr hjalp ikke paa Sundhedstilstanden. Der blev flere og flere syge. Først sendtes 60 Mand i Land, næste Dag 50. Hospitalet kunde ikke rumme dem, saa man maatte leje private Huse. Sundhedstilstanden om Bord blev nu grundig undersøgt af Søetatens Stabslæger: Falkenthal og Herholdt. Paa deres Raad blev alle, som havde Symptomer paa Sygdommen, sendt i Land. Udluftning og Røgning om Bord fandt Sted, nyt Køjeløj blev sendt fra København o. s. v. Sygdommen var en Slags Typhus, kaldet Skibsfeberen eller Sprinkelen. Den begyndte med Delirium og endte hypigst med sorte Sprinkler og Døden.

Omtrent 200 Mand fra »Prins Christian« hjem-søgtles af Sygdommen — hvormange der døde er ukendt — og disse Folk maatte nu erstattes med andre.

Fra København sendtes d. 16. Marts 60 Mand og 2 Dage senere 110 Mand.

Hjemme i Vandstedgaard var det Forældrenes Haab, at Jens maatte blive hjemme, naar Anders og Peder skulde af Sted. De var jo begge erklæret for tjenstdygtige ved sidste Session, og ingen kunde vide, naar der kom Bud efter dem. Dette Haab glippede. Ved Kyndelmisse 1808 mødte Lægdsmanden med Ordre til dem alle tre om til nærmere fastsat Tid at møde i Fladstrand (Frederikshavn), hvorfra en Chalup skulde føre dem og flere andre nordjydske Sølimitter til Hovedstaden. Faa Dage¹⁾ efter tog de tre Brødre Afsked med deres Hjem for at gaa en lang, tung, men ogsaa eventyrlig Skæbne i Møde.

En Rejse mellem Jylland og København kunde den Gang tage Uger. Ogsaa denne Rejse blev megel langvarig. Den foregik gennem Vendsyssel til Fladstrand med Slædetransport, da Vinteren var stræng, og Sneen laa overalt. Det var en kold Tur, men dog ikke kedelig, da den fandt Sted i Selskab med flere modige Kammerater. Ved hver Kro gjordes Holdt, og Køretøjerne skiftedes, ligesom der ogsaa overnattedes i Kroen, naar det kunde passe; ellers hos Bønderne. Den Rejse tog 5 Dage; og da man naaede Fladstrand, var det Snestorm af Øst. Det ankomne Mandskab blev derfor indkvarteret paa Citadellet, indtil Medbør vilde indfinde sig. — Naar denne indtraf, vides ikke; men det kan med nogenlunde Sikkerhed antages, at Chaluppen har staaet Sundet ind mellem den 12. og 15. Marts; thi da den passe-

¹⁾ Dagen kan ikke opgives bestemt; men det maa antages at have været omtrent midt i Februar.

rede Helsingør, saa man »Prins Christian« liggende paa Rheden, stolt svajende for sit Anker.

Ingen af de tre Brødre tænkte paa, at det skulde falde i deres Lod at stifte nærmere Bekendtskab med dette Skib.

Ud for Vedbæk blev det lille Fartøj standset af Pakis, som herfra og syd paa fyldte Sundet. Passagererne gik i Land over Isen og fortsatte til Fods — hver med sin Ransel paa Ryggen og uden Kommando — ad København til. Ankommen hertil blev hver Mand underkastet en grundig Lægeundersøgelse. De, hvis Helbredstilstand var bedst i Orden, blev derefter indrullet i det Mandskab, der d. 18. Marts blev afsendt over Land til Helsingør for at gaa om Bord i »Prins Christian«.

Blandt disse var de tre Brødre.

Det var med en vis Stolthed, de unge Mennesker modtog dette Budskab; thi at komme ud paa Tugt med det prægtige Linieskib og maaske komme under Kommando af den navnkundige Helt fra 1801, Peder Willemoes — det var en Ære af Rang. Men en Skuffelse for dem var det alligevel, at de ikke fik tildelt Uniform. Jens havde jo Aaret forud baaret den klædelige Matrosdragt, og nu blev han og de andre kommanderede til Tjeneste i deres egne hjemmegjorte Vadmelsklæder, der repræsenterede alle Kuriositeter. »Vi lignede ikke raske Orlogsgaster,« sagde Jens 70 Aar senere, »men en Flok Hovbønder, der drog til Herregaarden paa Hovarbejde.«

Mange af dem var ogsaa tagne lige fra den hjemlige Arne uden Spor af Kendskab til Søen. Anders havde aldrig været rigtig til Søs før, og som han var de fleste. De blev da ogsaa om Bord modtagne med kendeligt Mishag baade af Officerer og det menige

Mandskab, der mest bestod af søvante Nordmænd, Efterhaanden, som de fra Stykprammen steg op paa Skibets Fordæk, lagde de deres Rejsebylt ned foran sig og stod trolig Vagt ved den. Officererne saa paa de aparte Skikkelser, de saa til hverandre, men sagde ingen Ting. Saaledes gik en rum Tid. Da kom en støvt Herre hen fra Agter. Han saa hverken til den ene eller den anden Side, men standsede brat, slog ud med højre Haand og holdt nu en saa ildnende Tale til de nyankomne, at disse glemte alt omkring sig af bare Begejstring. Det var Skibets Chef, *Carl Vilhelm Jessen*¹⁾ — den Gang kun Kaptajn.

»Vor gamle Konge er død!« raabte han ud over Flokken. Alene disse Ord virkede som en Bombe, skønt de fleste vel allerede havde hørt Budskabet om Christian den 7.s tragiske Død i Rendsborg d. 13. Marts.

Den lyttende, spændte Opmærksomhed var i samme Nu vakt; og han fortsatte med stedse stigende Varme: at Sønnen, vor elskede Kronprins Frederik, som under sin Faders tunge Sygdom havde styret Land og Rige saa viseligt, nu bar Krone, Scepter og Kongenavn. Nu gjaldt det om, at alle viste Troskab, Mod og Tapperhed, og at enhver gjorde sin Pligt — altsammen til Ære for sig selv, til Ære for de Planker, der bar dem, og til Lykke og Hæder for Konge og Fædreland Sluttelig oplæste han Edsformularen. Mange græd. Det var alligevel Mennesker, de samme vadmelskoftede. Under dyb Alvor blev Eden aflagt til den ny Konge Frederik d. 6., og Jessen havde vundet det ny Mandskabs Hengivenhed.

¹⁾ Født ¹⁰/₇ 1764, død ²⁰/₃ 1823. Contre-Admiral, Guvernør paa de dansk-vestindiske Øer.

Man tog nu fat paa at klassificere det ny Mandskab, som altsaa skulde udfylde de Pladser, Skibsfeberen havde gjort tomme. Den følgende Dag begyndte med Indøvelse af den saaledes kompletterede Besætning, der nu bestod af 576 Mand. Som søvante blev Jens og Peder indlemmet i det Mandskab, der skulde betjene Rigningen. De kom under Kommando af en Baadsmand, der var overordentlig haard. Særlig var han efter de ny Folk. Utallige Gange maatte de entre til Tops. Ned igen og op igen i eet væk. De stakkels Mennesker blev ganske fortumlede. Peder fik et Rap. Han gav sig til at græde. Han var jo kun en 16-Aars Dreng. En Officer¹⁾ havde lagt Mærke til Baadsmandens Adfærd. Han gik hen til Peder og sagde i en tilsyneladende barsk Tone: »En rask Sømand skal ikke klynke.« Straks efter blev dog Øvelsen indstillet. Baadsmanden var kaldt bort et Øjeblik, og siden blev han nok saa skikkelig. Men Skrækken for ham sad alligevel i Peder.

Dagen efter, d. 21. Marts, gik »Prins Christian« under Sejl og stod ad Bæltet til.

Krigen mod Sverrig var kort før erklæret, og et fransk Armékorps, bestaaende af 33,000 Mand — mest Spaniere — under General Bernadotte, Prins af Pontecorvo, var paa March ind i Danmark for fra Sjælland at gøre Landgang i Skaane. Et Par fjendtlige Krydsere viste sig uformodet i Store Bælt for at forhindre Overfarten. I den Anledning modtog Jensen allerhøjest Ordre, dateret d. 18. Marts, til at forjage dem. Hemmeligholdelsen af denne Ordre mis-

¹⁾ Brødrene var siden i Uoverensstemmelse om, hvorvidt det var Rothe eller Willemoes.

lykkedes. Fjenden havde vidst at skaffe sig al ønskelig Besked. Desuden var Bernadotte, efter alt hvad der foreligger, slet ikke saa ivrig efter at komme til Skaane, saa Tanken om at gaa til Bæltet burde have været opgivet.

Det skæbnesvangreste for vort sidste Linieskib blev imidlertid, at det løb lige i Løvens Gab: den Parkerske Eskadre. Den bestod af Linieskibene Stately, Nassau, Vanguard og nogle Fregatter.

Da »Prins Christian« d. 11. Marts passerede Vingø, laa disse Skibe til Ankens paa Rheden i Vingø-sund, men besluttede straks ved Synet af »Prins Christian« at følge efter ind ad Øresund. Isen hindrede dog saa meget, at Eskadren først naaede til Høganäs d. 21. Marts. Her fik den Underretning om, at »Prins Christian« samme Dag var gaaet under Sejl og staaet Sundet ud for at gaa til Bæltet. Og nu begyndte Jagten.

Allerede Kl. 1¹/₂ opdagedes to engelske Orlogsmænd. Men der blev dog ikke noget Angreb ud af det den Dag. De fremmede Skibe lagde sig for Anker tværs af Refsnæs, og lidt efter ankrede »Prins Christian« mellem Sejrø og Refsnæs en god Mil fra dem. Næste Morgen d. 22. Marts lettede de fjendtlige Skibe og stod nord over. En halv Time efter lettede »Prins Christian« og sejlede i samme Retning. Det var nemlig Jessens Hensigt at lokke Fjenden bort fra Bæltet, for at Bernadotte kunde komme over med sine Tropper. Men Bernadotte blev, hvor han var; og Jessen kunde derfor uden Skade for Troppernes Overfart meget vel have sejlet ind ad Bæltet. Da det tilmed viste sig, at »Prins Christian« var en langt bedre og hurtigere Sejler end de engelske, kunde Bataillen den Gang sikkert være undgaaet.

Snart dukkede Resten af de Parkerske Fartøjer frem. Jessen saa sig forfulgt og tildels omringet. Han sammenkaldte et Krigsraad. Det bestod af Officererne Rothe, Top, Ferry og Willemoes. Endnu havde det været Tid at slippe ned ad Bæltet. Men »Raadet« vilde det anderledes. Det valgte den ulige Kamp. Der krydsedes frem og tilbage. Fjenden, som var begunstiget af Vinden, trængte paa. »Prins Christian« kom nærmere og nærmere Land. Officererne var paa deres Post. Deres Kommando skar gennem den svage Brise samtidig med, at de henkastede opmuntrende Ord til Mandskabet. Willemoes var især virksom. »Ret saa, Kammerater!« raabte han til Folkene, »nu bliver der snart Alvor i Spillet.«

»Det var hen mod Aften,« fortalte Jens Rasmussen mange Aar senere. »Peder og jeg arbejdede i Storemørs. Herfra kunde vi se alle de fjendtlige Skibe. De nærmede sig hurtigt, de to største forrest. Det ene styrede til den ene, det andet til den anden Side af os. Kl. ca. 7¹/₂ veksledes de første Skud. Men de havde kun den Virkning, at en Del af Mandskabet tabte Fatningen. Skrækken fortog sig dog snart. Det var, som om Kanonaden efterhaanden beroligede Sindene. Vore Kanoner skød fra begge Sider. Det rystede Skibet voldsomt. Men det kunde ses, at flere Skud ramte og bragte Forstyrrelse for Fjenden. Da fik vi et Par haarde Lag, først fra det ene, siden fra det andet Linieskib. Skrig og Jammer lød nede fra Dækket allerede efter det første Lag. En Nordmand stod ved Siden af mig. Han sagde: »Vi to staar godt dækt du. Skytset hans kan ikke . . .« Han fik ikke talt ud. En Kugle dræbte ham paa Stedet. To Mand i Takkelagen fik ogsaa deres

Banesaar og styrtede ned. Jeg saa paa min døde Kammerat og raable i min Skræk paa Peder; men han var entret helt ud paa Raaen; om det var af Angest eller efter Ordre, ved jeg ikke. Et Par Mand kom til og hjalp mig, og vi hejsede varsomt den døde ned ved Hjælp af en Talje. Skibet begyndte at dreje underligt for Vinden. Siden fik vi at vide, at Røret var skudt i Stykker. Vi var snart nær Land. Vi kunde mærke, at Skibet tog Grunden. Men vore Kanoner drønedede fremdeles. De fjendtlige Skibe — ogsaa Fregatterne — var os nu saa nær, at Karabiner og Pistoler kunde tages i Brug. Pludselig blev det stille, men kun i nogle Minutter. Da fik vi et frygteligt Lag. Raaen blev skudt tværs over tæt ved Mærset, og jeg saa min Broder styrte i Havet sammen med det bortskudte Stykke.

Der indtraadte atter Stilhed. Vinden havde lagt sig. Skibet stod paa Grund. Kanonerne holdt inde. Al Kommando hørte op — Jessen havde kapitulere. Vi forlod vor Post — af os selv — og entrede ned, den ene efter den anden. Da jeg kom ned paa Dækket, kom man bærende med en falden. Jeg hørte Navnet »Willemoes« — han, der ved sin tapre, jævne og retskafne Færd havde vundet alles Hjerter. Jeg saa hastigt paa den døde. Jo, det var ham. Hans Hoved blødte stærkt. Jeg kunde ikke taale det Syn. Jeg holdt mig over Øjnene og tumlede omkring som vanvittig mellem levende, døde og lemlæstede. Da blev jeg omslynget af et Par stærke Arme, og jeg hørte en kendt Stemme, der sagde: »Er det dig! Hvor er Per?« Det var Anders. Han var uskadt paa sit Legem saavel som jeg. Min Tavshed og mit sæere Væsen gav ham Svar. Han forstod, at vor Broder var borte, og han jamrede stærkt.

»Til Side!« lød det tæt ved. Vi slap hinanden. Nogle Folk kom bærende med en anden af de faldne. Det var den vrede Baadsmand fra Dagen før, ham der fik Peder til at græde Gud forlade ham hans Hidsighed og være hans Sjæl naadig!«¹⁾

Jens Rasmussen afbrød sin Fortælling, fordi Bevægelsen overvældede ham.

Tabene om Bord paa »Prins Christian« var meget store. Siden døde tillige mange af de haardtsaarede. Det var en fattig Trøst, at Fjenden ogsaa havde lidt meget. Desuden var Skibene, navnlig Stately, i høj Grad medtagne, dog ikke mere, end at de kunde vende fra Land og ankre 3—4 Kabellængder²⁾ længere ude. Straks efter Overgivelsen kom Fregatternes Baade og optog »Prins Christian«s overlevende Besætning. Baade Officerer og Mandskab, saarede og sunde, blev som Krigsfanger anbragte paa de engelske Skibe uden at det blev dem tilladt at medtage noget af deres Tøj. Men forøvrigt blev de gæstfrit modtagne af Englænderne. De fik rigelig og god Mad, mange blev forsynede med Klæder, og de saarede toges straks under omhyggelig Pleje af de engelske Læger.

Da Overflytningen næste Formiddag var tilendebragt, prøvede Englænderne at tage »Prins Christian« af Grunden. Men det vilde ikke lykkes. Kanoner, Ankre, Kættinger o. s. v. blev kastet over Bord for at gøre Skibet lettere. Alt forgæves. Det havde suget sig saa fast i Sandet, at det ikke var til at rokke. Det var, som om det vilde dø ved den hjemlige Strand, og det skele ogsaa. Om Aftenen stak man

¹⁾ I Gengivelsen har jeg benyttet Skriftsproget, skønt Jens Rasmussen selvfølgelig talte det jydsk Bondemaal.

²⁾ Kabellængde = 100 Favne.

Ild paa det forskudte Skrog, og ca. Kl. 10 sprang Resterne af vort sidste Linieskib i Luften for Øjnene af det rædselsslagne Mandskab. En Mængde Lig, deriblandt de faldne Officerers, drev i Land paa Odden og blev hæderlig stedet til Jorde paa Oddens Kirkegaard.

Kaptajn Fribert til Anneberggaard lod rejse en Mindesten paa den mægtige Fællesgrav. Et smukt Digt af Grundtvig er indhugget i Stenen. Regeringen har siden ladet opfiske en Del af Sagerne, hvoriblandt de fleste af Kanonerne og Ankrene.

Efter Katastrofen holdt Jens og Anders sig saa nær til hinanden som muligt. De var da ogsaa saa heldige at komme i een Baad ved Overføringen og at blive sat om Bord sammen i et Skib, nemlig Fregatten Quebec. I fire Dage blev de engelske Skibe liggende ud for Odden og fik de værste af deres Brøst afhjulpne. I den Tid vedligeholdte de en livlig Forbindelse med Land, hvor Englænderne opkøbte Proviant og andre Ting. Der var jo ingen mere til at forstyrre dem. Men de var meget flinke og velvillige overfor Fangerne. Disse kunde endog faa Skrivesager udleveret, og Baadene besørgede paa deres Ture Brevene i Land. Brødrene fik da ogsaa et Brev sendt af Sted. Men skønt de havde været to om at faa det sat sammen og stillet paa Papiret, maatte Faderen, da det endelig naaede saa vidt, have Bud efter Præsten¹⁾ for at faa det læst, og saa kneb det endda ogsaa for ham. Den slette Skrift og Bre-

¹⁾ Jochum Poulsen Bering. Født 1769, theol. Cand. 1793, Sognepræst for Sebber-Lundby 1802—19, for Sebber-Store Ajstrup 1819—28, Amtsprovst 1812, Sognepræst for Magleby-Holtug, Sjælland, 1828—35, da han døde 66 Aar gl. (Series pastorum).

vets usammenhængende Form fortalte bedre end Ord, at Brevskriverne maatte befinde sig i en usædvanlig oprevet Sindsstemning. Og Præsten fik da ogsaa saa meget ud af det, at der var sket noget forfærdeligt, at de befandt sig i Fangenskab, og at Peder var død.

De stakkels Forældre stirrede paa den dybt medfølelse Præst i stum Fortvivlelse. Han søgte at trøste dem, saa godt han evnede, baade med Guds Ord og sine egne; og det blev sent, inden han forlod de sønderknuste Mennesker, som Sorgen saa brat havde ramt. Siden kom Præsten hver Dag i Huset, »for han var saadan en god Mand«. Ofte havde han »Madammen« med, og »hun var jo ogsaa Godheden selv«.

Der gik saa lang Tid hen, at Familien saa nogenlunde var blevet fortrolig med Stillingen. Men saa indtraf der en Dag en ligesaa glædelig som uventet Begivenhed. Der kom Brev fra Peder. Den Kone, som to Gange om Ugen gik Posttur mellem Barner og Nibe, kom med det. Peder var i Live. Vel vidnede hans Brev om stærk Nervøsitet ligesom de andres. Men det var dog skrevet saa pænt, at Forældrene selv kunde læse det — for ikke at tale om Sønnen Niels. Men under Læsningen besvimeede Moderen. Den bratte Overgang fra den knugende Sorg til det lyse Haab kunde hun ikke taale. Man løftede hende hep i Alkoven, og Niels kom straks af Sted efter Præstefolkene. Da disse indfandt sig, var den syge nogenlunde kommen til Kræfter igen, og snart var den dybe Sorg forvandlet til inderlig Glæde.

Peder fortalte i sit Brev jævnt og ligefrem om det frygtelige Slag og hans vidunderlige Redning. Han sad paa Raaen tæt uden for det Sted, hvor den knækkede over. Det løsrevne Stykke, hvorpaa han

sad, hængte imidlertid fast med den yderste Ende ved Tovværket. Derved blev han slynget ud over Rælingen og faldt i Vandet. Det blev hans Frelse, thi var han faldet ned paa Dækket, saa havde han jo slaaet sig ihjel.

Da han kom op til Vandoverfladen efter den vældige Dukkert, laa Raaen, som havde stødt sig løs, ved Siden af ham. Den klamrede han sig til — den havde jo baaret ham før — og paa den arbejdede han sig i Land. Han havde ikke taget mindste Skade. Nu opholdt han sig i Nykøbing paa Vej til København, da det var hans Heusigt at melde sig til Admiralitetet.

Præstens Opgave var med det samme givet. Han skrev for Forældrene til alle deres tre Sønner og adresserede Brevene til Admiralitetet, som han i en særlig Skrivelse bad om »allernaadigst« Bistand til at faa Brevene ret og rigtigt besørgede.

Peder naaede sit Maal Hovedstaden. I Admiralitetet, hvor selve Admiral Bille var til Stede, lyttede man spændt til hans Beretninger om Bataillen ved Odden, og Admiral Bille sagde: »Du unge, kække Mand, hvad er nu dit Ønske?«

Peder følte sig mandig. Han svarede, at hans Hu stod til Søen, og han vilde helst til Orlogs. Bag-efter fortroed han, at han ikke havde bedt om sin Frihed; thi en saadan Anmodning var sikkert blevet ham tilstaaet. Han fik imidlertid sit Ønske opfyldt og kom om Bord paa Briggen »Lougen«, hvis Chef var Løjtnant Wulff. Skibet var vendt hjem fra Norge, hvor det havde ligget sammen med »Prins Christian«, underlagt Kapt. Jessens Kommando. Det havde ligesom »Prins Christian« en Del syge Folk, som nu

kom i Land og blev erstattet med friske. Blandt disse var altsaa Peder Rasmussen. Atter kom han i Kamp, men med Sejr. Den 4. Juni 1808 erobrede »Lougen« efter en varm Dyst i Store Bælt den engelske Orlogsbrig »The Tickler«, og den 19. s. M. tog den med Støtte af 4 Kanonbaade en anden engelsk Orlogsbrig »The Seagull«. Men da var »Lougen« ogsaa saa medtaget, at den maatte gaa i Dok. — Peder kom derefter til Kanonbaadene under Kaptajn-løjtnant Schönheyder, der kommanderede den fynske Station. Her var han med til mangen en haard Tørn. Han prøvede at tilbringe Døgn i Træk paa Søen i de aabne Baade, som ikke bød paa et Ruf til Læ for Kulde og ondt Vejr, og hvor Forplejningen til Tider kun bestod i Kiks og Brændevin. Ogsaa kunde han snakke med om de vilde Orgier, de haardføre Gaster fejrede, naar de efter endte Bedrifter kom i Havn. Men de æventyrlige Farter styrkede Modet, hærdede Villien og skærpede Sanserne. Det vil imidlertid blive for vidtløftigt at gaa i Detaljer.

Peder Rasmussen, som havde antaget Navnet »Djørup« efter sin Fødeby, kom ofte til Korsør. Her forlovede han sig med Pige Ane Cathrine Kruise. Den 7. Septbr. 1811 holdt de Bryllup under en midlertidig Permission. Han var 21 Aar gl. og hun 25. Han drog ud til ny Eventyr. Ikke engang ved Fredslutningen blev han fri, men var, som Lægdsrullen udviser, udkommanderet i 1816. Men efter dette Togt fik han Ansættelse paa Postdamperen »Merkurius«, som sejlede paa Nyborg, og da den blev kasseret, fik Mandskabet deres Gage for Livstid. For Djørups Vedkommende var det 15 Rdlr. om Maaneden. Ægteparret levede sammen og holdt Sølvbryllup, men kort efter døde Hustruen 49 $\frac{1}{2}$ Aar gl.

Aaret efter giftede Enkemanden sig igen med Pige Caroline Barbara Tvede fra Nyborg. Familien havde sit eget Hjem i Korsør oppe i Byen. Men saa blev Djørup Formand for Litsenbrødrene (3: Dragerne ved Postvæsenet) og med den Bestilling fulgte Bevilgning til at drive Gæstgiveri ved Havnen samt paa »Revet«, hvor Isbaadene lagde til om Vinteren. Saa flyttede Familien derved, men 1857 blev Djørup angrebet af Kolera, og denne hærgende Farsot gjorde Ende paa hans Liv den 15. November. Han var da 66 $\frac{1}{2}$ Aar gl. Hans Enke levede endnu i 15 $\frac{1}{2}$ Aar, ofrende sig for sine Børn. Hun døde i Korsør den 23. Marts 1873.

Der var en Søn i første Ægteskab og 3 Sønner og en Datter i andet. Sønnerne gik alle Søvejen, og der findes nu Grene af den Djørupske Slægt baade i Danmark og hinsides Atlanten. Datteren Elsinie Marie Djørup lever endnu (1917) i Korsør som Enke efter Murermester Niels Pedersen. Det er hende, en Del af disse Oplysninger om hendes Fader skyldes.

Den 26. Marts sejlede de engelske Skibe til Gøteborgs Rhed. Isen laa endnu ca. 1 Mil ud fra Staden. De saarede Krigsfanger blev om Bord, medens de sunde blev sendt i Land over Isen. Blandt de sidste var de to Brødre Jens og Anders Rasmussen. Ca. 1 Mil fra Staden blev de indlogerede i store Oplags-huse. En svensk Vagt paa 30—40 Mand bevogtede Fangerne, der forøvrigt blev godt behandlede. De havde alle mistet alt, hvad de ejede, men den engelske Konsul sørgede godt for dem, ikke alene med Fødemidler, men ogsaa med Klæder. De fik Lov at spadsere turvis i Omegnen, saa Fangenskabet her var mere morsomt end trykkende.

Efterhaanden bragtes de saarede og syge ogsaa i Land. Antallet af syge var blevet stærkt forøget under Opholdet paa Skibene. Der var nemlig saa lidt Plads, at de maatte ligge paa Dækket om Natten. Og da der vedblivende var stærk Frost, var der en Del, som fik Hænder og Fødder saa forfrosne, at de maatte sættes af. For alle disse var der indrettet et stort Hus til Lazaret, og de fik en særdeles god Behandling af de engelske Læger.

Sprinkelen vedblev at grassere. Læge Martini fik den ogsaa og døde af den. Han havde ellers været godt om sig; thi da han var død, fandt man i hans Gemmer en hel Mængde Tyvekoster, hvoriblandt et Par Sølvlyseplader, som havde tilhørt Willemoes. Kapt. Jessen fik ogsaa Feberen, men kom over det; dog det bevirkede, at han undgik engelsk Fangenskab. Brødrene fra Vandstedgaard modstod alle Sygdomsangreb. Men Tabet af deres yngre Broder gik dem nær til Hjertet; og hvad maatte de ikke lide hjemme? Endnu havde de intet hørt hjemme fra, endda der var gaaet tre Uger, siden de kom i Land, og Efterretninger fra Danmark slet ikke var sjældne, særlig i den sidste Tid.

Man var begyndt med at udveksle danske Fanger i engelsk Fangenskab med engelske Fanger i dansk Fangenskab. Det var nu Brødrenes Haab, at den Lykke ogsaa maatte times dem. Men dette Haab glippede. Der kom Budskab om, at de Fanger, der var tilbage — ialt 370 Mand — skulde indskibes til England. Men samtidig havde Brødrene den Glæde at modtage Præstens Brev. Og da de heraf fik at vide, at Peder var sluppet godt fra det hele, og at det stod vel til hjemme, saa hjalp det svært paa Humøret, og de gik deres Skæbne i Møde med nyt

Mod. Indskibningen foregik en Mandag sidst i Maj paa 3 engelske Transportbrigger. Dagen efter lettede Skibene, og nu var det forbi med den gode Behandling og Forplejning. Pladsen var yderst indskrænket, og med Renligheden var det slet bevendt. Ærter, Kød og salt Flæsk var daglig Kost. Men da det var Levninger fra Krigsskibene, var det i høj Grad fordærvet. Værre var det med Drikkevandet, som var raaddent og stinkende.

Overrejsen varede i 6 Dage. Paa Yarmouths Rhed laa »Stately« for at reparere efter Bataillen. Fra Yarmouth gik Sejladsen til Sheerness, hvor Fangerne blev overflyttede i Smaaskibe og ført op ad Floden til Bugten ved Chatham. Her laa Prisonskibene, de menige Fangers fremtidige Hjem. Det var kun ondt og atter ondt, man havde hørt om disse Fangeskibe — »Prisonen« — Gru og Forbandedelse var hæftet til det Navn. Men nu trængte Skrækken med eet ind i Kød og Blod af de ankomne ved Synet af de grimme Kolosser. Der var en Snes Stykker ialt. Det havde været stolte Linieskibe engang. Nu var de uden Master, Spryd og Ror. Kanonportene var stængede med svære Jærnstænger. Alt var tjæret sort. Nedenfor, nær ved Vandlinien, snoede sig et Galleri rundt om. Her patrouillerede Vagtposterne. Paa alle Skibene var der et Mylder af Mennesker: norske, danske, franske og spanske Fanger, hvoraf mange havde siddet indespærret her i mange Aar. Mellem Jærnstængerne kom en Mængde udhungrede Ansigter med vanvillige Grimasser til Syne, og paa Dækket løb Staklerne omkring med langt Haar og Skæg, klædt i Pjalter eller halvt nøgne — hujede, skreg og pludrede og forlangte Føde.

Paa disse Skibe blev Fangerne fra »Prins Chri-

stian« nu fordelte — Officererne dog kun for et Døgn, hvorefter de blev sendt ind i Landet til Reading. Prisonskibene havde ellers pæne Navne. Det, Brødrene blev anbragt paa, hed »Bahama«. Et Par andre Fanger fra samme Egn, nemlig Poul Drejer fra Sebbersund og Niels Møller fra Halkjær Skov kom om Bord i samme Skib. Et hjerteligt Kammeratskab havde i Tidens Løb udviklet sig mellem de fire Lidselsfæller. De havde hele Tiden staaet Last og Brast med hverandre; men nu gjordes det for Alvor nødvendigt. De fremmede, vilde Mennesker, de her kom sammen med, havde til at begynde med nær ødelagt dem. Orden var der ikke i nogen Ting. Der blev ikke holdt anden Justits end den, Fangerne selv indbyrdes kunde tilvejebringe. Nogle var for længst falden sammen af Kedsomhed, Modløshed og Sorg. Mange tabte Forstanden, særlig de i den yngre Alder, da Trangen til Virksomhed og til at færdes og tumle sig i Livets Kamp og Stræben er stærkest. Familie-fædre tænkte paa Familien hjemme og græmmede sig over alle de tilintetgjorte Planer om Fremgang, Velstand og Lykke — alle Forhaabninger var jo som blæst bort. Intet Under, at mange blev angrebne af voldsomme Raserianfald. Saa blev der Slagsmaal, og Drab fandt ogsaa Sted. Men det gjorde ingen Ting. Sligt blandede det engelske Opsyn sig ikke i.

En Del søgte at flygte, skar Hul paa Skibssiden under Vandlinien i Højvande; ved Ebbe stødte Skibet paa Grund, Hullet kom over Vandspejlet, og saa svømmede Staklerne i Land, hvor de i Regelen atter blev grebne og førte tilbage. Englænderne straffede dem dog ikke videre. De forstod Motiverne, tog Hensyn til dem og paatog sig selv Skylden ved deres Mangel paa Opsigt.

Den yderst slette Kost og den grænseløse Urenlighed bidrog i høj Grad til at gøre Livet surt. Den daglige Ration bestod i lidt tørt, gammelt Skibsbrød, 3 Kartofler og en Ret Ærter. Men Kødets, Ærterne var kogt paa, var saa angrebet, at Maddikerne svømmede oven paa Søbemaden og maatte skummes af, hvis ej Sulten overflødiggjorde denne Pillenhed. Da Rationerne tilmed var meget smaa og utilstrækkelige, hørte Slagsmaal om Maden til Dagens Orden. En kæmpestærk Nordmand havde saaledes gentagne Gange ranet Jens' Ration. Jens klagede sin Nød til Poul Drejer, som var en forslagen Gut, stor og stærk som den bedste og hjemmevant paa Søen fra Barnsben. Poul advarede Nordmanden, men denne raable: »Mukker du? Kom kun an alle 700, og jeg skal gøre jer til Plukfisk allesammen.« »Tag hellere de 7 først,« siger Poul, »med mindre du vil prøve mig alene.«

Det sidste gik Nordmanden ind paa. En Tvekamp blev aftalt. Paa Klokkeslettet mødte begge i bar Figur, indsmurte i Fedt over hele Legemet; kun Støvlerne beholdt de paa. Det første Tag blev uden Resultat, for Fedtet hindrede dem i at holde fast paa hinanden. Men under Tilbageløbet slog Poul en Splint af en Bænk med sin Støvlesnude, omfattede den med begge Hænder, vendte om, løb til paany og plantede den med saadan Kraft i Hjertekulen paa Modstanderen, at denne faldt bagover og blev liggende paa Pletten. Hans Overmod var pillet bort for stedse, og siden kunde Jyderne beholde deres Ærter i Fred.

Det var en grusom, umenneskelig Tanke at holde alle disse aldeles uskyldige Mennesker indespærret i et haardt og fortlærende Fængsel gennem saa mange

Aar. Den engelske Regerings Handlemaade stemmer her slet med det engelske Folks Højsind.

Omtrent ved samme Tid og næsten med et Slag skete der en mægtig Forandring i Fangernes Tilstand. Det var den norskfødte Præst *Ulrik Frederik Rosing*, der saa de ulykkeligens Nød og søgte at lindre den. Født i Norge 17. Decbr. 1776 blev han 26 Aar gl. kaldet til Præst ved den dansk-norske Kirke i London i Aaret 1801. Han skildres som en fint dannel Mand med et blidt og behageligt Væsen. »En smuk Repræsentant for Nationens Gejstlighed i et Land som England«. Han var ædel af Karakter, gavmild, opofrende, men fattig. Han fik snart stor Indflydelse, var Medstifter af »Society of Friends of Foreigners in Distress«, Medstifter af »British and Foreign Bible Society« o. s. v. Han ægtede den smukke Enkefru Dahl med 3 Børn, og i Løbet af 6 Aar skænkede hun ham 4 Sønner. Paa Grund af Fattigdom søgte han andet Kald, men saa kom Krigen i 1807, som tvang ham til at blive. Det var her, han fik Lejlighed til at øve en Gerning, der har gjort hans Navn udødeligt.

Der begyndte efterhaanden at samles et stigende Antal danske og norske Krigsfanger i de engelske Havne, særlig Matroser fra de af Englænderne kaprede Skiibe. Rosing blev opmærksom paa den Behandling, der blev Fangerne til Del. Han søgte og fik den engelske Regerings Tilladelse til en Gang maanedlig at besøge Prisonskibene og tale med Fangerne. Han gik til Fods den lange Vej, ca. 8 Mil, fra London til Chatham og herfra besøgte han først »Bahama«, siden »Irresistible«. Første Gang, han satte sin Fod paa »Bahama«, blev han ganske lamslaaet af al den Elendighed, han saa. Hvor han kom, vrimlede der

Utøj, om det saa var paa selve Dækket. Han tog dog Mod til sig og begyndte at tale til de stakkels Mennesker. Det var en Prædiken, han holdt, og den blev modtaget af langt flere modtagelige Sind, end han havde turdet drømme om. Bagefter gik han omkring og talte med Fangerne dels enkelt- og dels gruppevis. Han var deres Kammerat lige med det samme. Allerede ved dette første Besøg gjorde Brødrene Pastor Rosings Bekendtskab, og de fik endda ogsaa Lejlighed til at præsentere deres Kammerater, Møller og Poul Drejer, for ham.

Næste Gang kom han ikke tomhændet. Da medbragte han Sæbe, Kamme og Linned til Omdeling blandt Fangerne. Ved sit første Besøg havde han nok kunnet skønne, at det var de Ting, der tiltrængtes mest. Og nu blev der en Tvætten, Kæmmen og Skiften Linned, saa det var en Fornøjelse; og saa holdt Præsten sin Prædiken for et Publikum, der skinnede af Renhed og følte et Velvære som ikke i lange Tider. Men Rosing bragte ogsaa Læder med til Sko samt Rekvisitter og Værktøj til Skomagerfaget henhørende. Færdigsyet Fodtøj kunde han ikke skaffe, sagde han. Men der var vel nok nogle iblandt, som forstod sig paa Skomageriet. Der meldte sig mange, og snart var et helt Skomagerværksted i fuld Virksomhed.

Det ene Foretagende fulgte nu hurtigt efter det andet. Naar Spulingen var tilendebragt om Morgen, indrettedes Værksteder af alle Slags i Kulen og paa Batterierne. Rosing var alle Steds nærværende. Han havde faaet Tilladelse til at komme tiere. Han sørgede for at skaffe Beskæftigelse til alle, der ikke var druknet i absolut Sløvhed. Fik han dem først i Arbejde, hjalp det straks paa Humøret. Tiden

kortedes, Tankerne fik sundere Næring, en ligefrem Forvandling foregik med Staklerne. De, der kunde et Haandværk, maatte lære andre det. Der var Snedkere, Drejere, Instrumentmagere, Kurvemagere o. s. v. Ben til Udkæring og Drejning leveredes af Skibskokken. Fint Husflidsarbejde saasom Skakspil, Daaser, tiltaklede Smaaskibe, Rammer o. s. v. blev der lavet en Mængde af. Rosing sørgede for Værktøj og Materialier. Nogle af Fangerne drev Handel med de færdige Ting og satte sig i Forbindelse med Englænderne i Land, saa at en formelig Ind- og Udførsel fandt Sted. Det indførte bestod af alle Slags Varer: Tobak, Grøntsager, Øl, Frugt o. s. v. Kulen lignede derfor et Torv eller Bazar, hvor forskellige Udsalg og Værksteder fandtes fra tidlig Morgen til langt hen paa Dagen.

Nede paa Batteriet havde Kaperkaptajner og Styrmand, der var udelukkede fra Parol, deres Opholdssted. Blandt disse var der mange dannede Mænd, som beskæftigede sig med boglig Syssel. Rosing fik flere af dem til at give de menige Fanger, som havde Lyst dertil, Undervisning i Styrmandskunst, Længdeberegning, Skrivning, Regning, Sprog og andre Kundskaber. Skoler blev oprettede, og Undervisning gaves regelmæssig til bestemte Tider; der blev afholdt Eksamen for en Kommission, som gav Karakter og udfærdigede skriftlig Eksamensattest, som siden kunde komme den eksaminerede til Nytte. Ordningen og Fremgangsmaaden var højst praktisk og til stor Velsignelse for mange. Brødrene Jens og Anders deltog med Iver i denne Undervisning og opnaaede ypperlige Resultater — navnlig deres Færdighed i Skrivning maa forbyse selv Nutiden, og det engelske Sprog lærte de at tale og skrive med Lethed.

Det er indlysende, at Rosings Virksomhed maatte bære de skønneste Frugter. Og det gjorde den ogsaa. Der dannede sig ganske af sig selv en streng Skibsdisciplin, som alle frivillig underkastede sig. Overopsynet valgtes mellem Kaptajner og Styrmand, Underopsynet mellem Kvartermestre. Den indre Renlighed og Orden, Kostuddeling, ja selv den personlige Renlighed var under det samme regelmæssige Opsyn. Kosten blev ogsaa bedre, om end stadig utilstrækkelig, og Swipes, en billig, væmmelig, berusende Drik, som gjorde de Folk, der nød den, aldeles gale, blev helt afskaffet. Et Forhold var der, som Rosing ikke kunde raade Bod paa. Fangerne kunde ikke skrive hjem. Sagen var den, at i Modsætning til England havde Danmark udvidet Priseretten til ogsaa at omfatte Landet. Den Gæld, som danske Handels-huse stod i til engelske Firmaer, opkrævedes af den danske Regering og kaldtes god og lovlig Prise. Englænderne forstod ikke dette og tabte derfor Tilliden til alt, hvad der var dansk. Derfor blev al Korrespondance med Moderlandet for de danske Fangers Vedkommende forbudt, og Censuren var vaagen overfor enhver Meddelelse, der fra andre — f. Eks. Rosing — var bestemt for Danmark.

Tiden gik saa hen, som den kunde, den ene Dag med den anden. Men Livet var dog gennemgaaende næppe saa trist, som man er tilbøjelig til at forestille sig. Jens Rasmussen holdt saaledes ikke af, at nogen ynkede ham eller Kammeraterne, naar han fortalte om Fangenskabets.

»Aah hvad,« sagde han, »det var embo¹⁾ aldrig at regne. De fleste af os var jo unge og raske Gutter,

¹⁾ Et Udtryk, han brugte meget — velsagtens en Slags Ed.

og der var ogsaa Spøgefugle imellem, som tog alt fra den gemytlige Side, og det smittede jo. Der spillede mangfoldige Slags Spil: Terning, Skak, Dam, Ring-spil o. s. v. De, der lavede Instrumenter, kunde jo ogsaa traktere dem. De spillede saa, og vi dansede med hverandre, saa det dundrede i Dækket . . .«

Alligevel kunde Jens Rasmussen, om han end af Naturen var livlig, havde et ypperligt Humør og fin Sans for det komiske, dog ikke fortælle om dette Af-snit af sit Liv ret længe i Træk, inden Bevægelsen tog ham. Han kunde saaledes sjældent nævne Rosings Navn uden Taarer — vistnok af Taknemlighed overfor den uegennyttige Velgører. Det var ogsaa paa hans Forestilling overfor Autoriteterne, at Brødrene tilligemed en halv Snes andre Jyder, deriblandt Møller og Poul Drejer — skønt sidstnævnte havde skamslaaet en af hans Landsmænd — blev udvekslet og hjemsendt allerede i August 1810 efter ca. 2½ Aars Fangenskab. Rosing kom selv med Udvekslingsordren, som blev modtaget af de intetanende Mennesker med ubeskrivelig Glæde. Han meddelte dem for sidste Gang Alterens Sakramente, og Afskeden var, som man nok kan tænke sig, baade højtidelig og gribende.

Jeg kan ikke slutte om Rosing uden endnu at anføre nogle Udklip af Harald Faber: »Den danske Kirke og Menighed i London samt Marlborough House Chapels Historie.«

Pastor Rosing holdt ud til 1811, og det var godt for Fangerne, som ogsaa søgte at vise deres Taknemlighed paa flere Maader. De forærede ham en smuk rigget Model af et Orlogsskib, en Alen langt. Det var sammentømret af Ben fra det Kød, Fangerne havde faaet til Føde, og forsynet med Tovværk, snoet

af deres eget Haar. Kongen fik en lignende Model, som endnu findes paa Rosenborg. Af Fangerne paa »Bahama« fik Rosing, da han sidste Gang holdt Gudstjeneste, overrakt en Guldmedaille med Indskrift:

»Til vor Velgører U. F. Rosing, et Taknemlighedsminde fra Krigsfangerne paa »Bahama«.

Paa den anden Side var indgraveret en sørgende Skikkelse, der peger ud over Havet efter et Skib, som sejler bort, samt Datoen 20. Juni 1811.

Da han kom tilbage til København, blev han benaadet med Dannebrogordenens Ridderkors, som Kong Frederik d. 6. personlig fæstede paa hans Bryst. 1812 fik han Præstekald paa Sjælland. 10 Aar senere forflyttedes han til Horsens, hvor han døde som Sognepræst 2. April 1841¹⁾.

Efter Sejladsen over Nordsøen blev de jyske Fanger sat i Land paa Thorup Strand i V. Hanherred, og saa kunde de gaa hen, hvor de vilde.

Det var hen mod Aften. Der gik nogle Folk og samlede Salt op af Huller ved Strandbredden. Blokaden var jo gennemført til det yderste. De blev straks bange for de fremmede, usselt klædte og vildtudseende Mennesker. De troede, det var Fjenden selv, der kom for at tilrane sig deres Næring, og gjorde Mine til Flugt. Men da de hørte sig tiltalt

¹⁾ Den danske Landbrugskonsulent i London, Harald Faber, lader om kort Tid en Bog udkomme: »Danske og Norske i London og deres Kirke«. Han har velvilligst sendt mig nogle Blade af Korrekturen, og jeg vil varmt anbefale denne Bog til vid Udbredelse, naar den foreligger. I Skrivelse af 21/8 1915 meddeler Hr. Faber mig paa Forespørgsel, at den Ministerialbog, Rosing førte over Nadvergæsterne paa Blokskibene, vides at have eksisteret henved Aar 1846; men senere kendes dens Skæbne ikke.

paa deres eget Maal og blev gjort bekendt med, at det var hjemvendte Krigere, de havde for sig, blev de rolige og fortalte, at det var en god Forretning at samle Salt, da det kostede 50 Rigsdaler Skæppen. Det værste var, at der skulde graves mange Huller og meget Saltvand fordampe, inden det rigtig kunde blive til noget. Desuden var der Dyrtid paa al Ting — endog paa Fisk, ja paa selve Jorden og alle dens Produkter. Det var umuligt, at Penge kunde forslaa. Det saa rent galt ud i Danmark paa alle Kanter. Da de gode Folk havde meddelt de fremmede disse og lignende bedrøvelige Fakta, bød de dem med hjem og beværtede dem saa godt, som de efter deres fattige Kaar formaaede. Men den Nat fik Thorup Fiskere Indkvartering, og de var virkelig saa gæstfrie, at de overlod deres Gæster deres egen Fællesalkove for Natten. Jens og Anders havde ikke ligget saa godt eller haft det saa dejligt i de sidste halvtredie Aar.

Hvor let Turen gik hjemad, kan enhver forstaa. Det var jo nu den fædrene Jord, der bar dem med Hjemmet som Maal.

Rygtet om Hjemsendelsen var allerede naaet Vandstedgaard inden Sønnernes Hjemkomst. Og det var godt især for Moderen. Hun var efterhaanden blevet nervesvag og taalte ikke godt pludselige Overraskelser. Hun faldt i Besvimelse, da Faderen, der havde modtaget dem i Nibe, kom med dem. Glæden over at vide sine Børn i Behold under Hjemmets Tag, blandet med Sorgen over at gense dem i en lidende, afmagret Tilstand kunde nok slide i en Moders Hjerte — det følger jo af sig selv. Hun overvandt dog ogsaa denne Gang Følgerne af sin Sindsbevægelse. Peder havde de nylig hørt fra. Han gjorde Tjene-

ste paa en Kanonbaad, der havde Station i Korsør, og var ved godt Mod.

De to hjemkomne havde ikke sat selve Helbredet over Styr. De var i høj Grad underernærede, det var i Grunden det hele. Men den omhyggelige Pleje, de nu blev Genstand for, havde den bedste Virkning. De trivedes Dag for Dag og genvandt snart deres Kræfter og friske Udseende. Forældrene var lykkelige derover, og Moderen rettede sig svært op. Mange Mennesker, unge og gamle, kom daglig i Hjemmet for at hilse paa Krigerne, og flere Steder i Sognet blev der holdt Gilder til Ære for dem. Under disse Sammenkomster var det, at Jens Rasmussen fæstede sig sin Brud, »Byens smukkeste Pige«, Ane Kirstine Sørensdatte, født i Barmer 11. Novbr. 1787, Datter af Søren Nielsen Furboe og Hustru Mette Kirstine Jacobsdatte. Hendes Stiffader var Thomas Furboe. Men der maatte ingen vide det — ikke endnu da.

Allerede 11. Oktober fik Brødrene Ordre til at møde i Fladstrand for at gøre Tjeneste paa en af de Kanonbaade, der laa stationeret der. To Dage efter var deres Moder død. Begravelsen blev fremskyndet og fastsat til den Dag, hendes Sønner skulde af Sted. Der mødte en Mængde Mennesker. Tiden trak ud, inden Kirkefærden kunde begynde. Jens og Anders fik derfor ikke Tid til at følge hende helt til Graven. De fulgte Baaren det korte Stykke Vej fra Hjemmet til Kirkevejen. Her standsede de, blottede deres Hoveder og blev staaende til Følget var kommet forbi. Saa salte de tværs over Marken forbi »Tre Høje« ad Sebbesund til, ledsaget af nogle faa unge Mennesker, der vilde følge dem til Færgestedet. Men da de kom til »Nikolaj Bjerg«, faldt Anders om, ramt af et

»Slag«¹⁾. Jens fortsatte saa Rejsen alene, medens Ledsagerne ved Hjælp af en tilkaldt Befordring fik den syge bragt hjem. Disse Slagtilfælde gentog sig hyppigt gennem flere Aar og friede ham for al fremtidig Krigstjeneste. De blev dog sjældnere og sjældnere og ophørte helt ved 45 Aars Alderen. 30 Aar gl. giftede Anders Rasmussen sig med Pige Kirsten Andersdatter, født i Valsted 1795, Datter af Anders Iversen sammesteds. Han bosatte sig i Valsted, blev Fader til 7 Børn og ernærede sig og sin Familie ved Fiskeri. 1845 døde Hustruen, og han levede siden som Enkemand.

Anders Rasmussen var en stilfærdig, brav og god Mand, redelig og retskaffen i hele sin Færd, aglet og afholdt af alle, der kendte ham. Sine sidste Aar henlevede han under god og kærlig Pleje hos sin Datter og hendes Mand Christen Nielsen Frandsen af Kølby, hvor han døde d. 27. Juli 1869 — 80¹/₂ Aar gl.

Jens Rasmussen tilbragte Halvdelen af Vinteren dels om Bord paa Kanonbaaden, dels i Land, men hele Tiden i Tjeneste. Tidligt om Foraaret 1811 blev Kanonbaaden kaldt til København. »Permission!« jubled Mandskabet — andet kunde der da ikke være Tale om, og man soldede hele Natten forud i Fladstrand. Men den glade Ungdom havde forregnet sig. Ankommen til Hovedstaden blev alle Mand udkommanderet til fransk Orlogstjeneste paa den Flaade, Napoleon havde samlet paa Schelden.

Denne Episode af Søkrigen 1807—14 staar vel ikke i direkte Forbindelse med Krigen i Norden; men da den har sin Interesse ikke alene for vor

¹⁾ Jfr. Lægdsrullen.

Marine, men ogsaa for andre med historisk Sans, og da den saavidt skønnes kun er lidet kendt i Folkets brede Lag, skal den her omtales i korte Træk.

Efter Tabet af den franske Flaade i Slaget ved Trafalgar 1805 gjaldt det om for Napoleon, Frankrigs Kejser, at faa en Flaade i Stand igen. Lige fra Amsterdam til Venedig — i alle franske Havne — blev der arbejdet rastløst paa Nybygninger af Skibe. Men ingen Steder blev Virksomheden saa stor og omfattende som ved Antwerpen. Her blev et helt Bykvarter sløjft og uddybet til Bassiner, Havne, Dokker og Værfter. Det ene mægtige Lineskib løb af Stabelen efter det andet. Alt Materiel kunde jo let føres dertil ad Floderne Rhin, Maas og Schelde.

Naar Napoleon saaledes havde kastet sine Øjne paa Antwerpen som Flaadestation, var det alter et Udslag af hans klare Fremsyn og store Feltherretalent. Det var uden Tvivl slet ikke hans Hensigt, at disse Skibe nogensinde skulde ud paa Tøgt i aabent Hav. Dertil vilde de være alt for skrøbelige. Træet var grønt, Tømmerarbejdet slet, Jernet skørt og Tovværket svagt. I rum Sø vilde de have bukket under for en jævn Bramsejlskuling. Nej, Napoleon havde et andet Formaal med sin Scheldeflaade. Han havde nemlig set, at en fransk Flaade paa Schelden vilde binde en stor Del af den engelske ved Flodmundingen for at passe paa, at den franske ikke slap ud. Saa var den Del af den engelske Flaade da ikke paa Spil andre Steder. Derfor var Skibenes Beskaffenhed af underordnet Betydning. De skulde blot se drabelige ud, og det gjorde de ogsaa. De havde meget høje Master, lange Ræer og store Sejl, der rigtignok kun var til at hejse i stille Vejr. Men Napoleon havde set rigtigt. Englænderne frygtede den

Flaade. I ca. 5 Aar — 1808—13 — laa et Utaal af engelske Krigsskibe og holdt Vagt ved Scheldens Munding. Ikke mindst imponerende var det Mylder af uniformerede Marinesoldater og Matroser, som fyldte Skibene, og som kommanderedes af flotte Officerer med de fineste Navne. Man faar et Begreb om Scheldeflaadens Bemanding og Ekvipering ved at læse et Dekret udstedt af Napoleon selv:

· Tuilerierne, d. 28. Februar 1808.

Napoleon, de franskes Kejser, Konge af Italien, Protektor for Rhinforbundet. Ifølge Forestilling fra vor Marineminister udstede vi efterfølgende Dekret:

Art. 1.

Vor Eskadre af Linieskibe paa Schelden skal armeres, fuldstændig ekviperes, forsynes med Proviant for 6 Maaneder, have sit Reservegods om Bord og være udlagt til Ankers paa Schelden inden 1. Maj.

Art. 2.

Mandskabet til vore 8 Linieskibe paa Schelden skal tages af Marinens 8 Matrosbatailloner i Overensstemmelse med den Organisationsplan, som vi have stadfæstet.

Art. 3.

Disse Bataill. skal sammensættes paa følgende Maade: 800 Matroser, som allerede er om Bord i Orlogsskibene ved Vliessingen, 1200 Matroser udtages af de 2400 bedste Matroser fra Boulogne, 1200 udskrevne Folk, 800 Mand Fodfolk og 1000 Matroser udtagne af Aldersklasserne og af Kontingentet fra de hanseatiske Byer.

Art. 4.

Vor Krigsminister og vor Minister for Marinen

og Kolonierne ere bemyndigede til hver paa sit Omraade at foranstalle dette Dekret bragt til Udførelse.

Napoleon.

Baron Marel,
Statssekretair.¹⁾

Ordren blev udført til Punkt og Prikke. Men saa var Bunden ogsaa naaet med Hensyn til Mandskab. Det var klart, at der i Fremtiden vilde blive Mangel paa Folk. I Danmark gik derimod en stor Del af Marinens Folk ledige paa Torvet, da Flaaden jo var borte.

Den engelske Kaptajn, Sir Home Popham var ved Udleveringen i 1807 gaaet saa hensynsløst frem som muligt. 22 Linieskibe, 22 Fregatter, 250 Transportskibe, samt Kanoner, Tømmer, Sejl og Tovværk — alt, hvad der duede noget, blev bortført og Resten ødelagt.

Marinens Officerer var nu afskaarne fra at virke til Fædrelandets Forsvar i deres Kald og ønskede derfor at tjene under fremmed Flag, naar blot det kunde blive i Kamp mod England. Frankrig blev da naturlig det forjættede Land. Dette vidste Napoleon ogsaa. Han henvendte sig derfor i Februar 1808 til den danske Regering med Ønsket om, at den vilde sende danske Søofficerer og Mandskab til Schelden til Bemanding af nogle Linieskibe. Ønsket motiveredes med, at Flaaden paa Schelden var bestemt til at operere i Nordsøen og altsaa til Danmarks egen Fordel. Ligeledes, at den skulde dække den franske Armees Overgang over Bælterne og Øresund, naar Angrebet paa Sverrig skulde finde Sted.

¹⁾ O. Lütken; De Danske paa Schelden, 1. Del, Side 13.

Det danske Admiralitet nærrede dog nogle Betæneligheder, da man havde begyndt at tage kraftigt fat paa at bygge Kanonbaade og mindre Skibe. Gehejmeraad Dreyer fraraadede især Arrangementet: »At sende Matroser og Officerer som Besætning for franske Lineskibe under fransk Flag vil efter min ærbødige Formening være ensbetydende med at give Afkald paa nogensinde mere at faa disse Besætninger at se i Danmark og med at overlade til Kejsereis Lune at anvende dem, hvor han finder for godt.«¹⁾ Det lykkedes imidlertid den franske Gesandt i København Baron Didelot at fjerne al Modstand mod Planen, og Resultatet blev, at man opfyldte Kejsereis Ønske.

To ny Skibe »Pultusk« og »Dantzick« laa under Ekvipering i Vliessingen og skulde bemandedes med danske Søofficerer og dansk Besætning. Kaptajn S. U. Rosenvinge blev Chef paa Pultusk og Kaptajn, Baron H. Holsten paa Dantzick. Rosenvinge rejste forud for at modtage Mandskabet, efterhaanden som det indfandt sig. Den 23. April 1808 fik Baron Holsten Ordre til at afrejse tilligemed den øvrige Officersbesætning, hvis Antal var 30 ialt. For disse Officerer blev der udfærdiget Rejsepas til fri Befordring foreløbig til Hamborg.

Underofficerer og Menige i et Antal af ca. 1100 skulde afgaa i 4 særskilte Hold under Ledelse af Officererne: Fasting, Stephansen, Schifter og Recke. For Fasting tog det 5 Dage fra København til Faaborg, hvortil han var naaet d. 3. Maj. Den 7. Maj var han i Altona, og inden Midten af Maj havde alle Afdelinger naaet denne By.

¹⁾ O. Lütken: Side 7.

Fra Altona til Vliessingen skulde Rejseomkostningerne efter det danske Admiralitets Mening afholdes af Frankrig. Men den franske Oberst Hame-liaye holdt sig til *alt in natura* og nægtede at udbetale Penge. Det var ikke efter de Danskes Hoved, og den Lyst og det Mod, der havde besjælet Mandskabet, begyndte at kølnes. De var ved at forstaa, at det næppe var ene Lykke, der ventede dem. Først i Juni Maaned var Vliessingen naaet — Rejsens Maal.

Den franske Højstkommanderende over Schelde-flaaden var Kontreadmiral, Greve de Missiessy. Flaaden bestod nu af ialt 8 Linieskibe. »Pultusk« og »Dantzick« havde altsaa dansk Besætning. Men hvorvidt de danske Chefer skulde staa under Missiessys Overkommando eller under Admiralitetet i København, var et aabent Spørgsmaal — et Punkt, man rent havde glemt at tage Bestemmelse om. Dette Hul i Aftalen gemte Spiren i sig til talrige Misforstaaelser. Man begyndte saaledes at sætte franske Matroser og enkelte franske Officerer om Bord i de to Skibe, og det vakte Harmen hos de Danske. Denne Sammenblanding af to saa forskelligartede Nationaliteter — forskellige i Karakter, i Levemaade, Sæder og Skikke — gjorde Forholdene mere og mere vanskelige. Skibene var, som nævnt, i maadelig Forfatning — »Hastværk er Lastværk«. Forplejningen var mangelfuld, skønt Kvaliteten af Maden var god nok, men en dansk Mave kræver det dobbelte af en fransk. Hver Dag maatte de savne deres Grød, Smør, Ærter og Flæsk samt den danske Snaps. Bønner og Frugt, som var Franskmændenes Livretter, var ikke noget for danske Ganer. Der fandtes ingen Køjer, men Sovepladser paa det bare Dæk uden Tæpper og

Madratter. Da Lønningerne heller ikke blev udbetalt i rette Tid, voksede Misfornøjelsen stadig.

De danske Chefer, Rosenvinge og Holsten, klagede til Missiessy. Klagen gik videre gennem det franske Ministerium til Kejseren selv. Fra Paris udgik der da Ordre til, at de Danske skulde forsynes med de nødvendige Køjer og Tæpper, og desuden skulde hver have udleveret »en liden Madrats til at lægge i Køjen«, noget, som ellers ikke brugtes i Frankrig. Endelig skulde Gagen betales 2 Maaneder forud, og Pengene blev stillet til Rosenvinges Disposition. Da dette heller ikke hjalp, satte den franske Marineminister sig i personlig Forbindelse med Rosenvinge. Denne sendte et langt Klageskrift til Ministeren, der lyder saaledes:

»Jeg gik om Bord i »Pultusk« med en god dansk Besætning. Det varede kun kort Tid, førend jeg indsaa, at den utilstrækkelige Kost ikke var den ringeste af de Hindringer, som jeg vilde faa at kæmpe med. Deres Excellence vil kunne forstaa en Chefs Følelser i et Øjeblik, hvor to af Mandskabet som Talsmænd for alle de andres Sag fremstiller sig for ham paa den mest ærbødige Maade, vise deres Ration og derved give det bedste Bevis paa dens Utilstrækkelighed. Deres Excellence vil kunne forstaa de Følelser, som har bemægtiget sig mig ved at høre følgende Ord af et lidende Mandskab: Vi ere komne fra Europas længst bortliggende Havne for at tjene vort Fædreland. Vi have trodset Elendigheder efter at have fortæret den sidste Skilling af den Hyre, som vi møjsommeligt have tjent om Bord i Koffardiskibe. Vi have med Taalmodighed trodset den barskeste Aarstid og de mest ufremkommelige Veje. Vi have set vore Kammerater falde om ved Siden af os ud-

mattede af Anstrengelse, men enhver Hindring svandt bort for den glimrende Udsigt til at komme til at forsvare Fædrelandets Kyster under vort eget Flag. Men den Opmuntring blev os berøvet i det Øjeblik, hvor vi bleve kommanderede om Bord i Skibe under et fremmed Flag, hvor det nødvendigste til Livets Ophold knap bliver os tilstaaet»

Klagen virkede højst irriterende, men dog vistes der Rosenvinge al mulig Imødekommenhed. De to franske Officerer paa »Pultusk«, som Rosenvinge ikke kunde forliges med, blev fjernet, men de Danske blev ved at være lige utilfredse. Savn og Hjemvé gjorde dem bitre, Admiralitetet i København blandede sig i Sagen, Mandskabet forlangte Permission, Cheferne støttede det — alle var kede af Opholdet. Da fik de to Besætninger Ordre til at gaa til Brest. Man nægtede at lystre Ordre. Nægtelsen blev opfattet som Mytteri og paa Kejserens Bud blev baade Rosenvinge og Holsten arresterede. Det skete den 28. Januar 1809, Frederik d. 6.s Fødselsdag, da man om Bord højtidelig holdt Dagen.

Alle Vliessingens Officerer og Autoriteter var indbudte til Bal om Bord. Men midt under det hele, da Lystigheden var paa sit højeste, kom en Kurer fra Marineministeren i Paris med Ordre til at fængsle begge de danske Skibschefer. De fik 2 Timers Frist til at ordne deres Sager. En Skonneri laå sejlklar. Kl. 4 gik de fra Borde efter en bevæget Afsked med Folkene, som var deres Chefer inderlig hengivne. Mange af dem græd, da de blev Vidne til, at deres virkelige Talsmænd maatte udlevere deres Kaarder. Nogle Timer efter landede de ved Antwerpen, hvor de blev indsat i Citadellet.

Franske Chefer overtog derefter Kommandoen, indtil danske kunde skaffes til Veje. Dette skete snart. Den 7. Marts 1809 afrejste fra København Joost v. Dockum og v. Berger. De var i Vliessingen d. 29. Marts og overtog 3 Dage efter Kommandoen paa henholdsvis »Pultusk« og »Dantzick«. Joost v. Dockum fik snart Orden i Tiugene. Han vandt helt Missiessys Venskab og fik efter faa Dages Forløb udvirket, at de Danske fik tildelt større Rationer af Flæsk, Smør og Grød i Stedet for Bønner.

Der løb stadig ny Skibe af Stabelen i Antwerpen, og henimod Slutningen af 1810 voksede Trangen til flere Officerer og mere Mandskab meget stærkt. Den franske Regering forlangte derfor af den danske yderligere at sende Besætning til Linieskibene »Dalmate« og »Albanais«.

I Danmark sagde man ikke nej, men fik uhyre travlt med at skaffe Officerer, Marinesoldater og Matroser til Veje. Ny Indkaldelser fandt Sted, og mange Kanonbaade, som laa stationerede rundt om ved Kysterne, blev kaldt til København for at afgive deres Mandskab til Scheldeflaaden. Den 14. Januar 1811 modtog de to Kaptajner Mossin og Fabricius deres Udkommando, og samme Dag fik de andre Officerer — i et Antal af 16 — ogsaa deres Ordre.

Fra København afgik denne Gang ikke mindre end 5 Transporter af Underofficerer og Mandskab. Jens Rasmussen var med den sidste Transport. Rejseordre, Rejsepas og Indkvarteringspas blev udstedt til hver Mand, og disse Pas, der var forsynet med den i København værende franske Ministers Underskrift, gav Anvisning paa fri Befordring, Forplejning og Indkvartering. Ruten gik fra København over Snoghøj, Hamborg, Bremen, Bergen op Zoom til Ant-

werpen. Den fri Befordring kom i Praksis dog kun til at gælde over Bælterne. Bønder saavel som By-mænd nægtede at køre, og hele den øvrige Del af Vejen maatte Mandskabet tilbagelægge til Fods.

Det siger sig selv, at en saadan Marchtur maatte være højst anstrengende for de ganske utrænede Sø-folk. Forplejningen var desuden slet, og i Seng kom de aldrig i de 3 Maaneder, Rejsen varede. Den 17. April 1811 naaede den sidste Transport Antwerpen, Her laa »Dalmate« fortøjet. Mossin havde allerede overtaget Kommandoen paa dette Skib, og med det sidst ankomne Mandskab kompletterede han sin Besætning.

Der var ikke Køjer til hele Mandskabet. Men Jens Rasmussen var dog saa heldig, fortalte han, at faa tildelt Køje og to gode Tæpper, som han fik Lov at beholde. Kapt. Mossin var nemlig ikke tabt bag af en Vogn. Han vilde ikke finde sig i den Uskik, at Vagtmandskabet ombyttede Vagtpost og Køje, naar der blev løst af. »Hver Mand sin Køje,« sagde han, »om vi vil bevare Mandskabets Sundhed.« Han havde jo Ret og fik den. Reformen blev gennemført ikke alene paa »Dalmate«, men ogsaa paa de andre tre Skibe, som havde dansk Besætning.

Faa Dage efter lettede »Dalmate« for at gaa paa Togt til Vliessingen. De 4 Mil fra Antwerpen til Vliessingen var Scheldeflaadens sædvanlige Tumbleplads. Hertil og ikke længere. Den første Tur var i høj Grad interessant for de Danske. Det snævre Farvand, de fremmede Omgivelser og de ejendommelige Fartøjer var jo noget ganske nyt for dem. Men da de samme Ture gentog sig atter og atter, tabtes efterhaanden Begejstringen. Det begyndte at blive kedeligt. Tiden gik, den ene Dag som den anden,

med Signalisering, Manøvrer, Skiveskydning, Landgangsøvelser, Ankringer, Lelninger o. s. v., de samme Øvelser om igen i det uendelige. Det var egentlig en fortræffelig Skole for Mandskabet, hvilket det dog ikke selv kunde se. Efter kort Tids Forløb ønskede det sig bare hjem. Skønt den danske Koloni ved den Tid bestod af flere Tusinde Mennesker, naaede Misfornøjelsen dog aldrig saa vidt som under de forrige Chefer, thi Joost v. Dockum forstod paa en glimrende Maade at ordne Tingene baade hos det franske Admiralitet og hos de danske Chefer.

Flaaden talte nu 16 Linieskibe, som hvert havde 3 Kanonbrigger under sig, samt mange Fregatter og andre Fartøjer.

Et kejsersligt Besøg var anmeldt til d. 24. Septbr. 1811. Flaaden laa da tilankers ved Terneuzen. Kl. 2 indfandt Kejseren sig og inspicerede samme Eftermiddag 6 Linieskibe, deriblandt »Dantzick«. Kapt. Wleugel indberetter, at Kejseren var særdeles tilfreds med, hvad han saa. Han forblev om Bord i Admiralskibet »Charlemagne« til d. 27. paa Grund af Storm. Skibene laa for 3 Ankere hvert og med strøgne Stænger og Ræer. Det var ved denne Lejlighed, at de Danske med v. Dockum i Spidsen som Fører for »Pultusk« vandt Franskmændenes Berømmelse og Napoleons udelte Beundring. Thi medens de fleste Linieskibe drev for Vind og Vove, red de af dansk Besætning betjente Skibe Stormen af allesammen. Idet de passerede Admiralskibet, rungede 3 danske Hurraer over til Kejseren, der blev ganske forliebt i det danske Hurra. Da Vejret d. 27. lagde sig, forlod Kejseren »Charlemagne« og sejlede til Vliessingen i sin Chalup. Her inspicerede han Fæstningen, som han i Forvejen havde ladet forsyne med

3 svære Kanoner af nyeste Konstruktion. Ingen Engelskmand vovede sig inden for disse Kanoners Rækkevidde, saa Skibene paa Schelden kunde sysle med deres Øvelser i Ro og Mag uden Forstyrrelse fra den Kant.

I et barskt Vejr rejste Napoleon tilbage til Antwerpen. »Han var »embo« ingen Frossenpind,« fortalte Jens Rasmussen, »for han stod i øsende Regn paa en Bænk ved Ruffet og gjorde Honnør for os, da han sejlede forbi, og vi raabte Hurra igen, alt, hvad vi kunde.« Dette stemmer jo godt nok med, hvad O. Lütken fortæller om ham, at »da han kom til Antwerpen, tørrede han Tøjet paa Kroppen ved at dreje sig rundt foran Kaminen«. Ledsaget af Marineministeren Decrès og Admiral Missiessy aflagde Kejseren Besøg hos v. Dockum paa »Pultusk«, og han viste sig saa begejstret for de Danskes Præstationer under Manøvrerne, at han tilstod det danske Mandskab en Maanedes ekstra Gage som Belønning for rask Tjeneste og »udvist Mod«.

v. Dockum havde allerede faaet Æreslegionens Kors og Dannebrogordenens Ridderkors var sendt fra Danmark, og nu gav Napoleon ham tilligemed Wleugel Æreslegionens Officerskors. Begge de højtstaaende Officerer tilbragte efter Kejsereens Indbydelse hele Vinteren i Paris, hvor de gjorde stor Lykke ved det kejserslige Hof. v. Dockum blev her af Kejseren selv udnævnt til fransk Admiral, fordi han dansede saa flot.

Nogen Tid efter Kejserbesøget eksploderede $\frac{1}{2}$ Td. Krudt paa »Dantzick«. 2 Mand blev dræbt og 3 saaredes haardt. Men ellers skete der intet Uheld, ligesom Aaret løb ud uden Krigsbegivenheder.

I 1812 bestod Scheldeflaaden af 22 Linieskibe

— 3 paa 84 Kanoner og 19 paa 74 — foruden et Utal af Fregatter, Chalupper, Transportbaade og andre Skibe, og inden Aarets Slutning var Flaaden endvidere forøget med 7 ny Linieskibe, 7 Fregatter og en Brig. Der hørte virkelig Sømandskunst til at navigere mellem dette Virvar af Skibe, dersom Sammenstød skulde undgaas. Men uden for Scheldens Munding var den engelske Vagtflaade vokset ligesaa stærkt, og det engelske Admiralitet og den engelske Regering drøftede da ogsaa mange Planer om at tilintetgøre Napoleons Scheldeflaade. Man kunde imidlertid ikke blive enig om Fremgangsmaaden, og Tiden gik uden Sammenstød.

Napoleons forestaaende Felttog til Rusland stillede store Krav til den franske Statskasse. Alle Steder, hvor det lod sig gøre, blev der gennemført et vidtgaaende Spiresystem, som især blev føleligt for de Danske paa Schelden. Ild og Lys om Bord blev forbudt, Rationerne blev mindre, Tøjet gik til uden at blive erstattet af nyt, og Tæpper var det atter galt med. Den strenge Vinter efterfulgtes af et raakoldt Foraarsvejr. Mange blev syge, og en Del bukkede under som Følge af de slette sanitære Forhold. Modløshed, Misstemning og Hjemvé blandt Mandskabet udartede vel ikke til ligefrem Mytteri, men somme Tider godt derhen imod. Saaledes slæbte man sig over Sommeren og et Stykke af den følgende Vinter med, og saa gik da ogsaa den Tid.

Da kom der Budskab om Napoleons ulykkelige Skæbne i Rusland. Al Bitterhed forsvandt for en Stund og gav Plads for den dybeste Medfølelse med den store Kejser, der for faa Maaneder siden stod paa Magtens Tinde og nu var vendt tilbage, ensom

og knust, til et Fædreland, hvis Statskasse var tom, og som var omgivet af hævnerrige Fjender paa alle Kanter. En eneste stor Fællestanke slog ned i alle Franskmand: Kejseren skulde hjælpes, og de Danske stemmede i med. Som ved en stilltiende Overenskomst skænkede hele den franske Hær 10 Dages Lønning til Kejseren — ligesaa Scheldeflaadens Officerer. Vel lod Missiessy kundgøre, at de danske Officerer var fritagne for Tribut, men de vilde ikke staa tilbage for deres franske Kolleger og ofrede med Glæde deres 10 Dages Sold. I finansiell Henseende var Skærven uden mindste Betydning. Men de Danske fik herigennem Lejlighed til at vise, at de som gode Allierede følte Sympati med det mægtige Land og dets Kejser, som Ulykken nu brød ind over.

Den opblussende Medfølelse hos de Danske var dog kun som en Rus. En hidtil ukendt Slaphed fulgte efter. Kedsomhed og Hjemlængsel betog Officerer saa vel som Mandskab værre end før. Da forlød det endelig, at den danske Konge snart vilde kalde sine Folk hjem fra fransk Tjeneste. Rygtet talte sandt. Den 11. April 1813 kom Ordren fra København, som kaldte de Danske hjem fra Frankrig.

Nyheden var i et Nu spredt over alle 4 Linieskibe, overalt modtaget med den vildeste Jubel. Lidelse, Sorg og Savn var som blæst bort med det samme — fri — fri — hjem! Kun een Mand, v. Dockum, fik Valget mellem at blive og tjene under fransk Flag eller at rejse hjem. Han valgte Danmark og indsendte Begæring til den franske Regering om at maatte udtræde af den kejserlige Marine, hvilket bevilgedes i de mest smigrende Vendinger.

Joost v. Dockum fik nu travlt med at ordne alt til Hjemreisen. Der manglede kun et, nemlig Penge.

Danmark havde ingen. 70,000 Fr., som han fik skrabt sammen i Holland, var kun som en Draabe i Havet, hvorfor Hjemrejsen foregik til Fods ligesom Udrejsen. Den 15. Maj var sidste Afdeling under W. Kaas naaet til Glückstadt, og v. Dockum kunde med »sær Glæde« melde det danske Admiralitet, at alle fire Transporter var ankomne dertil i god Behold. Den 29. Maj 1813 var Transporten naaet til København. Herfra blev den største Del af Mandskabet hjemsendt, medens Resten blev udkommanderet til nyt Togt.

Naar Jens Rasmussen dvælede ved Minderne om sit 2-aarige Ophold paa Scheldeflaaden, var det mere med Begejstring end Vemod. Han var aldrig syg, aldrig i Konflikt med Disciplin eller Kammerater og blev aldrig overanstrengt med Arbejde. Til hen mod Slutningen var Forplejningen god, og enhver, der vilde, kunde holde sig ren — det vil sige: fri for Utøj. Med Prisonen i Minde var »Dalmate« saaledes et Paradis. Naar Skibet laa for Anker enten ved Rupel, Antwerpen eller Vliessingen, fik Folkene Landlov efter Tur. I Antwerpen gik Jens Rasmussen ofte i Kirke og overværede den katolske Gudstjeneste. Han forstod kun lidt af, hvad der blev prædiket. Men de pragtfulde Ceremonier og den pompøse Kirkemusik gjorde et mægtigt Indtryk paa ham. Han havde en prægtig Sangstemme, og som gammel Mand sang han endnu »Litaniet«, som han havde hørt det dernede, med en Alvor og Inderlighed, der var gripende.

De franske Matroser skildrede Jens Rasmussen som raske, muntre og elskværdige Folk, der gjorde sig al mulig Umage for at behage deres danske Kam-

merater. Men deres Pluddervælsk var jo ikke til at forstaa, og deres Sæder og Manerer kunde Danskerne ikke tilegne sig. De Danskes Overlegenhed paa Søen omtalte han med Stolthed. »Franskmændene,« sagde han, »forstod ikke at navigere. Vi kunde embo sejle dem baade sønder og sammen, og kom det an paa at tage en Tørn, trække paa en Aare eller hale i en Trosse, var de nogle rene Sinker mod os. Men de aad jo næsten heller ingen Ting,« tilføjede han. At han havde set Napoleon, svinget sin Hue og raabt Hurra for ham, var en Oplevelse, han aldrig glemte. Disse og lignende jævne Betragtninger stemmer godt nok med O. Lützens Fremstilling, hvori det bl. a. hedder:

»Kun saare sjældent er det givet en Styrke saa ringe i Antal, som de danske Skibsbesætninger paa Schelden, at gøre sig gældende under store Forhold i et fremmed Land og at bevare sin særegne udprægede Individualitet. Men netop dette var Tilfældet med de Danske, og netop dette var deres Betydning under Scheldekampagnen. De samme fortrinlige Egenskaber, som den Dag i Dag gør de danske og norske Søfolk til nogle af Verdens første Matroser, betingede ogsaa den Gaug det høje Standpunkt i Retning af Sømandsdygtighed, som gjorde de fire danske Linieskibe til Kærnen i den franske Flaade paa Schelden.

Men naar det saaledes lykkedes de danske Officerer og Mandskab at drage den franske Marines Øjne paa sig ved den overlegne Dygtighed, hvormed de optraadte, da maa Æren herfor først og fremmest tilskrives Admiral Joost v. Dockum. De danske Linieskibe paa Schelden havde et Sæt Matroser om Bord, der udgjorde et første Rangs Materiale. Men da det var raat, trængte det til en erfaren og kyndig

Haand, der kunde forme og skole de gode Elementer. Først, da der som Chef traadte en Mand til, som foruden Myndighed og Strenghed i sin Kommando raadede over Takt og Myndighed og Evne til at lempe og føje sig under de fremmede Forhold, først da viste de danske Besætninger, hvad de duede til. De viste det paa en saadan Maade, at de uheldige Begivenheder fra Kampagnens Begyndelse traadte helt i Skygge, og at den 5-aarige Tjeneste under det franske Flag som Helhed maa betragtes som en Tid, den danske Marine og Sømandsstand kan være bekendt.« Joost v. Dockum døde 10. Decbr. 1834, 82 Aar gl.¹⁾

Jens Rasmussen fik ikke Hjemlov den Gang heller, men kom til Kanonbaadene i Stedet for. Han græd, sagde han, da han fik den Ordre. Han havde saa sikkert ventet Permission. Først i Juni 1813 var han atter i Fladstrand²⁾.

Kanonbaadene var vel nok vort virksomste Vaaben i Søkampen mod England. Talrige er jo Beretningerne om det Mod og den Dødsforagt, vore tapre Søfolk udviste i denne Guerillakrig. Den danske Stats Indtægt af Kapringerne under hele Krigen udgjorde mindst 100 Mill. Dlr. Kur., og der fortælles, at der i 1810 var Matroser, som havde 6000 Dlr. i Prisepenge. Saa var der ingen smalle Steder, og der blev sviret og tumlet i Havnestæderne efter en stor Maalestok. Men saa gik det ned ad Bakke, og de mange Ulykker, som nu brød ind over os fra alle Sider, knækkede den lille Sømagts Mod. Alle saa

¹⁾ Arkiv for Søvæsenet, 8. Bind: Vice-Admiral Joost v. Dockums Levned, København 1838.

²⁾ Jfr. Lægdsrullen.

det haabløse i at fortsætte Krigen. Sløvhed, Mismod og Lede ved Strabadserne bredte sig baade blandt Over- og Underordnede. Mange søgte Trøst i Brændevinen og henfaldt til Drik og alskens Last. I denne Tilstand fandt vore fra Antwerpen hjemvendte Krigere deres forhen saa ukuelige Kammerater. Hertil kom, at den Offervillighed, der fra alle Samfundslag udvistes i Begyndelsen af Krigen, ganske var ophørt. De økonomiske Tilstande i Landet gjorde det nødvendigt. Der var indtraadt en Dyrtid, ingen havde kendt før og kun faa havde drømt om. 1 Td. Rug, som i 1807 kostede 6 Dlr. 4 Mark, kostede i 1812 61 Dlr. 4 Mark. 1 Pd. Te 25 Dlr. Kur. 1 Pd. Kaffe 6 Dlr. Kur. 1 Pd. Sukker 3 Dlr. 3 Mark. I 1813 gik Priserne endnu højere op.

Der var Spekulanter, som havde lugtet Luntten, og de fiskede i rørt Vaande. »Stoddere blev til Herremænd og Herremænd til Stoddere«, som der var spaaet. Formuer erhvervedes og tabtes igen. Det hele var ganske vildt. Regeringen, som maatte skaffe Penge til Krigens Førelse og meget andet, var i vældig Knibe. Den tog saa sin Tillflugt til at udstede Seddelpenge¹⁾ uden tilsvarende Sølvværdi. Følgen var, at Kursen sank. Ogsaa paa anden Maade søgte Regeringen at hjælpe sig. Der laa i Banken 40,000 Dlr. Kur. i Enestekillinger. Uden videre forandrede man 1 til 12, saa de 40,000 Dlr. voksede til omtrent en halv Million. Men saa grundstødte Statsskibet. Vi fik Statsbankerotten i 1813. Den 5. Januar udstedtes en Forordning, hvorved der indførtes et nyt Pengevæsen. Rigsbankmønt traadte i Stedet for Ku-

¹⁾ I Barmer døde 1886 en ældgammel Kone, som i hele Eggen blev kaldt »Moster«. Hun fik i 1813 udbetalt i Løn 140 Dlr. i Sedler. De blev siden vekslet med 4 Daler.

rantmønt. De ældre Banker nedlagdes, en Rigsbank oprettedes, og en Skat, som kaldtes Bankhæftelse, blev paalagt al fast Ejendom. Det bestemtes, at Rigsbanken skulde indløse 6 Kurantdalersedler med 1 Rigsbankdalerseddel. Men alligevel manglede den ny Bank Metalværdier. Patriotiske Rigmænd og Kvinder indsendte Smykker og andre Værdisager af Guld og Sølv til Omsmelting, og Kong Frederik den Sjette afgav Christian den Sjettes store Guld-Middags-service i samme Øjemed.

Tarvelighed var Tidens Løsen, og Hs. Majestæt gik selv i Spidsen ved at indføre den yderste Nøjsomhed ved Taflerne. Det gik endog saa vidt, at man en Tid drak Øl i Stedet for Vin. Trods al Elendighed fortsattes Kaperkrigen Aaret ud.

Jens Rasmussen kom ved sin Ankomst til Fladstrand om Bord i en Baad, der vekselvis havde Station her og ved Samsø. Den havde til Opgave at gaa paa Spejdertogt — et ligesaa farligt som spændende Hverv, men den slap dog fra det uden at blive nappet, og Aaret gik til Ende uden Skærmydsler for hans Vedkommende.

Efter Fredslutningen i Kiel d. 14. Januar 1814 fik de danske Søkrigere endelig Hjemlov. Jens Rasmussen kom hjem sidst i Februar efter 8 Aars aktiv Krigstjeneste. Han havde bevaret sin Moralitet og sit Helbred. Rigtignok havde han faaet sin venstre Tommelfinger knust og mistet Neglen. Siden voksede der en Negl ud igen, men det var en grim én — tyk og klodset og saa haard, at den ikke var til at skære i. Men saa pyntede han lidt paa den en Gang imellem ved at slibe den paa en Slibesten. Paa højre Haand bar han en smuk Tatovering — et

Minde fra Prisonen, hvor de fleste Fanger underkastede sig denne Operation. Det var selvfølgelig Smaating. Derimod var han meget nedslaaet over Krigens Udfald. Sorgen over, at Nordmændene, som saa trofast havde staaet Last og Brast med Broderlandet, højmodigt delt Farer og Savn med det og bragt de største Ofre for det fælles Sammenhold mod den fælles Fjende, nu skulde rives bort for at knyttes til det den Gang ilde lidte Sverrig, glemte han aldrig. Han blev ved med, saa længe han levede, at blotte sit Hoved, hver Gang han saa et Skib med norsk Flag paa Limfjorden.

Hjemme i Vandstedgaard var der sket det, at Faderen havde giftet sig igen for halvandet Aar siden. Han var da 65 Aar gl. og Bruden 59. Hun var fra Lundby og hed Ane Nielsdatter. »Hun var en knøv gammel Kone,« sagde Jens siden, »og de to gamle Mennesker var saa tilpas med hinanden, at det var en Fryd. Hun kunde i Stødtal blive lidt »hvep« paa Niels, men han var embo ogsaa en Spilopmager.« Endelig kunde Rasmus Kaagbygger vise sin hjemkomne Søn et fint Papir. Det var ikke et Fæstebrev med Hoveri i, men Skøde paa Gaarden med alle Rettigheder, Herligheder, Byrder og Tyngge, udstedt af *Hans Svanholm* til Sebber Closter, kgl. Majestæts virkelige Kammerraad og Amtsforvalter i Aalborg.

Skødet er tinglæst d. 18. December 1811. Men da dets Form ikke er væsentlig forskellig fra den almindelige paa den Tid, udelades det her med Undtagelse af Slutningen, der lyder: »Toppengene erlægges for indeværende Aar, ligesom og Fiskeriets Afgifter. De tilfæstede Ruusestader i Bredningen falder tilbage til Ejeren.«

Rasmus Kaagbygger var altsaa bleven Selvejer midt under Krigen. Af nogen Interesse er maaske derimod en

UDSKRIFT

af

Skifteprotokollen for Sebber Closter Gaard og Gods angaaende Skiftet efter Rasmus Jensen Kaagbyggers afgangne Hustru Else Jens Datter.

Aar 1810 d. 13. Novbr. mødte Skifteforvalterens Fuldmægtig Lauritz Christensen fra Sebber Closter i Stervboet efter afgangne Rasmus Jensen Kaagbyggers Hustru o. s. v.

Og blev da følgende registreret og vurderet.

I Dagligstuen:

	Rdl.	ſ	β
En Jern Bilægger Kakkellovn	12	»	»
Et Eege Bord med Frise Foed	2	»	»
3de do. Benker	1	»	»
En Slav Seng	»	4	»
Et røed Malet Skab med Laas og Nøgel	1	3	»
2de Stoele	»	2	»
En Malt-Hylde med Gardin og en Bog-	»	3	»
hylde			
Et Speil	»	3	»
Et Stue-Uhr	1	»	»
2de Messingplader	2	»	»
1 Speil og 2de Skillerier	»	1	»
Et Kruus med Tinjaag	»	»	8
Paa den østreste Alkaabseng:			
En blaae røedstribet Olmerdugs Dyne .	4	»	»
En hvied Vadmeldsdyne	1	»	»
En Pude med blaaeternet Overtræk . . .	»	3	»
Transport	27	1	8

	Rdl.	⌘	β
Transport...	27	1	8
En do. blaae og hvied uden Overtræk	»	2	»
En Hørlærreds Lagen	»	2	»
Paa den mellemste Seng:			
En hvied Vadmelsdyne	1	»	»
En grøn og hvied do.	1	»	»
En blaae Røedstribet Pude med Overtræk	1	3	»
En do. med Overtræk ..	»	3	»
Et Blaatrøkket Omhæng for den yderste Seng.....	»	3	»
I den Øverste Stue:			
En Blaae Malet Seng med Sirtses Omhæng	4	»	»
Derpaa:			
En blaaestribet Olmerdugs Overdyne ..	4	»	»
En hvied Vadmels do.	4	»	»
En blaaestribet do.	2	»	»
En hørlærreds Lagen	1	3	»
En Røed Canopee	2	»	»
En Grøn Malet Kiste med Laas og Nøgel	2	»	»
Derudi:			
En Prikket hverkens Skjørt og Trøje..	»	3	»
Et Sirtzes Livstyk	1	»	»
Et rødprykket Skjørt og Trøje	4	»	»
En Blaae Malet Dragkiste med Laas og Nøgel	4	»	»
Derudi:			
En blaae Ulden Damaskes Kaabe.....	2	»	»
Et Grøn stophes Skjørt	1	2	»
Et Grøn Ulden Damaskes Skjørt og Trøje	6	»	»
Transport...	70	4	8

	Rdl.	ƒ	β
Transport . . .	70	4	8
En sort stophes Kjole	4	»	»
En blaae og hviød Kartuns Trøje	»	4	»
En Grøn stophes Trøje	1	»	»
Et blaaemalet Syeskrin med Laas og Nøgel	»	4	»
En Malm-Morter med Støder	1	3	»
2 hviede Kander og 4 Coritellier ¹⁾	1	»	»
En Spind-Raak og et Haspetræ	2	3	»
Et Pyramide	»	4	»
5 Stkr. Tinfade og Tallerkener	1	4	»
En Eege Øl-Tønde	2	»	»
2 Fjerdinger og et Bærkar	»	4	»
I Kjøkken og Bryggerset:			
1 Jern-Ildklemme	»	2	»
1 do. Rist	»	1	8
En Jern-Pande	»	2	»
En Jeru-Trefoed	»	3	»
En Thekjedel	»	4	»
En Kaaber-Kjedel i Grue	8	»	»
Et Bærkar og 2de Bryggerkar	2	»	»
2de Stripper og en Spand	1	»	»
En Loft-Stige	»	2	»
En Haand-Kværn	1	»	»
I Gaarden:			
3de Ruuser med Tilbehør	30	»	»
4 Stkr. Kjøer a 40 Rdlr.	160	»	»
2de Kvie-Kalve	10	»	»
23 Stkr. Faaer og Lam	80	»	»
Ialt . . .	381	3	»

Det øvrige Inventarium — Gaards-Redskaber og Besætning — ansaa Vurderingsmændene at tilhøre Gaarden. Hermed erklærede Skifteforvalterens Fuld-

¹⁾ Mon ikke Boutellier, Flasker?

mægtig paa Herskabets Vegne, samt Enkemanden og paa Børnenes Tilsynsværges Vegne sig fornøjet.»

Anno 1810 d. 3. Decbr. blev Skiftet atter foretaget. Ved dette opgav Enkemanden at være skyldig til Købmd. Christian Asp i Nibe »den Summa 20 Rdlr. og derhos forsikrede, at ingen anden Gæld hæftede paa dette Stervbo.

»Altsaa Stervboets Formue 361 Rdlr. 3 ŷ » β .
Hvoraf den halve Del for Børnene bliver at arve:

180 Rdlr. 4 ŷ 8 β .

og til hver af de 4 Sønner 45 Rdlr. 1 ŷ 2 β .

Men Enkemanden tilbød at ville give sine Børn i Arv og Gave efter deres Moder den Summa 200 Rdlr., som er til hver 50 Rdlr. af hans fire Sønner: Navnlige Jens, Anders, Peder og Niels.

Hvilke 200 Rdlr. Enkemanden forbandt sig til at udbetale til Arvingerne i Snapstings-Terminen 1811 imod Lovlig Afkald.»

»Videre forbandt Enkemanden sig til at udbetale den anførte Gæld 20 Rdlr. uden Ansvar for Arvingerne, samt dette Skiftes Omkostninger, som ere:

Skifteselarium	3 Rdlr.	3 ŷ	11 $\frac{1}{2}$	β
Skifteboets Beskrivelse	1	—	3	—
Stempelpapir til Skiftetbrevet	3	—	2	—
Til Justits-Væsenets Fond	»	—	3	—
Til Revisions-Contoiret	1	—	1	—
Skifteforvalteren tjener efter				
Loven	1	—	»	—
Vitterlighedsvidnerne	1	—	»	—
	<hr/>			
	Ialt. . . 12 Rdlr. 2 ŷ $\frac{1}{2}$ β			

Hermed erklærede alle Parter sig fornøjede og tilfredse«, og dette Skifte var sluttet.

Paa Skifterettens Vegne

L. Christensen, Fuldmægtig.

Rasmus Jensen. Laurs Andersen.

Til Vitterlighed:

Jens Dahlsen, Peder Nielsen — fra Store Ajstrup.

Fra Sønnen Peder findes endnu en egenhændig skrevet Kvittering for Arven. Den lyder saaledes:

Bevis.

Underskrevne Peder Rasmussen tilstaar herved at have modtaget af min Fader Rasmus Jensen den Summa 50 Rdlr., skriver Halvtresindstyve Rigsdaler, som han mig i Rede penge givet haver, og tilstaar jeg nu herved at have bekommet min Arvepart efter min Sallig afdøde Moder Else Jens Daatler. Til Bekræftelse under Haand og Segl.

Peder Rasmussen.

Korsør, d. 18. Marts 1812.

I det velbevarede Segl er trykt et Skibsanker og Bogstaverne P. R.

Den 21. Decbr. 1817 døde Ane Nielsdatter 64 Aar gl., og Rasmus Jensen Kaagbygger var atter Enkemand. Tre Aar efter afhændede han ved Skøde af 28. Februar 1822 Gaarden til sin yngste Søn Niels Rasmussen for 50 Rdlr. + 100 Rdlr. til Bolette Jensen, født Svint, Enke efter Sognedegn i Barmer Enevold Jensen, hvilket Beløb skyldtes hende. Gaarden havde da: 2 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. Hartk.

Rasmus Jensen Kaagbygger døde som Enke- og Aftægtsmand i Vandstedgaard d. 23. Juni 1830, 82 Aar gl. Somme Steder i Kirkebogen er Tilnavnet Kaagbygger vedføjet, andre Steder ikke. I en længere Aarrække staar han indtegnet som Fadder ved de fleste Børns Fremstilling i Sebber Kirke. »Kaagbygger« er her stavet ret forskelligt: Kaagbyger, Kogbyger, ja endog Kog-Bøger o. s. v.

Niels Rasmussen var ogsaa gift 2 Gange — første Gang med Karen Christensdatter, Datter af Gmd. Christen Skriver, Lundgaard, født 1795, viet 17. Marts 1818, 22 Aar gl., død 14. December 1821 — anden

Gang med Mette Kirstine Madsdatter, Datter af Mads Kjær, Sebbesund, født 1790, viet 7. Juni 1822, død som Enke- og Aftægtskone i Vandstedgaard 13. Sept. 1857, 67 Aar gl. Der var 3 Børn af første og 5 af andet Ægteskab. Han døde som Ejer af Vandstedgaard 22. Juli 1842, 49 Aar gl. Hans Enke Mette Kirstine overdrog Gaarden til sin Søn Mads Nielsen ved Skøde af 3. December 1848.

Medens Faderen ifølge Lægdsrullen var »for klein« og »for liden« til Krigstjeneste, blev hans her nævnte Søn Mads dog stor og stærk nok til at deltage i Treaarskrigen. Her hentede han sig en Kugle i det ene Ben ved Fredericia og een til i det andet Ben Aaret efter ved Isted. Den sidste gik han med i ca. 30 Aar, indtil den af sig selv sank ned og gik ud tæt ved Ankelen. Den første tog han med i Graven. Han døde 30. Maj 1904. Han var to Gange gift. Hans Enke, Christiane, som overlevede ham i 6 Aar, overdrog Gaarden til en Søn, som med ud-søgt Pietet værner om den gamle Gaards Minder.

Jens Rasmussen og hans Forlovede Ane Kirstine Sørensdatter havde været hinanden tro under Adskillelsen. Den 27. Oktober 1815 blev de viet i Sebbes Kirke og holdt Bryllup i Brudens Hjem, som 1½ Aar efter blev deres Ejendom. Af Skødet anføres følgende:

Jeg underskrevne Thomas Nielsen Furboe gør vitterligt at have solgt og afhændet ligesom jeg her ved sælger, skøder og afhænder fra mig og mine Arvinger til Jens Rasmussen min iboende Gaard i Barmers med tilliggende fri Hovedgaardstakst af Vaar, Ager og Eng 4 Skpr. 2 Fdkr. og Skovskyld 3 Fdkr. ½ Alb. Hartk. (gl. Matr.) med de Rettigheder, Byrder

og Forpligtelser en Ejer og Bruger vedkommer, saaledes som jeg selv har ejet det ifølge Skøde af 11. Juni 1801, tilligemed 2 Bæster, en Plag og et gammelt Bæst, 3 Køer, 8 Faar, 2 Vogne, en Harve og en Ploug, tvende Senge med Klæder, en Kedel og Kakkellovn samt Kar og Stripper — intet undtagen, alt hvad som ved dette Skødes Udstedelse har tilhørt mig og nu findes i Gaarden, alt for den Sum 300 Rdlr. (Rigsbankdaler Penge Værdi) paa følgende Vilkaar:

1. At Køberen fra 1. Januar sidst svarer og betaler alle paa Gaarden og dens Ejendom hæftende Byrder.
2. At Køberen er forbunden, ligesom han herved forbinder sig, til at bygge 2 Fag Hus til mig og Kone, samt Husrum til en Ko og 4 Faar, og yder Foder og Græs til dem, ligesom han leverer os 12 Skpr. Malt, 5 Tdr. Rug og 5 Tdr. Byg, 10 Læs Tørv, 10 Ol Sild og 1 Skp. Salt, forsvarlig Seng med Klæder og Halm, passer os i Sygdomstiltælde og giver os en hæderlig Begravelse efter Egnens Skik og Brug.

Skødet er tinglæst d. 16. April 1817 og betalt med 4 Rdlr. 1 Mark 2 Skilling.

Nu var Jens Rasmussen altsaa Gaardmand. Men Gaarden var jo lille, Jorden af middel Beskaffenhed og laa et længere Stykke vest for Byen. Tiderne var endnu sløje, og det kneb nok af og til med at holde Hjulet i Furen. Til Belysning af saavel de økonomiske som de huslige Forhold i Hjemmet paa den Tid tjener et Par Udtalelser af ham, som her skal anføres:

»Vi havde et Par vakre Gammelfolk (Svigerforældre). De hjalp os med al Ting saa godt og saa længe, de kunde. De fik jo Føden inde hos os, og det hele gik i Fællesskab. Havde de taget Aftægten

og ingen Ting villet bestille for os, saa havde vi embo aldrig klaret Pynten.«

Engang kørte Svigerfaderen, Thomas Furboe, i Marken med et Læs Gødning. Men inden han naaede saa langt, gik det ene Vognhjul i Stykker. En kendt Mand kom til, og til ham ytrede Thomas: »Det er li' godt en skidt Historie den her, for han kan ett val taal'et.« Jens og hans Kone syntes dog selv, at de havde fundet Lykken, og den lille Ejendom gav dem da ogsaa Udkommet baade til dem selv og Børn, saalænge de levede. Den 9. Maj 1817 maatte Jens Rasmussen første Gang af Sted efter »Madammen«. Da hun havde gjort sin Pligt, skyndte han sig til Præsten og meldte, at Ane Kirstine var nedkommet med to velskabte Drengbørn, og nu vilde han da bede Præsten om at følge med hjem og døbe dem. »Gud velsigne hende og Tvillingerne,« sagde Præsten, tog sin Alterbog og fulgte med. Drengene, der begge var levedygtige, fik Navnene Rasmus og Thomas efter Bedstefædrene. Den 14. Februar 1821 kom der atter en Søn, som blev døbt Søren, og den 20. Decbr. 1824 en Datter, som fik sin Farmoders Navn Else. Nogen Tid efter døde Svigerforældrene med kort Mellemrum.

Det Aar, Else gik til Præst, blev Gaarden flyttet ud paa Marken og hed fra nu af *Barmergaard*. 1840 kom den ny Matrikel, hvorefter Gaarden blev skyldsæt for Hartkorn 2 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb. Den var opført i 4 Længer. Vaaningshuset syd i Gaarden var et af de første grundmurede Huse i Eggen. Udhusene var Bindingsværk. Det hele var tækket med Straatag. En net lille Have var anlagt mod Syd, og set fra Landevejen tog den ny Gaard sig pænt ud, saa højt den laa deroppe paa Bakken.

Allerede den Gang havde Sønnerne tænkt paa

selvstændigt Erhverv. Tvillingerne lærte Tømmerhaandværket. Men der var alligevel Sømandsblod i deres Aarer. De gik til Søs med hinanden en Tid. Thomas fandt saa stort Behag i Sømandslivet, at han valgte Søen fremdeles, medens Rasmus gik til Haandværket igen. Søren sejlede ogsaa i sin Ungdom flere Somre med Thomas baade paa Danmark og Norge. Men siden sit Giftermaal var han Landmand.

Jens Rasmussen var Sognefoged og Lægdsmand i 22 Aar, men fra og til hvilken Tid har jeg ikke kunnet faa oplyst. I et tinglæst Dokument af 1851 staar han anført som Sognefoged, og da kunde han være 64 Aar gl. Men han blev ved med at være Stævningsmand, lige til han var 80 Aar gl. Han var ogsaa i en Aarrække Medlem af Sogneforstanderskabet, men hvor længe vides ikke.

En af de mærkeligste Begivenheder, han oplevede som Sognefoged, indtraf den 31. Marts 1848. Lige fra Morgenstunden af var der stærkt Røre i Sognet. Det hed sig, at Rendsborg Slaver var brudt ud og hængende fo'r op gennem Jylland. Rygtet antog tilsidst saa bestemte Former, at Sognefogden overvandt sin Tvivl, og pligtopfyldende, som han var, beskikkede han sit Hus og ilede til Byen. Sin Høle tog han med til »Døvsmeden«, som straks maatte smede den om til en Sabel. Imens gav han Ordre i Byen. En Mand blev sendt til Valsted, et Par andre til Sebbesund for at tromme Folk sammen der. Hele Styrken skulde møde ved Sebbekloster Mølle — alle, der havde Bøsser, bevæbnet med dette Vaaben, de andre med hvad de fandt mest brugbart. Jens Clemmensen blev sendt til Lundgaard. Ejeren, Chr. Veggerby, var i Færd med at bygge Raalling. Yvst

og Rasmus fra Barmer var mødt for at kante Tømmer; de var Egnens anerkendte Mestre i Faget, kun ikke i at »staffere« Vogne — der havde »Kukken« Overtaget.

Ejeren og de to Haandværkere sad ved Frokostbordet og anede intet ondt. Da rives Døren op, Jens Clemmensen styrter ind og raaber ganske forpustet: »Rendsborg Slaver er brækket ud, sia¹⁾, vi har dem snart paa Halsen, sia, I maa herut!« De tre kloge Mænd lo ad ham; de troede, han var fuld, men det var han ikke. I det samme kom Naboens Karl grædende ind og sagde: »Høleerne maa spidses og sættes paa Stager, vi skal imod Slaverne!« Latteren tog af. Saa kom Kromandens Søren fra Skørbæk med et Brev til sin Farbroder Chr. Veggerby saalydende: »Tag Kone og Børn og Eders Kostbarheder og red Jer ud paa Halkær Bredning.« I Hastværk var de gamle Forældre glemt i Brevet, de laa i Sengen og jamrede: »Aa, Gud naade os dog, hvad skal vi blive til?« Mændene ved Bordet blev helt tavse. Næppe var de komne udenfor, før Rasmus Andersen fra Valsted red gennem Gaarden i fuldt Firspring og raabte tre Gange: »Fjenderne er i Nibe.«

Folk strømmede nu til Barmer fra alle Kanter og omringede Sognefogden, der allerede havde Sværd ved Lænd. Ikke alene som Lovens Haandhæver, men ogsaa som gammel Kriger var han jo selvskreven til Førerskabet. »March, fremad!« lød Kommandoen. Der kom Appel i Rækkerne. Folkeaanden var vaagnet. Med taktfaste Skridt gik Hæren ad Vejen Syd paa til Sebberkloster Banke. Der samle-

¹⁾ »siger jeg«, Jens Clemmensen var indfødt Københavner, naturaliseret Jyde, Skoflikker og Sognets Original.

des hele Sognets mandlige Befolkning og fyldte Terrænet mellem Møllen og Vandstedgaard. Som klog General stillede Sognefogden en Udkigspost i Møllehatten. Herfra kunde Omegnen overses i vid Omkreds, endog helt ud til Rold Skov. Derefter ordnede han sit Mandskab i Afdelinger efter Vaabnenes Beskaffenhed. De med Bøsser dannede Avantgarden — i anden Række kom de, der var bevæbnet med tildannede Høler, Økser, Høtyve o. s. v. og endelig de med Trævaabnene: Plejle og Køller. Der var alle Slags Vaaben. Poul Drejer, Sebbersund, stillede sig ved sin gamle Kammerats Side med et Skibspanker, og Niels Larsen mødte med Langjernet til en Plov. Men til dem alle lød det opmuntrende: »Ret saa, Folkens! vi skal embo nok faa Has paa de Kæltringer.« Da lød det pludselig fra Signalhatten: »Sønderup Præstegaard brænder!« Ganske rigtig, det lyste i Horisonten derhenne. Straks blev Mads Nielsen, den bitte Foged-Lavst og en Karl fra Klostret sendt ud som Spioner, hver bevæbnet med en Slagvol. Der var Alvor i Spillet. Spionerne kom siden tilbage og meldte, at der intet mistænkeligt var at opdage. Man aandede lettere, men derfor var Alvoren ikke mindre. »Det er et Mirakel,« sagde een. »Det er et Varsel,« sagde en anden. »Det var et sandt Ord,« mælede Godsejer Svanholm, som havde sluttet sig til Skaren med sin Egekæp, »der sker saa sandt en Ulykke.« Saadan mente enhver sit, men ikke en spottende Bemærkning faldt. Tropperne opløste sig, og det sælsomme Felttog var til Ende.

Ikke længe efter udbrød Treaarskrigen, og den Tid, der nu oprandt, lyser den Dag i Dag ud over Nationen med en saa ophøjet Glans, at den vil blive

staaende i Historien som et lyst Minde for kommende Slægter.

Ved Skøde af 9. Juni 1849 afhændede Jens Rasmussen Gaarden til sin Søn Rasmus Jensen, som d. 12. Maj s. A. var blevet viet til Pige Ane Marie Nielsdatter af Mellemskovgaard, Farstrup Sogn. Fra nu af var Jens Rasmussen og Ane Kirstine Aftægtsfolk hos Sønnen og Sønnekonen. Aftægtskontrakten bød paa allehaande Naturalier, samt Bolig, Brændsel, fri Adgang i Gaarden ude og inde, fri Brug af Bagerovn og Grubekedel, Bageri- og Bryggeredskaber o. s. v. Tæt Øst for Gaarden blev der opført et Bindingsværkshus til dem paa 4 Fag. 2 Fag til Stue, eet, afdelt til Gang og Køkken, med Arne, og eet til Brændselsrum og »andre Bekvemmeligheder«. Stuen havde Lergulv, Bilægger-Kakkelovn, Alkove og ved Enden af denne et lille Spisekammer med Vindue Østen ud.

Det var ingen Nutids-Villa, men alligevel vidnede Bygningsmaaden om en Sans for det hygiejniske, som ikke var helt almindelig den Gang. Der var saaledes fyldt saa godt op under Gulvfladen, at der var anbragt et Trappetrin uden for Gangdøren. I Stuen var der over 3 Alen fra Gulv til Loftsbjælken, og der var 2 Karm Vinduer mod Syd -- hvert med 16 Ruder. Stuen havde derfor rigt Sollys og var aldeles fugtfri. Mellem Vinduerne hængte et Spejl, ca. 1 Alen langt foruden Topstykket. Under dette stod et umalet Fyrretræsbord med »Korsben«, langs Bordet en Skammel og ved hver Ende en Træstol. Saa havde hver af Ægtefællerne sin »Feddestol«. Det var en Armstol med Sæde flettet (feddet) af Halm-simer og ganske udmærket at sidde i, især naar der

var lagt en lille Pude under. Paa Panelet mellem Alkoven og Spisekammeret hængte Klokken. Den havde kun et Lod og en Viser. Den blev stillet hver Middag, naar Solen skinnede. Der var nemlig skaa-ret en Skure i Vindueskarmen, og naar Sprossen dækkede denne med sin Skygge, saa var det »sand Middag«. Mod den østre Væg stod en rødmalet Dragkiste med Messingskilte om Nøglehullerne. Oven-paa var der stillet Kopper og Glas samt Nips, af hvilket det smukkeste var Husmoderens »Hovedvandsæg«. Tværs over Bilæggeren laa et Bræt, der ligesom denne var pudset blankt i Kakkelovnssvæerte. Paa Brættet stod et Par Lystestager, et Fyrfad, et Strygejern og en Morter med Støder — alt af »ægte« Messing og altid saa blankt, at man kunde spejle sig i det. Oven over var der en Hylde med Kappe, og mellem Døren og Ydervæggen var anbragt et Hængeskab.

Blandt de mange Billeder, som prydede de hvidkalkede Vægge, var der et af Kampen ved Sjællands Odde. Det findes endnu velbevaret hos en Datter af Sønnen Thomas Jensen, Enke efter Kapt. Pedersen, Sebbersund, og er aabenbart af samme Ud-gave som det af Th. Johansen i Aar-bog I, Side 287, omtalte Billede, som Nordmanden Hans Veed forærede Niels Kræmer fra Egense. Der var smukke Ting iblandt — særlig Motiver fra Søen — vistnok bragt til Huse af den ovennævnte Søn, der jo var Sømand.

Endelig maa nævnes Boghylden, som havde sin Plads til højre for Spisekammerdøren. Blandt Bø-gerne indtog en meget stor Bibel i svært Læderbind Hæderspladsen — dog uden at samle Støv, thi Hus-fællerne var begge flittige Bibellæsere. Den ejes nu af en Sønnedatter af samme Navn som Bedstemode-

ren, gift med Gaardmd. Poul Christensen, Barmer. Foran Titelbladet findes følgende haandskrevne Linier:

»Til min kære gamle Sognefoged

Jens Rasmussen

som Erindring om Aaret 1852, hvori Herrens
Prøvelse, men ogsaa hans Hjælp saa
klarligen aabenbaredes.«

Der er intet Navn under, men Gaven vides at være fra Sognepræsten H. P. Møller. Prøvelsen, der sigtes til, var et Benbrud, som den nu 65-aarige Mand fik ved en Løbskkørsel og som nær havde kostet ham Livet. Brudet var sket tæt oven for Ankelen. Læge vilde han embo ikke have, for den Smule var da aldrig at regne for nogen Ting. Saa doktorerede ikke alene Familien selv, men næsten det halve Sogn paa det stakkels Ben. Helbredelsen blev da ogsaa derefter, thi da man efter nogen Tids Forløb løsnede Forbindingen for at se til Saaret, viste det sig, at man havde faaet det nederste Stykke sat uden paa det øverste og Foden tillige drejet betydelig indad. Benet blev derved baade skævt og kortere end det andet. Men hvilke Lidelser maatte Patienten ikke udstaa paa Grund af, at intet Brudstykke var kommet i rette Leje.

Efter ca. 4 Maaneders Forløb begyndte han at komme lidt op. Men det var tungt at se, at den gamle Veteran med den flotte Holdning og før saa spændstige Gang nu maatte støtte sig til et Par Krykker. Selv var han dog ikke forknyt, men yderst taknemlig over al den Omsorg og Deltagelse, der blev vist ham fra alle Sider. Det gik da ogsaa fremad. Da et Aar var gaaet, kunde han gaa ved en Stok, og siden havde han ikke anden Mæn af Skaden end

lidt Uro mod Vejrskifte. Dog var han halt for Resten af sin Levetid, og Skaftestøvler kunde han ikke mere bruge. Ulykken havde ogsaa taget stærkt paa Ane Kirstine, saa meget hun holdt af sin Mand, og saa stolt hun var af ham. Hun var under Middelbøjde, men trivelig og vel bygget. Nu havde hun Stænk i Haaret og Rynker i Huden. Men med sit milde Væsen saa hun godt ud. Til daglig bar hun en rød-stribet Nederdel, blaa Trøje med korte Ærmer og Mamelukker. Hovedbedækningen var en Sirtses-Hue med brede Baand, knyttet under Hagen i en Sløjfe. Hun var yderst proper baade med sin Person og sit Hus. Der kom mange fremmede, og saa lavede hun en god Kop Kaffe, som hun kogte i en Kobberkedel. Kaffebonnerne brændte hun selv og knuste dem mellem to Stene — en glat, noget udhulet til Underligger og en kuglerund til Knuser. Hun var en udmærket Hustru og Moder. Der herskede da ogsaa det bedste Forhold mellem Ægtefællerne indbyrdes og mellem dem og de unge i Gaarden. Hun var overordentlig flittig og havde ogsaa nok at tage Vare paa baade i og udenfor Hjemmet.

Børnene var allerede gifte¹⁾, og inden hun døde, var der 14 Børnebørn, og hvem var vel nærmere end

¹⁾ Thomas Jensen blev viet 23. Nov. 1838 til Pige Kirstine Madsdatter, Sebbesund, bosat sammesteds og sejlede med eget Fartøj — 4 Børn. Søren Jensen, viet 22. Nov. 1845 til Pige Mette Kirstine Nielsdatter af Mellemskovgaard, som han fik i Medgift. (Hun var Søster til Rasmus Jensens Hustru. De to Brødre var saaledes dobbelt besvogrede.) — 5 Børn. Else Jensdatter, viet 22. Juni 1852 (kort før det omskr. Ulykkestilfælde) til Gaardejer Christen Simensen, Simestedgaard, Sebber Sogn — 6 Børn. Rasmus Jensen og Hustru havde 6 Børn, hvoraf de to første døde som smaa.

Bedstemoderen til at tage sig af al den Velsignelse? Det var næppe nok, hun kunde faa Tid at gaa i Kirke hver Helligdag, skønt Kirkegangen ellers var noget af det, hun nødigst forsømte. Hun var god mod Fatigfolk, og hun taalte ikke godt, at nogen led Overlast. Det blev saaledes fortalt, at hun i Mandens Sognefogedtid ofte lagde et godt Ord ind for »Rakkerne«, naar der skulde gøres Jagt paa dem, hvilket den Gang ikke var saa sjældent. »Blyw do hjem', Jens,« sagde hun, »aa læ' di sølle Rakkere gaa.« Hun var rask og aandsfrisk til faa Dage før sin Død, der indtraf den 21. Februar 1863. Hun blev 76 Aar gl. Hele Familien var samlet ved Dødslejet. Da hun havde udaandet, foldede Jens Rasmussen sine Hænder og sagde med graadkvalt Stemme: »Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.«

Paa Begravelsesdagen holdt Stedets Sognepræst Fr. Mørch to smukke Taler ved hendes Baare — een i Hjemmet og een ved Graven. Der var 22 Vogne til Kirke og Begravelsesgilde i Gaarden i to Dage »efter Egnens Skik og Brug«.

Jeg var den Gang fyldt 7 Aar og busker det hele ganske tydeligt. Nogen Tid efter flyttede jeg ind til Bedstefader i Aftægtshuset, og siden drøftede vi to mange Problemer med hinanden. Jeg laa i Alkoven hos ham om Natten. Naar vi var komne i Seng, sørgede han for, at jeg blev pakket godt ind. »Saa i Jesu Navn,« sagde han, »Gud vær mig arme Synder naadig og barmhjertig. . . .« Efter denne Bøn sang han et Par Salmer, ofte flere, saa læste han atter Bønner, fremsagde Litaniet, som han ogsaa somme Tider sang, og sluttede med Fadervor. Han kunde en Mængde Salmer og Bønner udenad. Salmerne sang han smukt, og Bønnerne fremsagde han

med en saa ren og inderlig Stemme, at det var en Fryd at høre paa. Naar han var lærdig, mærkede han efter, om jeg sov. Det traf, men vistnok sjældent. »Sover du, min Dreng?« spurgte han. »Ja,« svarede jeg og lo. »Da skal A embo lær dæ, Karnali', vil du se ad, du putte dæ,« sagde han og ruskede mig i Skulderen. Det syntes jeg var morsomt. Var jeg rigtig spilvaagen, fortalte han gerne om sine mange Oplevelser, men desværre er de fleste af disse udmærkede Fortællinger gaaet mig af Glemme.

Om Morgenen, naar jeg vaagnede, var han gerne langt inde i sin Morgenandagt, og det faldt mig aldrig ind at forstyrre ham. Jeg laa saa stille som en Mus og hørte paa ham og følte mig uendelig tryk og fredlyst ved hans Side. Lidt hen paa Morgenstunden kom Moder ind med en »Mellemmad« til hver af os — vi stod ikke op, før hun havde været der. Saa skænkede hun en Snaps til Bedstefar af hans egen Karaffel, der havde sin Plads paa Sengehylden i Fodenden af Alkoven. Bedstefar rejste sig overende og drak Snapsen. En Snaps nu og da hørte jo den Gang til Livets daglige Nødtørft. Heller ikke gik han af Vejen for et lystigt Lag, og saa var han gerne den livligste i Selskabet. Men han drak sig aldrig fra Sans og Samling; ingen saa ham nogensinde beruset, og han beklagede enhver, der ikke kunde »ramme Maaden«.

Bryllups- og Barselgilder var den Gang store i Egnen og varede som oftest i 2 à 3 Dage. Bedstefar var i mange Aar selskreven Bedemand og Skaffer ved dem alle. Naar han kom ind i et Hjem for at byde f. Eks. til Bryllup, blev han i Regelen modtaget af hele Familien — han var jo ventet. Saa satte han sin høje Filthat fra sig paa nederste Bordende med

Pulden nedad, traadte ud paa Gulvet med sin sølvknappede Stok i Haanden og tolkede Indbydelsen i en velformet Tale, der sluttede saaledes: »Dermed Guds Fred i Huset og paa glædeligt Gensyn.« At han stod for hele Styret ved selve Festen, følger jo herefter af sig selv.

Den Bestilling opgav han ikke i Utide. 2. Juledag 1868 var der stort Barselgilde hos hans førnævnte Brodersøn Mads Nielsen, Vandstedgaard, og her dansede han om Kap med Ungdommen den halve Nat, skønt han da var fyldt de 81 Aar, og uden at det korte Ben generede ham. Jo, Bedstefar var en Kærnekarl. Alle holdt af ham, fordi han vilde glæde alle. Et er imidlertid sikkert. Han foretog sig ikke noget som helst, der efter hans Overbevisning kunde fortørne Gud. Hans Gudsfrygt var ægte. Der var ikke Tvivl skabt i hans Sind angaaende de evige Sandheder. Enten det var i Alvor eller i Gammen skinnede hans stærke Religjøsitet altid igennem — det laa simpelthen i hans Væsen. Men Pietist var han ikke. Han kunde ikke tro, at Gud kunde se umildt til Menneskenes Morskab, naar den skete paa aaben, sømmelig Vis, og derfor var han munter og underholdende, naar han var sammen med andre.

Hjemme var han vi Børns Skytsaand. Han skændte aldrig paa os, og saa kunde Moder endda ikke forstaa, at vi var langt artigere overfor ham end overfor hende, skønt hun formanede os uafbrudt. Han var nøjsom og tarvelig i Levemaade; sit Smørrebrød spiste han altid uden Paalæg, og om Middagen nøjedes han helst med en Ret Mad. Men Tilfredshed og Tak lyste ud af hans Øjne, og hans Humør var fortrinligt. Dog skulde der meget lidt til at bevæge ham, naar det gjaldt om Medfølelse over-

for andre, eller naar gamle Minder strømmede ind over ham.

Han var, som før nævnt, en dygtig Sanger. Engang kom Lærer Attrup fra Farstrup og Farbror Søren for at se til ham. Attrup bragte en ny Vise med. Den begyndte saaledes:

»Den nye Vise, bevares jo,
den kender vi ogsaa paa Landet.«

Efter Kaffen inde hos mine Forældre kom Sangen frem, og Attrup tog straks fat paa at lære Bedstefar Tonen. Det varede ikke længe, inden han kunde den. Farbror og Far havde ogsaa nynnnet med, og nu tog hele Selskabet i med at synge den morsomme Sang. Den gjorde saa stor Lykke, at Sangerne næppe kunde holde op igen. Endelig foreslog Attrup, der allerede var begyndt at blive hæs, om de ikke til en Afveksling skulde synge Bedstefars Yndlingssang. Det blev vedtaget med det samme, og Attrup intonerede:

»Ved Christiansand,
der laa den sidste Orlogsmand.«

Og Bedstefar faldt ind med og sang med stor Kraft:

»Og Jessen hedle han,
som havde der at raade.«

Men da de kom til Verset:

»Rothe og Top,
og Willemoes og Dahlerup«

brast han i Graad. Sangen forstummede; der blev aandeløs Stillehed nogle Øjeblikke. Men saa rettede han sig hurtig op igen og sagde, som om intet var i Vejen: »Nej, læ os faa den ny Vis' igen, for ellers glemmer A embo den for den her.« Saa tog man aller fat paa »Den nye Vise«, men den gik ikke saa godt som før.

I Kirken, hvor Bedstefar var en stadig Gæst, var han Kirkesangeren Klingbeck en god Støtte. Denne holdt sig altid i Nærheden af hans Stol under Sangen, saa skulde de nok holde Tonen. Paa Vejen fra Kirken besøgte han gerne sin Brødersøn Mads Rasmussen i sit Barndomshjem Vandstedgaard. Men Mads forærede ham ogsaa hvert Aar en Flaske Vin til hans Fødselsdag.

Bedstefar vedblev som hidtil at gøre ud for en Mand i Gaarden. Og da der holdtes Karl, indtil jeg blev konfirmeret, kunde Fader fremdeles sysle med sit Haandværk, som han ikke godt kunde afse. Bedstefar passede til Dels det Par Heste, vi havde, og fulgte dem bestandig, naar de var i Selen. Han pløjede hver Fure i Marken, harvede Sæden ned, kørte Tørvene hjem fra Kæret og Høet hjem fra Engen. Han lagde hvert Kornlæs paa Høstvognen. Han tækkede Husene, og hvert For- og Efteraar kørte han Gødningen i Marken, og Kornet i Laden rensede han med et Sold.

Fader drev i nogle Aar Blankaalsfiskeri i Limfjorden i Kompagni med Fisker Niels Pallesen af Valsted. Ogsaa den Virksomhed havde Bedstefars Interesse. Naar Vejret var »mags«, stod han op Kl. 3 Morgen og tog paa Fjorden sammen med Niels Pallesen i Stedet for Fader og røgtede Garnene. Alligevel havde han Tid til Visitter omkring hos sine Børn, Venner og Bekendte og var alle Steder en kær Gæst, ligesom han ogsaa passede sit »Embed« som Stævningsmand med udsøgt Punktlighed.

Om Vinteren holdt han sig mest inden Døre. Saa snoede han Simer, bandt Halmløbe, filerede Fiskegarn og vandt Tvist. I 1821 vandt han saaledes 19 Pk. à 10 Pd. til Skibssejl for sin Søn Tho-

mas foruden det Uldgarn, Moder spandt. Desuden læste han en hel Del — ikke alene sin Bibel, men ogsaa anden Lektüre.

Hovedmaaltiderne indtog Bedstefar og jeg inde hos min Moder. Men Aftægtsstuen var naturligvis vort Asyl. Der herskede den samme Orden som i Bedstemors Tid. Det sørgede Moder for. Bilæggeren passede Bedstefar selv. Han dækkede Ilden i den om Aftenen; det var praktisk, saa var det let at faa Fyr paa om Morgenen, og der var altid lunt i Stuen. Han var meget interesseret i Tidens Politik. Krigsbegivenhederne og Forfatningsspørgsmaalet i Tredserne optog ham stærkt. Om Aftenen tændte han sit Tællelys, og ved det læste han sin Aalborg. Stiftstidende, som han i Regelen selv afhentede ved Naboen Hjulmanden. Han lod sig ikke forstyrre af mig, der ofte sad ved Siden af ham og ræmsede højt af Balles Lærebog. Bedstefar læste ikke højt, men bevægede Læberne uafbrudt. Jeg forsøgte at læse paa samme Maade, men det vilde ikke rigtig gaa; for ved at følge og efterabe hans Mimik, glemte jeg at se i Balle. »Læs no, min Dreng,« sagde han saa, »saa skal A hjælp dæ aa skryw bagefter.« Det gjorde han ogsaa, og i det Fag var han en Mester. Somme Tider spillede vi »Køre i By« om Pebernødder. Det var en fornøjelig Maade at indøve mig i Sammentælling paa, ellers brød han sig ikke om Kortspil.

Af gamle Veteraner, der besøgte ham, mindes jeg hans Broder Anders fra Kølby, Per Eliassen, Skørbæk, og Niels Møller, Halkær Skov. Per Eliassen havde deltaget i Syvaarskrigen — ikke som Sølinit, men som Landsoldat, og efter Fredslutningen var han blandt de Tropper, der blev sendt til Frankrig. De

andre saa derfor op til ham som god Kammerat, der var dem fuldt ud jævnbyrdig. Per var en Helt, naar han fortalte om sit Liv i Frankrig. Han var noget af en Musiker, og saa fortalte han, hvordan han dernede kunde lokke saa smeltende Toner ud af sin Violin, at han med disse kunde vinde en hvilken som helst fransk Skønhed. »Men de skul' naa ett vær saa'n,« sluttede han med et Suk. Møller var overordentlig meddelsom. Han snakkede i eet Væk hele Tiden. Der blev ligefrem Fest i Hjemmet, naar Møller kom, og det Kammeratskab, der var mellem de to gamle, var ligefrem rørende. Hans Besøg strakte sig gerne ud over et Par Dage. Saa laa han om Natten i Himmelsengen i mine Forældres Storstue. Men engang satte han sig i Hovedet, at han vilde ligge hos Bedstefar i min Plads. Jeg tror ogsaa, det var Bedstefars Ønske, saa nyttede min Protest jo ikke, og jeg laa saa inde hos mine Forældre den Nat sammen med min lille Broder Peter i Slagbænken. Men det var sidste Gang, vi saa Møller¹⁾. En halv Snes Dage efter modtog Bedstefar Budskab om, at han var død.

Om Niels Kræmer har været blandt de Veteraner, der, før jeg kan huske, besøgte Bedstefar, har jeg ikke kunnet faa godtgjort. Dog er det troligt nok, thi Visen, som Niels Kræmer bar hos sig, om Slaget ved Sjællands Odde, kendte Bedstefar godt og sang den jævnlig.

¹⁾ Hans Sønneson af samme Navn og jeg aftjente i 1875 vor Værnepligt sammen ved Garden. Og mellem os udvikledes ogsaa et hjerteligt Venskab. Han døde i 30-Aars Alderen.

Efter min Konfirmation skulde jeg erstatte Tjenestekarlen »Kræn Joel«, som vi havde haft i 6 Aar. Min 6 Aar yngre Broder Peter gik da ind til mine uforglemmelige Barnekaar hos Bedstefar. Men vi to blev alligevel ved at arbejde trolig sammen endnu i nogle Aar, og det føjede sig saaledes, at som hans Kræfter tog af, tog mine til, saa Arbejdskraften egentlig stedse var konstant.

I 1874 lod Fader en Vindmølle opføre paa Ejendommen. En Del af Sognets Beboere hjalp os at køre Materialier fra Sebbersund til Byggepladsen. Men Bedstefar kørte Broderparten, skønt han nu var 87 Aar gl. Kun naar han kørte op ad Skovbakken, betroede han en af Medhjælperne ved Paa- og Aflæsningen Tømmen, medens han selv gik bag om og skød paa Vognen for at hjælpe Hestene.

Aaret efter rejste jeg hjemmefra for at aftjene min Værnepligt. Ved Afskeden sagde han bevæget: »Stol paa Gud og gør din Pligt og glem os ikke herhjemme, saa tjener du dit Fædreland bedst, og saa vil det gaa dig godt.« Da jeg efter 16 Maaneders Forløb kom hjem, var Bedstefar endnu rask og aandsfrisk og kunde endog se at læse i sin storstilede Bibel uden Brillen. Han hørte interesseret paa mine Beretninger om København og Livet i Tjenesten. Men da jeg fortalte ham, at man ved Hjælp af Telefon kunde staa i København og tale med Folk i Roskilde, saa han bedrøvet paa mig og sagde: »Nej, ved do naa hvad, min Dreng, det tror A embo ett.« Men saa talte vi ikke mere om det.

Vi fire Søskende var ham alle lige hengivne, og han gav os da ogsaa det Vidnesbyrd, at vi aldrig havde gjort ham imod. De andre Børnebørns Ve og Vel laa ham ogsaa varmt paa Sinde. Særlig fulgte

han Jens Thomasens Færd, Farbrøder Thomas' eneste Søn, som var Styrmand og hentede sig sin Brud i Trondhjem. Men saa var det, vi fik Budskab om, at Farbrøder Thomas var druknet ved Hals. Denne tunge Hændelse gik den gamle Mand saa nær til Hjertet, at han gik til Sengs for ikke at staa op mere. Hans Pleje under det Nimaaneders Sygeleje gik næsten over til min ældste Søster Stine, som røglede dette sit Kald med en saa opofrende Kærlighed og rørende Omhu, at det vakte alles Beundring. Hun var hos ham bestandig, lagde Puderne til Rette om ham, læste for ham og tiltalte ham paa den ømmeste Maade. Han glemte da heller ikke at smykke hende med al den Ros, hans Sprog ejede, til enhver, der kom og saa til ham.

Ligesaa fordringsløs som han havde været i sit Liv, ligesaa beskeden var han i sit Krav til Evigheden. Han ytrede under sit Sygeleje kun Ønsket om, at han i Guds Rige maatte faa tildelt en lille Bolig som den, han her havde, og dør blive Genstand for den samme Omsorg som her. Denne lykkelige Sindstilstand fulgte ham ind i Døden, om end Tankerne om Sønnens bratte Død stadig foresvævede ham. Stille og rolig sov den gamle Hædersmand hen d. 4. Juli 1877.

SKIPPER KLEMENT OG AALBORG SLOT

AF J. P. STENHOLM

DET var bevægede Tider i Danmark i første Halvdel af det 16. Aarhundrede. Striden stod om Kong Christiern den Anden, den Konge, som Folket elskede, og Adelen hadede. Stærke aandelige Rystelser mærkedes gennem alle Samfundslag, en Kamp mellem gammelt og nyt. Men ogsaa politiske Kampe fyldte Sindene, og det blev de blanke Vaaben, der bragte den midlertidige Afgørelse. Det kom altsaa til en Styrkeprøve mellem Samfundslagene. Adelen blev den stærkeste, men Folket og dets Høvdinge viste, at de holdt fast ved den Konge, de engang havde svoret Troskab; de ofrede deres Blod for hans Sag og indskrev med Ære deres Navne i Danmarks Historie. Skipper Klement stod forrest blandt dem alle i den Kamp, der er bleven kaldt »Grevens Fejde«, og Aalborg By blev hans Hovedkvarter.

I Vedsted i Aaby Sogn boede Storbonden Anders med sin Hustru, der var af stor Slægt, af de Kjerulfer¹⁾. Deres Søn blev døbt Klement, opkaldt efter Søhelgenen og Aarhus Stifts Skytspatron, den hellige

¹⁾ Saml. til Jydsk Historie og Top., 1. R., III, 258.

Klement. Det tør maaske deraf sluttes, at Drengens Fødselsdag faldt paa denne Helgens Festdag, som er den 23. November. Det blev vel saaledes sunget ved Klements Vugge, at han skulde komme til at pløje Søen. Han havde da heller ingen Lyst til Bondens rolige Dont; hans Natur var for livlig og hans Æventyrlyst for ustyrlig; han elskede Søen og vendte tidligt Hjemmet i Vedsted Ryggen. Vi kender intet som helst til hans tidligste Ungdom, men det er mest sandsynligt, at han tog ind til Aalborg, der ikke alene laa nærmest, men tillige var en af Landets betydeligste Fiskerbyer, som rummede mange Muligheder i en ærgerrig Drengs Fantasi. I alt Fald fortæller Peder Dyrskjø¹⁾, hvem vi ogsaa skylder Meddelelsen om hans Fødested, at »samme Skipper blev en rig bosiddende Mand i Aalborg, havde selv baade Skibe, Gaarde og Gods og besejlede baade Østersøen, Lybeck, Riga, Reval og vidt om, og i Vestersøen ad England, Nederland, Frankrig og Spanien, og konvojerede mange og var en meget fornem og agtet Mand, før han indgav sig i den lybske Rebellion«.

Der er ingen Grund til at forkaste Dyrskjøts Paastand om, at Klement var Borger og Skibsreder i Aalborg. I Guds Legems Lavs berømte Gildesbøger²⁾ vil vi forgæves lede efter hans Navn — de fleste Aalborg-Borgere var jo som bekendt Medlemmer af dette Gilde —, men deraf kan vi intet slutte, thi der mangler desværre et Blad i Protokollen over de Brødre, der indmeldtes i Tidsrummet 1506—09. Derimod ved vi, at hans Børn forblev i Aalborg og nærmeste Omegn; en Datter blev gift med en Popp og

¹⁾ Saml. til Jydsk Hist. og Top., 1. R., III, 258.

²⁾ C. Nyrop: Danske Gilde- og Lavsskraaer.

en anden blev Oldemoder i de Rhusers og Suhrs Slægter her i Byen.

Men Klement var andet og mere end Skibsreder og Forretningsmand. Han saa, at Danmark havde Brug for Mænd med Mod og Villie til at gribe ind i Begivenhedernes Gang, om Kong Christiern skulde vinde fast Fodfæste i Landet. Og han gjorde Kongens Sag til sin. Klement sagde foreløbig Aalborg Farvel. Han satte Skuden i Søen som fordem de gamle Vikinger og rustede sig til Langfart. Og snart spurgtes det, at Skipper Klement var paa Havet¹⁾. Han fartede nu rundt i vore egne og vore Naboers Farvande og blev en Skræk for Kongens Fjender og hans Venners Haab. Den landflyglige Konge sendte ham et Takkebrev, og rundt i Riget forstod man, at Skipperen eller Underadmiralen, som han nu var avanceret til, var Frelsen, den trofaste Mand, som ikke opgav Planen om at føre Kongens Sag til Sejr.

Saa var det i Sommeren 1534, at Grev Christoffer gav Klement den specielle Opgave at rejse Bønderne i Nordjylland og at opflamme dem til i Gerning at slutte sig til Kongens Parti. Og der kom Greven til den rette Mand. Skipper Klement ejede alle Betingelser for at løse denne Opgave. Han vidste, hvordan Bønderne skulde tages; han var beregnende og snarraadig, fuld af Mod og Energi og dertil i Besiddelse af et udpræget Førertalent. Der flød Vendelboblod i hans Aarer. Klement begyndte sin Ekspedition i Aalborg, hvor han var bedst kendt. Ingen anede Hensigten med hans Komme, da man efter nogle Aars Forløb gensaa hans kendte Skikkelse

¹⁾ Se Bricka: Biogr. Leksikon, Paludan-Müller: Grevens Fejde og C. Klitgaard: Hvetbo Herred.

indenfor Byens Volde. Klement var straks klar over, hvor han skulde begynde, hvis han vilde have sin Ryg fri. Byens gamle Borg, Aalborghus, laa nemlig som en knyttet Næve mod Christierns Sag, og det var ingenlunde nogen let Sag at vove sig ud i denne Kamp. Borgen laa jo som en naturlig Fæstning i Byens sydøstlige Udkant paa en Holm i Østeraaens Delta og var yderligere befæstet med Volde. Oprindeligt var Aaen sejlbart fra Limfjorden og helt op til Borgholmen, hvortil Fiskerne tyede ind med deres Baade; mod Syd forhindrede et moradsagligt Engdrag med Blegdammen enhver Adgang og mod Nord gik Graabrødrenes Klosterhave og Kirkegaard direkte ned til Aaen og spærrede Vejen ad den Kant. Hovedindgangen til Fæstningen maa enten have været i Nærheden af Slotsmøllen — »den gamle Mølle» i Møllegaden saas endnu for faa Aar siden — eller mod Vest. Rold Bro (»Rullebro») og Roldgyden (»Rullegyden») minder os om Slottets Vindebro ligesom Hjelmerstald om dets gamle Staldbygninger.

Inden vi gaar videre med Skipper Klement og hans Forehavende, vil vi et Øjeblik standse og se paa denne gamle ærværdige Borgs Historie. Vi maa straks indrømme, at det kun er sparsomme Efterretninger, vi har om gamle Aalborghus. Det nævnes første Gang 1340 ved Forliget mellem Valdemar Atterdag og Hertug Valdemar af Sønderjylland, da det bestemtes, at Kongen skulde ægte Hertugens Søster Helvig, og for hendes Brudeskate indløse Aalborg med Vendsyssel, Himmersyssel, Omsyssel og Hanherred. Samme Aar indgik Grev Gerts Arvinger og Hertug Valdemar et Forlig, hvori der blandt flere Slotte nævnes »det Hus til Aalborg med Staden og

Fogdi«; men først 1373 blev det indløst under Kongens Ophold i Aalborg By ved Paasketide.

Kong Hans kastede en vis kongelig Glans over Borgen. I Følge den Skibby'ske Krønike skal han være født der, men hvordan det nu end forholder sig, sikkert er det, at han døde her, og ikke som Sagnet fortæller, i Toldergaarden, den saakaldte Kong Hans' Gaard¹⁾. Kongen havde jo som bekendt indkaldt de jyske Rigsraader, der bestod af Bisper, Prælater, Landsdommere og Lensmænd, til et Møde i Aalborg. Efter Uheldet ved Tarm Aa, hvor Hesten snublede og faldt med ham, kom han syg til Aalborg, saa Mødet maatte afholdes under Forsæde af Prins Christiern. I Løbet af nogle Dage forværredes Sygdommen, og han sov stille hen d. 20. Febr. 1513.

Her paa gamle Aalborghus sad kongelig Lensmand Peder Lykke²⁾ og nød Livet. Han sad i det bedste og mest eftertragtede Lensmandsembede i Jylland og anede mindst af alt, at han var færdig paa Borgen. Skipper Klement var klar over, at han maatte begynde her, hvis han vilde have sin Ryg fri, og den 14. September havde han Forberedelserne i Orden. Paa denne Dag overrumplede han med sin Venneskare Slottets Besætning, medens Peder Lykke over Hals og Hoved flygtede fra Byen. Skipperen sad nu som Herre paa Slottet og sad der uden Kongens Naade. To bürgerfødte Lensmænd, Niels Clementsen og Hans Tolder havde før ham resideret der, men rigtignok til Adelsens store Forargelse. Klement samlede nu Byens Borgere under sin Fane, hvilket

¹⁾ Lindbæk og Stemann: De danske Helligaandsklostre, S. 111.

²⁾ A. H. Nielsen: Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg, S. 19—20.

var en let Sag, thi med ham elskede de jo deres gamle Konge. Og det blev et forunderligt Liv, der nu førtes indenfor den gamle Kongeborgs Mure; det var i alt Fald ikke Adelen's Skaal, man drak.

Men som en Løbeild for Nyhederne om den dristige Skipper over Nordjylland, og Bønderne rejste sig. Det var ikke morsomt at være Adelsmand i Aalborgs nærmeste Omegn i de Dage. Herregaardene blussede af, og Voldsgerninger øvedes. Ogsaa Klarupgaard blev brændt af, og Herremanden, Bagge Griis, der ikke var hjemme, da det skete, tænkte straks paa Hævn. Nederdrægtighed vilde han, som der var øvet Nederdrægtighed imod ham. Han red til Aalborg og bad om at faa Klement i Tale. Nu vilde ogsaa han arbejde for Kong Christierns Genindsættelse og tilbød Skipperen sin Tjeneste. Det lod sig høre, og Bagge Griis blev vel modtaget paa Borgen. Men her drog han sin Daggert og stødte den i Klement med Tak for sidst. Om denne Episodes Enkeltheder foreligger intet, men Klement slap i alt Fald med Skrækken; han bar altid et Panser under sin Klædning, og hvor underligt det end lyder, Bagge slap helskindet ud af Slottet. Men Døden undgik han ikke, den Herre til Klarupgaard. Aalborg-Skomageren, Peder Beeske, kastede Flygtningen en Teglsten i Hovedet med den Virkning, at man siden fandt den ulykkelige i Hasseris Kær, død af sit Saar. Disse Begivenheder har en Aalborg-Poet forevigt i et Digt¹⁾, der lyder saaledes:

Du gamle Aalborghus! som nikker alt af Ælde,
 Og nær at segne ned i dine slappe Knæer,
 Din' Mure synes nu ret ligesom at helde;
 Thi der, hvor Pile fløj, der vokser Piletræer.

¹⁾ Jydske Efterretninger 1769, S. 318.

Du gamle Aalborghus! har Skipper Klement huset,
Da han huserede og klemte Byen af,
Hvor Greve-Tindingen i Grevens Tid blev knuset,
Og mangt et Adelsblod kom blodig til sin Grav.

Hvor Peder Lykke saa ulykkelig har været,
Og mod sin Villie gav Klement vundet Spil.
Hvor Livets Traad blev glubsk fra Bagge Griis af-
skæret,
Da Peder Beeske ham den bedste Skaal drak til.

Den snedige Skipper sad endnu med historisk Grund under sine Fødder. Slotsbygningerne var ganske vist gamle og forfaldne, thi 1530 havde man tænkt paa at indrette det nærliggende Graabrødre-kloster til Slot, men værre endnu var det, at dets Befæstningsværker trængte til store Forbedringer for at komme i Forsvarsstand. Og ilde saa det ogsaa ud med Byens gamle Volde. Men Skipper Klement sad heller ikke uvirksomt hen. Han gav Borgerskabet andet at tænke paa end Forretning og Sildehandel. I tre Maaneder sled man med Skovl og Spade, Jord blev kørt sammen og anstændige Volde steg frem af Virvaret. Det gjaldt om at blive i Stand til at tage imod den Hær, som sikkert vilde komme med Hævnens skarpe Sværd. Den kom kun altfor tidlig.

Den fordrevne Lensmand Peder Lykke virkede imidlertid med Held i Midtjylland, hvor han samlede sine Standsfæller, Adelen, i Aarhus, og hen paa Efteraaret satte en udvalgt Hær paa 600 Mand sig i Bevægelse mod Aalborg, anført af Erik Banner og Holger Rosenkrantz. Den 15. Oktober om Aftenen gjorde Hæren Holdt i Svendstrup for at træffe de nødvendige Foranstaltninger til den videre Fremrykning og for at forberede alt til den afgørende Bataille.

Men allerede den næste Morgen var Klement paa Benene med 6000 Mand for at hilse paa Adelen. Han bød dem Velkommen med Musik. Han blæste dem et Slykke paa — Skalmehje og Bukkehorn! Og der var Alvor i de Slag, Skipperen og hans Bondehær slog. Men Adelen fandt det under sin Værdighed at retirere for dette »sammenløbne Pak«. De blev og led et frygteligt Nederlag i Kæret og Moserne ved Lere, lidt nord for Svendstrup. De jernklædte Ryttere sank i den bløde Grund og blev stikkende fast. »Slaa Hesten,« raabte Bønderne, »Manden faar vi vel!« »Slaa paa de Jernben!« o. s. v. Og under lystige Raab og Vittigheder slog man ned for Fode.

Efter Blodbadet ved Svendstrup drog Skipper Klement Syd paa for at forfølge sin Sejr og hverve nye Tilhængere. Men Aalborg skulde snart se ham igen. Hertug Christian havde nemlig sluttet Fred med Lybeckerne, og han gav nu Feltherren Johan Rantzau Befaling til ufortøvet at vende sig mod den dristige Skipper og ødelægge hans Bondehær, inden det blev for silde. Og for Klement gjaldt det om at forsvare Aalborg og bevare Hovedkvarteret der, koste hvad det vilde. Han var altsaa i Aalborg, da Johan Rantzau i Midten af December lejrede sig med sine Landsknægte en halv Mils Vej Syd for Byen. Den 18. December stormede Rantzau. Borgerskabet og Bønderne tog imod ham med al mulig Honnør. De forsvarede deres By tappert, og Rantzau selv havde nær tilsat Livet, da han under Stormen blev styrtet ned fra Voldens øverste Rand. Dog kunde Bondehæren ikke udholde Belejringen i Længden; man maatte omsider give tabt, og da vankede der ingen Skaansel. Johan Rantzau foranstaltede et frygteligt Blodbad og nedslagtede 8 à 900 Mand. Peder Dyr-

skjød opgiver Tallet til 2000 Mand, der blev dræbt i Husene og paa Gaderne, hvor Blodet flød i Rendestenene; kun Kvinder og Børn blev sparede. Og Skipperen undslap!

Det var en frygtelig Ulykke for Aalborg. Fire Aar i Forvejen havde en mægtig Ildebrand hærget Byen, og nu kom denne Katastrofe, der var langt forfærdeligere baade i Form og Udstrækning. End ikke Helligaandsklostret blev skaanet. Prioren, Hr. Peder Jensen, blev taget til Fange, St. Jørgensgaard blev ødelagt og alt opsamlet Fourage og Landgildeskorn gik tabt med den, saa man hverken havde Sædekorn eller Malt, Mel, Byg eller Gryn til de Syge og Fattiges Behov. Ja, man borttog endog alt Klosters Bohave¹⁾. Den fangne Prior blev frygtelig pint af de raa Soldater, som troede, at de paa den Maade kunde faa ham til at udlevere Klosters formentlige Skatte. Og truet paa Livet, som han var, saa han sig omsider nødsaget til at løskøbe sin »Hals« for 100 Gylden og indfri Bohavet ved at laane 500 Mark Sølv paa Klosters Jordegods. Den samme Mishandling og Brandskatning blev bragt i Anvendelse over alt; det er kun et enkelt af de mange Eksempler. Alle de Bønder, der havde deltaget i Oprøret, indstævntes for Landstinget og blev dømt udi Kongens Unaade paa Liv og Gods. De blev dog taget til Naade igen imod at underskrive følgende Revers:

»Vi Underskrevne gøre vitterligt, og kendes med dette vort aabne menige Herreds-Brev, at efterdi vi os med Liv og Gods forset og forbrudt have mod den Stormægtige og Højbaarne Fyrste og Herre, Herr Christian, med Guds Naade udvalgt Konge til Dan-

¹⁾ Lindbæk og Stemanu: De danske Helligaandsklostre, S. 119.

mark, ret Arving til Norge, Hertug til Slesvig og Holsten, udi saa Maade, at vi Skipper Klement, Skipper Thomas, og deres Parti i denne Tid hyldet have imod den Ed, vi med menige Landets Indbyggere Hans Naades Kgl. Højmagtighed udi Horsens lovet og tilsvoret have; da efter slig Lejlighed og formedelst samme vor Utroskab og Forseelse, og for at igenløse vort Liv, have vi opladet og afhændet fra os og vore Arvinger til Hans Kgl. Majestæts og Hans Naades Efterkommere Konger i Danmark alt vort Bøndergods og Ejendom, og bekende det samme at være forbrudt Gods, uden hvad Hans Kgl. Højmagtighed os mildeligen benaade vil.«

Men Johan Rantzau fik i Feltherreløn Biskop Stygges Gaard, der laa paa Hjørnet af Bispensgade og Jomfru Anegade. Hans var jo Sejren og Æren. Denne Gaard tilskødede han 1545 Oluf Munk, og Begyndelsen af Skødebrevet, der er skrevet paa Tysk, lyder i Oversættelse saaledes¹⁾:

»Jeg Ridder Johan Rantzau kundgør og vitterliggør herved for mig selv, mine Arvinger og alle og enhver: Efter at den durchlauchtigste stormægtige højbaarne Fyrste og Herre, Hr. Christian af Danmark og Norge o. s. v. min naadigste Konge og Herre, i det Aar efter Christi vor Forlørsers Fødsel 1534 havde afsendt mig med en Hob Krigsfolk til Hest og Fods til Jylland for at bringe Hans Kgl. Majestæts ulydige og genstridige Folk til Lydighed og Underdanighed, og jeg havde anvendt min Tid derpaa og med Krigsfolkene erobret og indtaget den Stad Aalborg i en Storm og med stærk Haand, hvorfor den Gang den Gaard og det Hus, liggende i Aalborg, som Biskoppen af Vendsyssel tilforn har haft, er bleven givet mig som Feltherre forud og bleven overantvordet mig af Krigsfolkene, saaledes som det er Skik ved alle Storme, at man plejer at skænke Feltherren et Hus, naar en

¹⁾ Danske Magazin, IV B., 86—87.

Storm finder Sted, hvorpaa Højstsamme Kgl. Majestæt, min naadigste Herre, ogsaa til Overflødighed naadigst har givet mig sin kgl. Majestæts Bevis, Segl og skriftlige Dokument.«

Der aander kongelig Naade og Sejrsstolthed ud af disse Linier.

Skipper Klement undslap Blodbadet, men noget værre var ham forbeholdt. Under Flugten fra Aalborg blev han fanget af to Bønder Mads Mikkelsen i Klarup og Esbern Nielsen, og de udleverede ham til Rantzau, formodentlig for at faa en god Belønning, som heller ikke udeblev. I to Aar førtes Skipperen nu fra Fangehul til Fangehul, behandlet som Forbryder og ikke som politisk Fange. Man fortalte, at han saa yderst modfalden ud, »ret som en Ulv, der sidder fangen i en Ulvegrav«. Endelig den 9. September 1536 skal han være henrettet i Viborg. Hans Hoved blev sat paa Stage og prydet med Blykrone, medens Kroppen blev parteret og lagt paa Stejle¹). Saaledes endte den Mand sit Liv, som havde sat hele sin Kraft ind paa at faa sin gamle Konge genindsat paa Danmarks Trone.

Det gamle Slot faldt med Skipper Klement; vel stod det endnu i mange Aar, men det havde lidt saa meget under Stormen 1534, at det for bestandigt nedlagdes som Slot²). Kort Tid efter rejstes et nyt Slot nede ved Fjorden, og det staar endnu som et af Aalborg Bys smukkeste Mindesmærker. Hvornaar det gamle Aalborghus blev jevnet med Jorden vides ikke; det stod endnu 1676, men omtrent hundrede Aar

¹) Det formentlige Skipper Klements Sværd gemmes i Randers Museum. Blykronen saas i Viborg Domkirke indtil 1726.

²) Trap: Danmark, IV, 383—84.

efter siger Pontoppidan, at det forlængst var forsvundet. Det Slot, som den førnævnte Aalborg-Poet sang saa højtravende om i 1769, og som i hans Øjne nikkede af Ælde og nær at segne ned i sine slappe Knæer, har aldrig huset Skipper Klement og gør den Dag i Dag udmærket Fyldest som Amtmandsbolig.

Som sagt, 1769 var Slottet forlængst forsvundet, og Slotspladsen var da delvis omdannet til Have. Ejeren gik gerne under Navnet »Podemesteren paa Slottet«. Blandt de mange Ejere skal her blot nævnes Borgmester Didrick Grubbe, Dr. Niels Bentzen, Gartner Mørk og Gartner Bech. Gartner Mørk foretog i Slutningen af det 18. Aarhundrede betydelige Forandringer ved Haven, idet han efterhaanden udvidede den ved Opfyldning af de endnu tilbageværende Grave og Vandværker. »Ved denne Lejlighed,« fortæller Dr. phil. H. Bech¹⁾, der har givet flere Bidrag til Aalborg Bys Historie, »stødte man paa hele Dynger af Brøkker og brændte røde Sten af kvadratisk Form og betydelig Størrelse samt hugne Kampsten ligesom af en sammenstyrtet Bygning og dernæst hele sammenhængende Murpartier og et af brændte Tegfliser lagt Gulv. Paa selve Jordforhøjningen har der rimeligvis i sin Tid staaet et Taarn eller Vare; af andre af Slottets Bygninger og Forsvarsværker, der strakte sig mod Nordvest og mod Brandstrupgaden, er i ældre Tid opgravet Levninger. Man fandt saaledes i et Rum en Mængde store tilhugne eller afrundede Kampesten, som Arendt erklærede for Stenkugler, opsamlede og henlagte som For-

¹⁾ Dr. phil. Henrik Bech, Inspektør ved det naturvidenskabelige Museum (født 1799), har efterladt sig en Del Papirer og løse Blade om Aalborg Bys Historie, der opbevares i Stiftsbiblioteket.

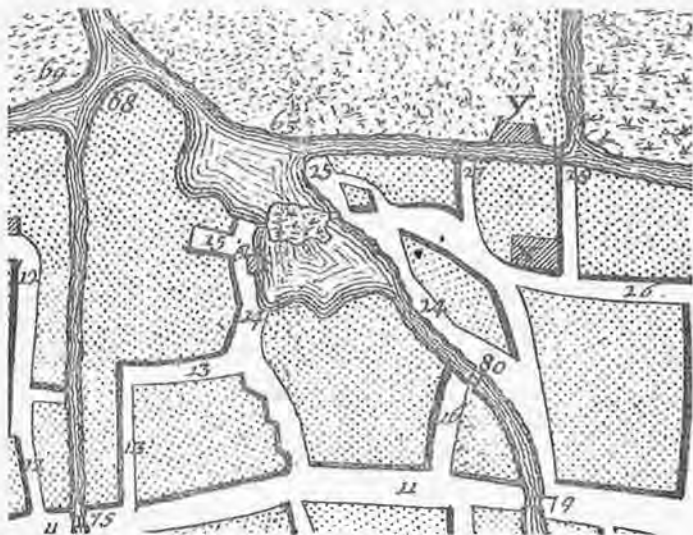
raad til Forsvar for Slottet.» Han giver derefter følgende Skildring af Slottets Beliggenhed:

»Sandsynligvis var Slottet anlagt paa et for den Tids Forsvarskunst passende Terræn, en omflydt Holm eller ophøjet Ø, og en saadan hensigtsmæssig Plads dannede netop Delingen eller Forgreningen af Aaen i dens mosede Delta ved dens Munding, d. e. den Strækning paa den sydlige Side af Byen, der mod Nord havde en svag naturlig Forhøjning, men baade mod Øst, Syd og Vest var omgivet af Aaløb. Strækningen mellem Rullebro i Nord, Brandstrupgaden og Skottergaarden i Syd og Vest har sandsynlig dannet Udenværker eller en fra Hovedfæstningen indad mod Byen liggende afsondret Plads, thi tæt syd om Skottergaarden gik endnu flere Hundrede Aar efter Slottets Forstyrrelse en bred og dyb Grav, der forbandt Vandværkerne paa Vestsiden af Befæstningen med en Arm af Mølleaaen med en damagtig Udvidning længere mod Øst. Indenfor disse Udenværkers videre Omkreds strakte sig langs Syd- og Vestsiden Forskansninger og Grave, af hvilke endnu i min Ungdom saa mange var tilbage, at i det væsentlige Befæstningens Hovedværker derefter nogenlunde kunde betegnes og bestemmes.

Paa Grundplanen af Aalborg By i Pontoppidans Danske Atlas, 5. Del, betegner Tallet 25 netop Stedet, hvor Murrædnerne af det gamle Slot er fundne i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Den Grav, af hvilken der endnu i min Barndom var Levninger tilbage i Fattighushaven syd for Skottergaarden, findes ikke angivet paa denne Plan, som i det hele langtfra er nøjagtig; hin Grav gik endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede der, hvor Tallet 27 staar. Syd for Forhøjningen, hvor Taarn og Mur har staaet, gik en

indre Grav i Retning fra Øst mod Vest, hvilket omtrent falder lige ud for Skottergaarden, og fra samme Hjørne en endnu mindre Grav fra Syd mod Nord til Graven syd for Skottergaarden. Disse Grave var i min Barndom og Opvækst endnu til Stede, men blev derefter 1810—16 efterhaanden opfyldte og forvandlede til Haveland. Gartner S. Mørk var da Ejer af Strækningen ud mod Gl. Mølleaa og havde forpagtet af Fattigvæsenet alt, hvad der laa vest for hans Ejendom og ud til Bleggaardsvejen. Han lod Dammene og Gravene fylde med stor Bekostning. Jeg var til 1818 daglig Vidne dertil. Efter ham blev min Broder Ejer af denne Strækning og Forpagter af Fattiggaardshaven. Men selv i den nuværende gamle Haveplads ville Stederne, hvor hine Grøfter og de voldlignende Fordybninger og Terrasser strakte sig, lade sig paavise, ligesom de ogsaa findes paa det Kort, der ledsagede det ældre Adkomstbrev. Deraf ses tydeligt, at den gamle Borg har i sit Indre haft et temmelig regelmæssigt, ved Hovedvolde og Grave samt Murværk beskyttet firsidigt Taarn. Syd og Vest for dette Parti fandtes Udenværket, hvis Taarn maa have rettet sig efter Lokalteterne. Det sydlige var vel en Slags Esplanade mellem Hovedgraven og Løbet af den ene Arm af Aaen gennem det sumpede Mosedrag, hvor nu Blegdammen ligger. I min Ungdom endnu lidt efter 1820 var her nemlig et Mosedrag med Hængesæk, bevokset med — her nævnes en Del Planter. Det strakte sig fra Løbet af Gl. Aa tværs over Bleggaardens Areal, men var da i den Retning tildels udtørret og forvandlet til Eng. Vest for Hovedfæstningen næsten i Flugt med den sydlige Hovedgrav gik en anden bredere, der ved Rander og Grøfter stod i Forbindelse med Aaløbet. Ved sammes Forside ud

mod Syd strakte sig en ophøjet Dossering med en Grøft i Fronten; langs dens Bagside mod Nord løb en smal Jordvold. Denne Grav hed i min Ungdom Langdammen; en smal Jordvold adskilte den fra flere Damme og Vandpartier nordligere i den nuvæ-

Kort over en Del af gamle Aalborg.
(Danske Atlas.)

Gader og Gyder: 11. Algade. 12. Peder Barkes Gyde. 13. Hjelmer Stald
14. Møllegade. 15. Krogen. 16. Roldgyde. 24. Skomagergade. 25. Brand-
strupgade. 26. Skolegade. 27. Skottergaarden.

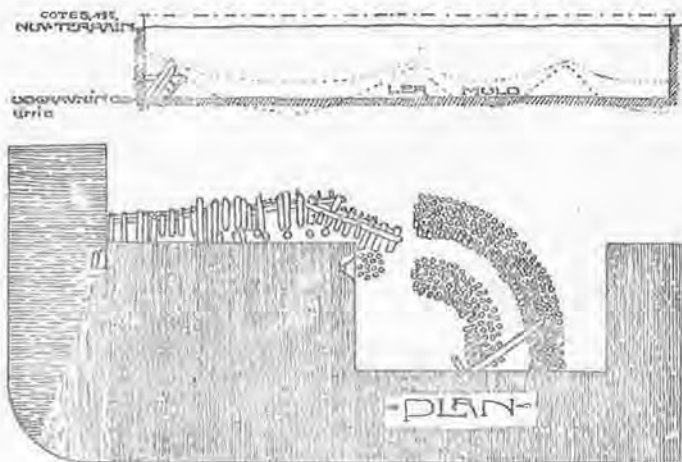
Aaer, Porte og Broer: 65. Østeraa. 68. Peder Barkes Aa. 69. Øster Ports
Aa. 75. Vand Port. 79. Lade Broen. 80. Rolf Broen.

x Fattig-Hus. y Blege Gaarden.

rende Fattiggaardshave, hvoraf den største, som da kaldtes Kodammen, indtog det halve af Arealet. De sidste ere forlængst udfyldte; af Langdammen er nu kun en Grøft tilbage, de ophøjede Jordvolde ere sløjfede. Hvorvidt disse Værker alle have hørt til det

gamle Slot eller kun ere som Dele af Byens Befæstning, bragte i Forbindelse dermed 1535, tør jeg ikke afgøre.»

Et Par Gange senere er man ved Bygningsarbejder og Gadeanlæg stødt paa Levninger af det gamle Slot eller dets Befæstningsværker. Ved Opførelsen af Danmarksgades Skole i 1877 fandt man saaledes en Bro, Rester af Bolværker m. m., men desværre blev

Udgravning ved Politistationen.

Fundene ikke undersøgte eller kortlagte. Ved Udgravningen 1916 af Grunden til den nye Politistation i Rantzausgade afdækkedes den nordvestlige Voldgrav eller maaske rettere sagt Voldgrave, da det viste sig, at der var 3 Grave ved Siden af hinanden, et Forhold, der beviser, hvor stærkt befæstet det gamle Slot var. Det skyldes Hr. Arkitekt H. Paludans fortrinlige Overledelse af Arbejdet, at vi her er i Stand til at bringe et interessant Billede af et Stykke »underjordisk Aalborg«.

Ved Boulevardens Gennemførelse i Begyndelsen af dette Aarhundrede og ved Grundgravningerne til de derved opførte store Ejendomme blev der Anledning til Undersøgelse af hele det ovenomtalte Terræn, og der gjordes da ogsaa adskillige Fund, som levende fremkaldte Mindet om Fortidens blodige Begivenheder. Saaledes fandtes der flere Fælles-Kriggergrave paa den gamle Graabrødrekirkegaard, der som før nævnt gik ned til Østeraa (Boulevarden Nr. 1 og Nr. 3). Disse Grave var ca. 4 Alen i Firkant og ca. 6 Alen dybe. Skeletdelene var godt bevarede, og en nærmere Undersøgelse viste, at det hovedsagelig var yngre Mænd, som havde fundet deres Hvilested her paa den fredelige Klostergrund. Enkelte Skeletdele bar tydeligt Mærke af baade Skud- og Stiksaar. Blandt andet optoges her Skelettet af en sand Kæmpeskikkelse, der har maalt den imponerende Højde af 84 Tommer.

Alle synlige Spor af det gamle Slot er forlængst forsvundne, og kun de færreste nulevende aner, at det laa i Midten af Rantzausgade, omtrent ud for Politistationen. Den nyere Tid har taget haardt fat paa mange af vore gamle Minder.

Naar Aalborg By engang rejser Klement et Mindesmærke — et større Beløb er alt for Aar siden indsamlet —, bør det staa paa den indhegnede Mølleplads ved Enden af Rantzausgade. Her indskrev den modige Søulk sit Navn i Byens Historie, og den Dag, de stærke Volde faldt, var hans Skæbne beseglet, og Danmark havde en Stormand mindre.

BARNDOMSMINDER

AF JÆGERMESTER F. T. HVASS

MANGE er der vel ikke tilbage, som har kørt hele Jylland igennem i Diligencen fra Randers til Flensborg, især næppe som Drengene i 12—13 Aars Alderen, saaledes som min Broder¹⁾ og jeg. Vore Forældre ejede Hovedgaarden Randrup, 4 Mil syd for Aalborg, og grundet paa forskellige Forhold var det ordnet saaledes, at vi skulde gaa i Latinskolen i Slesvig By, den saakaldte Domscole. Denne Skole var den Gang anset for en af de bedste i Danmark og var det sikkert ogsaa. En Stab af danske Lærere var ansat der, og det var sikkert udvalgte Mænd, der var sendte derved i Begyndelsen af Halvtredserne, da Dansk og Tysk allerede den Gang brødes. Alle disse Mænd blev fordrevne ved Krigen 1864. Jeg skal her nævne nogle af Navnene og vedføje Betegnelsen for deres Stilling ved Skolen, Betegnelser, som nu ikke mere kendes. *Søren Povelsen*, Rektor, *Manicus*, Conrektor, senere ved Berlingske Tidende, *Lorentzen*, Subrektor, *Blicher*, Collaborator, *Johannes Helms*, 2.

¹⁾ Senere Proprietær Charles Hvass til Svanholmssminde, død paa Terndrup Sygehus den 15. Marts 1917.

(Red.)

Collaborator, saa kom hele Staben af Adjunkter, deriblandt *Qvistgaard-Muusmann*, som først døde i Forfjor, ca. 94 Aar gl.

Den Gang var der kun en Banestrækning her i Jylland; den benævnedes Christian VIII.s Tværbane og var anlagt fra Flensborg til Tønning for at trække al Handel fra Hamborg og føre den tværs over den jyske Halvø til England. Man ser altsaa, at allerede den Gang rivaliserede England og Tyskland. Fra Tønning gik ugentlig en Dampbaad til London og retur. I September Maaned 1859 tog min Fader mig med paa en saadan Tur, og Opholdet varede 14 Dage. Det interessanteste var for os Opholdet en Dags Tid paa en skotsk Landejendom og derfra en Tur til Glasgow, saa over de skotske Bjerge og en Sejltur over Søerne tilbage til Edinburg og saa atter til London. Paa Themsen laa den Gang opankret den for sin Størrelse den Gang saa meget omtalte Damper »Great Eastern«; ved Siden af den var vor lille Damper som en Nøddeskal, og en forrygende Storm paa Hjemturen over Nordsøen gav os tydelige Beviser for, hvor lille en Fragtdamper den Gang var. Men det var Befordringsvæsenet paa Landjorden, jeg vilde fortælle om. Naar vi Drengene nu skulde have Ferie, var det jo en lang Vej fra Hjemmet til Slesvig By. De syv Mil til Randers befordredes vi med Faders Køretøj. Det hændte jo, at vore Forældre fulgte os paa Vej helt til Aarhus, og da var det altid med 4 Heste for, enten i stor gammeldags Wiernervogn eller i en Kurvevogn med 3 Sæder, saa brede, at der mageligt kunde sidde et Barn mellem 2 voksne Personer, og under Sæderne var der Plads til Kufferter, Fodersæk m. m. Paa denne Tur skulde Mariager-Fjord passeres ved Færgestedet Hadsund, og det tog

sin Tid. Først skulde Hestene føres ned i Færgen, og det gik sjældent af uden Kamp med Dyrene, som meget nødig vilde føres ned ad den skraatliggende Bro til Bunden af Færgen. Saa skulde Vognen ud; den blev anbragt paa svære Planker, som laa ovenpaa Færgen, og svære Klodser anbragtes for Hjulene, saa Vognen ikke skulde løbe udenbords. Sejladsen begyndte, idet 3 Færgekarle tog fat i et meget tykt Tov, anbragt fra Brohoved til Brohoved — (naar det ikke benyttedes, sank det til Bunds); de 3 Karle gik saa paa skraa tværs over Færgen og trak med Hænderne i Tovet, en kold Omgang, naar ved Vintertid Fjorden var fyldt med Snesjap eller Drivis. Var Fjorden helt tillagt og dog ikke til at køre paa, maatte der hugges en Vaage tværs over Fjorden, bred nok til, at Færgen kunde føres igennem, og Folkene kunde da gaa paa Isen og trække Færgen. Gik Isen saa om Foraaret op, og der blev stærk Drivis, kunde der indtræffe Dage, hvor ingen Færgning var mulig; da maatte der køres til Hobro og Rejsen fortsættes derfra.

Var vi saa endelig den første Dag naaet til Randers, 7 Mil, saa kom ved 9-Tiden om Aftenen Dilligencen, som var udgaaet fra Frederikshavn. Postillonens blæste, idet han kørte ned gennem Byen, og saa maatte man være rede til at staa paa Vognen. Staldkarle stod ved »Postholderiet« (den almindelige Betegnelse for Posthuset, hvor der tillige var Beværtning) færdige med friske Heste, som i et kort Spand af Tid var spændt for, ny Kusk paa Bukken, som blæste til Afgang, Postføreren (en saadan var altid med) saa paa sit Uhr, for Tiden skulde holdes den Gang saavel som nu, 3 Kvarter til Milen, og det kneb tidt for Hestene, naar baade Storm og Regn og mu-

ligen Snefog var lige imod; men jeg tror ikke, Forsinkelserne var mere hyppige den Gang end nu! Diligencerne var af 2 Størrelser; den store var beregnet til 9 Personer foruden Postfører og Kusk, 6 Personer indeni og 3 anbragt foran under et Halvtag, Postfører og Kusk sad saa ovenpaa dette. En saadan Diligence var altid forspændt med 5 Heste. Den mindre Diligence var, som de endnu enkelte Steder i Brug værende Postvogne, kun beregnet til 4 Personer, og Postføreren havde da sin Plads ved Kusken.

Det var en Fornøjelse at se, med hvilken Dygtighed disse Diligence-Kuske kunde tøjle de 4 Heste, og med hvilken Færdighed han slog et Skrald ud over Hovedet paa Dyrene og forstod netop at ramme den af Forløberne, som trængte til en Opmuntring. Disse Diligence-Kuske begyndte som Regel deres Kuskegering paa Herregaardene, hvor der næsten altid holdtes et Firspand, da Vejenes Tilstand og Vej-længden, som skulde befares, og de tunge Vogne gjorde det nødvendigt at have et sammenkørt Firspand til Raadighed.

Men vi skulle videre. Ud af Randers gik det ved Vintertid ud i den mørke Nat ved 2 matte Olie-lamper, en paa hver Side af Vognen, men uden Ængstelse trillede man ud ad Landevejen. Pludselig blæste Postillonen igen — ca. 2 Mil var tilbagelagt; vi holdt ved en Kro, atter skiftedes Heste, og var man forkommet, skyndte man sig ind i Krostuen; der sad »Mutter« og halvsov ved Bilæggerovnen, og paa denne stod en Gryde med varmt Øl, et stort Krus skænket op, deri en Æggeblomme (til Kusken en Snaps), Øllet hurtig skyllet ned, Postillonen blæser atter, knalder med Pisken, naar det ikke gaar hur-

tig nok, og atter ud i den mørke Nat. Saaledes fortættles hele Natten og en hel Dag og en Nat til, og saa Kl. 8 Morgen ruller man ind i Flensborg By.

Den første Jul, vi Drengene havde været hjemme i Ferien, hændte det, at det blæste op med en Sne-storm, kort før vi naaede Flensborg, og alle de Rejsende maatte stige ud af Vognene og til Fods tilbagelægge det sidste Stykke Vej, hvor Snedriver forhindrede Kørslen. Stor Forsinkelse, i Hast ind i Toget, som skulde føre os det sidste Stykke Vej, men det blev en drøj Tur. Uvejret tog til, flere Gange kørte Toget fuldstændig fast i Sneen, og da vi naaede en lille Station, maatte det fuldstændig stoppe op. Nu var gode Raad dyre. Stationen laa omtrent paa en øde Mark, langt fra Landsbyen; en hel Del Soldater og yngre Rejsende begav sig til Fods igennem Sneen og Stormen til Landsbyen, hvor Lysene skin-nede fra Vinduerne, men mange Kvinder og Børn forblev paa Stationen. Ca. 60 Personer maatte tilbringe Natten i den lille Stations Venteværelser, dels liggende paa Gulvet eller paa de faa Bænke, dels vandrende om for at holde Varmen. Næste Dag førtes Toget med stor Møje igennem til Stationen Klosterkrug, hvorfra der endnu var en Mil til Byen Slesvig, som naaedes Kl. 3 Eftermiddag, og sultne og udmattede efter denne Rejse maatte vi Drengene nu tage fat paa Skolegerningen og se at indhente det forsømte.

En anden Oplevelse hændte en anden Jul; vi var kørt hjemmefra i Vogn, og var med megen Besvær bleven færget over ved Hadsund, men da vi naaede Landsbyen Hald, væltede vi i en Snedrive, og Snefogden erklærede det for umuligt at komme videre den Dag, og saa maatte vi overnatte hos en

Gaardmand i Byen. En anden Vinter var der ogsaa meget Snefald. En Vogn var sendt til Randers for at afhente os; Vejret var godt, da vi begav os paa Vej fra Randers, men det satte op med en Storm, saa der blev stærkt Jordfog, alle Opkastninger fyldtes, og en lille Mil fra Hjemmet kørtes ubønhørlig fast; Mørket faldt paa, der maatte vendes om og køres tilbage til den nærmeste Landsby. Imidlertid var de hjemme blevne ængstelige, og en Slæde blev sendt ud, men den kom kun til det Sted, hvor den store Drive spærrede for al Kørsel. Da vi næste Dag kom hjem i en laant Slæde og kontrollerede Tiden, viste det sig, at vi omtrent, ja maaske nøjagtigt havde været paa hver sin Side af den uhyre Drive.

Men medens jeg her fortæller om Vintervejr og Snedriver, vil jeg indflette en Fortælling, som jeg har fra min Moder. Det var Vinteren 43—44, jeg var den Gang ca. 1¹/₂ Aar gammel og min Fader¹⁾ opholdt sig som Deputeret ved Stænderne i Viborg. Jeg blev heftig syg, hvad jeg fejlede, ved jeg ikke af, at min Moder senere har fortalt mig. Hun boede altsaa alene paa den store Gaard, og i de Tider var ingen Læger nærmere end i Aalborg By. Efter Samraad med en ældre Forvalter formentes det nødvendigt at rejse med Barnet til Aalborg. Vejret var nogenlunde, Kanen rustedes ud, og den gamle prøvede Kusk lovede, at Turen nok skulde gaa godt. Men 4 Mil er en lang Tur. Tiden gik, og da Besøget hos Lægen i Aalborg var vel overstaaet og Hjemkørslen begyndte, tog Stormen til og det blev helt Snefog; Skibsted By, kun en lille Fjerdingvej fra Hjemmet, var passeret,

¹⁾ Hofjægermester Marcus Pauli Hvass til Randrup var Stænderdeputeret for de større Hartkornsbesiddere i Aalborg Amt. (Red.)

men kort efter kørtes uhjælpelig fast i en Snedrive, og Seletøjet sprang i Stykker. Mørket var fuldstændig faldet paa og nu var gode Raad dyre. Men den gamle Kusk trøstede, saa godt han formaaede; Moder og Barn var pakkede saa godt ind, saa de kunde ikke fryse. Man kunde se Lys skinne i Skibsted By. Hestene spændtes fra, og tilbage til Skibsted gik det for at hente Hjælp. Længe varede det ikke, før Snefogden kom med Mandskab og alt blev ordnet; men det maa have været kvalfulde Minutter for den unge Moder med det lille syge Barn, ganske ene paa den aabne Mark i det forrygende Vejr. Men Gud holdt sin Haand over de tvende; min Moder døde først, da hun var 87 Aar gl.¹⁾, og Barnet, min Ringhed, er nu fyldt de 76.

¹⁾ Hofjægermesterinde Eline Margrethe Hvass, født Wandel, døde paa Randrup den 31. August 1904. (Red.)

MEDDELELSER

FRA

BESTYRELSE OG REDAKTION

MED nærværende Aarbog begynder vort Samfund det 3. Bind af sine Samlinger »*Fra Himmerland og Kjær Herred*«. Vort Medlemstal, der langsomt, men dog stadigt, har arbejdet sig opad, er nu 436, hvad vel er beskedent i Sammenligning med de andre Amtsforeningers i vort Land; men vi har det bedste Haab om, at det ved personlig Agitation fra vore Venners Side og ved Pressens velvillige Bistand vil lykkes os at hverve stedse flere, der interesserer sig for vore Bestræbelser og vil støtte os til at arbejde videre.

Ved Generalforsamlingen d. 16. Juli paa Hotel »Hafnia« i Aalborg indvalgte i Bestyrelsen Bankdirektør Jørgensen, Landmandsbanken, Aalborg, Adjunkt Anker Jensen, Aalborg, og Lærer Rasmussen, Haverslev, i Stedet for Borgmester Grove og Seminarielærer Kvolsgaard, der begge er afgaaet ved Døden, og Telegrafbestyrer Malmberg, der er forflyttet til Nykøbing, Falster. Den samlede Bestyrelse bestaar nu af følgende Medlemmer:

- Tandlæge Stenholm, Aalborg, Formand.
- Lærer Hedelund, Aalborg, Næstformand.
- Pastor Rasmussen, Sdr. Kongerslev, Redaktør.
- Regnskabsfører Bye Jørgensen, Hasseris, Kasserer.
- Adjunkt Anker Jensen, Aalborg, Sekretær.
- Postmester Klitgaard, Vraa.
- Adjunkt, Dr. phil. Brix, Hasseris.
- Sagfører Olesen, N. Sundby.

Gaardejer Leth, Smidie.

Bankdirektør Jørgensen, Aalborg.

Lærer Rasmussen, Haverslev.

Ved *Dansk historisk Fællesforenings Aarsmøde*, som fandt Sted i København den 22. Juni d. A. og var forenet med en Udflugt til Slangstrup og Farum, var vort Samfund repræsenteret af Pastor Rasmussen, Kongerslev.

Af historisk Literatur til Belysning af vort Amts Fortid har det forløbne Aar bragt et meget vægtigt Arbejde frem, nemlig Postmester C. Klitgaards store *Nibe Bys Historie indtil 1728*. Dette grundige, ja paa adskillige Omraader udtømmende Værk er en Prydelse for vor lokalhistoriske Literatur, og det er med Rette i alle hidtil fremkomne Anmeldelser bleven hilst med stor Anerkendelse (se særlig Arkivsekretær S. Nygaards Anmeldelse i *Jydske Samlinger* 4, III, 224 t.). Omtrent samtidig er det lykkedes Postmester Klitgaard at faa sit store personalhistoriske Arbejde om Slægter af Navnet *Kjærulf* afsluttet med et VII Hæfte, der bringer Meddelelse om: Spredte Familier og Personer, der ikke har kunnet henføres under de tidligere behandlede Linier, samt Tilføjelser, Rettelser, Register og Titelblad.

Vi henleder vore Medlemmers Opmærksomhed paa det af Fællesforeningen udgivne Tidsskrift *Fortid og Nutid*, som de under Paaberaabelse af deres Medlemsforhold kan faa for 1 Kr. aarlig, ligesom ogsaa Abonnement paa samtlige Amtsforeningers Aarsskrifter staar dem aaben for halv Pris (1 Kr. aarlig).

Henvendelser i Redaktionsanliggender bedes rettede til Pastor Rasmussen, Kongerslev, i andre Foreningsanliggender til Tandlæge Stenholm, Aalborg.

KULTURBILLEDER FRA GREVSKABET LINDENBORG

1768—1825

I BREVE FRA GODSARKIVET
VED ALEXANDER RASMUSSEN

DER findes i Grevskabet Lindenborgs Arkiv en Række Pakker med Godsinspektørernes Korrespondance i de to første Grever Schimmelmanss Tid, altsaa fra omtrent 1762 til 1831. Deres væsentlige Indhold er Indberetninger, Forslag og Henstillinger fra Inspektørerne til deres Herre, undertiden ledsagede af dennes Resolution; men ved Siden deraf findes der i Pakkerne ogsaa adskillige andre til Godsinspektørerne rettede Skrivelser, ja for en enkelts Vedkommende tillige en Del rent privat Korrespondance. Nogle, som det synes, helt tilfældige, løsrevne Dele af dette Brevmateriale er havnede i Rigsarkivet¹⁾. Ogsaa dette, dog mindre betydelige, Stof er gennemgaaet og enkelte Stykker deraf benyttede. De er her mærkede med Bogstavet R. Da hele Samlingen rummer meget værdifuldt Stof til Lindenborgs og Omegns Historie, bydes her et Udvalg deraf, som er foretaget med særligt Hensyn til, hvad der kan have kulturhistorisk Betydning. Brevene bliver ledsagede af de til deres Forstaaelse allernødvendigste Oplys-

¹⁾ Schimmelmansske Papirer, Pakke 76 og 77.

ninger; men disse er med Flid holdte i Baggrunden, for at selve Brevene kan staa saa frit og virke saa stærkt som muligt.

De med en Stjerne mærkede Skrivelser er oversatte fra Tysk. I nogle af de oversatte Breve er paa enkelte Steder det originale tyske Udtryk som særlig karakteristisk gengivet i Parenthes. Kun et eneste Brev er meddelt paa Tysk (Skovfoged Ahrns' Barselindbydelse til Inspektør Grabhorn), fordi dets Interesse netop for en stor Del beror paa det komiske, danskfarvede Tysk, hvori det er skrevet. De danske Breve er gengivne ord- og bogstavret, blot er Brugen af store og smaa Bogstaver samt Tegnsætningen normaliseret; — dog med en eneste Undtagelse; Fru von Dedens Brev til Grabhorn er nemlig gengivet aldeles som det foreligger, for at vise denne Dames frygtelige Orthografi. Brugen af runde og skarpe Parentheser samt er den i nyere Udgiverarbejder almindeligt vedtagne og anvendte.

Den efter indbringende Leverancer og vellykkede Spekulationer under Frederik den Stores Krige meget velhavende pommerske Forretningsmand *Heinrich Carl Schimmelmänn* var omkring Aar 1760 kommen i nøje Forbindelse med den danske Regering, som søgte den dygtige og pengestærke Finansmands Raad og Bistand, og som med Glæde bød ham velkommen, da han besluttede varigt at knytte sin Skæbne til Danmark. Ved store Ejendoms køb skaffede han sig hurtigt fast Fod i det nye Hjemland. Godserne Ahrensburg og Wandsbeck i Holsteen og Baroniet Lindenberg i Jylland, som han købte i 1762, dannede et solidt Grundlag af Jordbesiddelse, og det Schimmelmännske Palæ i Bredgade i København en

passende Residens for den nye Stormand. Før Købet af Lindenberg tildeltes der Schimmelmänn den til Godset svarende Titel af Baron, og som Skatmester ledede han i mange Aar med Dygtighed Rigets Finansvæsen. Som Følge af de høje Stillinger, Baron Schimmelmänn beklædte, var han bundet til København og kunde kun sjældent og kort Tid ad Gangen besøge sit Baroni. Som dettes Bestyrer, eller som det dengang hed: Forvalter, forefandt han ved Overtagelsen i 1762 Friderich Christian Lang, hvem han beholdt i en Række Aar. Der var baade da og senere Planer oppe om Tilkøb af Gods, og ved Erhvervelsen af Tulsted, Tustrup m. m. forøgedes Baroniet en Del i Løbet af 1760erne og 1770erne. Det havde dog langtfra, da det i 1781 ophøjedes til Grevskab (H. C. Schimmelmänn var den 28. April 1779 bleven Lehns greve), naaet den lovbefalede Størrelse; men der var henlagt en betydelig Kapital til dets Komplettering. Skatmester, Grev Heinrich Carl von Schimmelmänn afgik ved Døden den 15. Februar 1782. —

Friderich Christian Lang havde først været Godsforvalter paa Gudumlund og var i 1761 kommen til Lindenberg i samme Egepskab. Han blev der indtil 1769, da han sagde op paa Grund af Uoverensstemmelse med Holsteeneren Ditlef Bock, der styrede Avlsbruget paa Lindenberg Hovedgaard. Maaske havde Lang haabet ved sin Opsigelse at kunne tvinge Bock bort; men heri forregnede han sig, Baronen tog ham paa Ordet og lod ham rejse. Han forpagtede derpaa Aastrup ved Hjørring, men blev forøvrigt faa Aar efter Amtsforvalter over Lundenæs og Bøvling Amter.

Planer om Godskøb.

Lang til Baronen, 3. Januar 1768.

. . . . Det befahlede ang. Woergaards Goeds i Thorup skal ieg underdanigst ved Auctionen efterleve og samme det beste forrette mig er mueligt. Nu spargeres¹⁾ her, at den unge Cammer-Herre til Willestrup²⁾ under Haanden har budet Præsten eller Concistorial Raaden³⁾ 200 Rdl. pr. Td. Hartkorn for dette Thorup Goeds; men at hand, sc.⁴⁾ Concistorial Raaden, skal have svaret nej, hand blef ved sin Resolution, at hand nu ikke solgte det uden ved offentlig Auction. Som man da nu faaer at see, hvad Priis det ved Auctionen vil gaae til. — Efter Deres Excellences forom^{te} Ordre af 26. pass.⁵⁾ har ieg forleden Dag talt med Sr Østergaard paa Tuustrup og giørt ham Forslag ang. Woergaard og Goeds at kiøbe; men hand har aldeles ingen Lyst til Gaarden, (men vel til noget af Goedset at vilde have til Tuustrup), og Aarsagen dertil behager D. Exc. af indlagte hans Tanker at erfahre, og da ieg i disse Dage var kommen efter, at bem^{te} Sr Østergaard staaer i Accordt om en større Gaard i Wensyssel, det hand dog ikke ret for mig har villet tilstaae; (thj hand er en meeget polleret og dyb Mand, som ikke er god at finde Bond udj, og desforuden en stoer Procurator, hvilket Slags Folkes egentl. Studium er at vende og dreie alle Ting til en viss Absigt og Egennotte) har ieg dog nu gaaet ham saa nær, at ieg har faaet hans Meening og Tanker skriftlig ved indlagt Bref og Extract med Forklaring over Gaard og Goeds, samt hvad hand vil have for det, naar hand ved et andet Stæd (som han nu agter) kand komme til Accordt. — Noget af det, hand skriver ang. Gaarden og Eiendommene, er vel saaledes rigtig og bædere end Tulsted og kunde blive

¹⁾ Udbredes det Rygte. ²⁾ Baron Iver Rosenkrantz.

³⁾ Den tidligere Præst, Konsistorialraad Jelstrup, ejede Vorgaard i Bælum Sogn. ⁴⁾ scilicet \varnothing : nemlig.

⁵⁾ Forrige Maaned.

meere fordeelagtigere, naar Gaarden fik de fornødne Bønder til sin Auflings Drift og Fortsettelse, som D. Exc. kunde gjøre den god med. Men noget af det taxerer hand nok høyere, end det for værende Tid kand svare til, neml. de 11 à 1200 Rdl., som Gaarden, Møllen og Brøndum Konge-Korn-Tiende kunde indbringe; foruden det, at hand taler intet om Udgifterne derved, ligesom ieg i Almindelighed og holder Kiøbe-Summen for dyhre, neml. de begierende 20,000 Rdl., som i mine Tanker er en 3 à 4000 Rdl. for meeget. Ieg veed nu ellers ikke, hvad D. Exc. om dette Kiøb behager at resolve til, og derfor kand ikke heller videre denne Gang skrive derom, end nu kortl. er meldt

Først nogle Aar senere (1775) kom det til Handel imellem Lindenberg og Sr. Jesper Østergaard om Tustrup, som Baroniet købte for 19,000 Rdl. Østergaard købte derpaa Lundergaard i Hvetbo Herred.

Auktionen paa Vorgaard.

Lang til Baronen, 18. Januar 1768.

. Efter D. Exc. Ordre og Villie har ieg vel købt det Thaarup Goeds paa Hr. Concistorial Raad Jelstrups holdte Auction sidste Taarsdag; men om D. Exc. er dermed fornøyet eller ej, veed ieg nu ikke, siden det løb meeget over den Priis, ieg hafde ventet, neml. fra 172 Rdl. til 260 Rdl. Td. Hartkorn, og Huusene à parte, dyrt nok betalt Det andet af bem^{te} Concistorial Raad Jelstrups Goeds blef og skammelig dyrt betalt ved denne Auction, saaat meeget Hartkorn, der ikke var 100 Rdl. værd T^{den}, løb over 150 Rdl. T^{den}, og endskiøndt hand efter Folkes Skiønsomhed hafde købt denne Woergaard og Goeds for dyre, har hand dog ved denne separate Auction, efter sit Indkiøb, derpaa profiteret en 15 à 16,000 Rdl., som var meeget uformodentl.

Degnekaldet i Ellitshøj.

Lang til Baronen, 11. Februar 1768.

. Degnen Jørgen Fanøe i Elleshøj er i disse

Dage af Hr. Greve Holck i Wensyssel¹⁾ til et større og bædere Degne-Kald end det, hand der hafde, (som denne Fanøes Fader, der er Degn paa Hr. Grevens Goeds, har seet ham tilhiulpen) bleven kaldet, og i den Henseende har hand nu her til mig samme Degne-Kald, som er ved Elleshøy og Svendstrup Kirker, sig frasagt. I Fald ingen andre anmelder sig hos D. Exc. om dette nu leddige Elleshøy Degne-Kald, søger nok en fattig gammel Student, som i mange Aar har været Skoeleholder i Nibe, naunl. Niels Hostrup det, og om sin Opførsel samt Flittighed med Ungdommens Underviisning etc. har et sær godt Vidnesbyrd der af alle. Denne stakkels fattige Mand var og iblandt de uløksaliges Tall forleden Aar der i Nibe, som ved Ildebranden mistede alt det, hand eiede. Dersom min ringe Forbøn til D. Exc. maa formaae noget for denne fattige Mand til dette lidet Degne-Embedet, vil ieg derom for ham underdanigst bede med lige Forsikring, at hand dertil er habil og meeget skikkelig i sin Opførsel. Dette Elleshøy Degne-Kald er ellers et af de ringeste paa Baroniet, og som ieg derom har ladet mig underrette, er det ej meere end paa Hundrede Slettedallers Indkomst i højest aarl.

Hostrup fik Embedet.

Dødsfald paa Tulsted.

Lang til Baronen, 15. Februar 1768.

. . . . Den stakkels Mand Sr Owergaard paa Tulsted har i disse Dage været saa u-løkkelig og ved Døden mistet sin gode Kone fra 12 levende Børn, hvoraf de fleeste er u-opfødte, og Manden i bedrøvelige Omstændigheder. Hand har begiert at maatte needsette denne sin Sal. Kones Liig udj Thorup Kirke (som Tulsteds Sogne-Kirke), og hvad D. Exc. derfor forlanger, erbyder hand sig at betale

¹⁾ Grev Schack Vittinghof Holck til Vraa.

Jens Jørgen(sen) Overgaard, gift med Katrine Maylund, havde et Par Aar i Forvejen (26. April 1766) tilskødet Baroniet sin Gaard Tulsted, men boede der endnu.

Strid om et Stervbo.

Lang til Baronen, 2. Marts 1768.

I Anledning af Madame Overgaard paa Tulsted hendes Død er der kommen Irring imellem H. Exc. Hr. Geheime Conference Raad Holck i Aalborg¹⁾, eller rettere hans Fuldmægtig, og mig, hvem der tilkommer at have med Sterfboet efter hende at gjøre. De tilegner sig samme paa Fondament²⁾ og siger, at Sr Overgaard alleene hafde Boepæl paa Tulsted, D. Exc. Gaard, uden at dependere videre af Baroniet eller dets Herskab, og ieg formeener, at det tilkommer D. Exc. som Amt-Mand paa sit Baronie³⁾ og tilhørende Goeds, hvor dette Dødsfald er skedt. Vel var der Kongel. Dispensation, at hvilken af dem, Manden eller Konen, der blef efterlevende, maatte hensidde udj u-skiftet Boe, og desaarsag bliver for værende Tiid ej videre ved samme Sterfboe at forrette, end der efter den Kongel. Forordning af 5. April 1754 skal betales en billi(n)g Recognition efter Sterfboets Tilstand, fra 6 til 50 Rdl., til den competente Skifte-Forvalter. Men da Manden Sr Overgaard har taget sig Konens Død sær nær og ligger meget syg, bestandig ved Sengen, saa det er at befrogte, at hand snart gaaer efter hende, og skulde det ske, at hand, endnu før hand til 1ste Maj kom fra Tulsted, der skulde døe, saa skal der forrettes et ordentl. Skifte efter ham imellem hans Børn, og hvor ved da til D. Exc. kunde falde en skikkelig Salarium, over et par 100 Rdl. og noget med à parte for mig til Skriverløn derved, hvorføre ieg siunes, deels for D. Exc. *poveur*⁴⁾ som Amt-Mand over sit Baronie og

1) Stiftamtmanden, Baron Iver Holck.

2) Paa Grundlag af.

3) Lehnsbesidderne udøvede Amtmandsrettigheder paa deres Gods.

4) ɔ: Magt, Myndighed.

dets Goeds at conservere, at ikke uberettigede i saa Maade sig derudj skulde indtrænge (som ieg formæener disse ere), og deels kunde denne liden Fordeel, (som ellers siælden faldt), og medtages, og da samme Disputte ikke kand udgiøres uden ved Kongel. Diction, saa har ieg i den Henseende og derom forfattet jndlagde Supplique, som nok dependerer og skal passere Cancellie-Collegio til Hans Kongel. May^{it}, om D. Exc. behager, at den saaledes maa indgaae

Ulovlig Skovhugst.

Samme Brev.

. . . . Efter D. Exc. mig tillsagde Ordre er den for Skov-hugst angivne Pottemager-Svend Bartolomæus Hansen saggiven, og hvorover Tingsvidne er førdt, som underdanigst indlagte Udtog indeholder. Hvoraf erfahres, at ej andet Beviis over ham har været at faae til det agtende hugne (skiøndt ieg dertil har gjort mig Umage, som Quæstionerne, dem ieg har givet min Skriver til Vidnerne, oplyser) end det eene Vidne Skovfogeden, som er dog som det er. For at komme i Skoven med Hæste og Vogn og derfra uden Tilladelse at bortføre Greene, som med 2de Vidner rigtig er beviist, bør hand at betale hans 3 Rdl. efter Skovforordningen; men at paalegge ham Eed efter det eene Vidne Skovfogedens Forklaring og derved Formoedning om de 2de smaae hugne Riisbøge, og efter Omstændighederne samt saa lang Tiids Forløb, skiønner ieg ikke, at ieg eller nogen Underdommer kand forsvare det

Sr. Ofwergaard er død.

Lang til Baronen, 14. Marts 1768.

. . . . Ligesom ieg forestillede mig og ventede, er det nu gaaet, at Sr Ofwergaard paa Tulsted af Sorrig og Bekymringer over hans Sall. Kones Død og for hans mange smaae Børn, foruden hans eget slette Helbred, nu er creperet og døet forrige Natt imellem Løverdag og Sønddag. Ieg tog derpaa strax i Gaaer

til Tulsted for paa D. Exc. Vegne at vilde foretaget Registerings- og Forseglings-Forretning ved denne Sterfboe; men inden 2 Timmer derefter kom H. Exc. Hr. Geheime Conf. Raad, Baron Holck hans Fuldmægtig og bemægtigede sig samme, og uagtet ieg derimod giorte fornødent Protest og Indsigelse samt reservede D. Exc. Rett og Paatale derimod, vedblev han dog bem^{te} Registerings-Forretning. Desaarsag ieg ej har skuldet efterlade D. Exc. samme underdanigst at indberette med lige underdanigst Begiering, om mueligt at denne af mig formeente uberettigede Forretning, i Anledning mit forrige, ved D. Exc. Assistance io før jo hellere og især forinden 30te Dagen (da Aabning og Würdering derved skal skee) kunde og maatte for dem frugtesløs afgaae . . .

Afgørelsen synes, efter hvad der foreligger, at være gaaet Lang imod, fordi Tulsted paa det paagældende Tidspunkt vel var solgt til Lindenberg, men endnu ikke var formelig indlemmet i Baroniet.

En Karl skal i Tugthuset.

Lang til Baronen, 30. April 1768.

. . . . Ang. Lars Erichsen og Niels Buusses Skov-Affairer, da kand samme efter D. Exc. Villie blive efterlevet; men naar Karlen skal transporteres til Tugthuset, maae D. Exc. egen Resolution dertil ved Dommen medfølge; thi ellers bliver hand ikke der antaget, og har ieg i saa Maade dertil skrevet medfølgende Udkast som en Resolution og Ordre til mig (om D. Exc. derefter behager saaledes ongefæhr at give mig den), som ieg underdanigst vil tilbede mig af D. Exc. I samme Ordre behager D. Exc. at determinere¹⁾ Tiden, hvorlænge D. Exc. vil have, Karlen skal være i Tugthuset, enten $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ eller et heelt Aar og i den Henseende har ieg ladet Tiiden staae in blanco udj Udkastet. Bonden Lars Ericksen har Aarsag at takke D. Exc. for naadig Straf og gierne betaler de 5 Rdl. i Mulct, om hand, som ieg troer, end skal laane dem. Men da denne Moderation med

¹⁾ Bestemme.

Bonden er saa mild imod den Straf, Karlen skal have (skjønt Karlens Forseelse dog og var den groveste), og foromm^{te} D. Exc. af mig ombedende Resolution og Ordre skal foreviises og efterleves af Fremmede, sc. de Vedkommende i Tugt-Huuset, saa siunes ieg, at det passer sig ikke, at D. Exc.' Naade imod Bonden skulde enten være Karlen eller andre u-vedkommende bekiendt. Saa har ieg, saa pro forma, udj Udkastet desaaarsag anført det om Bonden, om D. Exc. det saaledes behager i Ordren indført, som ieg skønner efter Omstændighederne saaledes rettest passer sig

Nibe Kirke livsfarlig.

Præsten Hald¹⁾ til Lang, 5. Juli 1768.

Det gjør mig ondt, at ieg skal lade disse Linier indløbe til Min Hr. Ven, da ieg forud veed, de icke vil være meget behagelige for ham at igiennemlæse. Det er vores Kircker angaaende, baade i Woxlef og her i Niibe. Ieg har vel aarlig siden min Ankomst her til Sognene indgivet mit Kirche-Syvn til Landemodet udj Wiborg og ventet at see nogen Frugt deraf, men hidtil forgiæves. Nu maae ieg lade dette indløbe til Velædle Hr. Forvalter i dend Formodning, at hand tager sig Sagen alvorlig an og med allerforderligste lader Kircherne, besynderlig dend her i Niibe, sette i saadan Stand, at baade Præst og Menighed uden Livsfare kand søge dend, da ieg ellers i vidrig Fald efter foregaaende Andgivelse paa behørige Stæder er forceret til at ophæve Guds Tienestes Forretning her i Niibe Kirche, hvor vi icke veed, hvad Øyeblik Hvelvingen paa adskillige Stæder, og især over Skriftestolene, nedfalder. At betægne dends store Brystfældighed allevegne ville blive alt for vidtløftig og neppe troes, før mand med egne Øyne saae dend. Ieg er og forsickret, at dersom alle Brystfældighederne kunde tydelig demonstreres vores store

¹⁾ Damianus Chr. A. Hald var Sognepræst til Nibe og Vokslev 1766—80.

Patron, Høy-Velbaarne Hr. Geheime Raad, Baron Schimmelmänn, ville Høybemælte Herre ickun finde gandske liden Behag udj Vedkommendes Opsigt med Kirckerne. Jeg udbeder mig til Slutning et Par Ord til Giensvar paa dette, hvorefter ieg kand tage mine øfrige Messures¹⁾, og dernæst har den Ære med særdeles Høyagtelse at henleve

Velædle Hr. Forvalters
 tjenstergifne, gandske skyldige Tiener
 D. C. Hald.

Ild og Vaade.

Lang til Baronen, 15. August 1768.

Ved en u-løkkelig Ildebrand af en Skor-Steen er den 17de July sidst Brøndum Møllers Stue- og Fæhuuse paa 34 Fag Huus (foruden endeel Korn og noget af hans Boeskab) afbrændt, og blef ej meere af Bygningen bierget end nogle Stolper af Stue-Huset, som blef staaende, hvilke dog blef forbrændt i Nokkerne. Mølle-Verket blef dog uden betydelig Skade conserveret. Og da denne Beboere umuelig ved egen Hielp eller Kræfter, endog med æld det, hand eier, kand igien opføre denne Bygning og Huuse, saa forespørges underdanigst, hvad enten D. Exc. vil lade Huusene opbygge, eller D. Exc. vil give Mølleren Penge til Hielp dertil, som da vilde være en 150^{ve} à 200 Rdl. Denne Brøndum Mølle er ellers den, som ligger ved Mølholmen

. . . . Niels Gregersen, Gaard-Mand i Fiellerad, som er den fattigste Mand der i Byen og nu en Træl-Bonde²⁾, men en skikkelig og stræbsom Bonde, hand har været saa u-hældig for kort Tiid siden, at det meeste af hans Korn-Lade (formedelst dends Ælde, endog før hand kom der til Gaarden) af sig self er needfalden, og lidet eller intet deraf kand tiene til Bygningens Hielp igien. Og siden denne fattige Mands Kræfter ikke er til self at kand opbygge dette

¹⁾ Forholdsregler.

²⁾ Hoverigørende Bonde.

needfaldne Stk. Lade-Huus, saa forespørges underdanigst, hvad enten D. Exc. vil tillade mig at anskaffe det fornødne nye Tømmer dertil, eller D. Exc. vil give Bonden Penge selv at bygge fore, som da i det ringeste vil være en 30 Rdl.

. . . . Da Jacob Powelsen, Gaard-Mand i Haals, een af de heele Gaardes Træl-Bønder, er gaaet i Armod og frasagt sig Gaarden i slette Omstændigheder, i sær med Beester, hvor af 8 Stk. som der behøves, ikkuns var 4re, som duede noget; de andre 4re var saa slette, gamle og udlevede, at ingen af dem var en Daller værd, saa har ieg troffet den billige Accordt med een Huus-Mand, naunl. Mads Jørgensen der i Haals, som er en god Aufls-Mand, at hand (paa D. Exc. forventende Approbation) antager Gaarden paa samme Conditioner, baade med Afgifter og Arbeidet, som Formanden har haft den; og imod at hand betaler nogle Skatter, som stoed til Rest fra Formanden, har ieg maatt lovet ham 30 Rd. til Hielp til Beester samt 2de Gaun-Læs Træe til at reparere det manglende Vogn- og Træe-Redskaber der i Gaarden.

Faun-Smeden fra Mariager.

Samme Brev.

. . . . Saa formoedes og underdanigst bedes, at D. Exc. naadig gotgiør de Udgifter, ieg af Høy-Nødvendighed (og for mindre (!) Onde ved denne Byes Beester, som alle vare meeget syge, at forekomme) paa disse Brøndum Byes Beester maatte giøre ved en Faun-Smed fra Mariager¹⁾ dertil at lade komme samt Medicamentter dertil at anskaffe; (thi D. Exc. veed nok Brøndum Byes Mænd[s] Tilstand til sligt at betale), og derfor betalt efter vedfølgende Faun-Smedens Reigning: 35 Rdl.

Billigere Rug til Fattigfolk.

Lang til Baronen, 12. December 1768.

. . . . ieg vil tilbede mig D. Exc.' Resolution, om Bønderne og fattige Folk her paa Baroniet maae faae

¹⁾ Formodentlig en hjemmegjort Dyrlæge.

denne gamle Rug at købe for 3 Rd. pr. T^{den}, som Kiøbmændene i Aalborg har solgt og endnu sælger gammel Rug fore af Lofterne, og vil D. Exc. endnu give disse fattige Folk en Markspenge eller noget bædere Kiøb paa Tønden, (som D. Exc. saavidt uden Skade kunde gjøre, i Henseende at Kiøbmanden ikkuns skulde givet 13 Mk. 4 Sk. pr. T^{de}), kunde de fleeste have det haardt nok nødig. Ieg skriver alleene dette sidste som en Sandhed, hvilket ellers kand være mig lige meeget . . .

Ditlef Bocks haarde Regimente.

Lang til Baronen, Efteraar 1768. Brevets Slutning med Dateringen er afrevet.

Det D. Exc. befahler at vil vide, hvorføre ieg har efterspurgt, om det er D. Exc.' Tanker at vil have Ditlef Bock her længere end de 6 Aar, hand først var accorderet om, da var det i den Henseende, at naar det er D. Exc. Forsæt at vil have denne Persohn her længere end til forestaaende 1ste Maj, kand ieg ikke have den Ære at tiene D. Exc. her længere, i hvad Raad Vor Herre ellers til den Tiid sender mig, og det gjør mig ondt nok, at ieg des-aarsag og paa den Maade skal gaae ud af D. Exc.' Tieneste, men er mig ikke mueligt at holde Livet eller længere ud med dette meeget onde Gemytte.

Noget af hans Opførsel og Ondskab er vel bekiendt i Holstein, før hand kom her; men om det har været i saa høy en Grad der, hvor han ventel. har haft nogen Frøgt og Undseelse, veed ieg ikke. Ieg har alt siden det første Aar, hand kom her, mange Gange og i mange Maader haft største Føye at klaget over ham; men deels formeedelst den Høyagtelse, ieg har haft for D. Exc., som ieg vidste hafde saa mange betydelige Forretninger at tage Vahre, og maatte være D. Exc. emphentlig ofte at anhøre Klage-maale og Lamantationer, og deels i Tanke, at om ieg kunde have overstridet disse 6 Aar, ieg da (efter D. Exc.' mig gjorde Tilsagn det andet Aar, efter at Dilløw Bock var kommen her, i Kiøbenhavn, at D.

Exc. ikke vilde ham her længere end de 6 Aar) ventede, at mine Plagedage med ham dermed skulde haft Ende, — som jeg nu seer, ej skeer. Hvor vidt D. Exc. har givet denne Ditlef Bock *poveur* her og med at plage Bønderne i adskillige Tilfælde og paa sin Holsteinske Facong i alt hvad hand finder for godt, uden enten at jeg maae vide det eller have noget derved at sige, veed jeg ikke egentlig, dog slutter af hans Omgang dermed, at hand har frie Haand i alle Ting, ikke alleene af det, D. Exc. tilskref mig forrige Vinter, efter at hand hafde talt med D. Exc. i Kiøbenhavn: *At jeg ikke maatte være ham hinderlig i nooget*; men endog af hans daglige Ordsprog: Der Herr hat zu mir gesagt: *Mach Du Deine Sachen, als Du vor gut findt*. Ja, hand har saaledes og opfyldt det, at jeg og Lindenborg Bønder ei skal tacke ham! Uagtet jeg fra den første Tiid, hand kom her, har underrettet ham om (som hand ikke heller er saa taablig og io kand begribe, om hand vilde), at man kand ikke her som i Holstein faae det Hoverie af Bonden formedelst hans mange andre Byrder, Skatter og Udgifter, som de i Holstein er gandske frie føre, saa vil hand dog ikke finde sig derudj eller efter Bøndernes Leilighed saaledes føye sig, at de kand være i Stand, men er ikke fornøyet, uden hand hver Dag har dem her til Høve, endog i unøttige Ting (jkke at tale om, hand nu 3 Uger efter Mikkelsdag plager og tager Bøndernes Beester i Huus, naar de kand indstøde her paa Gaardens grønne Mark, og derfor maae give ham ligesaa mange Penge til Løsning, som hand self finder det for godt). Og er hans mindste Bekymring, hvor jeg af Bonden faaer Kongens Skatter, eller om hver anden af Bønder-Gaardene blev gandske øde (det jeg virkeligen troer, hand gjerne ønskede for at giøre mig dermed u-løkkelig, om mueligt) . . .

Langs Efterfølger som Forvalter blev i Sommeren 1769 *Johann Anton Grabhorn*. Han var fra Bockhorn i Oldenburg, og efter at have været paa

Schimmelmanss Kontor baade paa Ahrensburg og i København blev han flyttet over til den betroede Stilling paa Lindenberg. Men denne Ophøjelse lader det til, at han ikke har kunnet taale. Rygterne om hans Færd begyndte snart at summe, saa at det kunde høres helt over til København: Grabhorn levede i Sus og Dus, var altfor hyppigt i Aalborg, undertiden fraværende fra Lindenberg 14 Dage ad Gangen, gjorde flotte Selskaber med talrige Gæster, spillede forvovent Kortspil, saa at endog Egnens rigeste Folk afslog at spille saa højt, dominerede haardt paa Godset, kastede f. Eks. egenmægtigt et Par Bønderkarle i Fængsel o. s. v. Lad en Del deraf være overdrevet, det er dog sikkert nok, at han spillede en altfor fremtrædende Rolle i Aalborgs og Egnens Selskabsliv. Hans Broder, der synes at have været i det Schimmelmansske Hus i København eller i hvert Fald havde Forbindelse med Kontorpersonalet, advarede ham i rørende Breve, hans intime Ven, Kammerjunker Friderich von Buchwald paa Gudumlund, den senere saa berømte Bondeven, bad ham ligeledes indstændigt om at passe paa sig selv, — alt synes at have været forgæves. Efter alt at dømme har Grabhorn været en dannet Mand og et godt Hoved, han skriver f. Eks. ganske fortrinligt for sig, og han maa have haft et sjældent vindende Væsen, han var kort sagt en elskværdig, men rigtig letsindig Kavalier; han hørte, som Baronens selv udtalte, til de Mennesker, overfor hvem baade Formaninger og Trusler var virkningsløse. Der skulde unægtelig en vidtdreven Letsindighed til for at kunne tro, at en Mand som Baronens vilde lade sig sligt byde af en af sine Funktionærer. Hertil kom, at Grabhorn var forsømmelig med sine Indberetninger, og at der, som en naturlig

Følge af alt det andet, var Uorden i hans Regnskaber. I Sommeren 1771 var han moden til Fald; Baronen besøgte da selv Lindenberg, og dermed var Grabhorns korte Storhed forbi. Mærkeligt nok synes han alligevel at være bleven i Baronens Tjeneste; han blev flyttet tilbage til Kontoret i København.

En theologisk Kandidat søger Præstekald.

* Cand. theol. Clausen til Grabhorn, 5. Juni 1769.

Velædle, Højtærede Hr. Forvalter!

Da Hr. Reiersen¹⁾ har meddelt, at han er bleven kaldet til Præst i Ringsted, tager jeg mig den Frihed, (da jeg jo har Æren af Deres Bekendtskab) at bede Dem om, at De vil vise mig den Godhed paa det Bedste at recommendere mig overfor Hr. Geheimeraaden til Præsteembedet i Mou. Hr. Lassen²⁾ har villet skrive til Dem; men da han ikke er i Stand til at skrive Tydsk, har han ikke kunnet gøre det. I Fald De vil vise mig denne Tjeneste, vil jeg være Dem i højeste Grad forbunden. Jeg vil ogsaa (hvis Præsteembedet bliver mig skænket) give Dem en raisonnable Douceur for Deres Recommendation. Jeg lever i det sikre Haab, at De vil opfylde min Bøn. Førøvrigt anseer jeg det for en Ære at forblive

Velædle, Højtærede Hr. Forvalter,

Deres hengivneste Tjener,

Johan Christopher Clausen.

Høstemarch, den 5te Junii 1769.

Clausen fik ikke Mou, og Grabhorn ikke Douceuren. Til Mou kaldedes den 28. Juli 1769 den senere Provst Hr. Josias Ryge. Derimod blev Clausen, der vel var Huslærer paa Høstemark, Aaret efter Kapellan i Vadum. Han døde 1810 som Sognepræst i Mygind, Krogsbæk og Skørring.

¹⁾ Den saakaldte lærde Hr. Reiersen, Josephus-Oversætteren, blev 2. Juni 1769 kaldet fra Mou til Ringsted og Benløse.

²⁾ Peder Thøgersen Lassen til Høstemark og Egense Kloster.

Ufred imellem Vaarst Mænd.

Major v. Deden paa Randrup til Grabhorn, 3. Juli 1769.

Hand vilde behage med et Par Ord at lade mig viide, hvad Dag det kunde være hands Leilighed, at hand kunde møde mig i Waarst Bye tilligemed Fuldmægtigen Monsr Smith fra Guddumlund, for om det var mueligt at see i Mindelighed afgjort den Fornærmelse og Overlast, som samtlig Waarst Byemænd og deres Hyrde har forøvet imod min Bonde Niels Christensen af bem^{te} Waarst, det hand formeener saavel med hans Creaturer som hans Jorders Frapløjning, som hand Ord for Ord har sagt mig, og skulde Sagen saaledes i sig selv være rigtig, synes mig, hand skeer en stor Fornærmelse af bemelte Byemænd og deres Hyrde. Til den Ende har jeg og i Dag tilskrevet Monsr Smith, at hand ogsaa vil tilmælde mig, hvad Dag det kunde være hands Leilighed at møde mig der i Byen, da ieg aldeles ikke tvivler paa, at De saa bege som fornuftige Mænd paa Deres Herskabs Vegne seer den Sag med mig paa Bondens Vegne paa bedste Maade i Mindelighed afgjort, da ieg erbyder mig ald Gientieneste, om sligt skulde arrive Deres Bønder

Auktion over Kongstedlund og Randrup.

* Grabhorn til Baronen, 12. Juli 1769.

Endelig er Auktionen over Major Dedens Godser bleven holdt, og det gik, som man havde formodet: der blev ingen Ting ud af det. Ikke nok med, at Konditionerne var ganske urimelige; men Jordebogen var saaledes beskaffen, at enhver maatte nære Betænkelighed ved at byde, fordi han nemlig havde reserveret sig noget i hver Landsby, og det de bedste Gaarde og de mest velhavende Bønder . . . Majoren var ganske sikker paa, at jeg havde Ordre til paa Auktionen at byde for D. Exc., og Liebhaberne ved Auktionen ansaa mig for en farlig Medbejler. Jeg fandt det heller ikke nødvendigt at rive dem ud af deres Vildfarelse; men naar nogen spurgte mig, hvor højt jeg havde i Kommission at maatte byde, svarede jeg, at jeg skulde sige dem Besked efter Auktionen.

Da Auktionen saa foregik, forbausedes alle over, at jeg intet Bud gjorde.

Kongstedlund blev først oppraabt for 36,510 Rdl.; men ingen vilde byde derpaa; saa blev den sat til 30,000 Rdl.; men der meldte sig ingen Liebhaber; endelig satte han den til 20,000, saa kom der nogle Liebhavere, og Konsistorialraad Jelstrup gjorde det højeste Bud, nemlig 25,500 Rdl.; men da dette ikke var tilstrækkeligt, skete der intet Hammerslag. Derefter fulgte Randrup, og den blev oppraabt for 36,000; men da ingen vilde byde, saa blev begge Gaarde under eet oppraabte for 30,000. Men det gik som før: ingen meldte sig, og Majoren lod sig saa selv give Hammerslag paa begge Gaardene for 51,000. Konferentsraad Bentzon, som er en meget fornuftig Mand og en Slægtning af Majoren¹⁾, trak mig til Side og spurgte mig om Grunden til, at jeg ikke havde budt. Jeg svarede, at jeg ikke havde faaet nogen Ordre dertil, og efter de Konditioner og Reservationer kunde Majoren aldrig vente at finde en Køber i D. Exc. . . .

Hele Auktionen har øjensynlig kun været holdt med Baronen for Øje som Liebhaber. Major v. Deden overlod i 1772 Kongstedlund til sin Søn Severin Brønsdorff von Deden og beholdt selv Randrup til sin Død 1778.

En Degns Klage.

Degnen Soelberg til Grabhorn, 13. August 1769.

Da den publique Skole(n), som er opbyggt i Gierding Sogn og Bye for bem^{te} Sognes Ungdom, er saa brøstfældig i Særdeleshed paa Vegge, Vinduer og Tag, at ieg ikke derudi kand udholde Tiden med de Børn, som frequenterer samme Skole, i denne tilstundende Vinter efter Hds. Kongl. Majæsts allernaadigste Forordning, dersom den ikke med første Muelighed bliver repareret. Sidste Vinter maatte jeg stoppe Veggene, hvoraf en Deel staaer til Støtter ind ad, og Vinduerne, som feyler baade Rudder, Blyestænger og Søm, med Bloer og næsten hver Dag lade Kakeloven

¹⁾ Konferentsraad Johannes Benzon til Sohngaardsholm var vistnok Fætter til Majorens anden Hustru Elisabeth Benzon.

kline, som staaer paa Fald, og paa det det ikke skal gaae mig i tilstundende Vinter som i sidst afviigte, da ieg af den Fugtighed og Trækvind, som var i bem^{te} Skole, blev saa fordervet for mit Brøst, der i sig selv er svagt, at ieg maatte holde Sengen den meste Tid af Vinteren, er herved min ydmygst Begiering til Velædle Hr. Forvalter Grabhorn, at det maatte behage Dem at lade Sogne-Mændene i Gierding ved en skreven Sæddel tilsige med allerførste at sætte bem^{te} Skole i Stand i Henseende til det, som den vedkommer, paa det at Veggene før Vinter kand blive tørre. Hvad Vinduerne er angaaende, da tvivler ieg ikke paa, at jo Forvalteren selv drager Om-sorg for deres Istandsættelse, og i fast Haab her om lever jeg med Estime

Velædle Hr. Forvalter Grabhorn;

Deres obligerede Tiener,

I. Soelberg.

Gierding Degneboelig, d. 13. Aug. 1769.

En Ansøger til Svenstrup Mølle,

Amtsforvalter Christensen i Aalborg til Grabhorn,
13. Oktober 1769.

Da H. Exc. Hr. Geheime Conference Raad og Stifts Befalingsmand, Baron Holck for nogle Aar siden var i Kiøbenhavn, skal paa Anmodning være lovet af Deres Herre, H. Exc. Hr. Geheime Raad, Baron von Schimmelmann, at naar Baroniets tilhørende Mølle i Svenstrup blev fæsteledig, skulle den paa billige Vilkaar blive overladt i Fæste Høibem^{te} Hr. Geheime Conference Raadens Tienner Gunde Møller, hvørom Hr. Amtsforsvalter Lang, som da værende Forvalter, skal vide nærmere Efterretning, og da nu Manden for nogle Dage siden ved Døden skal være afgaaen, efterladende sig en Enke med 2de smaa Børn, som formeenes ikke at blive ved Møllen formedelst dends store Brøstfældighed, saa skulle ieg efter bem^{te} Gunde Møllers Begiering herved skyldigst anmode, det hand maa være i bedste Erindring og Forsorg til at nyde Møllen i Fæste efter Deres Herres naadige Tilsagen.

En Adelsdames Takkebreve.

Fru Majorinde von Deden til Grabhorn, 14. Januar 1770.
 Monsieur, Monsieur Grabhoren,
 Administrateur de Baron Chemelmand,
 a Lendenborg.

Velædle og Aller Høystærede Hr. Forvalter!

Jeg Har den ære Her Ved Hiertelig at Gratulere Min Hr. Forvalters lykkelig Hiemkomst fra Kiøbh. telige skyldigst at take for hafte [Umage] med dj tilskikede breve, Som Hr. [Forvalter] var saa artig at med brenge fra [min] Comisioner Monsieur Ostenfeld, og Siden der staar skreven i brevet, at min Hr. Forvalter telige og Har veret Saa serdelles oblictant at Med brenge en pak en Svøbt j sort Voxdug telig Med et Mof for med en Mof udj, Hvelke ieg skyldigst vel Ubede Uden fortrydelse, dette bud Maa faa med sig, hvelken Artighed [skal] oblisere Mig Med en particulier E[stime] at for blive, Nest min Mands Compliments Andmelning, Saa Vel som og Frue Lytzovs, og taksigelse for sine breve og bud fra Kiøbh.

Velædle og Aller Høystærede Hr. Forvalters

Allerskyldigste Tienerinde,

Randrup, d. 14de Ianuary 1770.

E. v. Deden.

Indbydelse til Dans.

Købm. Chr. Ryberg¹⁾ i Aalborg til Grabhorn, 6. Febr. 1770.

Da ieg har bedet en Deel gode Venner til mig næstkommende Fredag d. 9de hujus for om Aftenen at fornøje os samne ved lidet Lystighed af Dantz, saa eftersom Deris Velædelhed staar iblandt mine gode Venners Tal, har ieg [taget] mig dend Friehed her ved tienistvenlig [at] bede Dem, De vil giøre mig dend særdeel[es For]nøjelse bemelte Fredag Eftermidag Kl. 4re [at] komme til os og tage Deel i samme og [de] meget sparsomme Tractementer, ieg kand op[var]te Dem med. Som nu her ved skeer mig [saa] vel som Sælskabet en besynderlig Fornøjelse,

¹⁾ Bekendt Storkøbmand, senere Justitsraad og Ejer af Randrup, Broder til Konferentsraad Niels Ryberg i København.

saa vil ieg med destoe støre Vished forvente Dem kome og beholde saadandt i tacknemlig Hukomelse og aldtiid vise dend Høiagtning for Dem, med hvilke[n] ieg stedse forbl[iver]

Velædle, Høifornemme Vens

gandske skyldige Tiennere

Aalborg, d. 6. Februar 1770.

Chr. Ryberg.

En Bondekarl byttes bort.

* Grabhorn til Baronen, 26. Februar 1770.

Jeg skal bringe Byttet med Hr. von Rosen-
craz¹⁾ Bondekarl i Orden. Men hvad Konditionerne angaar, som jo er latterlige og egentlig ingen Ting siger, saa skal jeg paa en høflig Maade lade ham forstaa, at man ikke kan indgaa paa dem, og det saa meget desto mindre, som det jo ikke er os, men ham, der skeer en Tjeneste ved dette Bytte, og han har ikke nogen Grund til at bilde sig ind, at han behandler sine Bønder mildere (gelinder verfähret) end vi vore

Gunde Møller.

* Samme Brev.

Gunde Müller har ikke anmodet om, at han og tillige hans Børn maa faa Møllen i Fæste; men han har kun bedt om, at hvis han mulig skulde avle Sønner med Enken, disse da ikke maatte blive regnede for Stavnsbundne (unter die Leibeigenen gerechnet). Hvis han ikke faar Møllen i Fæste, vil han heller ikke ægte Enken; thi han tjener endnu som Tjener hos Hr. Geheimekonferentsraad von Holck, hvem han har tjent i 16 Aar, og efter hvad jeg hører, skal han nok have samlet sig et Par Hundrede Rigsdaler, hvormed han har tænkt sig at sætte Møllen i Stand. Enken er derimod at beklage; thi hun har ikke Midler til at kunne reparere Møllen, og skeer det ikke, maa hun maaske gaa derfra som Tiggerkvinde med sine to umyndige Børn

¹⁾ Til Villestrup.

Peder Thøgersen Lassen ønsker sine Sønner indskrevne som Søkadetter.

* Samme Brev.

Den Søn af Hr. Peder Thøger Lassen paa Høstemark og Egense Kloster, som han ønsker at faa indskreven iblandt Søkadetterne, hedder Chasten Wirckmesler Lassen og bliver til Jul 10 Aar gammel. Han har endnu en Søn, der hedder Thøger Lassen og gaar i sit 11te Aar, for hvem han ønsker den samme Lykke. Han maa derfor holde en Informator, som kan lære dem de Videnskaber, der kræves af en god Søofficer, og det koster ham jo paa den Maade en Del Udgifter. Da det for Tiden falder saa vanskeligt at faa nogen anbragt i denne Etat, saa tør han vel ikke gøre sig nogen Forhaabning for den sidstnævntes Vedkommende. Ellers vilde D. Exc. derved gøre Dem en talrig Familie forbunden, opfylde deres Ønsker og gøre dem meget lykkelige

Grabhorn indbydes til Barselgilde.

Skovfoged Ahrns paa Tulsted til Grabhorn, 8. Marts 1770.

Hochgeerte Hr. Verwalter.

Ich und meine Frau grüsen vielmahl, und wier hoffen, das der Hr. Verwaller so gutt ist und hält, was Sie gelobt haben, nemlig das Sie wollen so gut sein und thun uns die Erre und stehn Gefarther zu den kleinnen Son, wier haben, und ein Grus an ihren Hr. Bruder¹⁾, und wier hoffen, das Er auch so gutt ist und hält, was er gelobt hatt, das er will so gutt sein und offer 1 Rd. zu den Prister und $\frac{1}{2}$ Rd. zu den Kürster, und so sein sie so gutt und kommen auf Sontag morgen zu Bründum Pristerhoff Klocken 11, als ist d. 11. Mertz, und nach den Kirke diens das sie wollen so so gutt sein und kommen hier zu Tulsted und Essen ein leffelfoll Grütze. Der Hr. Verwalter sagt mahl zu mir um ein Reeh, das Sie haben

¹⁾ Grabhorns Broder Herman maa have været Skriver paa Kontoret eller have beklædt en anden Stilling paa Lindenborg.

wolten zu oller Cristian¹⁾, und nun habe ich einen gutten Reehbuck, und wen Olle Cristian den haben soll, so ist der Hr. Verwalter so gutt und lass mir wissen; den ich komme zu Ahlborg auf Sonnaben, so könt ich den mit nehmen

Gunde Møller igen.

Amtsforv. Christensen i Aalborg til Grabhorn, 14. Marts 1770.

. . . . især har ieg at tacke paa Gunde Møllers Veigne, at De efter Muelighed vil stræbe at conservere ham og Enken ved Baroniets Mølle i Svenstrup, hvorpaa de bægge har forsickret sig, som hand har erklæret at indgaae de forelagde Conditioner til Indfæstning og aarlig Afgift som forrige Fæstere. H. Exc. Hr. Geheime-Conference Raaden har, af Kierlighed for denne sin Tienner, skreven H. Exc. Hr. Geheime Raad, Baron von Schimmelmann forrige Post i denne Sag og venter der paa et behagelig Svar, ligesom hand beder, at M. Hr. Forvalter vil fremdelis have den Godhed at understøtte samme til et godt Udfald, da Enken med sine smaa Børn saaledes bliver conserveret

En forurettet Kromand.

Kromand Niels Tomsen i Sejlstrup til Grabhorn, 6. April 1770.

Velædle, Høystbydende Hr. Forvalter.

Herved tager ieg underskrefne mig allerydmygst dend Frihed for Hr. Forvalter klagendes at andrage, at siden ieg haver haft Schiørping Kroer udi Forpagtning og deraf svaret de Kongelige allernaadigste paabudne Udgifter i tvende Aar og ey haver haft det allermindste Nytte eller Gavn deraf, saa er det dette, ieg for Hr. Forvalter andrager, at udi bemelte Schiørping er i dend Tiid holdet, og endnu holdes, ulovlig Kroerhold baade med Brendeviin, Øll, Miød og Tobach, saa at Fræer Bye, som sorterer under Sejlstrup Kroer, i bemelte Schiørping kand faae og kiøber

¹⁾ Den Mand, som Ahrns nævner saa familiært, er vistnok den aalborgske Storkøbmand Oluf Christian Holt, hvem Lindenberg handlede med.

der baade deris Brendeviin, Øll, Miød og Tobak, saa Næringen gaar fra mig og er mig til stor Skade og Fornærmelse, siden ieg deraf svarer alle Kongl. Paabud og Udgifter. Velædle Hr. Forvalter, min ydmyge Begiering er derfor til Ham, Hand vil beviise dend store Godhed imod mig fattige Mand, som er nu gammel, skrøbelig og slet af Helbred og haver satt ved min Gaard i 42 Aar og deraf svaret baade til Hans Kongl. Majestæt saa vel som til mit høye Herskab alle Paabud og Paalæg, at see mig hiulpen til Rætte, og at ieg maa nyde nogen Slags Vederlag og Opreisning for slig Omgang og Nærings Fornærmelse

Grabhorn vil tvinge en Bondekarl til en Ødegaard.

Amtsforvalter Christensen til Grabhorn, 18. Novbr. 1870.

Efter at ieg Dags Midag havde den Ære at tale for min Ladefogets¹⁾ Broder Søren Nielsen, som De vil tvinge til en øde Gaard i Brøndum, den ringeste paa hele Baroniet, kommer endnu i Aften bem^{te} min Ladefoget, som ieg, formedelst hans troe og fornuftige Forhold, er meget forbunden, og indstændig begierer, det ieg fremdelis vil nedlægge min Intercession for hands Broder, det hand maa vorde forskaanet for denne Gaard, hvorved ald hands Verdsens Velfærd og Lyst til at stræbe siunes at være ude. Ieg siunes, det er Synd og imod Samvittighed saa hart at tvinge en brav Karl, der ved anden Leilighed kand være Godset til lige god Tienniste; ieg tør icke nægte min Intercession for ham, som ieg beder maa icke tages i nogen Maade fortrydelig, og overlader til M. Hr. Forvalter, hvad De vil giøre; ieg er viss paa, at H. Exc. Hr. Geheime-Raaden accorderede min Forbøn.

Buchwald forskriver Grøftelegravere.

* Buchwald til Grabhorn, den 20. November 1770.

Min kæreste Ven!

Nu Godaften! Hvordan befinder De Dem? Hvis De har tænkt saa ofte paa mig, som jeg paa Dem,

¹⁾ Christensen ejede Klarupgaard, som han havde købt 1757.

saa er der sikkert ikke gaaet mange Dage, hvor vi har glemt hinanden. Hvorledes gaar det med Helbredet; De saa slet ikke ud til at befinde Dem vel, da jeg forlod Dem. Tusind Tak, kære Mand, for Havren, som De saa venligt (so fein schön) har sendt over til mig. De har der gjort mig en stor Tjeneste, og De skal, saasnart jeg faar aflærsket, faa det tilbage igen . . .

Min kæreste lille Graphorn (Graphörnchen), endnu en Kommission: Vær dog saa venlig og forskriv mig til Foraaret fra Holsteen 2 dygtige Arbejdskaarle, som jeg kunde bruge til Grøfteoprensning. Foruden dem tænker jeg paa tillige at holde 5 à 6 danske Folk, og jeg haaber saa, at de i den kommende Sommer skulde kunne udføre et rigtigt Stykke Arbejde. De kan gøre Rejsen billigst, naar de gaar med Skib fra Lübeck over Kbh. til Aalborg, og Akkorden om Daglønnen maa man vel ogsaa slutte i Forvejen. Om Modellen til min Mølle er her, har jeg endnu ikke haft Tid til at spørge efter Jeg boer ved Stranden hos Knud Lyne¹⁾

København, den 20. November 1770.

Buchwald advarer Grabhorn.

* Buchwald til Grabhorn, 25. December 1770.

Min kæreste Graphorn!

Deres Brev har jeg modtaget, og det er mig meget kært, at De lever vel. Geheimeraad Schimmelmann seer jeg meget ofte, og af sandt, oprigtigt Ven-skab raader jeg Dem til at være paa Deres Post (auf Ihrer Huth zu seyn). Han troer, at De er alt for meget i Aalborg, og ellers rejser omkring vidt og bredt, og at De ikke skriver akkurat nok til ham etc. Det var allerede 14 Dage siden, at De havde skrevet til ham, at Kvægpesten var²⁾; derpaa havde han svaret samme Postdag, og endnu havde han ikke

¹⁾ Rahbeks Grandonkel, den bekendte københavnske Stor-købmand.

²⁾ Ordet afrevet.

faaet nogen Efterretning fra Dem om denne vigtige Sag, hvorover han var meget inquiet¹⁾

. . . De maa ikke lade Dem mærke med overfor Schimmelmann, at jeg har averteret Dem. Jeg forbliver Deres oprigtige Ven
v. Buchwald.

Grabhorns Broder advarer ham.

* J. H. Grabhorn i København til J. A. Grabhorn paa Lindencborg, 5. Januar 1771.

Min kæreste Broder!

Ak! i hvilke Omstændigheder, i hvilke ulykkelige Omstændigheder er Du kommen, og det altsammen ved Din egen Skyld! Jeg hverken kan eller vil gøre Dig Bebrejdelser; men jeg bæver, naar jeg tænker paa Din Skæbne. Min Gud, hvorledes har Du kunnet være saa forblindet, og har kunnet leve et saa udsvævende Liv! Hr. Geheimeraadnen veed kun altfor god Besked med, at Du mange Gange har været 14 Dage hjemmefra, at Du har ladet Vasketøj og al Ting sende efter Dig. Men hvad der er det værste er, at Du ikke har skrevet udførligt til ham. Nu er det kun altfor vist, at Mons. Niss²⁾ skal i Dit Sted, efter hvad jeg har hørt af Stiene³⁾, og noget lignende siger Cont[orist] Witthorn, og maaske har Herren allerede underrettet Dig selv derom. Ak, Gud! gid dette dog ikke var sandt! Jeg har ikke en rolig Time. Hvis Herren endnu ikke har skrevet til Dig, o, saa kom ham dog i Forkøbet med Bøn og Undskyldning og lov ham Bedring for Fremtiden, og et ordentligere Liv. Du kan ikke gøre et Skridt, som Herren ikke veed Besked om, og han veed godt, at Du ofte holder store Selskaber hos Dig, og han har ligefrem udtalt ved Bordet, at han ikke kunde andet end give Dig Afsked, og har sagt: hvor man dog kan tage fejl og betro en uværdig saa meget! . . . Du kan ogsaa nok tænke, at Bock ikke har talt godt om Dig. Dine Extrakter er ikke komne regelmæssigt maanedsvis. Ak Gud, ak Gud, hvordan kan Du dog være saa

¹⁾ Urolig. ²⁾ En Kontorist (Niss Andkier).

³⁾ Formodentlig en Tjenestepige.

uordentlig! Om Kvægpesten skulde Du have givet bedre Underretning. Du har ladet 2 Bønderkarle kaste i Hullet (2 Bauer-Kerls ins Loch werfen lassen), som skulde have Gaarde i Fæste, og dette uden at Din Herre vidste noget derom. Ak, min kære Broder, jeg troer ganske vist ikke, at Du har ført saadant et Liv, som man her fortæller; men Herren troer det altsammen, og Grunden dertil er, at Du ikke skriver ordentlig til ham. Jeg beder Dig, hvis Herren endnu ikke har skrevet til Dig, saa tilstaa hellere Din Forseelse og bed og bønfaald ham og forsikker, at Du virkelig vil leve anderledes. Ak Gud, ellers kommer det jo til at se elendigt ud baade for Dig og for Herman; jeg forstaaer ikke, hvordan det er muligt, at Du har kunnet være saa uordentlig. En Soldat fra Lin[denborg] har man spurgt om, hvordan Forvalteren levede, og han svarede: »Han lever i een Svir; han har mange Gange Selskab hos sig med 20 Personer«. Herover har Herren været meget misfornøjet og har udtalt: »Saa meget giver jeg ikke min Forvalter i Løn, at han kan leve saadan!« Det er heller ikke Herren ubekendt, at Du spiller saa højt Kort, at Hr. Oberst von Arenstorff (von Ahrendoff)¹⁾ ikke har villet spille med Dig

Fornemt Fadderskab.

Provst Rosenkilde i Brøndum til Grabhorn, 4. Febr. 1771.

Paa min underdanige Andsøgning til Hr. Ober-Skatmester og Geheyme-Raad Schimmelmänn har det behaget Høystbemelte Hr. Geheyme-Raaden naadigst at bære mig med Svar, hvori Hand, efter min underdanige Begjæring, forsikrer mig om at være Vidne og Fadder ved min liden Søns Daabes Confirmation, og tillige deri mælder, at Hand med sidste Dages Post har tillagt M. Hr. Forvalter Ordre ved benævnte hellige Act i Hands Stæd at præsentes

¹⁾ Oberst Andreas von Arenstorff til Visborggaard var død 1764; hans Søn Friderich von Arenstorff, som her vel maa være ment, var paa det her omhandlede Tidspunkt Kaptajn.

tere Høybemelte Hr. Geheyme-Raadens høye Person. Til hvilken Ende jeg hermed venligst beder og venter, De endog paa Deris Herres Vegne førstkommende Onsdag beærer os med Deris angenemme Nærværelse, og saaledes den Dag præsenterer en dobbelt Person. Hvornæst jeg under venligst Hilsen fra min Kone med ald Estime henlever

Stillingen bliver kritisk.

* J. H. Grabhorn til J. A. Grabhorn, 1. Maj 1771.

Min kæreste Broder!

Nu er Mons. Niss og Hr. Eckermann¹⁾ færdige til i Morgen eller Overmorgen at afgaa herfra over Kalundborg (Cablenburg) til Lindenberg, hvilken Vej ogsaa Herren sammen med de andre om kort Tid vil tage. Jeg havde i Forgaars en temmelig fortrolig Samtale med Mons. N[iss], som virkelig tvivlede meget om, at Du vilde blive i Pladsen, fordi Du var saa efterladende og kom med saa mange Løgne. Allerede for mere end 6 Uger siden har Du meldt Herren, at Du havde Dit Regnskab for forrige Aar færdigt, og at det skulde komme med næste Post; men endnu den Dag i Dag er der intet indløbet, og det er dog for galt! Herren troer derfor, at Dit Regnskab er saa broget, at det gaaer over alle Grænser Ak, min Broder, sig mig dog, hvordan det forholder sig. Du har sandelig ikke passet saadan paa, som en Forvalter bør . . . For Guds Skyld, skulde Du mangle Penge, o, saa se dog, om Buchwald ikke vilde assistere Dig. Skulde Du være for meget skyldig paa Amtstuen, saa seer jeg slet ingen Redning for Dig.

Lægen de Lafont.

de Lafont²⁾ til Grabhorn, 27. Juni 1771.

. . . Min Begiæring til Kiære Ven er da denne, at De vilde være af den Artighed at erindre Geheime-Raaden om min Salarium for den Tiid, ieg var paa

¹⁾ En Landmaaler, som skulde opmaale Lindenberg Gods.

²⁾ Dr. med. J. A. de Lafont var 1770 bleven udnævnt til Stads- og Landfysikus i Aalborg.

Lindenberg i Vinter. De veed selv, at jeg opholdte mig der i 14 Dage i den ubehageligste Tiid af Aaret, og ingen veed bedre end De, hvilken Vei ieg hafde at kiøre, hver Gang ieg skulde see Patienterne. Kiære Ven erindrer vel, at De lovede mig at vilde see den Sag afgjort; men da det nu er saa længe siden, har ieg ikke, uden ieg maatte anmode Dem derom . . .

Den anden Begiæring til Velædle Ven er, [om] De vilde proponere, H. Exc. vilde [accordere] mig noget vist aarlig for at have Omsorg for Baroniets Syge; thi ved saadant en Accordt kunde der spares for Geheime-Raaden, Folkene paa Godset kunde blive hiulpne derved, og Ieg vilde have noget vist at holde mig til. Om Geheime-Raaden vilde lade sig beqvæmme til at indgaae saadant en Accordt, vilde Ieg aldeeles lade det beroe paa hans egen Generositæt, med hvilken ieg mere end hellere vil være fornøyet i Henseende til Summen, som han vilde være naadig nok at unde mig for min Umage . . .

Efter Grabhorns Fjernelse blev den ovenfor nævnte Kontorist, Monsieur Niss, Forvalter, eller som det herefter kaldtes: Inspektør paa Lindenberg. Hans fulde Navn var *Niss Andkier*. Paa Lindenberg fik han en Virksomhed, der kom til at strække sig over ikke mindre end 41 Aar, — opfyldte af det mest trofaste og uegennyttige Arbejde paa de ædle og skønne Opgaver, som Tiden frembød og hans Herskab paa lagde ham. Han indtager en fremragende Plads imellem denne Tidsalders humane og dygtige Godsstyrere; hvad Torkil Baden i Grev Bernstorffs Tjeneste var for Bernstorff Gods, det var Niss Andkier i Ernst Schimmelmanss Tjeneste for Grevskabet Lindenberg. Jeg har andetsteds, i min Bog om de Schimmelmansske Skoler, givet en Skildring af denne udmærkede Mand og kan derfor, under Henvi- sning dertil samt til det Billede, han selv tegner af sin

Personlighed i de nedenfor meddelte Breve, her nøjes med følgende Data: Niss Andkier var født i Vandrup i Maj 1741 som Søn af en Skoleholder. Hans Liv, inden han kom paa Baron H. C. Schimmelmanns Kontor, foreligger ikke oplyst; men han maa i Ungdommen have tilegnet sig haade praktisk Dygtighed og en god human Dannelse. Aaret efter, at han var kommen til Lindenberg, ægtede han Else Katrine Ramløse, som døde 8 Aar senere (1780), efterladende sig 4 Børn. Andkiers anden Hustru Ida Berlin, hvem han ægtede 1789, tilhørte en bekendt aalborgsk Patricierfamilie. Hun overlevede ham sammen med deres eneste Barn, Datteren Talke Margrethe. 1812 trak Andkier, som kort i Forvejen var bleven udnævnt til Justitsraad, sig tilbage fra sin Stilling og levede sine sidste Aar i Aalborg af den Pension, Grev Schimmelmann ydede ham. Højt agtet af alle døde han, 84 Aar gammel, den 8. Juli 1825.

Misvækstaar.

* Andkier til Baronen, 25. November 1771.

. . . I dette Øjeblik var den bedste og fornuftigste Bonde i Brøndum hos mig, nemlig Thomas Nørgaard, som D. Exc. ved Deres Nærværelse her særlig lagde Mærke til, og han tilsvor mig højt og dyrt, at naar han skal levere det allernaadigst befalede Skatte- og Forraadskorn, beholder han ikke 2 Skp. Rug tilbage til Brød i hele Aaret; og saaledes gaar det de fleste paa Baroniet. Saasnart de har indhøstet, maa de straks tærse det af til resterende kongelige Skatter, Tyendeløn o. s. v., saa at der, naar dette er klareret, kun er lidt tilovers . . . Elendigheden begynder at blive saa stor her i Jylland, at det ved alle Sammenkomster giver det fornemste Stof til Diskusser. Man profeterer almindelig om en stor Hungersnød til Vinteren. Unge friske Folk gaar flokkevis og tigger af Mangel paa Plads og tilbyder at ville tjene

for den blotte Kost. Kunde man dog blot finde et Middel til at sætte saa mange Hænder i Arbejde, saa vilde det formindske Elendigheden meget. Man skulde næppe tænke sig, at der paa Baroniet den ene Dag med den anden er flere Betlere end Givere, og dog troer jeg, at man med Sandhed kunde paastaa det.

Den vanvittige Pige i Rise.

* Samme Brev.

Med den taabelige Pige (das doller Mädchen) i Riis, som efter D. Exc.' Befaling skulde overgives til hendes Slægtninge imod et passende Vederlag, har vi stort Besvær. Den paagældende Mand i Riis kan man, hverken med det gode eller med det onde, bevæge til at tage sig af hende, selv om man ogsaa vil betale ham 4 Mark dansk om Ugen. Hun er, saasnart hun seer den mindste Lejlighed til at undvige, strax i Aalborg, hvor vi nu har maattet lade hende afhente 2 til 3 Gange. Nu for Tiden har hun igen siddet en 8 Dages Tid her i Kælderen; thi intet Menneske kan have hende i sin Stue paa Grund af Lus. Jeg har talt med Provst Mørch¹⁾ og mange andre, og de veed ikke andet Raad end at probere, om hun ikke imod Betaling skulde kunne lade sig anbringe i Viborg Daareanstalt (Wiburger Dollhaus). Det væsentligste af Betalingen kunde man vel skaffe til Veje ved en Repartition paa Blendstrup, Gerding og Brøndum med Annexsogne, hvorom vi underdandigst beder om D. Exc.' nærmere Resolution, forat der jo før jo hellere kunde blive gjort Anstalt, og hun ikke her skulde fryse ihjel. Thi paa hele Baroniet er der ingen, der vil tage sig af hende, saadan at man kan være fri for Klage fra Aalborg, og tvinge nogen til det kan man vel ikke . . .

Menneskehandel.

* Andkier til Baronen, 2. Februar 1778.

. . . Angaaende Anmodningen fra Hr. Justitsraad Christensen i Aalborg, saa er det ganske vist rigtigt

¹⁾ Provst Otto Himmelstrup Mørch til Gerding og Blendstrup 1765—75.

nok, at den omtalte Murersvend er bleven opfødt paa Klarupgaard og bleven sat i Lære i Aalborg af Hr. Justitsraaden, hvorfor denne bestandig hævder sin Ret til ham. Da jeg imidlertid har skaffet mig Oplysning om, at denne Karl er barnefødt i Gunderup og der har naaet den til Stavnsbaand (Leibeigenschaft) krævede Alder (skønt ganske vist før denne Landsby kom til Lindenberg), saa har jeg stadig protesteret derimod, og saaledes har Sagen staaet hen som uafgjort. Jeg drister mig forøvrigt ikke til at sige andet herom end følgende: 1. Den omtalte Murersvend troer jeg bestemt hører til Lindenberg. 2. Men skulde dette dog være Tvivl underkastet, saa kan Murersvenden ikke paa nogen Maade sammenlignes med Møllerkarlen Søren Sørensen; thi omendskønt den førstnævnte er anseeligere og yngre og ogsaa til Tider en god Arbejder, saa er han dog samtidig meget udsvævende (liederlich) og drikker alt det op, som han tjener, medens derimod Møllersvenden, som er et ordentligt Menneske, samler sig en køn Skilling. Saaledes er Sagens sande Forhold. Vilde nu D. Exc. af Velvillie (als ein Douceur) tage imod Justitsraadens Forslag, saa kunde jeg vel have Aarsag til at ønske dette, fordi man tidt maa sørge for at staa sig godt med denne Herre. Men hvis dette ikke skeer, og D. Exc. dog ikke helt vil afvise ham, saa kunde man jo svare ham: at naar Hr. Justitsraaden paa Forhaand vilde helt renoncere paa den absolut Baroniet tilhørende Murersvend Christen Laursen og tillige vilde give Lindenberg en anden dygtig Bondekarl, saa vilde D. Exc. overlade ham Søren Sørensen til hans Mølle for bestandig. Til Bondearbejde duer Møllerkarlen ikke, Møllebyggeri har han heller ikke nogensinde lært. Jeg skal endnu herom bemærke, at ogsaa Hr. Kammerherre von Buchwald forrige Sommer har forlangt af mig, at jeg skulde udvirke hos D. Exc., at den samme Møllerkarl blev overladt ham i Bytte mod en anden Bondekarl . . .

En Pige druknet i Lindenberg Aa.

* Andkier til Baronen, 13. Juli 1778.

. . . . Forrige Fredag havde vi den ubehagelige Tildragelse (den unangenehmen Passage), at der i Lindenberg Aa, ikke langt fra Broen, blev fundet en Pige druknet. Ved det strax foretagne Ligsyn og Forhør viste det sig, at Pigen havde tjent i Fjellerad, hvorfra hun for 8 Dage siden var bortgaaet om Aftenen silde, og da hun Dagen i Forvejen havde haft en Trætte med sin Husbond saavel som med Karlen, saa formoder man temmelig bestemt, at hun af Ondskab (Bosheit) er gaaet hen og har druknet sig. Hun har af alle været kendt som overordentlig opsætsig (stutzig) og egensindig og er flere Gange løbet af sin Tjeneste. Hun skal heller ikke have været rigtig i Hovedet. Efter Loven tilhører hendes Smule Efterladenskab Godsets Herskab, hvis da ikke D. Exc. vil overlade det til hendes meget fattige, her efterladte Arvinger . . .

Kort efter at være bleven ophøjet i Lehns greve-standen døde Skatmester H. C. von Schimmelmänn i sin kraftigste Alder, 1782. Arving til Grevskabet var den ældste Søn Grev *Ernst Heinrich von Schimmelmänn*, som besad det i den lange Aarrække indtil sin Død, den 9. Februar 1831. Ogsaa af denne sjældne og elskelige Personlighed har jeg givet en Skildring i min Bog *De Schimmelmänniske Skoler*, til hvilken jeg her henviser. En udførlig Biografi af ham, den bedste, der endnu foreligger, har Dr. Louis Bobé skrevet i Indledningen til 5. Bind af *Efterladte Papirer* fra den Reventlowske Familiekrede.

Som sin Fader blev Ernst Schimmelmänn bundet til København af sine høje og vigtige Embedsstillinger. Hans Bolig var det Schimmelmänniske Palæ og om Sommeren det skønne Seelust (nu Sølyst); kun faa og korte Besøg aflagde han paa sit

Grevskab. Naar hans uhyre Formue efterhaanden smuldrede hen, saa at han døde som insolvent, var det ikke særlig Lindenberg, som slugte hans Kapitaler. Vel var han her som overalt i højeste Grad opofrende; men han havde paa Grevskabet en klog, tro og paapassende Tjener, og her saa han dog efterhaanden Frugt og Udbytte af sine Velgerninger. Svære blev ganske vist Grevens sidste Aar, da Penge- og Landbrugskrisen truede med at ødelægge alle Virkninger af hans og Andkiers Reformarbejde; men Krisen overvandt, og Nutiden bør forstaa, hvor megen Grund der er til at takke disse Mænd og vel-signe deres Minde.

Skatmesterens Død.

Andkier til Gondolatzsch¹⁾, 25. Februar 1782.

Ulykkelige Post! som medbragte den ubehageligste Efterretning om Statens Pillers Fald og Tusindes Forsørgerers Affordring fra dette Jordiske! Himmel! Hvad kunde være smerteligere Nyt? Og til hvilken Tiid meere giennemtrængende end nu, da dette var meest uventende. Forvirret stirrer den eene paa den anden, og hver venter hvad han ikke kan give. Hvad jeg maae føle ved at see need til mine 4re smaae moderløse Yndlinger, som med mig savner en fælles Opholdere, har Deres Velbyrdighed forestillet sig, da De afgav denne traurige Efterretning. — Dersom ikke den høyst-salige levede endnu i den ædelmodigste Afkom, skulle jeg være aldeles utrøstelig, endskiøndt jeg temmelig er øvet i Lidelser. Den højeste Forsynets Bestyrere trøste det høygrevelige Huus, Deres Velbyrdighed og hver, som føler og lider med dette Tab! — Jeg gjør mig og det faste Haab, at D. V.^s Menneske-Kierlighed considererer ved denne Omskiftelse mine tunge Kaar, at mine mange Aars

¹⁾ Justitsraad Johann Gottlob Gondolatzsch, ogsaa kaldet Löser, var Skatmesterens højlbetroede Fuldmægtig.

Tieneste i denne høye Familie ey skulle endes med Suk og Sorg.

Den samme Troeskab og Nidkierhed, hvormed det lykkedes mig at conservere den høy-saliges Naade, skal stedse brænde i mit Bryst og, som jeg haaber, gjøre mig ey aldeeles uværdig til Familiens vedvarende Yndest, hvortil D. V.' Biedrag vil være giældende fremfor manges. Jeg skal og bede, D. V. ville sørge for i denne Forvirring, at paa mine underdanne Forestillinger maatte saasnart muel. resolveres, i sær hvad Sildfiskeriet angaaer, hvortil Penge snart vil behøves og de fornødne Dispositioner treffes, i sær da jeg endnu ey har nogen udførlig Anviisning paa, hvor jeg i denne Begivenhed skal henvende mig. — I denne Henseende beder jeg, at mine sidste indtrofne Breve saavel til vores høy-salige Herre som til D. V. maatte efterlæses og være i gunstig Erindring. Og da jeg ey tvivler, at Correspondencen om Grevskabets Affaires joe i Fremtiden bør rettes til H. H. Exc. Hr. Geheime-Raad og Cammerherre, Grev Ernst Henrich Schimmelmänn, saa slutter jeg i Dag dette traurige Brev med den oprigtigste Forsikring, at jeg med ald Respect stedse er o. s. v.

Soldalertjeneste som Straf.

Andkier til Greven, 2. Maj 1782.

. . . Hr. Major Hirschnach plager mig uophørlig for at udvirke hos D. H. E., at en Karl her fra Godset maatte overlades ham i 6 Aar at tiene som Rytter ved hans Escadron. Jeg har ikke kundet give ham det mindste Haab. Imidlertid, da Grevskabet har 2de Rytter-Hæste ved hans Escadron, og han desuden som Stutterie-Commissair har Leylighed til at gjøre Ondt og Got, tør jeg ikke vel nægte at forestille D. Exc. hans Andragende. Skulle D. H. E. kunde resolve dertil, fandtes vel et Par, som til Exempel for andre kunde fortiene en saadan Refselse. Den ene er en Ung-Karl ved Navn Jens Madsen, som besvangrede den for Barnefødsel i Dølgemaal i denne Vinter ved Høyeste-Ret dømte Inger Willads-Daatter.

Hans Utroeskab imod hende og større Godhed for en anden, samme Tiid af ham besvangret Quinde bragte hende allene til denne fortvivlede Beslutning. Han er desuden liderlig¹⁾ og som Bødker undværlig til Bondens Tjeneste. — Den anden er en Mand ved Navn Jens Krag, som ved sin lumske Liderlighed i faae Aar har gandske ruineret en Gaard. Han har Kone med 3de smaae Børn, som han ikke understøtter med en Skilling, men lader alting gaae igiennem Halsen. Denne har D. Exc. høysalige Hr. Fader paa min underdanige Forestilling resolveret at maatte paa nogle Aar overlades til et gevorben Regiment, hvorfra et frugtesløs Vente paa hans Forbedring og deraf følgende Understøttelse for Kone og Børn hidindtil alligevel har frietaget ham, og nu begynder Alderen at blive hans Borgen i saa Fald. D. Exc.' naadigste Resolution forventes underdanigst . . .

Betegnende for Ernst Schimmelmans ejegode Sind er det, at denne Indstilling ikke blev taget til Følge.

Der trænges til en Kirurg.

R. — Andkier til Greven, 13. Maj 1782.

Under 5. Febr. indeværende Aar har D. H. Exc.' Sal. Hr. Fader lovet at sende en erfaren Chirurgus her til Grevskabet. Anledningen til denne Beslutning var i sær mine til forskiellige Tider afgivne uagenemme Rapports om den Ulykke, en vis Art af venerisk Sygdomme i endeel Aar har anrettet her paa Godset saavel som andenstæds i Jylland²⁾, hvilken ved ald min Bemøelse ikke har været at standse, fornemmelig fordi Patienterne, enten af Uvidenhed eller Bluefærdighed, dølger Sygdommen, indtil den har taget Overhaand, og imidlertiid besmitter andre. Sagen er af Vigtighed. Allerede endeel Familier have derover ruineret sig, og flere have for deres Levetiid mistet deres Helbred. Jeg har derfor stedse tænkt, at det ey ville være en unyttig Udgift at holde paa saa stort et Gods en brav Feldskeer. Men hvis D.

¹⁾ Her nærmest i Betydningen: uordentlig.

²⁾ Se herom Edv. Ehlers: Folkesyfilis i Danm., Kbh. 1919.

Exc. ey skulle finde for got at holde Een for bestandig, ønskede jeg dog for D. Exc.' Interesse og tillige af Menneske-Kierlighed, at denne Hielp joe før, joe hellere maatte foranstaltes og saa længe fortsættes, indtil ingen meere Spoer fandtes af denne fatale Sygdom, der nu næsten synes at blive ligesaa almindelig som jydsk Fnat, men af langt skadeligere Virkning.

En Karl med Friheds-Pas.

R. — Andkier til Greven, s. D.

. . . . Fæste-Bonden Michel Mortensen i Fræer Sogn og Bye er ved Døden afgaaet og efterlader en gammel Enke, som imod at nyde Ophold ved Gaarden heldst ønsker at overdrage den til hendes afdøde Mands Broder, en ung Karl ved Navn Hans Mortensen. Gaarden, som i Grevskabets Jordebog er anført under Nr. V, kan vel regnes iblant de beste der i Byen, saa at en anden Fæstere vel havde givet i Indfæstning imellem 30 og 40 Rdl. Men da denne Hans Mortensen er en frie Karl, som nylig har betalt Frue von Deden paa Randrup 50 Rdl. for sin Friheds-Pas, efter at han i 12 Aar havde tient som Land-Soldat, saa indstilles underdanigst, om Gaarden ikke maatte overlades ham uden Indfæstning, i Betragtning af hans dyrekøbte Friheds Tab, imod at skaffe Enken Underholdning hendes Leveliid, svare Skatter og Landgilde efter Jorde-Bogen og Hoverie til Tuustrup lige ved¹⁾ hans Naboer . . .

Strænge Tider.

Andkier til Greven, 2 Juni 1782.

Underdanigst Pro Memoria!

Herunder følger den forrige Postdag underdanigst belovede Specification over det i Foraaret til Bønderne udleverede Sæde-Korn, hvilken jeg underdanigst beder, enten med naadigst Approbation eller nærmere Resolution forsynet, mig til Bielag ved mit afleggende Regnskab maatte tilbagesendes.

Følgende Forandring med Gaardfæste har jeg

¹⁾ 3: med.

maattet foretage uden i Forvejen at kunde indhente D. H. Exc.' naadigste Resolution:

1. Gaarden Bredal i Siem Sogn fik vel i Aaret 1779 en nye og god Beboere, skøndt af ringe Formue; men da denne, navnlig Jens Poulsen, tillige med Hustrue have været i lang Tiid elendige af den forhen indberettede, her grasserende veneriske Syge, især sidste, som har, foruden deres egen Helbreds Tab, haft den ulykkelige Følge, at ingen ville tiene dem, saa saae jeg mig i den Nødvendighed, da Foraars Arbeydet ret angik, at overdrage Gaarden til en Huusmand med voxne Børn, ved Navn Mads Jørgensen af Siem, som har imodtaget den uden anden Hielp end de i Specificationen anførte 2 Tønder Sæde-Haure.

2. Niels Back ved Gaarden No. VI i Haals har havt det Vanhæld i Foraaret at miste 1 Bæst, 3de Kiør, 1 Sviin og 10 a 12 Stk. Faar, deels af Hunger og deels af andre, skiulte Aarsager; dette har saaledes krænket ham, at han derover har faaet et Anfald (Epilepsie), hvoraf han 5 Gange paa en 8te Dages Tiid har været hiensøgt, og derfor, som den, der ey kan vide sig sikker noget Øyeblik, har fundet sig nødsaget at frasige sig Gaarden. Jeg har derfor maattet giøre ufortøvet Anstalt og formaaede en Land-Soldat, navnlig Jens Jensen, til i hans Stæd at imodtage Gaarden paa følgende Conditioner:

a) At han befries for at tilbage levere den her fra Gaarden erholdte Forstrækning af Sæde-Korn, som i Specificationen er anført med 6 Tdr. 3 Skp. Byg og 3 Tdr. 4 Skp. Haure.

b) At ham skienkes til Tære-Korn Sommeren over 5 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg.

c) At for at afhielpe den Mangel, som findes paa Huus-Bygning, ligeledes skienkes ham Tømmer til 2 Gulv Lade, eller 4re Fag, tilligemed fornøden Vænder og Riishug af Skoven samt Tække-Lyng af Fræer Heede.

d) Til Hielp til Staldens Reparation 2 Stk. 12-Allere¹⁾.

¹⁾ 12 Alens Bjælker.

e) En god Koe, der efter disse Tidens Priser vil koste c^{ca} 10 Rdl.

3. Jens Jensen i Brøndum, som er yderlig fattig, men derhos tilligemed Konen meget stræbsom, har jeg troet meest overensstæmmende med D. Exc.' Interesse burde hielpes med det samme, en nye Fæster nødvendig maatte have, saaledes:

a) Da han i denne Vinter, deels af Hunger og deels af Steen-Krop¹⁾, har mistet 6 Bæster og nu ikkuns har 4 maadelige Bæster tilbage, kan han umuelig hielpes paa Fode uden at skienkes 2de gode Bæster.

b) Af Fæes-Høvder har han mistet 2de Kiør og 1 ung Nød. Maatte derfor naadigst skienkes en god Koe.

c) Derhos befries for at giengielde de for ham i hoslagte Specification anførte 5 Tdr. Byg og 3 Tdr. 4 Skp. Haure — og

d) Endnu skienkes 2 Tønder Rug til Hielp til Sommer-Føden, samt

e) Til et needfalden Huuses Istandsættelse $\frac{1}{2}$ Tylt 12 Allere.

4. Poul Væver, som har mistet 2de Bæster, 1 Koe og 1 ung Høved og har lidet tilbage og intet at købe for, kunde maaskee nogenleedes hielpes paa Fode med 1 Hæst og 1 Koe, som jeg underdanigst skal bede, maatte ham skienkes.

5. Jørgen Nielsen i Hellum har af Sygdom mistet paa et Aar 7 Bæster og har ikkuns 3de maadelige tilbage. Uden Hielp af et Par Bæster kan han ey blive ved Gaarden, og selv har han intet at købe for.

6. Niels Poulsen i Sællegaarde, af Wildmosegaards Hoverie-Bønder, lader ved mig iligemaade underdanigst bede om Hielp til en Hæst, som han høylig behøver og ey selv kan anskaffe.

Fleere veed jeg ey for nærværende Tiid, som formedelst ulykkelige Tilfælde i Besynderlighed bør hielpes.

¹⁾ Kværke.

For den foran ommelte ulykkelige Niels Bak, som med tomme Hænder har forladt Gaarden og har Kone med 3de smaae Børn at underholde, kan jeg ikke undlade at indlegge min underdanigste Forbøn om en liden Hielp af et Par Tønder Korn eller hvad D. Exc. naadigst maatte behage. Af min egen Fatigdom har jeg for nogle Dage forsørget ham med Underholdning. — Aldrig har jeg sadt nogen Bonde fra Gaard med meere Føeelse, og dog var det mig en uundgaaelig Pligt.

Ved Grevens Resolution af 29. Juni blev alt, hvad Andkier havde foreslaaet og anmodet om, godkendt og bevilget.

Dr. Curtius.

Andkier til Gondolatzsch, September 1782 (uden Datering).

Hr. Curtius, som nu indseer, at han ey kan fuldføre den med endeel elendige Mennesker begyndt Cuur førend imod Oct. Maanedes Udgang og derhos erindrer sig, at hans fra Hospitalet meddeelte Tilladelse udløber med indeværende Maaned, har paalagt mig at forskaffe ham en længere Udsættelse, om han ey midt under Cuuren skal forlade sine Patienter. Da jeg nu ey har nogen Kiendskab til disse hans Foresadte, og H. H. Exc. ey er i Kiøbenhavn, skulle jeg herved ydmygst bede, at D. Velb. villé have den Bevaagenhed hos Hr. Doctor Bang at udvirke denne længere Tilladelse, at ey de hidtil anvendte Bekostninger skulle være spilte. Jeg er i dette Haab o. s. v.

Carl Frederik Curtius, født i Aabenraa den 21. August 1757, var i Aarene 1780—83 Kandidat ved Frederiks Hospital, hvor den omtalte Dr. Frederik Ludvig Bang var Overlæge. Fra 1783 og til sin Død 1817 (27. August) var Curtius fast ansat Læge paa Grevskabet Lindenborg, med Bolig først i Gerding og fra 1793 paa selve Lindenborg (hvor nu Avlsforvalteren boer). Se forøvrigt: Kristian Carøe: Den danske Lægestand, Kirurger 1738—85, Kbh. 1906, S. 13.

Bøndernes Lumskhed.

Andkier til Greven, 27. Maj 1784.

. . . Dette Aar har været særdeles critisk baade for Bonden og mig. Jeg har desværre daglig maattet staae paa Vagt imod Bondens Lumskhed og lært at

kiende mange fra en anden Side end hidtil. Meere end en Gang har jeg opdaget i dette besværlige Aar, at en og anden, for at være ligesaa trængende som Naboen, enten har bortsolgt eller i det mindste bortflyttet deres maadelige Forraad af Korn for en Tid. Og da jeg aldrig kan vænne mig til med Ligegyldighed at see Bedragerier eller en udmærket Naade utaknemmelig misbrugt, har jeg i hvert Øyeblik havt Anledning til Ærgrelse og Sindskrænkelse i høyeste Grad. Jeg ønskede at kunde spare D. H. Exc. disse Begreber om Underhavende, De saa faderlig elsker og understøtter. Ungdommens bedre Opdragelse og rigtigere Anførsel, som D. Exc. har tænkt saa meget over, er det eeneste, som kan love gladere Udsigter med denne Stand, hvormed jeg ønsker meere end nogen Tid tilforn, at der snart kunde skee Begyndelse . . .

Spinderi og Tiggeri.

Andkier til Greven, 7. Marts 1785.

. . . Førend disse Spinderies Anlæg belledede 10 imod 1 her af Godset. Nødvendigheden, som da bragte disse Folk til Brug af Bettelstaven, havde ofte den Virkning, at i samme Tid de søgte Livets Underholdning hos Almuen, tiltryglede de sig paa Herregaardene, hos Præster, Forpagtere etc. nogle faae Dalere til Hielp i deres Skatters og Huus-Penges Afdrag, i den Stæd Talhaspen nu hos en Almue, der alt for bogstavelig holder sig den Regel efterrettelig: *Ey at sørge for den Dag i Morgen*, forsikrer dem den daglig Udkomme uden en alt for stor Flittighed, hvortil den jyske Nation, hvad Huus-Flittighed angaar, findes alt for treven og dorsk, og hvis Omdannelse endnu vil kræve mange Aars Ansporelse. Her af følger denne uimodsigelige Slutning, at D. H. E. og andre, som have gjort sig fortiente ved slige Anlæg, allene arbeyder for Staten, saa længe a) disse Anlæg ey blive almindelige, og b) Betleriet ey paa det alvorligste og ved strenge Foranstaltninger aldeles bliver hævet, saaledes at hver Sogn, eller rettere hver Proprietair, tilholdes at sørge for sine Fattige. Denne

Anmerkning har jeg holdt saa meget meere nyttig at indsees af D. H. E. der har et udvortes Kald og saa stor en indvortes Drift til at arbejde i Land-Industriens Udbredelse¹⁾, som jeg i denne Tid ikke uden Følelse har seet, hvor liden Virkning 2de fra det danske Cancellie Biskopperne til Circulation iblandt Proprietairerne udstædte Breve, Spinde-Skoler betræffende, har havt, da maaskee neppe 4re Proprietairer i heele Wiborg Stift vil erklære sig til denne ringe Bekostning af nogle faae Fag Huus til en Spinde-Skole, men heller daglig selv og ved deres Bønder lade uddeele Almisse til en Snees Betler, der nu omstreife i Flokke og Skokke-Tal. Af nogle Aars Erfarenhed er jeg blevet overbevist om, at Betleriet meget let kunde hæmmes ved at gjøre slige Anlæg af Spinderier, Væverier etc. almindelig; men jeg veed tillige af Erfarenhed: at saa længe Betleriet ey gøres baade farlig og vanærende, kan man vel faae gode, men aldrig flittige Spindere paa et Gods. Vi have her virkelig bragt det saa vit i Henseende til fiin og got Spind baade af Hør og Bomuld, som man nogensinde kunde vente; men den flittige og hurtige Spind savnes alt for mange Stæder, omendskiøndt jeg og kan fremvise udmerket Flid hos nogle faae Familier. Saaledes har for Exempel en Bonde-Kone med hendes Søn og Daatter i den Tid, som har kundet undværes fra deres Aulings Drift, paa et Aar fortient over 50 Rd. ved Bomuldsspindet, naar andre af lige Beskaffenhed neppe have fortient $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ Deelen. I denne Henseende har jeg forhen underdanigst udbedet mig D. H. Exc.' Tilladelse til at forfare noget alvorlig med saadanne Huusmænd, som ere slette Betalere, blot fordi de og deres Børn ey vindski[be]lige nok betiene sig af den banede Nærings-Vey. Haardhed er her sand Velgierning, naar det skeer med Overlæg og Forstand. Saasnart Vandet aabnes, maae jeg underdanigst bede om et nyt Quantum

¹⁾ Grev Schimmelmann var Medlem af »Landfabrik- og Spindeskoledirektionen«.

Bomuld. Hvorledes det kan gaae med Hør, veed jeg ey endnu . . .

Om Husflid og Hjemmeindustri paa Grevskabet se: Fra Himmerland og Kjær Herred, I 305 ff.

Udskiftningen.

Andkier til Greven, 9. Maj 1785.

. . . Med Adschildrup Byes Opmaaling er Landmaaler Hall alt færdig, og Dagen derpaa lod jeg Jordene ved 2de upartiske Mænd taxere, hvormed de ikke alle vare tilfreds; men da jeg derefter lod dem kalde til Lindenberg og stykkeviis oplæste og betydede dem Taxationsforretningen, bleve de efter nogen sædvanlig Disputeren eenige om adskillige Forandringer, som blev tegnet paa Taxationsforretningen og af dem samtlig underskreven.

Den af Landmaaleren og mig dem proponerede Plan til Udskiftningen, hvorefter de faaer alt deres Jord paa et Stæd meest beqvem med deres Gaarders Beliggenhed, er af dem samtlig antaget, den af mig i Udkastet til en almindelig Plan for Grevskabet Lindenberg bemærkende Omstændighed: at Byers Udskiftning ey bør foranstalles, uden naar de sletteste Vange ere under Giøde og de beste udslidt, treffer og rigtig nok ind, hvorved Klagen over Tab og Fornærmelser glæmmes eller i det mindste sieldnere høres. Landmaaleren er nu reyst hiem for at gjøre Beregningerne og Cortet færdigt. Bønderne have meget bedet, at Udskiftningen maatte skee før St. Johanni, at de ey skulle forsinkes med Giødningens Udagning, og jeg saavel som Landmaaleren har maattet give Forsikring, at de derudi vist skulle vorde føyet, hvorimod jeg ey haaber, D. H. E. skulle have noget at erindre . . .

En glad Dag.

Andkier til Greven, 19. September 1785.

Underdanigst Pro Memoria!

Jeg formoder underdanigst, at en kort Efterretning om vores Landsbye-Høytideligheder den os ufor-

glæmmelige 10de Aug.¹⁾ ey vil falde D. H. E. ubehagelig eller besværlig at læse.

I Overeensstæmmelse med mit underdanigst giorte Forslag beværtede hver af Hovedgaardene dends underliggende Bønder, alleene med den Undtagelse: at Lindenburgs, Thorupheedegaards og de af Wildmosens, som ligge paa denne Side af Mosen, alle indfandt sig paa Lindenburg, og udgiordte et Taffel af over 300de Persohner, som bleve beværtede med Kiød-Suppe, Kiød, Klipfisk og Grød, der udgør den sædvanligste Brüllups-Kost iblandt Bønderne. Kartøfler eller anden Slags Haugefrugter var det mig ey muel[ig] denne Gang at fremsætte, siden de endnu [ikke] vare store nok. — Paa Tuustrup og Tulsted blev i Stæden for Klipfisk fremsadt lutler Aborre og Giedder fra Madum Søe. — Saa meget Got-Øl og Brændeviin, de kunde taale, blev udskienket, hvorudi de mange Gange, opfordrede af hinanden, under Trompeters Lyd, med glade Hierter og Ansigts-Træk, drak deres naadige Herskabs Velgaaende, inderlig ønskende, at Hendes Høygrevelige Naade ved beste Helbred og Sundhed en lang Række af Aar maatte opleve denne dem saa glædelige Dag. — Uden Ordre og udtrykkelige Tilladelse havde jeg til Dagens desto større Høytidelighed indbuddet nogle af de fornemste Kiøbmænd og Familier i Aalborg tilligemed en Deel Præster og deres Koner foruden nogle herskabelige Betientere, saa at nogle og tredive Persohner vare til Bords. Saa snart disse vare forsamlede, lod jeg ungefehr 30 Stkr. usle smaae Børn uventet fremkomme med deres Rokke, som under fuld Musique af 4 Hautboister viste deres Færdighed i begge Slags Spind, hvorefter de, som i Forveyen dertil udseete, imodtog de dem bestemte Præmier for 2de Aar, som jeg fra Spinde-Skole-Direktionen er bemyndiget at distribuere, og som laa færdig at [uddeles:] Syede Kram-Tøyes-Huer, Kniplings-Line, Bomulds Hals-

¹⁾ Grevindens Fødselsdag. Charlotte Schubart, født den 10. August 1757, ægtede 1782 Grev Ernst Schimmelmänn. Hun døde 1816.

Tørklæder, Cattuns Kofte og Skiorter etc. Jeg kan umuelig beskrive D. Exc. de Fremmedes Forundring, Biefald og Følelser ved dette Optrin. Rørt indtil Taarer forsikrede nogle mig paa det helligste, at de stædse ville erindre sig denne Dag iblandt de glædeste i deres heele Liv.

Saa snart dette var forbie, aabnede den anden Act sig med en Brudeskares Ankomst og Svenkning¹⁾ i Gaarden og derfra op til de forrige Gang²⁾ brugte Spise-Stuer, hvorhen samtlige Bønder med Konerne under Armen gjorde Følge. Imidlertid blæste Hautboisterne uophørlig. Saa snart de vare placerede, førte jeg det fremmede Sælskab omkring i Spise-Stuerne, som atter følede uendelig meget ved at see saa mange glade Ansigter og høre Bonden paa saa mange forskellige Maader ytre sin Følelse og Tænkemaade. Iblandt mange andre smaa Lojer samme Tid diverterede følgende Anecdote Sælskabet mangfoldig:

Hr. Winde fra Aalborg³⁾, som i den eene Stue havde seet den Eene opfordre den anden til at ud-tømme paa en efter deres Viis høytidelig Maade deres høye Herskabs Skaal, kommer i en anden Stue og spørger en Bonde, om han ikke ville drikke sit Herskabs Skaal? Denne, seende ham stivt i Ansigtet, spørger uden Anstand⁴⁾: Ville I vel drikke med mig og gjøre Beskeed, om saa var? Og da Hr. Winde over denne raske Opfordring fornøyet svare[de] Ja! tog han 2de Glas, skienkte dem fulde af dansk Brændeviin, fordrede Musikanterne med blæsende Instrumenter, stod op, gav Hr. Winde det eene Glas og tog selv det andet, stødte Glassene sammen og

1) Drejning; de har kørt Gaarden rundt.

2) I September 1783 havde Herskabet besøgt Lindenberg og holdt en lignende Fest med Bispisning, Dans og Fugleskydning. Se Louis Bobé: Reventlowske Papirer, V, 132, og De Schimmelmanske Skoler, S. 6.

3) Lauritz Winde drev stor Forretning i Aalborg, købte Grevskabets Korn, se forøvrigt nedenfor.

4) Betænkning.

udraabte sit Høygrevel. Herskabs Velgaaende, hvorpaa begge udtømmede deres Glas, der indeholdt en temmelig Dosis.

Efter Maaltidet blev paa samme Maade som ved det Høygrevel. Herskabs Nærværelse slaaet efter Fuglen. Til hvilken Ende jeg i Præmier udsatte 3 Rdl. — Endelig fornøiede Bønderne og de unge Folk, som forsamledes om Eftermiddaggen, sig med Dands indtil omtrent Kl. 10¹/₂ om Aftenen. Alle Ting gik af til Fornøjelse i Roelighed og Orden.

Hvad jeg saaledes paa egen Haand har foretaget, beder jeg naadigst undskyldt, siden jeg underdanigst kan forsikre, at det ville være mig kiært at have handlet som skeet er, naar endog hver Skillings Udgift skulle være for min egen Regning. Hvilket jeg fuldkommen indseer, ey var ubillig, naar man handler uden Ordre.

En af Ernst Schimmelmans og hans Hustru Charlotte Schubarts skønneste Velgerninger mod Grevskabel var den ny Skoleordning, som med begejstret Hjælp fra Andkiers Side indførtes i Lindenburgs Omegn i 1786. Jeg har udførlig behandlet denne Sag i et særligt Skrift: De Schimmelmanske Skoler. Som sagkyndig Leder af de efter Tidens Principer reformerede Skoler ansatte Greven Kieler-Seminaristen *Johann Christian Gerhard Claussen*, der virkede paa Lindenburg som Skoleinspektør og Instruktør for Lærerne i Aarene fra 1786 til 1791, da han kaldtes til Førstelærer ved Blaagaards Seminarium, hvor han forblev til sin Død 1801. — Om de Kvaler, som denne udmærkede Pædagog og klare, frejdige Personlighed maatte gennemgaa med den tvære, gammeldags Gejstlighed og den usigelig lavtstaaende, overtroiske, delvis pietistiske Almue, giver de meddelte Breve adskillige Vidnesbyrd; men baade han og Andkier, som trofast stod ved hans Side,

bares oppe af deres Tidsalders herlige Optimisme, og under al Modgang huskede de stedse paa, at de, som Andkier udtrykker det, arbejdede ikke alene for Samtiden, men ogsaa for de ufødte Slægters Lyksalighed.

En udmærket Skoleholder.

Andkier til Greven, 26. September 1785.

... Fræer Skoleholder, 42 Aar gammel, hvis første Bestemmelse var Bondevæsenet; men ved ugemeen Lyst til at lære, foreenet med hurtig og naturlig got Begreb, er han af hans egen Sogne-Præst, Sogne-Folkene og Herreds-Provsten bleven erkiendt for een af de dueligste Skoleholdere her i Egnen og har desuden et særdeles got musicalsk Genie. Denne har jeg udseet og overtalt, med Sogne-Præstens Tilladelse, efter D. H. Exc.' Ønske, saasnart naadigst befales, at reyse til Fyhn for at undervises i den nye Methode. Dette D. H. E.' ypperlige Indfald vil være af en fortræfflig Virkning og mangfoldig lette Hensigtens Opnaaelse samt hæve mange Fordomme, allerheldst Bønderne troe paa ham som en himmelsendt Prophete. Men da hans Omstændigheder ikke tillader ham at equipere sig, saaledes som jeg ønskede og troer, en Skoleholder herfra paa et fremmed Stæd burde være, saa fordrister jeg mig underdanigst at foreslaae: om ikke D. H. E. til Hielp til en sømmelig Søndags-Klædning naadigst ville skienke ham, i Betragtning af hans frivillige Reise, en 10 à 12 Rdl. Ligesom og derhos naadigst bestemme, hvorledes i Henseende til hans Reyse og Ophold i Fyhn bliver at forholde ...

— Christen Mortensen i Fræer sendtes til Brahetrolleborg for at sætte sig ind i den nye Undervisningsmethode og blev senere dens ypperste Repræsentant iblandt Grevskabets Lærere. Men da han med Liv og Sjæl gik op i det nye, blev »den himmelsendte Prophete« grundig forkastet af sine tidligere Beundrere. Andkier skriver senere til Greven om ham, »at han, som forhen i en høy Grad har været elsket i hans Skole-District, nu saa aldeles miskiendtes, at nogle, maaskee redelige, men derhos eenfoldige Bønder med foldede Hænder havde udtrykt sig saaledes: Forskrækkeligt er det dog, at en saa oplyst Mand kan lade sig saavit forføre og sælge Siæl og Salighed for Penge og Fordeel«.

Fæstere. En »Hexinde« i Thorup.

Andkier til Greven, 10. Oktober 1785.

... Jens Christensen, forrige Fæstere af Gaarden Nr. XI i Fræer, er sidstafvigte Sommer ved Døden afgaaet. Enken, som er nogle over 50 Aar gammel, har siden den Tid hensiddet ved Gaarden, ventelig i det hemmelige Haab, at en Friere skulle melde sig og hun endnu selv kunde vedblive den; men da saadant Haab har maattet opgives, besynderlig fordi Tilstanden ved den Afdødes langvarige Svaghed og Sygleye i 1½ Aar var blevet maadelig, er hun blevet tilsinds at oplade Gaarden til en voxen Daatter imod at nyde Huusværelse og Ophold hendes Livs-Tid hos hende og den nye Fæstere. Efter mange Omstændigheder har endelig en ung Karl ved Navn Just Nielsen beqvemet sig at fæste Gaarden og ægte Pigen. Indfæstning var det til ingen Nytte at paa-staae; tvertimod han forhalede Tiden over 3 Ugger i det Haab, at han skulle tilstaaes nogen Hielp til Besætningens og de brøstfældige Bygningers Forbedring, hvilket jeg bestandig afslog, hvorpaa han endelig resolverede at tage imod Gaarden uden enten at give Indfæstning eller faae Hielp. Han er ligesom forrige en meget dygtig Bonde-Karl, der ventelig har samlet sig et hundrede Daler og følgelig igien vil kunde sætte Gaarden i Stand.

Jens Jensen, forhen Fæstere af Gaarden Nr. II i Thorup, er ligeledes død ved Høstens Tid og efterladt sig en Enke, henimod 50 Aar gammel. Denne Mand har stedse, saa længe jeg har administreret Grevskabet, været yderlig fattig, hvortil han angav som Aarsag onde Naboer, der forhexede hans Creature, at endeel deraf hordøde, endskiøndt Aarsagen nærmere kunde søges i hans eget Forhold. Jeg har desaarsag døyet meget med ham i hans levende Live, og meere med Gaarden efter hans Død. Beester og Fæe-Creature vare saa nogenlunde i Stand; men Avls-Redskaber og Bygningerne tilligemed Indboe var overmaade ringe og usel. Enken kunde lige saa lidet finde nogen Liebhaber, som det var upassende

at lade hende gifte sig paa den Alder. En Søn, 22 Aar, havde hverken Lyst eller Ævne til at antage Gaarden, har desuden saa megen Lighed med Faderen, at man neppe kunde vente en duelig Bonde af ham. Omsidder indfandt sig et Par unge Folck, hvoraf Manden, navnlig Christen Nielsen, er indkommet fra Ræfsnæs Gods i Vederlag for den af D. H. E. til Hr. Etats-Raad de Fædder¹⁾ overladte Ladefoged Jens Poulsen . . .

Formedelst de fatale Hexe-Historier, som gjelder saa meget iblandt Bonde-Almuen, var jeg ikke i Stand til paa hele Grevskabet at faae nogen anden til Gaarden end just denne og den formeentlige Hexemesterindes Søn; men foruden at sidste forlangte endnu større Hielp, troede jeg det meget upassende paa saadan Maade at give efter for den iblandt Bonden hærskende Meening, nemlig: at ingen uden Hexindens Søn kunde bestaae ved denne Gaard. Man kan derfor vente, at denne nye Bondes Skiebne meget vil interessere en overtroisk Almue, enten til Fordommes Stadfæstelse eller Svækkelse . . .

En Hestetyp.

Samme Brev.

. . . En meget uangenem Tildragelse nødes jeg endnu til underdanigst at indberette. En Huusmand af Dollerup, ved Navn Christen Christensen, er i denne Tid grebet i et Heste-Tyverie paa Wiborg Market, hvortil han ey har været fristet af Armod, men af en utøylelig Tilbøyelighed til denne Last, som han fra Ungdom af hældig har øvet uden nogensinde at kunde overbevises. For en 10 Aars Tid siden var store Formodninger imod ham, at han havde brækket ind hos hans gamle Svigerfader og borttaget denne 40^{ve} Rigsdaler, hans heele tildeels fra Ungdommen af sparede og tildeels sammenbellede Formue. Jeg vovede da alt mueligt for at faae ham til Bekiendelse, holdt ham 3de Dage under Vagthold og

¹⁾ Etatsraad Jens Jørgen de Fædder ejede Refsnæs i Komdrup Sogn fra 1765 til sin Død 1798.

hver Time under Forhør, mens alt forgieves. Jeg har siden, hver Gang noget Tyverie spurgtes her i Egnen, under 4re Øyne foreholdt ham, hvad baade jeg og andre tænkte, og hvad Slutningen ufejlbarligen ville blive. Disse mine utallige Gange igientagne Erindringer, der endog, naar han gjorde ubeskedne Indvendinger, nogle Gange bleve følelige, virkede dog saa meget, at han i en 4 à 5 Aars Tid ey gjorde sig mistænkt, indtil nu hans gamle, indgroede Ondskab igien paa saa grov en Maade yltrede sig. For haus egen Persohn fortjener han ingen Medlidenhed; men han har en Kone og 2de vakre Børn, som ere færdige at græmme sig til Døde, og desuden 2de brave og velhavende Brødre ved Gaarde her paa Grevskabet, som nu gaae med needslagne Øyne. Beesterne har han stiaalet paa et fremmed Gods, hvor man efter Loven forpligtes at lade ham actionere, saa jeg dog, som vel er, bliver forskaanet for dette ubehagelige Arbeyde

Aagerkarle.

Andkier til Greven, 26. Juni 1786.

Jeg kan denne Gang meddele D. H. E. den glade Efterretning, at vores Egn i Gaar er blevet velsignet med en mild Torden-Regn, hvorved Landmandens Haab endnu nogenlunde paa nye oplives. Paa mange Stæder havde Solen allerede begyndt at bortsvie For-aars-Sæden, saa det næsten kunde siges, at Haabet laae i sidste Aandedræt. Aldrig har jeg været meere uroelig og bekymret over Bondens Forfatning end siden min Hiemkomst fra Kiøbenhavn; thi skulle, som det i nogen Tid har truet med, nok et Misvæxt-Aar have indtroffet, vilde det seet jammerlig ud iblandt Bonde-Almuen, der allerede for lang Tid siden overalt næsten har begyndt at købe deres Føde-Korn til nærværende høye Priser. Det er aldeles ubegribelig, hvor endeel faar Føden eller Penge til Brød-Korn fra; men derfor opdages og undertiden mange ravgalne Accordter imellem de fattige Bønder og Aager-Karlenc. Saaledes er jeg kommet efter, at

nogle have faaet 2de Tønder Rug, som de til Mikkels-Dag skal giengielde med 3de Tønder; andre have accorderet Sæden bort paa heele Agre. Det forstaar sig, at hvor jeg kan komme under Veyr dermed, bliver disse ulovlige Contracter ophævede; men hvor meget kan ikke gaae af i Smug, som mangfoldig hielper til at ødelegge Bonden i Bund og Grund . . .

Fatalisme.

R. — Andkier til Greven, 24. Juli 1786.

Paa nogen Tid har grasseret en Sygdom her paa Grevskabet, som Hr. Curtius har betegnet med det Navn: Inflammatorisk Feber. Saa mange, som belimelig have ladet ham kalde, ere og, saavit jeg veed, blevne restituerede: men jeg døyer saa mangfoldig med Bønderne i Almindelighed over denne Fordom: at hvo der skal døe, døer nok, enten han bruger Doctor eller ey, og hvo der skal leve, lever uden Medicamenter, som ere dem efter deres Tanker en altfor unyttig Udgiwt. Jeg skikker derfor oftere Bud til Docteren end Patienterne selv, som sielden gjøre det, uden af Frygt for mig, eller og naar Døden spiller dem paa Læberne

Hovfrihed maa følge med Udskiftningen.

Andkier til Greven, 22. Januar 1787.

. . . Ligesaa angelegen er det mig at erfare D. H. E. Beslutning i Henseende til det foreslagne Laan af Credit-Cassen¹⁾, der vil styre Tanken i den over Fiellerad affattende Plan, der fordrer det grundigste Overlæg, besynderlig i denne Tid, da alt, hvad som har 3de sunde Fingre paa den høyre Haand, skriver og criticerer over saavel det practiske som theoretiske i Landvæsenet. Dette indseer jeg alt: at hvis Fiellerad ey lil May-Dag kan blive hovfrie, vil neppe Hensigten uden utaalelig og alt for meget i Øyne fal-

¹⁾ Den ved Forordning af 16. August 1786 vistnok væsentligt ved Grev Schimmelmanss Initiativ oprettede Kreditkasse ydede Laan til Landboreformer, Opnaaelse af Selveje, Udflytning osv.

dende Tab opnaaes, saa meget mindre som de til Udflytningen bestemte Gaardmænd umuelig denne Sommer kan komme til at boe paa deres Lod i nye Gaarde, siden ingenstæds Straae-Tag er fangelig for Penge. Markenæs Calfatren¹⁾ kræver desuden et betydeligere Arbejde end forhen, om de dermed skal komme i Orden, besynderlig for disse, som have de yderste Lodder og, som sagt, af Mangel paa Tag endnu dette Aar maae blive boende i Byen. Imidlertid behøves derfor ikke at slutte bestandige Contracter med dem, førend bedre hen, naar man seer, hvorledes de kommer fort med at svare Hoveriepenge. Uden Understøtning af Credit-Cassen er det dem plat umuelig det første Aar, at de alle kan svare, hvad for Eftertiden med Grund kan fordres. Et Par Mænd har paa heele Byens Vegne været og forlangt denne Hovfrihed hos mig imod Erleggelse af 3^{1/2} Rdl. pr. Tønde Hartkorn og nogle bestemte Spænd-Dage. De have tillige anmodet om at forskaffe dem et Laan af 3 à 400 Rd. af Credit-Cassen for heele Byen paa den Maade, at de een for alle og alle for een indestode for Betalingen. De yttre for største Deelen Fyrighed og Iver til at ville frem ad. Jeg troer derfor raadelig at underholde denne Ild, førend den af een og anden siden mødende Hindring kjøles, og jeg seer ingenlunde, at Tabet ved her fra Gaarden at drive deres Andeel paa Hovmarken med egne Folk og Beester kan blive saa betydelig, som om de tilbagesættes i deres egen Avlings Drift og derover taber Modet og synker med Vingerne. Herover ervarter jeg underdanigst D. H. E.²⁾ Beslutning, for saa hastig som mueligt at sætte det Besluttede i Værk.

Landboliteratur.

Samme Brev.

... Jeg læser i denne Tid ofte i de Berlingske Aviser om udkomne Skrifter i Anledning af Hr. General-Procureur Bangs Skrift²⁾; her kan man ikke

¹⁾ Bearbejdelse. — ²⁾ Oluf Lundt Bang udgav 1786 et reformvenligt Skrift om Landboforhold; han blev senere Medlem af den store Landbokommission.

uden meget langsom faae slige Skrifter, tilmed udsættes man for, ved selv at forskrive alt hvad udkommer, at faae alle Slags Rips-Raps. Jeg ønskede gjerne (og D. H. E. har desuden paalagt mig) at læse alt, hvad som nogenlunde fortæner at læses. I et hvert Skrift maa dog findes noget, som biefalder eller imodsiges med nye Grunde de Begreber og Erfaringer, man forhen kunde have samlet. D. H. E. ville derfor bevise mig en besynderlig Naade ved at lade alle læseværdige Skrifter om Landvæsenet, som i Anledning af den nye Land-Commission¹⁾ enten ere eller maatte udkomme, samle og mig med den agende Post Tid efter anden tilsende. Jeg forsikrer underdanigst at gjøre saadan Anvendelse af denne Naades Beviisning, at de dermed forbundne ubetydelige Omkostninger ey skal være spildte. Det er et vigtig Værk, som D. H. E. saa længe har havt i Sinde at udføre med et saa stort Guds Omstøbning. Man kan ikke læse eller tænke for meget derover. Den viseste Plan dependerer endnu alt for meget af tilfældige Omstændigheder

Tobakskollegium hos Andkier.

Samme Brev.

. . . Om Skolevæsenets Fremgang og hvad dermed er forbunden haaber jeg, Hr. Clausen har afgivet udførlig Beretning. Nu begynder jeg at fatte Haab, at denne Sag, endskiøndt langsom, vil komme i Orden en Gang; men hidtil har det seet meere bund²⁾ ud, end man havde ventet. Jeg har seet mange tildeels alvorlige og tildeels lojerlige Optrin med Lærd og Læg i Anledning heraf, som jeg ikke har fundet raadelig i det heele at gjøre Hr. Clausen bekiendt. Nu forekommer det mig dog, at Sygdommen er i sin Crisis og tegner til Bedring. Anden Juule-Dag passerede³⁾ jeg Eftermiddagen og Aftenen med nogle faae af de anseeligste Bønder, som jeg var kommet efter yttrede meere end almindelig Frygt for

¹⁾ Den store Landbokommission nedsattes ved Resolution af 25. August 1786. — ²⁾ Broget. — ³⁾ Tilbragte.

den nye Lærdom, som de kalde de nye Indretninger. Jeg tracterede med en Pihe-Tobak, Got-Øl, Brændeviin og alt hvad som hører til en Bondes Juule-Fornøelse. Under samme giennemgik jeg alle deres Betænkneligheder og var endelig saa lykkelig at overtyde dem, at det var umuelig, deres Børn kunde staae Fare for at blive Frimurere etc. etc. etc. Saa latterlige Begreber havde de virkelig om Hensigten med de nye Skole-Indretninger. Nok er det, de forlode mig meget fornøyet og forsikrede hellig, at de aldrig havde tilbragt nogen Aften behageligere i deres heele Leveliid

Claussens Kvaler med Gejstligheden.

* — Claussen til Greven, 6. August 1787.

. . . Men da D. H. E. har behaget at befale, at jeg endnu, forinden jeg rejser herfra¹⁾, oprigtig skal skrive, hvad jeg mener om Aarsagen til nogle Bønders Utilfredshed, saa er det min Skyldighed at efterkomme ogsaa denne Befaling, omendskønt det piner mig meget at berøre dette Æmne. Sandsynligvis er det nogle Herrer af Geistligheden imod, at der her skal foregaa Forbedringer i Undervisningsmaaden, som ikke er anordnede af dem selv, og som vil komme til at forøge deres Ulejlighed med Katechisationen (Hr. Biskoppen har endog offentlig udtalt, at de ikke var i Stand til at spørge Børnene efter nogen anden Bog end Pontoppidans Forklaring). De Herrer kan derfor ikke ret godt lide de dem ubekendte Bøger, som nu skal bruges i Skolerne ved Siden af de tilvante. Og saa kan en Præst med et helligt Suk eller et skinhelligt (fromscheinenden), ængsteligt Skuldertræk gøre mere Skade, end han kan gøre godt igen med nogle sjældne og koldsindige Formaninger til Skolegang. Kan man saa undre sig over, at Almuen faar Fordomme mod den saakaldte nye Tro eller bliver bestyrket i dem? Desuden er der ogsaa paa denne Egn adskillige Menne-

¹⁾ Til Reckan i Tyskland for at studere det Rochowske Skolevæsen.

sker, som anseer alt det for fordømmeligt, der ikke drejer sig om Frelserens Blod og Vunder, — for ikke at tale om de her iblandt Almuen omløbende Rygter (Gerüchten) og Profetier om Antichrist, om Tegnene paa den yderste Dags Komme og deslige

En synsk Skoleholderkone i Haals.

* — Samme Brev.

. . . Om de to Substituter i Gerding og Brøndum har jeg endnu et godt Haab; — naar de blot ikke skulde blive forledede af andre. Hvad Skolemestrene i Blendstrup og Haals angaar, saa er den første noget gammel og forbenet (unbiegsam), og den anden¹⁾ kunde maaske blive bedre, naar blot hans Kone ikke indbildte sig at høre til de Udvalgtes Forsamling og at modtage overordentlige Aabenbaringer fra Frelseren (ausserordentliche Offenbarungen vom *Frelser*). Og Bifald eller Utilfredshed fra et Menneskes Side, som foregiver personlig at have samtalt med Frelseren (Heiland), har meget at sige hos Landsbybefolkningen. I det hele taget er Hovederne saa fulde af overnaturlige Ting, Trolderi (Zaubereyen), Spøgelsler, Bjergmænd (Bergmännchen) og den Slags, — hvad man ikke skulde tro muligt, hvis ikke sørgelig Erfaring belærte een om det —, saa at det ikke er saa let en Sag at finde Indgang for noget fornuftigt. Derfor behøves der megen Tid og Taalmodighed for at afvente synlige gode Resultater . . .

Biskop Tetens' Misstemning mod Skolevæsenet.

Andkier til Greven, 9. August 1787.

. . . Hans Søn²⁾ reyser paa Mandag til Wiborg, og jeg skal da, om Gud giver Kræfter, samle mine Tanker for med Hæld at biebringe ham andre Ideer om D. Exc.' veludtænkte og velgiørende Skole-Plan, i det faste Haab: at den Gud, der stedse har sørget

¹⁾ Peder Pedersen (Nørholm), Skoleholder i Haals, senere i Fjellerad; han endte som Sognedegn i Mou.

²⁾ Biskop Tetens' Søn, Pastor Tetens i Gunderup, senere Amtsprovst.

for sine Skabningers mueligste Lyksalighed, vil lade en derhen sigtende Anstalt lykkes tillige med et hvert enkelt Biedrag, som derpaa kan have mindste Indflydelse. Jeg sender da og tillige vores Skole-Protocol, som skal overbevise Biskoppen, at de hemmelige Insinuationer, som sidst forledede ham til at forglemme sig selv, have været grundfalske¹⁾. Hvor gjerne ønskede jeg, at D. H. E.' Biskoppen tiltænkte Brev til samme Tid maatte være indtroffet. Thi for den Alvidendes Aasyn kan jeg bevidne, at endnu aldrig nogen Ting i Verden, af hvad mig har været overdraget at arbejde paa, har været mig saa vigtig eller gjort saa stor Virkning paa mit Gemyt som disse Skole-Anstalter, uagtet jeg vel veed: at hvad Gud vil have frem, kan ingen menneskelig Magt modsætte sig. Jeg veed, at det er Svaghed at græmme sig over slige Ting; men jeg overvinder dog aldrig denne Svaghed, som jeg dog mesterlig kan philosophere over, naar jeg finder den hos andre

Udflytningen.

Andkier til Greven, 5. November 1787.

. . . Ved Niels Snedker har jeg forlængst ladet forfatte et Overslag over Snedker- og Tømmer-Arbejdet ved een af de udflyttende Gaarde, hvilket Overslag herunder følger; men da jeg troede, at denne Summa var alt for høy, som jeg frygtede var en Virkning af, at bem^{te} Niels Snedker formeente at have ligesom Monopolium paa at bygge alt forefaldende, har jeg sagt ham selv og siden underhaanden ladet udsprede: At D. H. E. ville lade dette Arbejde licitere, som har haft den Følge, da jeg gjorde Miene med at gjøre Alvor deraf, at han endelig har beqvemmet sig til det Tilbud, som er tegnet neden paa Overslaget. — Det dependerer nu af D. H. E.' naadigste Resolution, om ham Gaardenes Bygning efter den approberede Tegning maa overlades, eller og den ommelte Licitation skal anstilles. Denne Summa: 60 Rdl. har jeg forhen betalt for hver af de udflyt-

¹⁾ Se videre herom: De Schimmelmansske Skoler, S. 61 ff.

tede Gaarde i Brøndum, hvor Tømmeret ey som her behøvede at kantes, siden Væggene i hine bleve klinede, istædenfor Vaanings-Huuset og Laden her, efter naadigst Resolution, skulle opføres med Tavlmuur, i hvilken Henseende Neder-Tømmeret maa hugges i Kant paa de 3 Sider. Jeg troer neppe, at nu noget betydeligt ville vindes ved en offentlig Licitation, og vantes end uogle faae Dalere, udsættes man dog for Tab ved Tømmerets Anvendelse, naar man har med mange at bestille, foruden at Arbeydet kan blive saa meget slettere

Andragende til Rentekammeret.

Andkier til Rentekammeret, 29. November 1787.

Med Udskiftningerne paa Grevskabet Lindenberg er især indeværende Aar skeet saa betydelig en Fremgang, at 7 Byer, bestaaende af 320 Tdr. Hartkorn, allerede ere udsadte af Fælledskab med hinanden, hvorover de befalede Charter muelig førend Aarets Udgang kan ventes det Kongel. Rente-Kammer tilsendt. I disse saaledes udskiftede Byer er det holdt uomgiengelig fornøden at udflytte, saasom:

- a) Af Blendstrup — 1 Gaard,
- b) Af Fiellerad — 6 Ditto,
- c) og af Horsens — 2 Ditto.

Formedelst Mangel paa Tag-Straae, hvoraf i disse sidste Aaringer lidet endog til dobbelte Priser har været fal og at faae for Penge, har det ikke været muelig hidindtil at faae uden den ommelte Gaard i Blendstrup og en i Fiellerad udflyttet; men da af dette Aars Rug-Straae endeel formodes at kunde undværes fra Creaturerne Foering, og at følgelig det behøvende Quantum Straatag, omendskiønt til høye Priser, nu kan ventes sammenkiøbt, saa har mit Høygrevelig Herskab fast besluttet til næste Foraar at udflytte de øvrige 7 Gaarde i disse allerede udskiftede Byer saa betimelig, at vedkommende Udflyttere i samme kan indbringe næste Aars Høe- og Korn-Avl. Alle disse udflyttende Gaarder, der efter den af mit Høygr. Herskab approberede Tegning

kommer til at bestaae af 40 Fag Huus, og hvoraf 28 Fag Vaanings- og Ladehuus er besluttet at opføres af Bindings-Værk, bliver paa Høybem^{te} mit Herskabs Regning bygget af lutter nye Tømmer og tildeels muuret med gode, ved Lindenberg Teglblænderie forfærdigede Muur-Stene, hvorunder endog haves den Bie-Hensigt at gjøre Bonden opmærksom paa Nyttens af smaae Teglblænderier, hvorved de hidtil overalt i Jydland brugelige klinede Vægge med en ubetydelig Bekostning kan forvandles til Grundmuur eller Bindingsværk. Af saadan Beskaffenhed vil følgelig hver Gaard efter det nøyagtigste Overslag i det mindste komme paa en 400 Rdl. — Paa Grund heraf haaber jeg, i Følge 21 og 22 § af den Kongel. allernaadigst Forordning de dato 23de April 1781¹⁾, paa mit Høygr. Herskabs Vegne at kunde forvente den i høybem^{te} Forordning allernaadigst udlovede Bygnings-Hielp enten strax anvist paa den Kongel. Amtstue i Aalborg eller og, hvis den dertil bestemte Fond ikke for i Aar maatte være tilstrækkelig, da i næste Aar efter den Orden, allerhøystbem^{te} Forordning foreskriver, imod at efter disse Gaarders fuldførte Udflytning og Opbygning fremlægge saadanne Beviiser, som det Kongel. Rente-Kammer efter Omstændighederne maatte finde fornøden.

N. Andkier,
p. t. Inspecteur ved Grevskabel.

Vocal-Musik og Orgel.

Andkier til Greven, 20. December 1787.

... D. H. Exc.' Ønske om at faae Ungdommen underviist i vocal Musique kunde ingen ivrigere befordre end jeg. Men jeg seer forud, at det og hermed vil give stor Vanskelighed. Imidlertid, da D. Exc. har haft den Naade at besørge et Orgel hidtil²⁾ og efter Hr. Clausens Sigende vil hidsende et Men-

¹⁾ Den grundlæggende Forordning om Udskiftning og Udflytning, hvori der lovedes 50—100 Rdr. i Udflytningshjælp til hver Gaard.

²⁾ Til Blendstrup Kirke.

neske, som skulle spille derpaa og opholde sig et Par Aars Tid for imidlertid at informere et Par unge Skoleholdere, hvoraf een siden kunde tiltræde hans Plads, saa skinter jeg noget Haab; thi jeg er af egen Erfaring overbevist om, at intet kan sætte et musicalsk Genie i stærkere Bevægelse end et Orgel. Uden dette ville Information i Vocal-Musiquen blevet den Unge u-udstaaelig; men her begynder han at lære, før han kiender Læremester. Naar saaledes Lysten var opvakt, og Skoleholderen Tid efter anden fik nogen ret Underviisning saavel i instrumental som vocal Musique, kom Sagen omsider uformerkt i Orden. Men skulle nogle af Skole-Timerne anvendes til Underviisning i Syngen, blev nye Klage over Ophold i Børnenes Fremgang. — Besynderligt er det ellers, at i denne Egn findes meget faae musicalske Genier. Jeg har gjort mig ofte Umage for at opdage slige, men fundet faae, der kunde fortjene Navn af maadelige Sangere, og formedelst denne Mangel i Kirkerne taber heele Guds-Tienesten en stor Deel af dends Høytideligheder. Det var mig derfor en ret besynderlig Fornøjelse at imodtage Brev om det fra Lübeck afsendte Orgel, som for en Deel strax og med Tiden meere vil hæve denne Mangel.

Børnefest i Fræer.

* — Claussen til Greven, 5. Maj 1788.

... Paa Himmelfartsdag fejrede Skolebørnene i Fræer den dem af Skolekommissionen paa Grund af deres Flid og gode Opførsel tilsagte Festdag. Provstens¹⁾ Søn i Gudum var med mig derhenne og frydede sig rigtig med mig over disse Børn. Vi fandt der Ahrends fra Tustrup med sin Kone og Pastor Wadum fra Skørping (hvortil Fræer er Annex) med sin Kone. Præstens Børn og Husjomfru dansede muntert (frisch) med Skolebørnene efter Skolemesterens Violin. Dagen var lys og varm, alle var glade og takkede Gud og deres ædelttænkende, naadige Herskab for den Lykke, de nød. Men da de 52 for-

¹⁾ Provst Obel i Gudum.

samlede Børn ikke havde ret meget at drikke, tog jeg mig den Frihed, i Henhold til mit højgrevelige Herskabs naadige Bevilling til Skolebørns Opmuntring, at udlægge 3 Mk. 10 Sk. dertil, som jeg underdanigst har anført under 1ste Maj i vedlagte Fortegnelse over smaa Udgifter til gode Skolebørn . . .

— Forbemeldte Børn i Fræer paa deres dem af Skolekommissionen tilstaaede Fornøjelsesdag, til nogle Flasker Mjød at drikke: 3 Mk. 10 Sk.

Kirkestolene i Nibe.

Andkier til Greven, 5. Maj 1788.

Førend Hr. Byefoged Thornsohn tilskrev D. H. E. tilbagefølgende underdanigste Pro Memoria, havde han alt ved en allerunderdanigst Supplikke udbedet sig af Hans Kongel. Mt Beneficium paupertatis¹⁾ og frie Procurator for paa egné og Byens Vegne at kunde angribe Kirkens Forpagter, Hr. Kammer-Raad Preetzmann i Nibe med Process, fordi denne truede med at indtale ved lovlig Rettergang 6 Aars resterende Afgift af den omtvistede indlukte Stoel paa det nye Chør, efter at ald mindelig Krav var forgieves. Denne allerunderdanigst Supplique kom tilbage til Stift-Amtmandens og Biskoppens Erklæring, som igjen tilsendte mig samme og forlangede noget nærmere Oplysning i denne dem besynderlige og dunkle Sag. Jeg var gandske uvidende om alle disse Stridigheder og blev ret forundret over at see saa forunderlig en Ansøgning, at neml. en Relfærdigheds Haandthævere beder Kongen om Benef. paup. for uden Bekostning at kunde drille en ærlig Mand blot og allene, fordi denne trøede at kunde forlade sig paa en honet Mands Ord og krævede en aarlig Afgift, som Byefogden og flere ved at anmasse sig disse nye Stole paa de forudsagte Vilkaar havde forbundet sig til. Min Erklæring blev i den Henseende alt saa vist nok ikke smigrende for Byefogden, der neppe nogen Time om Dagen kan træffes ædrue, og følgelig regie-

¹⁾ Bevilling til fri Proces.

res af en Fuldmægtig, der anseer Processer paa andres Bekostning for sin Himmel paa Jorden.

Egentlig er Sagen af saadan Beskaffenhed: For omtrent 8 à 10 Aar siden blev giort en Deel Forandring med Nibe Kirke. Denne Byefoged saavel som Kammer-Raad Preetzmann overtalte mig da til at gjøre Forestilling om et gammelt Pulpitudes Omdannelse til 9 indlukte Stole, neml. 7 større og 2 mindre. Man forsikrede mig, at den nu omtvistede Afgift, 3 Rd. aarlig af de større og 9 Mk. af de mindre, villig ville blive betalt. Forestillingen blev approberet, og Forandringen skedte. I et Øyeblik vare disse nye Stole bortsnappede af de fornemmeste Familier, besadte med Stole og behængte med Gardiner. Nogle Aar derefter vedblev Hr. Kammer-Raad Preetzmann at administrere denne Nibe Kirkes uvisse Indkomster paa mine Vegne imod 10 Rd. aarlig Douceur, siden ingen ville forpagte samme formedelst den Uorden og Selvraadighed, der under sidste Forpagter havde Tid efter anden indsneget sig. I al den Tid beregnede Kammer-Raaden aarlig 24 Rd. af dette meerberørte nye Chor, i Haab at Vedkommende aldrig nægtede at gotgiøre ham samme, som og for største Deelen er skeet, indtil nu Byefogden gjør nogle andre oprørske tillige med sig selv af privat Had til Kammer-Raaden, der for nærværende Tid er Forpagter af Nibe Kirkes uvisse Indkomster og desuden en ret virksom Mand i alle Land-Industriens Deele, ex. gr.¹⁾ med Spinderiers Anlæg, Vævning etc., der som sædvanlig har forskaffet ham mange Fortrædeligheder og lagt Grunden til et uudslukkelig Fiendskab imellem Byefogden og ham.

Efter saadan Sagens Sammenhæng synes mig ikke vel, at denne Byefoged, der ved sin overordentlige Liderlighed desuden gjør sig almindelig foragtet, burde favoriseres i hans Ansøgning, som egentlig er

¹⁾ Exempli gratia o: f. Ex. — Christian Preetzmann var Konsumptionsforvalter i Nibe. Han døde i Aalborg 1827 som Etatsraad. Se A. H. Nielsen: Embedsmænd i Aalborg, S. 230.

at beholde den nye indlukte Stoel frie for Afgift. Neppe skulde han og nu ansee det som en Douceur, men snarere som en Virkning af hans Trusler med Proces, og altsaa, hvis D. H. E. finder for got at besvare hans Pro Memoria, burde efter mine uforgribelige Tanker Svaret omtrent saaledes indrettes:

»Da jeg af indhentet Oplysning fra min ved Grevskabet Lindenborg holdende Inspecteur erfarer, at De paa egne og Byens Vegne har ansøgt Benefic. paupertatis for at anlegge Sag imod Forpagteren af Nibe Kirkes uvisse Indkomster, og altsaa ikke kan vide, hvor vit den derunder havende Hensigt kan retourner¹⁾ paa mig som Kirke-Eyere, saa ville Deres Velædelhed undskylde, at jeg for nærværende Tid ey kan svare vidre paa Deres P. M. af 24de Mart. sidst. end dette: at jeg finder det billig, De enten beholder den saa kaldte Konge-Stoel eller og decourteres, hvad denne indbringer Kirken, i Afgiften af den nye Stoel paa det nye Chor etc.«

Jeg skulle da siden nok styre Sagen saaledes, at D. H. E. ingen vidre Uleylighed faar deraf; thi af alle Byefogdens Ophævelser kan dog ikke udkomme høyre, end at et nyt Reglement af Stift-Amtmanden og Biskoppen forfattes, hvorved Kirken snarere vil vinde end tabe . . .

Lauritz Windes Fallit.

Andkier til Greven, 12. Juni 1788.

. . . Den anden Efterretning, som maaskee lige saa tielig andenstæds fra kan blive D. H. E. bekiendt, er Kiøbmand Windes bedrøvelige Opbud, som uformodentlig sidste Mandag blev bekiendt. Hvad Virkning dette vil have i Snapstingets Begyndelse, kan D. H. E. nogenlunde forestille Dem, naar betænkes, at denne Mand stod i den meest udstrakte Handel inden- og udenlands, saa at man allerede begynder med Vished at beregne hans Debet paa en Tønde Guld, hvoraf saa mange andres Betaling i Snapsting dependerer. Indsigtsfulde Kiøbmænd yttre

¹⁾ Komme til at berøre mig.

endog saa fortvivlende Formodninger: at Aalborg Bye i det første halv hundrede Aar neppe vil forvinde dette Stød. Ingen tvivler om den Ulykkelige's Reedelighed, da man veed Data for, at han til det yderste har stræbt for at afværge dette Brud. Men en vanartig Søn af denne retskafne Fader, som sidste alt for meget har betroet sine Affaires, har spillet ham saadanne Stræger, som endog i Romaner vare for grove at anføres. Dette Uhyres Skarnagtighed er maaskee ved Skipper-Relationer, maaskee ved Misunderes hemmelige Insinuationer blevet bekiendt for hans københavnske og udenlandske Venner, som derover lige med et have nægtet ham ald vidre fornøden Credit og Remisse, besynderlig da denne Søn, som jeg væmmes ved at nævne, endog har indviklet ham i farlige Processer ved at opsnappe og besvare Breve under Faderens Navn, uden hans Vidende og Villie. — Til denne ulykkelige, forhen anseelige Købmand har D. H. E. under 17de Nov. f. A. naadigst tilladt mig at overlade Kornet fra Lindenberg, Tuustrup, Tulsted og Thorupheedegaard, og jeg havde gjort det uden den mindste Betænkelighed, hvis ikke imidlertid en hældig Skiæbne havde indgivet Hr. Winde det Indfald at tage Købmand Hr. Laurs Kiellerup i Compagnie med sig . . .

— Herved mente Andkier, at Grevskabet vilde kunne redde en Sum af 2372 Rdl. 4 Mk. 12 Sk. Det fortjener at bemærkes, at Greven paalagde Andkier at optræde saa skaansomt som muligt overfor den ulykkelige Winde.

Andkier til Greven, 23. Juni 1788.

. . . I Aalborg Snapsting gik det i Aar meget langsom med Ud- og Indtælgning i Anledning af Hr. Windes Banqueroute; der var et almindelig Veeklage, og hans fordums beste Venner skioldte, truede og undsagde ham, saa han endelig resolverede at flygte fra Byen, men dog ventelig opholder sig i Provindsen. Skrækkelig var det og at høre opregne alle de store Summer, han skyldede. Geheime-Raad Raben paa Restrup, Grevinde Holck paa Wraae, Justitz-Raad Valeur paa Langholt, Oberstinde Ahrens-

torff paa Haunøe, og kort, de største og beste Herregaarde, have solgt ham ald deres store Forraad af Korn, og ingenstæds har Kiellerup været interesseret, uden i den Lindborgske Handel, som midt i ald Ulykke dog var et besynderlig Lykketræf. Mangfoldige Menneskers heele Velfærd har han haft under Hænder og i sin Handling paa Obligationer, siden alle troede deres Penge der ret sikke . . .

Andkier til Greven, 7. Juli 1788.

. . . Hr. Winde, som paa nogen Tid har været usynlig, men nu efter erhholdet Moratorium igien indfunden sig, troede jeg skulle give mig den beste Oplysning. Jeg fandt ham lige saa aabenhiertig, som han stedse har været i Ting, Omstændighederne tillod ham at aabenbare. Hans Skiebne er rørende og lærer enhver opmærksom, hvad Verden er. Denne Mand, som for faae Uger siden glimrede og talte Venner og Lovtalere i Tusinde-Tal, er nu faldet saa dybt, at neppe hans nærmeste Familie, endsige andre Venner kiender ham eller husker, hvor han boer. En Kone, der aldrig har havt anden Fortieneste end den, det ædle Metal giver, behandler ham som en grov Misdæder, søger at gjøre ham forhadet og foragtet hos deres fælles Børn. Hans ugudelige Søn, som hver Menneske hader og afskyer, stolt af de hans Fader røvede Capitaler, som nederdrægtige Hælere garanderer ham, leer fræk, naar Faderens Taarer geleyder hans Klager og billige Bebrejdelser. I saadan Situation er det nesten befrygtelig, at denne ellers kiække Mand gjør et Skridt, som den menneskelige Natur undre mindre ulykkelige Omstændigheder gysen ved at tænke sig . . .

En strix Provs.

* — Claussen til Greven, 6. Januar 1790.

. . . At Præsten paa hvert Sted skal være Skolemesterens bestandige Tilsynshavende og første Raadgiver, — for ikke at sige Befalingsmand, kan give Anledning til, at der indtræder en vis Slendrian, eller

rustede med tilsrækkelig Indflydelse og Talent. Provsten her¹⁾ holder Skolemestrene i den dybeste Underkastelse (Unterwürfigkeit) og har allerede truet een af dem med Ørefigener, ja han udtaler ogsaa sit Haab om snart at skulle fordrive mig herfra for at kunne handle helt egenmægtig med Hensyn til Skolevæsenet; han tilføjer, at den ham saa forhadte herværende Skolekommission aldrig skulde være kommen i Stand, hvis han havde været Provst, da den blev oprettet. Gærne vil jeg skrive hans Iver saavel som Fleres Forhold overfor de gode Indretninger mere paa Vildfarelses end paa Ondskabs Regning; men jeg kan under saadanne Omstændigheder ikke helt dølge min ubehagelige Følelse . . .

Hoveriafløsning paatænkes,

Andkier til Greven, 22. April 1790.

■ . . . Jeg kan aldrig feyle, naar jeg forudsætter, at Grunden til alle her paa Grevskabet skedte og forehavende Operationer meere har Undersaaltternes Lyksalighed end egen Fordeel til Formaal. Uden eget Tab har jeg troet, mit ovenmelte Forslag kunde approberes; thi alle med de nye Indretninger forbundne Omkostninger sc. Opmaaling, Udflytning, Understøtning for Bonden i de første Aar, da Forandringen vil føles tungt for saadanne, som faae lutter udslidt Jord, der ey kan undgaaes, seer jeg ikke efter den sidst valgte Plan vil kunde i det allerhøieste overstige 8000 Rd. Renterne heraf bliver 320 Rd., paa hvilken Summa nær Jordebogs-Indtægten endnu aldrig i de 19 Aar, jeg har administreret Grevskabet, er indkommet, uden en Gang at tale om de betydelige Forskud af Sæde- og Tære-Korn, Bygnings- og Besætnings-Hielp, Restance af Kongel. Skatter, Tab ved Indfæstninger etc., der hvert Aar i større og mindre Grad har haft Stæd. Naar Bonden derimod efter mit Forslag under 25. Marti prompte kunde betale og ved en forbedret Tilstand undvære ald Understøtning,

¹⁾ Andreas Jungersen var 31. Juli 1789 bleven forflyttet fra Gerding til St. Brøndum og samtidig bleven Provst.

var det vigtigste Formaal opnaaet, og Grevskabets Eyere ville efter ald Sandsynlighed med Sikkerhed kunde gjøre Regning paa 1000 Rd. aarlig Forbedring i Revenuerne. Disse 2de Formaaile lykkelig foreenede var unægtelig alt, hvad D. E. for egen Deel attraaer. Gaar Ønsket og Formaalet vidre, skeer samme allene i Hensigt til en sildigere Efterslægt, som maaskee (meere end »maaskee« kan det ikke hedde) kunde troe sig beføyet at klage over denne Slagbom for deres Interesses Udvidelse; — hvorvit nu en Gods-Eyere er pligtig at have meere Hensyn paa Efterkommernes end egen Fordeel og at indskrænke sin Godgiørenhed mod Samtidens Mennesker og Underhavende for en ukiendt Efterslægts Skyld, heroer paa tilfældige Omstændigheder og hverken reyses eller fældes ved min Betænkning. Det er endog uden for mit Æmne at anmerke: At den store Bernstorff meere har seet paa første end sidste, da disse lykkelige Bernstorffske Bønders Afgifter langt fra staae i samme Forhold mod deres naturlige Fordeele, som de Lindborgske ville komme efter meerbemt^{te} mit Forslag¹⁾. Men, naadigste Herre! Dette maatte tillades mig underdanigst at anmerke: Om endog et Ideal af en lykkeligere Bonde-Forfatning i Fremtiden gav Anledning til at tænke paa en forhøyet Afgift, det kom joe dog an paa, om Bonden ville indgaae saadan Accordt, og om han siden kunde holde den. Tids-Puncten til slige Accordters Oprettelse er for nærværende Tid ikke den beste. Ingen uden den, der bcer blandt Bonden og er opmærksom paa hver af hans Bevægelser, kan troe, hvor megen Indflydelse Colbjørnsens Opførsel ved Sessionerne²⁾ har paa Bondens nærværende Tænkemaade: Alle hans Besværinger, grundede og ugrundede, tænker han til Fordeel at faae deciderede³⁾ ved den store Session. Alle

¹⁾ Hoveriafløsning mod en Afgift af 4 Rd. pr. Td. Hartk. og Omsætning af alle Bondens Afgifter i Korn efter Gennemsnits-Kapitelstaksten for 20 Aar.

²⁾ Møderne i Landbokommissionen, hvis Forhandlinger offentliggjordes. — ³⁾ Afgjorte.

øvrige Retter i Landet synes han at foragte. Han drømmer om Hov-Friede og 1000de andre Ting, som de hyppig udkomne Forordninger understøtter, om hvilke endog saadanne, der tænker noget over Almuen og ledet under sund Fornuft, dømmes, at de udkomme blot for peu a peu¹⁾ at gjøre Proprietairerne kied af at være Gods-Eyere etc. Kan jeg end ikke tænke overeenstemmende med disse, indseer jeg dog, at slige Ting vil gjøre Bonden betænkelig ved at indgaae synderlig Forhøyelse i hans nærværende Afgifter. Om Forhøyelsen skeer i hans Landgilde eller Hove-rie-Penge er, saavit jeg seer, lige betænkelig . . .

Gæring blandt Bønderne.

Andkier til Greven, 7. Juni 1790.

. . . Da Talen er om Bønder, maae jeg ugerne erindre, at den Giering, som Bonden næsten overalt i Landet paa nogen Tid har været udi, nu og har anstukket de fredsommelige Lindenburgske Bønder, saa det seer ud til allehaande, naar ved Klogskab og anstændig Estergivenhed ikke kan bevirkes Forandring i de uroelige Gemytter. De mangfoldige Forordninger, som daglig udkommer og af Bonden vrangelig fortolkes, sætter alle i en Art Oprør, og den Omstændighed, at af de Forordninger, som angaae Bonden, skal et Exemplar leveres og bevares af hver Sognefoged, har den Virkning, at Bonden overlydt udlader sig med, at Kongen er kommet i Erfaring, at de Forordninger, som hidtil ere udgivne til Bondens Fordeel, ere undertrykte og aldrig bleven bekiendtgjorte. Derfor troer de nu hverken Øvrighed eller Præsten, naar de i en Forordnings rigtige Forklaring bliver af modsadt Meening med dem. Følgerne af alt dette kan den, der har levet nogle Aar imellem Bønder, med middelmaadig Indsigt let forudsee. Meget ugerne har jeg endnu for Tiden villet forurolige D. E. med denne ubehagelige Efterretning; men jeg ville og nødig, saadant først skulde spørges fra nogen anden. Ahrns paa Tuustrup er meget for-

¹⁾ Lidt efter lidt.

legen med disse Bønders Opførsel. Ved Lindenberg er endnu intet prøvet; men jeg veed dog, at man smaasnakker ou et og andet indbyrdes, hvoraf jeg med ald Sagtmodighed vil afvarte Følgerne . . .

Vanskelig Høst.

Andkier til Greven, 20. September 1790.

. . . Det har ellers i denne Egn været den vanskeligste Høst, jeg i 20^{ve} Sommre her har oplevet. Nogle Dage førend Kornet ret var moden til Høsten, indtraf stærke Storm-Vinde, som giordte meere og mindre Skade, eftersom Kornet var meere og mindre moden. Lindenburgs beste Bygvang tog betydelig Skade, saa at, saa vil man kunde skionne, 100 à 150^{ve} Tønder blev liggende paa Ageren. Begge Haure-Vangene leed og en Deel, men dog ikke saa betydelig. Efter at Kornet var høstet, begyndte det ustadige Regn-Veyr at gjøre os hvert et Skridt vanskeligt, saa at jeg nu bag efter nesten undrer over, hvorledes vi dog fik Kornet saa nogenledes tørt og got i Huus. En Lykke midt i ald Uhæld var det, at vore Hov-Folk vare ferme og i alle Omstændigheder ufortrødne, lode sig ved blotte Vink commandere og arbeydede i Almindelighed med den samme Iver og Troeskab, som om de umiddelbar havde staaet i herskabelig Tieneste. Dette kan med Sandhed siges om Hoveriet ved Lindenberg heele Sommeren igiennem, fra Tuustrup, Tulsted og Thorupheedegaard har jeg Korn-Høsten igiennem ikke heller hørt nogen Klage. Ved Wildmosegaard mødte først i Høsten noget ubehageligt, som havde Anseende til et Slags Opstand; men ved nøye at examinere Sagen var jeg lykkelig i at faa det dæmpet og de uroelige Gemytter derhen bragt, at de bade Hr. Forvalter Rehders om Forladelse og underkastede sig godvillig en vis Mulct, hvis de oftere gave Anledning til grundet Klage, og siden den Tid har jeg ikke hørt om noget . . .

Reformerne begynder at bære Frugt.

Andkier til Greven, 27. September 1790.

Jeg lovede i mit sidste underdanige Skrivelse denne Gang at give D. H. E. nogle Beviis, at den

forehavte Udskiftning allerede har gjort Bønder-Gaarde og Jord til Huuse begierligere end forhen. Til Beviis herfor kunde jeg anføre mange Supplicantere fra fremmede Godser, som have anholdt om Gaarde og Huuse her paa Godset; iblandt disse har en Mand, som paa en kort Tid havde Sohngaards-holm i Forpagtning, buddet for en af Haals udflyttet Gaard (der for nærværende Tid beboes af en fattig Mand, som neppe nok vil kunde soutinere sig, siden han er meget tilbage og har mange Børn) et hundrede Rigsdalere i Indfæstning, og dog overlade heele Besætningen enten til Herskabet eller den itzige¹⁾ Fæstere, hvilken sidste dog, om Herskabet ville saaledes overlade ham heele Gaardens Besætning ude og inde, dog ikke godvillig ville flytte ud. Dette og flere Exempler overbeviiser mig Dag for Dag, at naar D. H. E.' heele Plan blev vel overlagt fuldført, maatte det om 10 a 20 Aar ufejlbar viise sin store Nytte og yde den høye og ædelmodige Velgiørere og Stiftere af disse kostbare Indretninger megen Siæls Glæde og udødelig Hæder. Det har derfor været et af mine vigtigste Ønsker endnu i dette Liv at see heele Sagen bragt i Rigtighed, og til at faae den i Rigtighed har jeg stedse troet og troer endnu, at D. H. E.' Nærværelse var overmaade nødvendig . . .

En driftig Husmand.

Andkier til Greven, 1. November 1790.

. . . En ret fortrinlig virksom Husmand i Fiellerad ved Navn Just Pedersen, der nærer sig af Skoemager-Haandværket, som for en 3 Aars Tid siden blev anvist nogle gandske uduelige Sandbanker af Byens Gade-Jord, som han med utroelig Arbeyde og Bekostning har dannet til et got og meget frugtbringende Stykke Jord, indhegnede det rundt omkring med et velsadt Steen-Dige, hvorfor allerede Det Kongel. Landhuusholdnings-Sælskab har belønnet hans Fliid med en Præmie af 12 Rd. og har siden beplantet det rundt om med de saa kaldte tyske

¹⁾ Nuværende.

Piile, der allerede staae i en herlig Væxt, og hvorfor han atter kan gjøre sig et velgrundet Haab om Præmie. Denne Mand, der desuden har denne fortrinlige Egenskab, at han har vidst at danne brave Børn for Efterverdenen, af hvilke en Søn er Skoleholder i Blendstrup¹⁾, en anden har han i Aalborg ladet lære Skoemager-Professionen og tillige til egen Fornødenhed at garve Lædder; det 3^{die} Barn, en Daatter, er hjemme og gaar ham til Haande i hans meere end almindelige Vindskibelighed. Denne Mand, for at see alle disse hans 3de Børn tilig gifte og i Nærings-Veye, før han, som ellers er af svagelig Helbred, skulle forlade Verden, kom og anmodede mig om at faae et Par Tønder Hartkorn med tilliggende Jordsmon af ovenmelte Gaard, hvorunder jeg strax bemærkede dette Formaal; at hans anden Søn skulle have hans i Fiellerad vel indrettede Huus tilligemed det af ham vel dyrkede og indhegnede lidet Stykke Gade-Jord, og af det sidst forlangte Jord ville han endnu, om han levede nogen Tid, indrette et Stæd for hans Daatter og siden hos hende nyde en roelig Alderdom.

— Selvfølgelig gik det i Orden; ja Just Pedersen fik endog 4 Td. Hartkorn.

Hoveriafløsningen begynder at glide.

Andkier til Greven, 8. November 1790.

... 2de Deputerede fra Fiellerad har paa nye været hos mig for at handle om denne Sag, saa det lader til, at denne Bye nok først entrerer. Jeg fornøiede mig ret over disse 2de Bønder, der talte med megen Aabenhjertighed og Beskedenhed om Sagen. De tilstode rigtig, hvad jeg alt forud giettede, at neml. en stor Deel Bønder moerede sig med det Haab, at der snart ville ndkomme en Forordning, som skulle friegive dem for Hoveriet, om ikke gratis, saa dog mod en ringe Høverie-Penge, og at Kundskab herom var Anledningen til det Lindenberg Bønder gjorde Tilbud. Men dette uagtet forsikrede de dog, at de for deres Deel ansaae det blot som et Be-

¹⁾ Peder Justesen, se De Schimmelmanske Skoler, S. 89 f.

viis paa D. E.' Kierlighed og Godhed mod dem. Jeg troede ved denne Leylighed passende at anvende alt mueligt for at udrydde denne Tanke hos alle. Efter at jeg tydelig og udførlig havde demonstreret for dem, hvor aldeles uovereenstemmende det var med den Tænkemaade, de ved saa mange Leyligheder havde havt Leylighed at ære hos deres menneskekierlige Herskab, at misbruge den Kundskab, høysamme kunde have om Regjeringens for det almindelige endnu skiulte Hensigter, lagte jeg til: at deres høygrevelige Herskab neppe vilde holde betænkeligt at give dem Forsikring om, at hvis saadan Forordning i de første 2 Aar eller længere hen udkom, skulle den af dem indgangne Accordt ikke hindre dem fra at nyde samme Naade som Landets øvrige Bønder. Dette, mærkede jeg, giorte Indtryk paa dem, og naar denne maae gives positiv, tvivler jeg ey meere. Sagen jo snart skal komme i Rigtighed; thi det øvrige, de søger at faae billigere, end jeg paa D. E.' Vegne har paastaet, er ubetydeligt . . .

Andkier til Greven, 15. November 1790.

. . . Nu i dette Øyeblik melder en heel Sverm Bønder sig for at accordere med mig om Hov-Friehed, hvorføre jeg maae slutte og giøre Forsøg paa, hvorvit jeg i denne Henseende i Dag maatte blive lykkelig i at udføre D. H. E.' Ønske . . .

Colbiørnsen og de jydskke Jorddrotter.

Andkier til Greven, 25. November 1790.

Jeg har i nogle Dage maattet holde mig ved Sængen, som ey allene er Aarsag i, at jeg 2de Post-Dage har efterladt at continuere Beskrivelsen over det, som forefalder ved Godset, men endog ventelig afholdet Bønderne fra at komme til mig for at slutte Accordt om Hoveriet. Sandt er det, at disse gode Bønder, der saa mange Aar har raabt paa Hov-Friehed som det, der skulle hielpe dem paa Beenene, ere nu alt for fulde af Betænkeligheder, da dette Gode staaer dem aaben. Egentlig vil ingen gierne være den før-

ste, og foruden det hemmelige Haab, endeel Bønder underholder om Regieringens Mellekomst, frygter jeg meget, at den illuminerede Jydske Ambassade¹⁾ har for en Tid gjort dem opmærksomme. Det er utroelig, med hvilken Begierlighed Colbiørnsens Skrift læses af alle indtil Bønder, og hvorledes disse sidste læser og forklarer Skrifter, veed best saadanne, som paa en 20 Aars Tid har umaget sig for at studere deres Carakteer. Dumt er der handlet af vore jyd-ske Jorddrotter, det nægter ingen uden just de, som ere implicerede i Sagen; men om det er saa gandske rigtig, at Colbiørnsens Besvaring udkom og blev gjort saa almindelig, er maaskee ikke saa afgjort. Et Par Exempler paa gode og veltænkende Bønders retskafne Tænkemaade siger vel ikke meget iblandt saa stor en Mængde. Unægtelig har den indsigtfulde Colbiørnsen uden Fornødenhed gjort stor Allarm over Bedragerier som almindeligt iblandt Proprietairer, der, saa vil jeg er bekjendt, sielden har haft Stæd. Kuns en fornuftig Mand, hældig i at fremstille enhver Ting i sit sande Lys, ville uden Møye opdage meget Blendværk i dette Skrift, der virkelig fornærmer den realiter, om ikke altid formaliter, reedelige Mand. — Men jeg kommer uformerkt fra det, jeg egentlig ville sige, som var: at dette Skrift gierne for en Tid kan standse Grevskabets Bønders Beslutning i at accorderere sig frie for Hoverie. Imidlertid er jeg dog i Gaar Aftes blevet eenig med 4re Bønder fra Fiellerad, saaledes som hoslagte Udkast forklarer, og paa samme Maade tænker jeg, Bønderne i Haals, Dollerup, Horsens og Fiellerad skulle ansættes . . .

Hoveriafløsningen gennemføres.

Andkier til Greven, 6. December 1790.

Jeg kan i Dag give D. H. E. den behagelige Efterretning, at af alle de Hoverie-Bønder, som hid-

¹⁾ Om de jyd-ske Proprietærers Henvendelse til Kronprins Frederik om Tilbagetagelse af Landboreformerne og Chr. Colbiørnsens hvasse Skrift i den Anledning se Edvard Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, VI, I, 352 ff.

til have gjort Hoverie til Lindenberg, ere nu kuns tilbage, som ikke have indgaaet Accordten om Hov-Friede til 1ste May førstkommende: 1. En meget fattig Bonde med mange Børn, ved Navn Jens Jensen i Brøndum. 2. En D^o i Horsens ved Navn Jørgen Buus. 3. De 2de Horsens Heede-Gaarde. 4. En fattig Bonde med mangfoldige Børn i Gierding, navn. Anders Nielsen, — og endelig 5. En gammel fattig D^o i Haals ved Navn Kield Poulsen. Alle disse 6 Mænd, som bestandig have været fattige, behøvet jævnlig Understøtning og sielden betalt nogen fuld eller halv Løndgilde, kan jeg begribe, ere af Undseelse blevne tilbage, da de vide, Hoveriet er det fornemteste og egentligste, Herskabet har af dem. Accordten er med alle i Hoved-Posterne som den allerede indsendte med de 4re Mænd i Fiellerad. I Fiellerad, Haals, Dollerup og Horsens, hvor de alle staae for 6 Tønder Hartkorn, ere de lige i Afgift og Extra-Arbeyde. Blendstrup, der staaer for 4 Tdr. 7 Skp., Adschildrup: 5 Tdr. 4 Skp. Gierding: 3 Tdr. 5 Skp. og Riise: 2 Tdr. 5 Skp. 2 Fdk. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. hver Gaard, have været lige med Brøndum, der staaer for 5 Tdr. 4 Skp. paa Agger og Eng, saa at hvor 2 af førstnævnte Bønder have været 2 om en Agger, have disse været 3, uden vidre Consideration¹⁾ af Uligheder i deres Hartkorn, som har maattet lempes efter Omstændigheder i Reiser og andet extra Arbeyde. Disse ere nu ved med dem aftalte Hoverie-Accordt alligevel forpligtede til som de andre at give 3 $\frac{1}{3}$ Rd. pr. Tønde Hartkorn. Af det reserveerte Arbeyde er Rise kuns forbundet a) at hiemføre 4 Læs Tørv, b) gjøre 1 Aalborg-Reyse, c) udføre 6 Læs Giøde. Resten er som for de største Gaarde paa 6 Tønder Hartkorn. Blendstrup, Adschildrup, Brøndum og Gierding: a) hiemfører 6 Læs Tørv, b) Aalborg-Reyse; Resten som de store Gaarde, undtagen Gierding, som kuns udfører 8 Læs Giøde.

Saaledes har jeg efter min beste Indsigl, ved at ligne alle Omstændigheder uden alt for ængstelig

¹⁾ Betragtning, Hensyn.

Bræk-Regning, giort Accordten saa billig som muel., og fra den 25de f. M. til den 4de d. M. er alt dette uden et fortræden Ord fra nogen af Siderne blevet færdig. Den største Mængde Accordter bleve sluttede den 29de og 30te f. M., og saaledes indtraf rigtig nok min Formodning, at man til det yderste ville prøve, om jeg ikke kunde give bedre Kiøb; men da jeg i disse sidste Dage af Maaneden pro forma gav Ordre til Smedde og Hiulmænd at standse med de hos dem bestilte Avlings-Redskabers Forfærdigelse af Vogne, Plove etc., komme de strømmende til Gaarden, enkelte og Hobe-Viis, for at accordere. Sandt er det, mange af dem have indgaaet disse Forpligter med en øyensynlig Hiertens-Angest, siden de ikke saagandske kan begribe, hvorledes de skal faae disse mange Penge samlede, besynderlig naar Priserne paa Korn og feede Vahre skulle falde til den Lavhed, som mange af dem kan erindre sig, tilforn har haft Stæd. Jeg har da ikke efterladt at gjøre dem opmærksom paa alt, hvad min Erfaring, Eftertanke og Bøgger har lært mig selv, saa jeg næsten i 8te Dage har prædiket fra Morgen til Aften for disse mig Dag for Dag kiærere Myndtlinger, som og for største Deelen have giengieldet min Bestræbelse for deres bedre Oplysning til at gaae deres forandrede Situation trøstig i Møde, med den mueligste Opmerksomhed, som har giort, at jeg har glemte Legems og Sinds-Svaghed og følet under disse Underhandlinger mange Behageligheder, som ikke skaffes for Guld og Sølv. Ofte har jeg ret inderlig ønsket: Gid mit ædelmodige Herskab i dette Øyeblik, uden at sees, kunde høre deres Taler og Svar paa et og andet, og hvor ukonstlet deres Følelser ofte kommer frem over deres Lykke at leve under et saa menneskekierlig Herskab, naar de ledes paa Spoer til at sammenligne deres Skiebne med andre Godsers Bønder. Dette har været mig saa meget meere paafaldende, som Tid og Omstændighed nu frem for nogensinde kan gjøre Herskaber mistænkt hos Bonden. Hvor ønskte jeg ikke derfor, at mit Høygrevelig Herskab umiddelbar ville modtage

disse mange Menneskers Velsignelse, og ved Deres Nærværelse opflamme deres tændte Brande, hæve Fordomme, som endnu maatte klæbe ved nogle, og saaledes i den fuldkomneste Grad nyde en Lyksalighed, som faae kiender og mindre nyder i Livet.

— Det hørte ogsaa med til Grev Schimmelmanns og Inspektør Andkiers Reformplaner at overlade Bønderne deres Gaarde til Arvefæste. Denne Plan blev imidlertid ikke realiseret for det egentlige Bøndergødses Vedkommende; derimod blev Tustrup, Tulsted, Thoruphedegaard og en Del Parcelgaarde: Ernstpris, Henriksdal, Fjelleradgaard m. fl. bortarvefæstede.

Kirurgen paa Lindenborg.

Andkiers Cirkulære til Præsterne paa Grevska-bet,
18. November 1791.

Mit Høygrevelige Herskab, der som bekjendt intet sparer, hvor deres Underhavendes Tarv og Trang kræver Understøttelse, og blandt mange andre Velgierninger i de beste Hensigter underholder en Chirurgus her paa Grevska-bet, har med megen Misfornøjelse bemærket ved sidste Nærværelse, at en Deel Syge deels sildig og tildeels aldrig søge Hielp hos den dem uden Bekostning anordnede Læge. I Anledning heraf er mig tillagt Ordre ved et Circulaire at anmode DHrr. Præster om deres meget for-maaende Biedrag til de Fordommes Udryddelse, som maatte hindre Almuen fra at betiene sig af de til deres sikrere og hastigere Helbreds Erlangelse giorte Foranstaltninger. Især gaaer høybemelte mit Herskabs Ønske derhen: at den sig saavidt udbredte veneriske Skorbut, som efter de beste Lægers eenstemmige Forsikring i Begyndelsen meget let og sikker cureres, gandske kunde udrydes, hvilket formodes snarest ville skee, naar DHrr. Præster, hver Gang de hos nogen i deres Meenigheder mærkede mindste Spoer af denne i Tidens Længde farlige Sygdom, ville formane den Syge til at betiene sig af de i den Henseende søyede gode Anstalter, og om mod Formodning slige velmeenende Formaninger bleve frugtesløse, da at underrette mig om Tilfældet for der-efter at besørge det vidre fornødne. At jeg saaledes

ved forestaaende har opfyldt den mig tillagte Ordre, ville hver for sig ved Paategning behagelig tilstaae mig.

— Præsterne rundsendte vel Cirkulæret, men var delvis fornærmede over dette Paalæg, som de fandt stridende mod deres Embedes Værdighed!

En slet Betaler.

R. — Andkier til Stiftsbefalingsmand von Pentz i Aalborg, 28. Marts 1799.

For omtrent en 9 Aars Tid siden har jeg paa mit høygrevelige Herskabs Vegne sluttet Accord med en Husmand af Brøndum ved Navn Anders Hermannsen om et Stykke Jord paa Molholm Mark, staaende for 1 Td. 5 Skp. 2 Fdk. Ager og Engs Hartkorn, for aarlig Afgift til Herskabet: 10 Rd. » Mk. 12 Sk. foruden de Kongel. Skatter, paa de Vilkaar, at Fæsteren, imod 80 Rd. Bygnings-Hjelp selv opførte de i Accordten bestemte Fag Huus. I Aaret 1791, da Herskabet selv var nærværende, afsnakkede bem^{te} Anders Hermannsen Greven et Laan af 80 Rd. til opgivne Forbedringer, som skulde tilbagebetales i 3 Aar, og imidlertid af denne Summa svares 3 p. C^{to}. — Endelig har jeg uden udtrykkelig Ordre overladt ham 2000 Muurstene, som skulle betaales med 8 Rd. p. Mille.

Saa megen udmærket Godhed og maaskee lidt overdreven Tillid til denne Mands Redelighed har havt den ubehagelige Følge, at han

a) hverken har betalt Capital eller Rente af de ham forstrakte 80 Rd.

b) af den udlovede aarlige Afgift ikke betalt en eeneste Skilling for Aarene 1794, 95, 96, 97 og 98, — følgelig derpaa reterer den Summa: 50 Rd. 3 Mk. 12 Sk.

c) i Henseende til de bekomne 2000 Muurstene troer det nok blot at sige: at Greven har skienket ham dem.

Da jeg nu ved min rigtig nok for vidt drevne Taalmodighed og Overbærelse ikke har vundet vidre, end at han beleer mig lige i Øynene som en afmægtig Orm, der i den nærværende Crisis ikke tør gjøre

mine Fordringer giældende ved Retterne, saa bliver det mig nu en uomgiengelig Pligt at belage ham denne Irring, og til den Ende herved underdanig at anmode om hans Indkaldelse til Forsøg paa mindelig Forliig, uagtet jeg har største Føye til at tage et lykkeligt Udfald i Tvivl.

En Lærers Død.

Andkier til Greven, 1. April 1811.

... Den agtværdige og sær nidkjere Skolelærer Carstensen i Fjellerad¹⁾ har for faa Dage siden forladt Verden. I Henseende til utrættelig Nidkjerhed og Hengivenhed i og for sit Embede finder man Faa hans Lige. Saa hentæret han tilsidst var, kunne dog ingen overtale ham til at ophøre med Skolen, saa længe han kunne rokke frem og tilbage fra sin Stue til Skolestuen. Faa Dage før hans Død besøgte jeg ham og fandt ham siddende over Ende i Sengen med alle sine Skole-Journaler for sig og en Pen i hans afkræftede Haand, skjøndt han ikke formaaede at tale forstaaeligt . . .

— Fra de sidste 20 Aar af Andkiers Inspektørtid findes forholdsvis faa Breve. Omkring Aarhundredeskiftet maatte han udkæmpe en bitter og langvarig Strid med den efter hans egen Anbefaling ansatte Birkedommer paa Grevskabet, Friderich Peitersen paa Fjelleradgaard, en Strid, som ganske vist endte baade med Skam og Skade for Birkedommeren, men dog krænkede Andkier dybt. Se De Schimmelmansske Skoler, S. 81.

Andkiers Efterfølger, *Ludvig Christian Rosenbeck*, var født paa Brahetrolleborg den 26. Oktober 1786 som Søn af den derværende Gartner. Efter i sin Ungdom at have været Sekretær hos Grev Ernst Schimmelmann blev han Godsforvalter paa Gudumlund, hvilken Ejendom Greven i 1798 havde købt af den bekendte Bondeven, Stiftamtmand, Kammerherre Friderich von Buchwald, og som i 1800 var bleven

¹⁾ De Schimmelmansske Skoler, S. 94.

indlemmet i Grevskabet Lindenberg, men dog foreløbig havde sin selvstændige Administration. Efter nogle Aars Virksomhed der blev Rosenbeck altsaa 1812 flyttet til Lindenberg og fik hele Grevskabet under sig. Det faldt i hans Lod at virke her i de svære Aar efter Pengekrisen og Freden i Kiel. De nedenfor meddelte Breve taler tydeligt nok om Tidens Tryk.

Høje Ejendomspriser.

Rosenbeck til Greven, 2. Februar 1812.

Det første, jeg har underdanigst at indmelde er, at Tustrup Gaard og Mølle¹⁾ ved Auction den 31te Jan. for Mad. Achthons Arvingers Regning overdroges til nye Arvefæster, og at den tilsloges en Møller Bjergering i Støvring for Summa 36,010 R. Efter mine uforgribelige Tanker er Eiendommene langt fra [i] Stand til at forrente denne Capital og tillige [at] gjive den aarlige Canon 540 R. til D. Exc., i Særdeleshed, da Gaardens Avling endnu i 5 Aar er bortforpagtet for 600 R. samt Græsning og Foering til 2 Heste og 5 Kiør aarlig. Men besynderligt er det; ligesaa forsigtige, ia rængstelige Kiøbere Jyderne vare for 12 à 16 Aar siden, ligesaa dumdristige ere de nu. Proprietair Thygeson til Randrup²⁾, Arvefæster paa Henriksdal ved Lindenberg, torde ikke (da D. Exc.' Parcelgaarde vare til Auction) gjøre Overbud paa Ernstpriis, hvortil han var Liebhaber, da Afgivten opdrevs til lidet over 100 R. — derimod bød bemelte Thygeson nu for Tustrup 36,000 R. Coursen allene kan ikke have fremvirket denne uhyre Betaling; thi til sidste Arvefæster Achthon blev Gaarden ved en Slags Auction overdraget for 1500 R., og han, langt fra at berige sig, geraadede i Gield; — imidlertid gjør dog Conjunctionerne, at circa 36,000 R. gaae i Arv til 4 nopdragne Børn . . .

¹⁾ Kl. Gjerding: Hellum Herred, S. 194 ff.

²⁾ Den store Studehandler og Ejendomsspekulant Thyge Thygesen til Randrup, Dalsgaard, Høstemark m. m.

Ligkapellet ved Blendstrup Kirke skal gøres i Penge.

Rosenbeck til Greven, 24. December 1812.

... Ved Blendstrup Kirke er et Begravelsescapell, formeentlig opført af Corfitz Viffert, som har bygget det store Huus her paa Gaarden. Der er intet legeret til sammes Vedligeholdelse, og D. E. kan altsaa nedtage det, saafremt vedkommende Eiere efter Indkaldelse i de offentlige Tidender ei paa[tage sig] fremdeles Vedligeholdelse. Capellet og opført med hugne Kampesteen til Ydermuur, efter min Formening circa 2000 R. værd. De vigtigste Lig, som findes deri, ere h^{te} Corfitz Viffert og Hustru (under Gulvet), Jørgen Urne og Magrethe Marsviin — levede 1640 —, Jørgen Seefeld (Rigens Raad) — levede omtrent 1600 —, Claus Daae og Hustr. Sophie Amalia Lindenow — levede 1680 (sidste Chr. 4des Datterdatter). Jeg giver mig den Frihed at forespørge, om D. E. har noget imod, at jeg paa anordnet Maade indkalder dem, som kunde have Prætension paa Begravelsen, — og hvis ingen, som jeg forudsætter, melder sig, da seer Materialierne paa fordeelagtigste Maade udbragt . . .

Pengeomskrivningen (Statsbankerotten).

Rosenbeck til Greven, 30. Januar 1813.

... Den nyelig udkomne vigtige Anordning om Pengevæsenet har gjort megen Sensation her, — imidlertid finder den tænkende Deel [For]andringen at være velgørende under nærvæ[ren]de Omstændigheder, og man begynder at [fin]de sig ret vel deri: Bonden kan ikke [re]t faae Tingen i Hovedet; man fortalte mig nyelig, at visse endog have begiært 7 R. for et Ø Smør; men endog endeel af Aalborg Kiøbmænd tage Anledning til ugrundet Forhøielse paa deres Varepriser; man kan vel dog haabe, at de snarlig komme til ret Erkiendelse, saameget mere som de have Kiøbenhavns Detailhandlers Exempel at speile sig i . . .

— Unægtelig et noget delikat Æmne for Inspektøren at berøre. Forordningen af 5. Januar 1813, den saa bittert kritiserede, men nødvendige Nedskrivning af Seddelværdien,

altsaa af Statens Gæld, var Grev Schimmelmans Værk og har længe kastet en Skygge over hans pletfri Navn. Nutiden har dog en retfærdigere Opfattelse af hans Gærning, og Fremtiden vil sikkert endnu mere faa det.

Fjenden truer Jylland.

Rosenbeck til Greven, 2. Januar 1814.

. . . De Forsigtighedsregler, som D. E. giver mig til Iagttagelse, hvis Fienden maatte trænge frem til disse Egne, skal jeg, saavidt Omstændighederne tillade det, rette mig efter. En Bekiendter af mig har lovet at *fournere*¹⁾ mig med 3—400 Specier, hvis fornodent gøres. De fleste ere meget ængstelige, og ikke lidet har det givet Frygten Næring, at man seer en saa overdreven Omhyggelighed for at faae alle kongl. militair Effecter bortskaffede fra Aalborg og til Søes sendte til Fyen: Skilderhuse, gamle Hyller, endog Søm, som sadde i Exerceerhusets Vægge, maatte afstæd. Nylig skete Opfordring til frievillig at melde sig til at tiene til Hest og forhindre Streifcorpsers Indfald. Særdeles mange meldte sig, allene af Brøndum Bye 35 til Hest. Dette er nu (vidstnok) klogeligen ophævet, og istæden herfor skal Hovedgaardene stille en opsadlet god Hest, hvilke samles i Aalborg, hvor de øves af en Officeer og gives Ryttere. Her ved Gaarden fandtes ingen tienlig Hest, jeg har derfor kjøbt en smuk for 3500 R. d. C.

Freden i Kiel.

Rosenbeck til Greven, 25. Januar 1814.

Den gienvundne Fred glæder alle. Dog vilde Glæden være end større, dersom man torde forudsætte, at Fredsbetingelserne vare lidelige og moderate; men Rygterne ville, at Norge skal afstaaes. At dette end mere nedsetter Danmarks politiske Vægt, erkjender enhver, som det og er smerteligt, at det gamle, troe Broderland skal rives fra Danmark. De annecterede Batailloner vende nu tilbage, hvorved

¹⁾ Forstrække.

mangen Almuefamilies længselsfulde Ønsker opnaaes. — Jeg har solgt 30 Td. Rug til en Mand i Aalborg for 200 R. pr. Td., dog med det Vilkaar, at hvis den almindelige Priis mellem Nyeaar og Mai maatte blive lavere, denne Priis da modereres til 180 R. pr. Td.

Tanker om Freden.

Rosenbeck til Grevinden, 10. Februar 1814.

. . . Danmark er da befriet for de saa frygtelig beskrevne Cosakker; men Offeret var tungt. Enhver, der ikke søger alt i sin individuelle Interesses Fremme, er det smerteligt at see det [gam]le, troe Broderland rives fra Danmark, [hvor]ved Danmarks Selvstændighed endog for [kom]mende Tider har faaet et diervt Stød, hvorved Danmarks Velstand tillige vil lide, idet Norges Handels og Fragtfarts Fordele nu ei mere kommer os tilgode. Om Danmarks Ære i Fremmedes Øine er hævdet, kunde vel og omtvivles. Dog, det nytter ei at gaae i Rette med den uimodstaaelige Skiæbne; Resignation kræver Tiden, hvori vi leve. Inderlig kiert var det mig at see, med hvilken Beredvillighed den jyske Bonde erklærede sig villig til at værne om Hiemstavnen. Sandt er det, med en stridbar Nation kan udrettes saare meget. De fleeste af de hiemkomne kiække jyske Dragoner ere permitterede. Dragonen, som reed Lindenburgs smukke Dragonhoppe, kom i Forgaars hertil. Den var i ualmindelig god Stand og bær Mærke af Krigen paa sig i Arret af et Landseslik paa Hoften, hvoraf den dog nu ingen Meen har . . .

. . . Man er her meget begierlig efter at vide, hvorledes Nordmændene modtage Afstaaelsen. Uvisheden herom har en mægtig Indflydelse paa Kornhandelen; de største Huse i Aalborg ville intet kiøbe; Yderne trænge stærkt paa at vorde Kornet qvit, hvorfor jeg har seet mig nødsaget til at leie Kornlofter i Aalborg. Flere Herregaarde ville bruge samme Maade; jeg var bange for, at Concurensen skulde fordyre Loftsleien, som jeg betingede 1 Rbsk. N. V. pr. Td. maanedlig.

Grev Carl Schimmelmann vil købe Køer.

Rosenbeck til Greven, 20. Februar 1814.

Det, som i Dag først frembyder sig til Indberetning, er Grev Carl v. Schimmelmanns¹⁾ Ankomst hertil den 16de dennes om Aftenen Kl. 9 i bedste Velgaaende. Greven kiørte næste Dags Eftermiddag til Gudumlunds Fabrik, hvor han for Tiden er. Skjønt Greven har været heldig nok til i betimelig Tid at opnaae Sauvegarde, har hans og Godsens Tab ved den fiendtlige Invasion dog været meget føleligt; blandt andet har Russerne i en Nat slagtet 35 af Gaardens Køer. Greven søger at gjøre Indkiøb af Køer i disse Egne til Ahrensborgs Besætnings Completering saavel som til Vandsbek, fra hvilket sidste Sted de Franske i Hamborg skulle have bortført circa 200 Stk.; men Priserne her ere ikke overensstemmende med Grevens Forventning, idel gode, unge Meieriekøer koste fra 450 til 650 R. d. C. Stk. Af Grevens Beskrivelse over de fremmede Troppers Opførsel erfarer man, hvad Jylland vilde have kunnet vente sig, hvis Fiendens Fremtrængen ikke var bleven hæmmet ved Colding. Dog sandt er det, Prisen var sørgelig, for hvilken Freden blev kiøbt . . .

Store Leverancer.

Rosenbeck til Greven, 6. April 1814.

De bebudede Requisitioner til Beleiringscorpset for Hamborg²⁾ have da endelig ogsaa naaet disse Egne. Amtet skal levere 222 Stk. Stude à 20 L^ø Vægt og 44 Stk. Stykheste med complet Seletøi. Efter den forfattede Ligning skal Lindenborg og Gudumlund med Godser præstere 4 Stykheste og 20 Stude. Alter et Udlæg for D. E. af henved 30,000 R. d. C. Hertil kommer 1 Dragonhest, som for det vacante N^o ved Lindenborg skal stilles; thi her holdes 2 Dragonheste, hvoraf ikkun den ene kom tilbage . . .

¹⁾ Grevens Brodersøn og Arving.

²⁾ Hvor Danmark nu maatte hjælpe de Allierede at belejre Fyrsten af Eckmühl.

Lønninger og Pensioner paa Lindenborg.

Rosenbeck til Greven, 9. Maj 1814.

Paa Grund af D. E.' mundtlige Yttring ved min Nærværelse i Kiøbenhavn og min senere Forestilling vover jeg herved at indstille til D. E.' naadige Overveielse og Forgodtbefindende, hvorledes de herfra udbetalende Lønninger bliver i Rigsbankpenge at udrede, enten i Sølvværdie eller Navneværdie, samt hvorledes Beregningen af den aarlige Løn med Hensyn til de forskjellige Sølvcourser skal gøres.

a) <i>Løn</i> :	Rosenbeck	490 R.
	Doctor Curtius	275 »
	Bogholder Mortensen	300 »
	Skovrider Ahrns	210 »
	de 10 R. er for en Hests Holdelse.	
	Degnen i Blendstrup	10 »
	er Organistløn.	
	hans Kone	10 »
	som Spindemesterinde.	
	Giordemoderen i Brøndum	10 »
	Skovfogden i Sielenglad	8 »
	Skoleholderen i Siem	10 »
	— i Gudumlunds Fabrik	200 »
	— i Gudum	96 »

De øvrige Skoleholdere nyde Løn af Skolecassen i Rbp. S. V. efter Anordningen.

b) <i>Pensioner</i> :	Justitsraad Andkier	600 R.
	Madam Rehders	150 »
	Skovrider Ahrns' Enke	100 »
	Forrige Spindemesterinde Anna	
	Hiorth i Frær	20 »
	Afg. Muurmester Knikriems Enke	25 »
	Hun døde i Febr. 1814.	

Pengeforholdene begynder at blive kritiske.

Rosenbeck til Greven, 17. Juni 1814.

Det er mig umueligt at remittere D. E. Penge i Terminen. Sølvskatsrenten til 1ste April skal udredes uden nogensombelst Liqvidation, og denne beløber circa 26,000 R. d. C. Korn kan [jeg alde]les ikke

sælge. Overhovedet er Pengetran[gen stor] i dette Snapsting, selv Rigmænd ere i For[legenhed]. De nærmeste Aarsager ligge i Conjuncturerne. Remisser kunne ikke faaes fra Norge for oversendte Vahre, og Kiøbmændenes Oplag have formedelst Udførselens Standsning ikke belimelig kunnet vorde realiserede. Enkelte store Qvægghandlere i det Slesvig-holsteenske have ikke præsteret deres Skyldigværende, hvorved selv den rige Kammerherre Juel Vind Friis Ahrenfeldt¹⁾ er sadt ud af Stand til at opfylde Betalinger til Proprietairer i disse Egne, af hvilke Kammerherren har kjøbt Stude. Priserne paa Fedevahre synes imidlertid at holde sig temmelig i Veiret. En Kiøbmand i Aalborg har jeg underhandlet med især om Osten, nemlig simpel Meierieost; han bragtes til at udlove 325 R. d. C. pr. Sk[®], ogsaa troer jeg at opnaae 1200 R. pr. Td. Smør . . .

Jordebogsafigflerne paa Lindenberg Gods.

Rosenbeck til Greven, 3. Juli 1814.

. . . Paa Lindenberg Gods ere Jordebogs-Afgivterne af Gaardene i Almindelighed temmelig vel lignede og passende; de give Pengeafgiver og ikke ubetydelige Kornafgiver ved Siden af hinanden. Nu er det vel sandt, at hvor Bondens Hovedindtægt bestaaer i Kornsalg, bestemmes hans Afgift passeligst i Korn; men foruden den Omstændighed, at en ikke liden Deel af Grevskabets Bønder sælge lidet el. intet Korn og have deres Indtægt af Qvægopdræt, Faareavl, Pottemagerie, Tøndestavers og Hiultømmers Forfærdigelse, som mere retter sig efter Pengecoursen, vil og findes, at Bonden har en overordentlig Modbydelighed for Forandring og især øiensynlig Forhøielse af de paa Gaarden hvilende Afgiver. Saa meget mueligt bør man efter min underdanige Formening søge Tid efter anden at lempe Afgivterne, saaledes at den mueligste Liighed i Vilkaar a l'advenant²⁾ opnaaes paa Grevskabet i det Hele. Fra denne

¹⁾ Baron Jens Carl Krag-Juel-Vind-Arenfeldt til Stensballegaard. — ²⁾ Forholdsvis.

Synspunkt gaaer jeg ud, naar jeg, hvor hidtil ikkun har været svaret en forholdsmæssig altfor liden eller endog ingen Kornlandgilde, søger at erholde passende Landgildekorn efter Gaardens Ævne og andre Gaardes Afgivter . . .

Sprinklerne.

Rosenbeck til Grevinden, 8. Marts 1815.

. . . Atter har Sprinklerne¹⁾ begyndt at yttre sig her paa Godset i Fræer Bye, — de rase stærkt i et udengodsdes Sogn, Voldsted. Hvad Sygdommen i Fræer angaaer, da har jeg allerede ved Doctor Curtius draget Omsorg for deels at see de Syge sadte under Lægens Cuur, deels har jeg søgt at forhindre Samqvem med det Sted, i hvilket Sygdommen findes. Om Ureenligheden, Mangel paa frisk Luft i Bondehusene eller Havtaagerne anlediger de smitsomme Sygdomme, hvormed denne Deel af Jylland saa tidt hiemsøges, tør jeg ikke afgjøre; men sieldent er det, at Stiftet er aldeles frie for smitsomme Sygdomme.

Forfærdelige Skattebyrder.

Rosenbeck til Greven, 3. Oktober 1815.

. . . . Atter kræver Amtstuen: July Qtl.²⁾ fordres. Med denne opløber dette Aars Skatter allerede til 43,000 Rbd. af D. Exc.' Eiendomme. Anslaaer jeg Oct. Ql., som forestaaer, til circa 20,000 Rbd., er den rede Udtælling i et Aars Skat 63,000 Rbd. N. V. 1814 beløb Skatterne 80,000 Rbd. Af de samme Eiendomme var Skatterne 1796: 3200 Rd. Under nærværende Conjuncturer formaaer Bonden ingenlunde at bære saa uhyre Skattebyrder; hans Velstand svinder som Dug for Solen. Sandelig et sørgeligt Skue for enhver, der føler for Almeenvell Hovedgaardseierne trues med Execution, og at det er mere end Trudsel, har man seet i Viborg [Amt?], hvor Execution virkelig er skeet paa ved[kommende] Herregaarde; disses Eiere maa da, for [at undgaae?] sligt, ved Udpantninger søge Skatterne [inddrevne?]

¹⁾ En Slags Tyfus. — ²⁾ Kvartal.

hos de resterende Bønder. Ogsaa her [maa dette?] Middel gribes; thi ellers gaae Revenuerne bort til Skatteudlæg for Bonden . . .

Hr. Glob Milling i Sønder Kongerslev.

Rosenbeck til Greven, 9, Oktober 1815.

. . . D. Exc. kan ikke juridice paalægge den vor-
dende Præst til S. Kongerslev Forpligtelser, som ikke
indeholdes i den kongelige Resolution Hr. Millings
Afsættelse betræffende, der fastsætter Successors aar-
lige Præstation til 6 Td. Rug, 25 Td. Byg, 25 Td.
Havre og 40 Rbd. S. V. Millings egentlige Attraa
kan kun gaae ud paa, at D. E. vilde have den Naade
for ham at legge Eftermanden paa Sinde, at De med
Velbehag vil see ham iagttage Billighedsforhold mod
Milling. Denne er overbevist om, at den høie Ag-
telse, enhver bærer for D. E. og den Taknemmelig-
hed, hvormed Successor maae erkiende Naaden i
hans Udvælgelse, vil gjøre hiint Vink til et virksomt
Motiv, hvorved der maatte kunne tilflyde Milling en
eller anden Villighed. Iøvrigt taaler Kaldet neppe
forøgede Præstationer; men at Milling som fattig
Mand, der selv skal sørge for Boelig, Ildingsbrand,
Pleie og Opvartning, trænger til enhver Gunst, er
vist; — ingenlunde anseer jeg ham at være en uvær-
dig Gienstand for Barmhiertighed. Den kongelige
Resolution bør jeg ikke anke over; imidlertid vover
jeg at hidsætte nogle faae Kiendsgierninger:

Den gamle Milling har været uforandret den
samme i ald den Tid, han har været Præst, — en i
høi Maade egen Mand. I sin kirkelige Function var
han visselig ikke til Forargelse, han prædikede Guds
rene Ord med ligesaa god Fynd og Andagt som de
andre Præster, Menighederne hørte ham med Behag,
har aldrig klaget over ham, og i denne Stund er han
afholdt af disse; jeg veed og, at der blev fældet ikke
faae Taarer i Kirken, da Rescriptet blev oplæst af
den første i Vacancen prædikende Præst. Ungdom-
men i Sognene var og er vel oplært i Christendom-
men, saa at den godt kan sættes ved Siden af andre

Pastoraters Ungdom. Milling er ikke hengiven til nogen Last, som Bedragerie, Gierrighed, Drukken-skab og sligt. Men ogsaa sine Feil har han: Af Naturen udrustet med en vittig Aand lader han gjerne sin Tunge temmelig frit Løb, hans Satire har skadet ham. Han sørger for lidet for sit Udvortes, nemlig hans Klædedragt og Huses Renlighed, var forsømmelig med Hensyn til de skriftlige Beretninger til sine Foresatte og ikke omhyggelig nok for Præstegaardens Vedligeholdelse. Dette er et kort Skilderie af Milling. At der findes flere Præster, endog i dette Amtsprovstie, der er mindre elsket af deres Menigheder end Milling, er ligesaa sandt, som at han ikke er den uværdigste Præst. Til Styrke herfor kan jeg blant andet beraabe mig paa Bispens Vidnesbyrd; thi allersidste Gang Bispnen visiterede hos Milling, skreev hiin i Protocollen: »Tilfreds med den værdige Lærer og Ungdommen, og er det mig kiært, at de givne Paamindelser have frugtet« — saaledes omtrent lød Bispens Ord . . .

— Hr. Glob Sørensen Milling til S. og N. Kongerslev samt Komdrup blev uden Ansøgning, allsaa temmelig uventet, afskediget ved kgl. Reskript 28. Juni 1815. Grev Schimmelmann, der som Ejer af N. Kongerslev Kirke denne Gang havde Forslagsret til Embedets Besættelse, delte den almindelige Medfølelse med den gamle Præst og blev anmodet om at formaa Efterfølgeren (det blev Anders Giødwad Jungersen fra Store Brøndum) til at vise al mulig Imødekommenhed imod Hr. Milling. Denne døde forøvrigt i Naadensaaret, 18. November 1815.

Grevinden vil uddele Bibler.

Rosenbeck til Grevinden, 27. November 1815.

. . . Paa Godsets Vegne har jeg underdanigst at takke for Deres Naades Omsorg for at tilveiebringe Bibler, dels for modereret Betaling, dels uden Betaling. Jeg har bedet DHrr. Præster at give mig de fornødne Oplysninger. Det er desværre sandt, at Biblernes Antal ikke er mange i denne Omegn; til Huusandagt bruger Bonden i Almindelighed Brokmanns Postil, bedende Kiæde, Taarepersen, Præstepinen p. p. I de fleste Huse findes i det mindste en

af disse Bøger foruden Psalmebøger, iøvrigt kan man ikke her med Grund klage over, at Almuen tilside-sætter Gudsdyrkelsen. I de Kirker, i hvilke der prædikes til Opbyggelse, savner Præsten ikke Tilhørere.

— Bibelselskabet for Danmark, for hvilket Grev Schimmelmann var Præsident, stiftedes 1814.

Synkende Priser, stigende Vanskeligheder.

Rosenbeck til Greven, 14. December 1815.

Det er ikke lykkedes mig hidtil at opnaae saadant Bud paa Kornet, at jeg har troet at burde foreslaae Salg. Rug a 15 Rbd., Byg a 7 Rbd. og Havre a 4 Rbd. pr. Td. er det høieste Bud, som er giort mig. Som . . . Medaarsag til Kornets forholdsmæssig [lav]e Priis i Aalborg tænker jeg mig [den over-]haandtagende Pengemangel, forb[unden med] Uvisheden om at kunne realisere og indfaae Betalingen til de fastsættende Betalingsterminer før el. i Snapssting. Endskiønt 11te Decbr. Termin ikke har stor Betydenhed her i Jylland, sadte dog samme mangan i slem Forlegenhed; jeg veed, at endog formuende Mænd have tilbudt 16 p. c. i Rente for 1/2 Aar til Snapssting 1816. Debitorerne udeblev hyppig. Men det forstaaer sig, Pengemangel mellem Private maae nødvendig flyde af de overordentlige Skattebetalinger, som Kongens Casse kræver. Amtsforvalteren sagde mig, at Aalborg Amts Jordbrugere i Aar præstere mere end 600,000 Rbd. i Skatter; for det sidste Halvaar 1815 har D. Exc.' Besiddelser her i Jylland (efter Rigsbankrentegodtgjørelsens Fradrag) at udrede 29,531 Rbd. 3 Mk. 5 Sk., hvoraf Halvdelen er betalt i Amtstuen. [Resten, som?] for endeel udestaaer hos Godsets [fattige] Bønder, fordrer Amtstuen under [Lovens?] Tvang; jeg er derfor daglig besk[æftiget med at?] give strænge og alvorlige Paamindelser, og [for saa] vidt disse ikke frugte, maae jeg bruge Udpantning . . .

Grevens Skaal.

Andkier til Greven, 11. Januar 1816.

Jeg har nylig paa Aarets første Dag betjent mig af en Frihed, som det falder mit Hjerte tungt nogen-

sinde at give slip paa. Jeg skulle derfor ikke i Dag have vovet at forulejlige D. H. E. med et nyt Brevs Gjennemlæsning, hvis ej i Gaar et Tilfælde, som udpressede mig stille Glædes-Taarer, var forekommet mig som en undskyldelig Anledning.

For herover at forklare mig indlysende, maae jeg gaae nogle Trin tilbage i Tiden. Det vil neppe være D. H. E. ubekjendt, at forrige Statsminister, Geheimeraad Moltke¹⁾ først i Nov. f. A. ankom her til Aalborg som Stiftbefalingsmand. Jeg holdte det for Pligt at være blandt de første, som gratulerede hans Ankomst hertil, ved hvilken Lejlighed han over Sædvane underholdte sig længe med mig og imidlertid med megen tilsyneladende Varme talte om D. H. E. som hans udmærkede, bedste Ven. — Den 31. Dec. sidste indfandt jeg mig atter efter Anmodning hos Ham, da Han efter nogen Omsvøb forlangte, at jeg ville paatage mig, tilligemed Hospitalsforstander Schou²⁾, paa Hans Vegne Forligelsesvæsenet i Hornum og Fleskum Herreder, som hidtil har været personlig bestyret af den forrige Stiftamtmand. Jeg svarede herpaa: at det yttrede varme Venskab imellem min høye Velgiører og Ham, som Han ikke heller ved denne Lejlighed efterlod at igientage, ville stedse berettige Ham til at byde over mine faa og ringe Evner i alle forekommende Tilfælde. — Den 3^{die} d. M., efter at have tiltraadt Sit nye Embede, lod Han Byens Embedsmænd og øvrige Corporationer anmode om at samles paa Raadstuen (under hvilken Indbydelse jeg tillige var indbefattet), hvor Han holdte en skøn og velordnet Tale, som blev besvaret af Borgemesteren, Etatsraad Hornsyld³⁾ i kraftfulde og velpassende Udtryk. Nogle af de civile Embedsmænd som og Formændene for de betydeligste Corporationer bleve indbudne samme Dag at spise til Middag hos ham. — I Gaar derimod var jeg og

¹⁾ Frederik Moltke, afskediget som Statsminister 1814, var Stiftamtmand i Aalborg 1816—24.

²⁾ Hans Schou, Hospitalsforstander i Aalborg 1798—1823.

³⁾ David Hornsyld, Borgmester i Aalborg 1797—1831.

en stor Deel af Byens vigtigste Mænd, Geistlige og Verdslige, atter indbudne til Middags-Selskab. Her aabner Scenen sig, som foranlediger dette Brev og foranledigede mine foran berørte Glædestaarer, som, hvis jeg kunne skildre den efter Naturen, sandsynlig ikke af D. H. E. ville kunne betragtes ufølsom. Efter at af Geheimeraaden og Borgemesteren var proponeret og udbragte 16 forskjellige Toaster, den afgaaende og tiltrædende Øvrighed, alle Corporationers etc. angaaende, reiste Geheimeraad Moltke sig, som siddende, formedelst Bordets Figur, ikke kunde see mig, og med fuld Glas i Haanden tilraabte mig saaledes: *Hr. Justitsraad Andkier! endnu en Skaal, som angaaer Deres og min bedste Ven, og som jeg veed, De gierne udtømmer med mig!* (Jeg anfører bogstavelig hans Ord, skjøndt jeg kjender Fejlen i Stilen og Udtrykkene.) Uden at afvarte nøjere Forklaring stod jeg herfra op, fyldte mit Glas til Randen og i en temmelig høi Tone svarte: *Upaatvivelig angaaer denne Opfordring min høye Velgjører Grev Schimmelmann, — altsaa den meest vellystfulde Skaal, jeg nogensinde kunne opfordres til at udtømme.* Jeg blev saaledes staaende og tømte mit Glas til sidste Draabe. Geheimeraaden, efterfulgt af det talrige Selskab, gjorde det samme; — inderlig rørt blev jeg endnu nogle Øyeblikke staaende ubevægelig med det tomme Glas i Haanden, som Geheimeraaden bemærkede og derover, ved at vise mig sit ligeledes til Bund tømte Glas, udraabte: »Bravo, Bravo! see og her mit Glas!« Derpaa sadte Han sig og syntes at have meere Møye med at udtømme sit Hiertes Fylde i Roes over D. H. E., hvorefter Echo næsten dobbelt gjenlød fra Geheimeraadinden¹⁾. Den Sensation, dette Optrin forarsagede iblandt de forsamlede 30 Gjæster, læstes tydelig i alles Ansigter. Gladere Dag og behageligere Time har jeg for min Deel endnu ikke havt i Aalborg; men jeg tilstaaer, en saadan Scene maa sees og høres med egne Øyne og Øren af Personer, som i lige Grad med mig føle grenseløs Hengivenhed for

¹⁾ Margrethe Sophie, født von Hauch.

den, Scenen egentlig angaaer. Jeg maatte megel feyle, om jeg et Øyeblik drog denne værdige Statsmands Oprigtighed i Tvivl; men neppe feiler jeg i at troe, det ikke vil kunne være D. H. E. saa aldeles ligegyldigt at tænke sig en fjernet, varm Ven, der forstaaer med Vægt ved enhver Leylighed at gjøre et agtet Borger-Samfund opmærksom paa Deres af Ham erkjendte Fortjenester og sjeldne — om ikke mageløse — ædle Tænke- og Handlemaade.

Maaske kan det til Slutning ikke være D. H. E. ubehagelig at fornemme, at jeg allerede for et Par Aar siden af Magistraten og senere af Aalborg Amts Skoledirection er anmodet om at indtræde i Aalborg Byes Skole-Commission, hvortil jeg og har beqvemet mig . . .

Voldeligt Overfald efter Udpantning.

Rosenbeck til Greven, 25. Decbr. 1817.

. . . En Tildragelse er Gienstand for den almindelige Conversation: Forvalleren paa Hovedgaarden Kokkedal i Hanherred (en sindig og skikkelig Mand) blev om Aftenen, da han reed hjem efter at have udpantet Skatter, voldelig overfaldet af endeel Bønder og skammelig mishandlet¹⁾. En Capt. og 25 Mand Soldater bleve strax sendte did for atter at bringe Orden tilveie og assistere Justitsen ved Arresteringerne. 5 Skyldige ere allerede indbragte til Aalborg, og alt er igien roeligt paa Kokkedals Gods. Skatterne indkomme meget seendragtlig her paa Godset, saa at jeg vorder nødsaget til at anvende Lovens Midler hos mange. Bønderne i denne Egn have en anden Aand end Vendelboerne, hine gaae ikke videre end til en stille Sørghmodighed, naar Skattebyrden overvælder dem . . .

Grevskabets Tilstand.

Rosenbeck til Rentekammeret, 30. Maj 1818.

Underdanigst Pro Memoria!

Ikke skulde jeg troe at fyldestgiøre min Pligt, dersom jeg lod de grundede Klager, jeg saa ofte hører

¹⁾ Se Vendsysselske Aarbøger, II, 112.

af det mig paa en fraværende, med Statens Anliggender sysselsadt, Herres Vegne bestyrende Grevskabs Skatteydere uændsede og ei vovede underdanigst at forestille det høikongelige Rentekammer den overordentlige Vanskelighed, med hvilken afvigte Aars Skatters Inddrivelse her er forbunden, haabende af Collegiets saa erkjendte Omsorg for Landboens Taryden Begunstigelse, som Omstændighederne maatte tillade.

Grevskabet Lindenberg, som bestaaer af de forenede Lindenburgs og Gudumlunds Godser, af hvilket hiint har frie Hovedgaardstaxt: 93 T. 5 Sk. 3 F.; ufrie D^o: 13 T. 4 Sk. 2 Alb.; Tiendehartkorn: a) Konge: 98 T. 4 Sk. 2 F. $\frac{6}{7}$ Alb. b) Kirke: 176 T. 5 Sk. 2 F. $2\frac{4}{7}$ Alb.; Skovskyld: 10 T. 6 Sk. 1 F. 2 Alb.; Mølleskyld: 29 Td. 6 Sk.; Bøndergods: 954 Td. 7 Sk. 2 F. $\frac{1}{3}$ Alb., — hvorunder er 203 T. 1 F. $12\frac{25}{25}$ Alb. privilegeret Hartkorn; og dette, nemlig Gudumlunds Gods: Hovedgaardstaxt: 39 T. 1 F.; Mølleskyld: 27 T. 5 Sk.; Skovskyld: 3 Sk. 2 Alb.; Bøndergods: 507 T. 2 Sk. 1 F. $1\frac{1}{2}$ Alb.; Kongetiender: 27 T. 1 Sk. $1\frac{5}{7}$ Alb.; Kirketiender: 27 T. 1 Sk. $1\frac{5}{7}$ Alb. — har en meget forskiellig Grundbeskaffenhed. Enkelte Sogne have tildeels gode Agerjorder og Enge; men den største Deel af Grevskabet er maadelig, og en Deel ringe Eiendom. Tilvirkningen af Pottemagerarbeid, der drives i omtrent 30 Gaarde og Steder som Hielpenæringsveie, gav god Fordeel og biedrog meget til at Beboerne i denne Grevskabets skarpeste Deel fandt Udkomme; men Afsætningen er nu aftaget betydelig, og Pengemangel i Bondestanden indvirker ogsaa paa denne Industrie. — Kreatures Opdræt, der for Exempel er Seigflod Sogns eneste Indtægtskilde, giver ikke den Fordeel som forhen; thi deels er Afsætning til større Gaarde aftaget, fordi Eierne ikke formaae at gjøre Indkiøb, deels er Opdrætten af ubetydelig Værd, fordi Skattekrav har gjort det nødvendig for Bonden at sælge forbaanden, uden at han har kunnet formaae at holde Qvæget, indtil det blev tienligt for slige store

Gaarde. Dette Sogn saavel som næsten hele Romdrup Sogn har og et saare lidet Agerareal til Hartkorn. Til hver Gaard i disse Sogne, af hvilke hine staae for 9 T. 3 F. 1 Alb., disse for 8 T. 2 Sk. 3 F. $1\frac{4}{5}$ Alb. ligger ikkun lidet over 30 Td. Land à 14,000 □ Al. Underlaget samt tildeels den dyrkede Overflade i disse tvende samt Gudum og Lillevorde Sogne er kalkholdigt Kridt, der gjør Rugavl mislig og giver ringe Græsvæxt; hertil kommer, at 1816 var et for slige Jorder saare ugunstigt Aar; Skattebyrden blev saaledes saameget tungere, men oversteeg aldeles Kræfterne, da til Ex. 1817 hver Gaardmand i Seiglfod fik at udrede 272 Rbd. i Skatter. Denne Egn af Jylland er og meget trykket af den høie Folkeløn, som maa udgives, og som hidrører fra Krigsaarene, i hvilke forholdsmæssig mange Værnepligtige udcommanderedes fra disse Egne, og i hvilken Tid høi Folkeløn kom i Brug. Man giver saaledes for Tiden i Almindelighed 85 Rbd. i aarlig Løn til en Karl. — Mere eller mindre have Grævskebets Bønder følt og føler Tidernes Tryk. Nøden er større, en[d] de fleste forestiller sig. — I de tvende 1817 foregaaende Aar vare Skatterne vel meget høie; men deels havde Bønderne for endeel gamle Beholdninger at tage til, deels var Afsætningen paa Heste, Qvæg og Korn mere let og fordeelagtig. 1817-Aars Skatteydelse blev derimod saameget mere byrdefuld, som Pengemangel alle Vegne lagde Hindringer i Veien for Afsætning, og den forbedrede Cours gjorde de i Navneværdie beregnede Skatter saameget høiere. Denne Omstændighed forøgede Uhelden især for de fattige Bønder, der 1817 betalte 1816-Aars Restanze og ved Aarets Udgang 1817 havde betalt lidet eller intet af det forløbne Aars Skat. Disse Brugere af maadelige Eiendomme, som, anvendt Flid og Sparsomhed uagtet, see sig overvældede af en deres Ævne overstigende Restanz, fortiene sandelig Medlidenhed; af Frygt for Udpantning er mere end det Overflødige realiseret, og Afdrag dermed betalt; men skal Skatten inddrives med Strængthed, vil mangan værdig Bondefamilie her vorde

huusvild og overgives til Nød og Elendighed; thi udpantes Bondens Boeskab, og alt, hvad der kan kaldes hans, borttages, maae han nødtvungen forlade Besiddelsen, mangen vorder Fattiggassen til Last, og Grevskabet betynges med øde Gaarde. — Beklageligt er det, at de af Grevskabets høie Besidder til sine Bønders Tarv giorte Opofrelser til Udskiftning og Udfløtning og den Bønderne forlængst forundte Hoveriefrihed, der saa kiendelig fremkaldte Velstand, nu synes forgiæves, ja endog at anledige dobbelt Tab for Besidderen; thi kunne Bønderne ikke udrede Skatten, taber Godseieren Vederlaget for Hoveriet. Hoved- eller Sædegaardene, 6 i Tallet, som forhen havde Hoverie in natura, men nu skulle drives med egne Folk og Heste, have i de senere Aar intet Overskud kunnet give; thi Arealskatten var trykkende, siden de tildeels have maadelige Jorder, tildeels Tillæg af betydelig stor, men ringe Eng.

Gudumlund, der har 39 T. 4 Sk. Hartkorn, svarede Arealskat af 959 Td. Land, hvoraf mere end $\frac{2}{3}$ er Eng; men denne Gaard, som i ældre Tider, efter Pontoppidan¹⁾, skal have avlet 16 a 1800 Læs Høe aarlig, kan nu ikke frembringe 300 Læs i et middelgot Aar. *Vildmosegaard*, som staaer for 30 T. Hartkorn og har at svare Arealskat af 657 T. Land, er som bekiendt oprettet paa 4 i Vildmosen beliggende og med stor Bekostning udtørrede Søer, som, da sammes Bund er lavere end den dem omgivende Vildmose, ved mange og store Grøvter ikke allene omkring Vangene, men og mellem de enkelte Agre, maae holdes tørre, hvilke Bekostninger, forbunden med Skatterne og den aftagende Frugtbarhed, som her viser sig, endog har anlediget Tab ved Gaardens Drift for egen Regning. — *Lindenberg Hovedgaard* svarer Arealskat af 1054 Td. Land, hvorimellem er flere 100 Td. England, som ingenlunde har kunnet indbringe Arealskatten i de senere Aar. — *Thoruphedegaard*, som er anlagt i Thorup og Siem Byers Hede, har ei heller kunnet afholde Arealskatten og har

¹⁾ Pontoppidans Danske Atlas, der udkom 1769.

været dreven med Opofrelse, for ikke at lade den synke tilbage til sit forrige Intet.

Foruden disse Omstændigheder har det og havt en ugunstig Indflydelse paa Revenuerne, at Kammerherre Buchwald, forrige Eier af Gudumlund, for alle 3 Tiender af Gudum og Lillevorde Sogne modtog Jord in natura, hvortil fœiedes 41 T. 2 F. Hartkorn af øde og nedlagde Gaarde, paa hvilke Jorder opførtes *Tiendegaard*, der saalidet er et passende Vederlag for Tienderne, at Sognepræsten i Gudum end ikke finder sig tient med at modtage samme med underlagt Bondejord som Vederlag for sin Tiende allene. — Uagtet disse uhældige Omstændigheder har H. Exc. Grev Schimmelmann dog ikke allene directe indbetalt i Zahlcassen 4000 R. i Afdrag paa Godssets Skat, men og for at lette sine Bønder Udredelsen af de den paaliggende Præstationer ladet modtage henvend 1000 Tdr. Korn, som godtgiortes Bønderne i Hoverie- og Landgilde-Pengene med 10 R. pr. Td. Byg og 7 R. pr. Td. Havre. Saa velgiørende end dette var for en stor Deel af Bønderne, kunde det dog ei komme de fattigere synderlig til Nytte, siden disse som oftest dyrkede ringere Gaarde, der lidet eller intet Kornsalg have.

Ved Anvendelsen af hensigtsmæssige Midler er Tid efter anden paa Grevskabets Skatter, som pro 1817 beløbe:

for Lindenberg	39,152 Rbd.	5 Mk.	9 Sk.
for Gudumlund	21,290	» 2	» 0 »
	<hr/>		
	60,443 Rbd.	1 Mk.	9 Sk.
herudi afgaaer Godtgjøreise			
i Rigsbankrente	6,787 Rbd.	2 Mk.	10 Sk.
	<hr/>		
igien 53,655 Rbd.	4 Mk.	15 Sk.	
afbetalt 44,655	» 4	» 15	»
	<hr/>		
Resten 8,000 Rbd.			

udestaaer hos uformuende, men i Almindelighed flittige og tarvelige Bønder, som, hvis Restanzer med den yderste Strængthed inddrives, ville see sig bragte

i den største Elendighed; derimod, hvis Henstand maatte kunne gives dem, med Hensyn til den forundte Lettelse i Skatten og forventende gunstige Con-juncturer, haabe at kunne tilveiebringe Restanzen ved Afdrag i passende Terminer, og saaledes see sig i vedvarende roelig Besiddelse af deres Fæstegaarde.

Det høikongelige Collegium tillade derfor, at jeg er disses Talsmand og frembærer underdanig Bøn om, at Grevskabet Lindenberg & Gudumlund maae forundes Henstand med sammes Skatterestanz til Beløb 9000 Rbd., saaledes at herpaa skeer nærmere bestemmende termiinviiis Afdrag i 1 a 2 Aar.

Lindenberg, d. 30te Maii 1818.

Underdanigst
Rosenbeck.

Til Det høikongelige Rente- og General-Toldkammer
i Kiøbenhavn.

Greven ventes til Lindenberg.

Rosenbeck til Greven, 7. August 1818.

... Med Fornøielse har jeg at indmelde, at D. Exc.'s Kudsk Morten, Md. Krüger og en Kokkepige ankom velbeholdne hertil i Forgaars Eftermiddag. Baade Heste og Vogn var i god Stand. Samme Dag afhentedes 11 svære Læs Flyttegods, som med Skp. Jacob Christensen arriverede til Aalborg til D. Exc.'s Værelsens Meublement. Bøeskabet fandtes ube[skadiget;] jeg trøer i Almindelighed at kunne forsi[kkre, at det] er i den bedste Stand; men og maae jeg [rose Ind-]pakningen, som unægtelig er foretaget med Omhu. — Arbeidet ved Værelserne skrider nu fremad med raske Skridt. Betrækpapiir er modtaget med de øvrige Sager; men Tapetsereren Sadolin i Aalborg (den eneste af det Slags i disse Egne) kan ikke indfinde sig før henimod Midten af næste Uge. 1 Rbd. N. V. for Rullen er hans almindelige Betaling. Jeg ansaae det for en Skrivfeil ikkun at anskaffe en Kakkellovn; jeg købte altsaa tvende af Etatsraad Kiellerup for 50 R. pr. Stk.; nemlig en til Sovekamret og 1 D^o til Dagligstuen. Kakkellovnene have, saavidt jeg forstaaer, skønne Former . . .

Grevens Afrejse.

R. — Udateret Optegnelse med Rosenbecks Haand.

H. Exc. Geheime-Statsminister, Grev Schimmelmann, som i dette Foraar (!) har glædet sine Godser med sin Nærværelse og i en 7 Ugers Tid resideret paa sin Gaard Lindenberg, er afvigte Tirsdag afreist derfra til Hovedsladen. — Hans udmærkede Humanitet og de mange Velgierninger, han idelig i en Række af Aar har viist sine Undergivne, gjør ham elsket oprigtigen af dem, og var Jubelen almindelig ved H. Exc.' Ankomst, var Afskeden ikke mindre rørende, da en talrig Skare af Grevskabets Indbyggere og andre til Hest og Vogns ledsagede den bortreisende Greve lige til Hadsunds Færgested, hvor de i festlige Sange, som tolkede deres Hierters varme Følelser, ønskede ham den Lykke, hans ædle Tænke- og Handlemaade fortjener, og derpaa saae ham drage bort over Vandet, noget trøstede ved den glade Forhaabning, til næste Foraar igien at see ham paa Lindenberg . . .

En Seminarists Uddannelse betales med Korn.

Rosenbeck til Greven, 28. December 1818.

. . . Peder Thomassen af Askildrup, et i Blendstrup Skole dannet ungt Menneske, der giver meget Haab, ansøgte D. E. om at vorde ved Deres godhedsfulde Understøttelse forhiulpen til en Plads paa Joenstrup Seminarium. Da jeg imidlertid hører, at Saxtorph¹⁾ forflyttes, og at det ikkun er unge Mennesker, som er fødte paa de kongelige Godser, der kunne vente Gratistpladser, endelig efter D. Exc' Yttringer maae troe, at den til Seminariet og sammes Oeconomus erlæggende Betaling er høiere ved Joenstrup end andensteds, saa har jeg tillige, i Anledning af Peder Thomassens Ønske, ansøgt om hans Optagelse paa det Trolleborgske Seminarium²⁾ til 1ste May

¹⁾ Professor Jacob Saxtorph forlod 1818 sin Forstandergæerning paa Jonstrup og blev Rektor i Odense.

²⁾ Seminariet paa Brahetrolleborg var oprettet af Grev Johan Ludvig Reventlow og bestod 1794—1826.

næste Aar. — Betalingen til Spiseværten er der aarlig 6 Td. Rug og 6 Td. Byg, og til Seminariet $1\frac{1}{2}$ Td. Rug og $1\frac{1}{2}$ Td. Byg, som i det hele synes at være en rimelig Betaling, hvortil kommer, at det vel neppe staaer til at negte, at dette Seminarium er forsynet med særdeles fortrinlige Lærere. — Efter Deres naadige Yttringer med Hensyn til at befordre Peder Thomassens seminaristiske Dannelse torde jeg forudsætte nogen Hielp fra D. E.; jeg har derfor giort følgende, herved indstillende Calcul med Hensyn til Tilveiebringelsen af det fornødne Aarlige:

D. E. bedes at bidrage aarlig 3 Td. Rug, 3 Td. Byg, Jeg har paataget mig at udlegge, imod at Peder Thomassen, naar han i sin Tid faaer Levebrød, tilbagebetaler, aarlig	3	-	-	3	-	-
Peder Thomassens Fader, en uformuende, men ret brav Bondemand i Askildrup, bidrager aarlig	$1\frac{1}{2}$	-	-	$1\frac{1}{2}$	-	-

Fiskerøgere i Grevens Tjeneste.

Rosenbeck til Greven, 28. Februar 1819.

De ankomne Fiskere og Røgere have med Iver paabegyndt Opførelsen af Røghuset, som bliver en grundmuret Bygning paa 6 Alens Længde, $2\frac{1}{4}$ Al. Brede og 3 Al. Høide. Til de fornødne Bekostninger i den Anledning har de modtaget 50 Rd. N. V. I selve Fiskerhuset, der, som D. Exc. mindes, er beliggende tæt ved Canalens Udløb i Fiorden, tæt ved Storvorde og Seglflod Lede- el. Fiskeplads og ligefor Byerne Gaaser og Hassing i Vendsyssel, der drive meget Fiskerie i Liimfjorden, har de ankomne Fiskere deres Boelig hos de der boende Folk, hvis Leilighed er saa overflødig, at hine kunne finde Rom hos dem. Dem er altsaa indrømmet en Leilighed, der i ingen Henseende kan være bedre. Saameget mere, som de ved en saare kort Søetransport fra Hals kan faae Egebrænde og Egespaan til Røgningen, og jeg har

formaaet min Svigerfader¹⁾ til, for en ubetydelig Godtgjørelse, af Høstemarks Skov, ikke langt fra Fiorden, at overlade dem behøvende Enebærriis, der er det allerfortrinligste Røgmaterial. — Entreprisen seer alt-saa fra disse Sider lovende ud, ligesom mig og synes, at den i og for sig selv lader til at være hædlig valgt. Det kommer kun an paa, om disse Sild egner sig til den attraaende Behandling, samt om Folkene ere kyndige og solide. Flækkede Efteraarssild røges her endeel af, de spises med Behag. Vaarsilden som magrere saltes forendeel og udgjør som tørret et væsentligt Requisite i alle Landsbyehuusholdninger i disse Egne; allene her paa Lindenberg bruges circa 300 Ol à 80 Stk. Behageligt var det, om en saadan Industrie kunde komme igang . . .

— Inspektør Rosenbeck, en dygtig og foretagsom Mand, havde efter sit Giftermaal med Maren Laurentze Hvass fra Randrup²⁾, som bragte ham en forholdsvis god Medgift, erhvervet den under Lindenberg liggende Arvefæstegaard Henriksdal, og i 1819 købte han endvidere Hovedgaarden Pandum ved Nibe. I Anledning af sidstnævnte betydelige Ejendomshandel tænkte han paa at opgive sin Stilling paa Lindenberg; men medens disse Overvejelser stod paa, blev han angrebet af Gigtfeber og døde ret pludselig den 3. September 1821, kun 35 Aar gammel. I Skrivelse af 8. September konstituerede Greven den gamle Bogholder Jens Mortensen som Inspektør; men denne stod netop efter en mangeaarig Virksomhed i Færd med at søge sin Afsked og kunde kun fungere rent midlertidig. Den ny Inspektør blev *Ernst Andreas Kirstein*, Søn af den Greven nærstaaende Konferents-

¹⁾ Thyge Thygesen til Høstemark, Randrup, Dalsgaard m. m. var Stedfader til Rosenbecks Hustru Maren Laurentze Hvass.

²⁾ Se Fra Himmerland og Kjær Herred II 401 ff.

raad Ernst Philip Kirstein. — E. A. Kirstein, som var født den 5. April 1798, var altsaa en ganske ung Mand ved sin Overtagelse af Inspektørstillingen, som fandt Sted sidst i September 1821. Han blev paa Lindenberg til sin Død, 3. Juli 1852.

Ved Grev Ernst Schimmelmans Død 1831 var Grevskabet saa forgældet og Forholdene der i det hele taget saa fortvivlede, at Grevens Brodersøn og Arving, *Carl von Schimmelman* til Ahrensburg, var i stærk Tvivl, om han turde overtage det. Han gjorde det dog, særlig efter sin Ven Mensdorffs Tilskyndelse, men døde allerede 2 Aar senere, efterladende sig en Enke, født Comtesse *Blücher-Altona* og en Søn, Grev *Ernst Schimmelman*, der var mindre-aarig ved Faderens Død og efterfulgte ham som Lehns greve. Grev Ernst Schimmelman, der døde 1885, og hvis Mindesmærke staar udenfor Lindenberg Slot, er Fader til den nuværende Besidder. Fortidens smukke Traditioner er ikke senere blevne fravegne paa Grevskabet Lindenberg. Paa Fodstykket af det nævnte Mindesmærke staar foruden Grevens Navn og Vaabenskjold følgende Ord: »*Retsindig og velvillig som Faa. — Erkendtlig Taknemmelighed mod den Schimmelmanske Familie satte ham dette Minde. — Rejst ved Foranledning af Godssets Beboere.*« — et smukt Vidnesbyrd om det uforanderlige Højsind og den Ædelmodighed, hvormed ogsaa de senere Slægtled har forvaltet deres Gods og sørget for de Mennesker, hvis Velfærd var dem betroet.

Andkiers Død.

Andkiers Datter til Greven, 8. Juli 1825.

Mine elskede Forældres sieldne ædle Velgiører og Beskytter tilgive, at Datteren tillidsfuld i disse Smerdens Dage, hvor Veemod saa aldeles betager hendes

Siel, at hun neppe ved, hvad hun foretager sig, og derfor ikke vil være heldig i Valget af sine Udtryk, dog besieles af Mod til at anbefale sig og hendes dybt nedbøjede Moder i den agtværdige Mands Vare-tægt, som i Række af Aar har vist sig som den huldeste, mildeste Beskytter for min Familie. Med inderlig Veemod maae ieg paa min gode, svage Moders Vegne saavel som egne opfylde den sørgelige Pligt at tilmelde D. grev. Exc. at det behagede det alvise Forsyn at bortkalde min elskede, uforglemmelige Fader Natten imellem den 6te og 7de Juli; — efter 3 Ugers Sygeleje bortsov han i mine Arme saa blidt, rolig og tilfreds som hans sieldne, retskafne Vandel forlente. Moders og mine Følelser ved Tabet af en saadan Mand og Fader vilde ieg kuns svagt kunde skildre. Vores ædle følende Velgiører, hvis Velvillie og Godhed for sin gamle troe Andkier saa umiskienkelig fremlyser ved utallige Godheds Beviser, vil vist skienke hans sørgende Efterladte en venlig Deeltagelses Følelse, ligesom ieg allerede forud uden Ængstelse, med hiertelig Tillid stoler paa, at vores grevelige Velgiører lader en Deel af den mod salig Fader udviste Godhed falde tilbage paa hans elskede, efterladte Enke, som uden slig Beskyttelse vilde see en højst kummerfuld Alderdom i Møde. Lige indtil sidste Leve-Øieblik (var og) andsaa min bortsovede Fader sin agtværdige Greve og Herre for sin jordiske Gud og tilbad ham saaledes. Smittet af Faderens uindskrænkede Tillid og Højagtelse anbefaler ieg med barnlig Hiertelighed endnu engang min bedrøvede, kummerfulde Moder samt mig selv til D. Exc.' vedvarende Godhed og Velvillie. Med uskrømtede Erkiendtligheds Følelser takke vi begge med rørte Hierter for de mange unævnelige Beviser, vores elskede Afdøde i fuldeste Maal har nydt paa Agtelse og Godhed af sin sieldne, naadige Herre. Som salig Fader hver eneste Aften i sin stille Bøn indsluttede sin ædle Velgiører og Beskytter, vil ogsaa ieg inderlig bede Forsynet kierlig bevare og beskierme den velgiørende, hulde Beskytter, Greve Schimmelmänn! Hans milde

Godgjørenhed lindre i Række af Aar lidende Underhavendes Gienvordigheder, som med Rørthed kalde ham, som salig Fader stedse nævnte ham, vores jordiske Gud!

Ofte har ieg ønsket at kaste mig for min ædle Greves Føder og takket Dem, som ieg takker Gud, for hver Velgierning, vi nyder; Skade, at det først skulde blive min Lod ved en saa sørgelig Leilighed.

Med dybeste Højagtelse,
Deres Excellencès underdanige Tiennerinde,
Talke Margarethe Andkier.

HOMØOPATPRÆSTEN I HALS

AF K. CARØE

DET er godt 100 Aar siden, at Homøopatien begyndte at brede sig ud over Europa og Amerika med Leipzig som Udgangspunkt, hvor dens Opfinder, Dr. med. *C. F. S. Hahnemann*, efter først at have flakket om paa forskellige Steder, var Privatdocent fra 1812 til 1821, da han forlod Byen, fordi det blev forbudt ham at dispensere sin potenserede Medicin, der blev stærkere ved hver Fortynding, hvorefter han naaede at blive Livlæge hos Hertugen i det lille Rige Anhalt-Cöthen. Samme Aar fik den ny Lære sin første Profet i Danmark, *Hans Christian Lund* (1765—1846), en mislykket kirurgisk Studerende, der aldrig havde faaet Eksamen, men kun beklædt underordnede militære Stillinger som Skibs- og Kompagnikirurg, indtil han 1821, i en Alder af 55 Aar, slog sig paa Homøopatien, som han agiterede for ved en Række Oversættelser af populære homøopatiske Lægebøger, og som han bødede for ved en lige saa lang Række Straffe for Kvaksalveri.

Lunds lidt yngre samtidige *Johan Carl Ludvig Pabst* (1795—1861), ligesom han en ueksamineret Kompagnikirurg, naaede aldrig at gøre sig saa be-

kendt som Lund, og med litterære Arbejder gav han sig ikke af, men ogsaa han fik efterhaanden samlet sig en Række Straffedomme for homøopatisk Kvaksalveri, uden at han, saa lidt som Lund og forresten alle andre Kvaksalvere, i mindste Maade deraf lod sig afskrække fra at fortsætte deres medicinske Virksomhed, saa meget mere som de Straffe, Forordn. af 5. Sept. 1794 paabød for Kvaksalveri, ved deres Haardhed — de kunde løbe op til adskillige Aars Tugthusarbejde — stred saa meget imod nyere Tidens Anskuelse, at de i Reglen straks blev formildede til Bøder eller hurtigt helt eftergivne.

Baade Lund og Pabst var dog for ubetydelige og uvidende Personer til, at de kunde gøre sig selv og den ny Lære stærkt gældende; dertil krævedes en almindannet og begavet Mand, for hvem Læren virkelig var en Overbevisning, ikke alene en Forretning, selv om heller ikke han helt undgik det Skær. At dette virkelig var Tilfældet med Pastor Hass, er der ingen Grund til at tvivle om, og derfor blev det ogsaa ham, der omkring forrige Aarhundredes Midte skaffede Homøopatien sin store men kortvarige Udbredelse her i Landet, og som rejste en Kamp om dens Berettigelse, der udfægtedes hidsigt baade i Skrifter og i Pressen, og gav Anledning til alvorlige Debatter i Rigsdagen, uden dog der at føre til andet Resultat end det virkelig gavnlige, at Straffene ændredes i Overensstemmelse med nyere Tidens mildere Opfattelse af Begrebet Kvaksalveri.

Ludvig Daniel Hass var Søn af Toldbetjent Peder Daniel Hass og Elisabeth Wandler og født 4. Nov. 1808 i Ringsted, et godt, men uroligt Hoved og en stridbar Karakter, navnlig over for sine Over-

ordnede. Kun 24 Aar gammel blev han 1832 teologisk Kandidat og sluttede sig straks ivrigt til den grundtvigske Retning; samtidigt fik han efter eget Sigende Lyst til at tilegne sig Begyndelsesgrundene i Anatomi og Kirurgi, »men den Uvished i Sygdommenes Behandling, hvoraf Allopatien led, førte mig til Homøopatien«. I 1835 blev han Præst i Medolden (Mjolden) i det nordvestlige Sønderjylland og angiver her at have helbredet en Del Patienter, dog kun dem, der kom til ham, selv tog han aldrig til nogen; men hans Gave som Præst og Læge til at behandle Sindssyge gjorde det af og til nødvendigt for ham at tage enkelte saadanne i Huset i kort Tid. Flere Gange blev han advaret af Øvrigheden og til sidst 1839 idømt 20 Rdl. i Bøde for Kvaksalveri.

I 1840 tog han Afsked for som Missionær, med Kr. Kold som Medarbejder, at drage til Lilleasien og missionere blandt Jøderne; forinden opholdt han sig 1841—1842 i København, hvor han 1841 udgav »Samling af aandelige Sange« og søgte at udvide sine kirurgiske Kundskaber ved Besøg paa Frederiks Hospital hos Overkirurg Gundelach Møller, som han paastaar overlod ham at tilse enkelte Patienter, og samtidigt lod han sig efter eget Sigende manuducere i Anatomi og Kirurgi af Lektor A. Buntzen, den senere bekendte Professor og Overkirurg; desuden studerede han Homøopati og praktiserede noget. Derefter opholdt han sig i 5 Aar i Smyrna som Missionær og praktiserede tillige meget baade som Allopat og Homøopat; men i sin Missionsvirksomhed udrettede han intet og vendte derfor hjem 1847.

I Foraaret 1848 blev han Præst i Hals, hvor han straks begyndte at praktisere som Homøopat og blev samme Aar tiltalt for Kvaksalveri, navnlig for

at have undladt at anmelde en af Syfilis angrebet Patient; han indgav da Ansøgning om Tilladelse til at praktisere, i hvilken han anfører, at han nu har 12 Aars Praksis for sig, og at han saavel her som i Udlandet har behandlet baade Tungtsindige og Sindsyge og desuden kroniske Syge, som enten uden Nytte i længere Tid har brugt en eksamineret Læge, eller lider af saadanne Sygdomme, som selv de dygtigste Læger i vor Tid anser for uheldredelige uden ved Vand- eller Badekure. Som Præst i Hals har han ogsaa praktiseret, men kun i sit Hjem; udenfor det ønsker han ikke at gøre det; derfor anmoder han nu om at maatte behandle de sædvanlige kroniske Sygdomme, som Epilepsi, de forskellige Slags Krampetilfælde, Kirtelsyge, Arthritis, kronisk Reumatisme, den Hær af Sygdomme, som viser sig af Misbrug af Kvægsølv og flere andre Midler, og anfører tillige, at der i Egnen kan være 16 Mil at køre for et Lægebesøgs Skyld¹⁾.

Biskop Fogtmann udtalte sig forsigtigt undskyldende om Hass, som han mente ingen Skade havde gjort ved sin Kure; han var en Entusiast, der mener, at den fysiske og homøopatiske Lægepraksis er hans egentlige Kald, for hvilken han uden Tvivl gerne bliver Martyr; iøvrigt kendte han kun lidt til ham, da han havde været der saa kort Tid. Kultusminister Madvig bad Justitsminister Bardenfleth udvise den Skaansel, der kunde tilstedes. Sundhedskollegiet blev ikke spurgt, men i dets Forhandlinger fra det Aar omtales under Kvaksalvere en Præst, der ved en homøopatisk Kur »nær havde gjort en Patient

¹⁾ Der var 4 Mil til nærmeste Distriktslæge, men kun 2 Mil til nærmeste praktiserende Læge.

til Krøblinge. Flere Forhør blev afholdt i Sagen, til hvilke Stiftsfysikus Speyer afgav Erklæringer, navnlig om den af Syfilis angrebne Patient, og Amtmand Stemmann fremhævede, at da det nu var anden Gang, at Hass tiltaltes for Kvaksalveri, vilde han ifalde korporlig Straf, hvorfor han af Hensyn til hans Stilling ikke mente at burde anordne Aktion imod ham uden først at have meddelt Justitsministeriet Sagen; tilsidst henstillede han, at Hass blev forflyttet, saafremt Aktion bortfaldt, for at undgaa en ikke ugrundet Misnøje blandt dem, i hvis Midte han har været dumdristig nok til at fortsætte sit Uvæsen. Tiltale blev dog paabudt, og Dommen blev 6 G. 5 Dages Vand og Brød, der dog ved Højesteretsdom 1850 forandredes til 100 Rdl. Bøde.

Saadanne Formildelser var i den Slags Sager næsten blevet Reglen, idet man fra alle Sider var enig om, at de haarde og vanærende Straffe for Kvaksalveri ikke mere stemmede overens med Tidens Krav; der blev da ogsaa 1851 fra det kgl. medicinske Selskabs Side foretaget en Henvendelse til Regeringen om at fremkomme med Forslag i den Retning, men endnu var intet sket, da Hass i 1852 blev valgt til Folketingsmand i Nørresundby, som han repræsenterede indtil 1854.

I Rigsdagen begyndte Hass straks med at indbringe et Forslag om at nedsætte Straffene for Kvaksalveri betydeligt, idet han mente, at det godt kunde tage en halv Snes Aar, inden den Kommission om en ny Straffelov, der allerede var blevet nedsat 1850 og hvortil medicinsk Selskabs Andragende var blevet henvist, kunde blive færdig med sit Arbejde; og deri fik han Ret, thi den ny Straffelov blev først vedtaget 1866. De Pengebøder, Hass foreslog, var imid-

lertid saa smaa¹⁾, at Justitsminister Scheel bestemt modsatte sig Lovforslaget i den Skikkelse, og derfor foreslog en Forhøjelse af Straffene, som ogsaa blev vedtaget omend under en Del Modstand fra forskellig Side, ikke mindst fra Hass', der dog endte med at stemme for Loven i dens ændrede Skikkelse, ved hvilken Straffen for Kvaksalveri forandredes til Bøder indtil 100 Rdl. eller simpelt Fængsel indtil 4 Maaneder, og i Gentagelsestilfælde enten disse Straffe eller under meget graverende Omstændigheder Fængsel paa Vand og Brød.

Sin omfattende homøopatiske Praksis fortsatte Hass dog stadigt og blev derfor 1855 for fjerde Gang sat under Tiltale for Kvaksalveri og ved Overrettsdom idømt simpelt Fængsel i 2 Maaneder, som paa Grund af formildende Omstændigheder ved Højesteretsdom 1857 blev forandret til 100 Rdl. Bøde. Samtidigt rettede P. C. Zahle, der havde afløst Hass som Folkelingsmand for Nørresundbykredsen, en Forespørgsel til Justitsminister Simony, om han agtede at forelægge Forslag til en Lov, hvorved Udøvere af den homøopatiske Lægemetode under visse Betingelser kunde meddeles Jus practicandi eller dog undtages fra Strafansvar efter Kvaksalveriloven. I en meget behersket og objektiv Tale anbefalede Zahle at forelægge et saadant Forslag, medens Skolelærer Lehrmann anbefalede det med Fremsættelse af en Række ganske vilde statistiske Oplysninger, blandt andet, at det var bevist, at ved allopatisk Behandling døde 40—50 pCt. af alle Kolerasyge, men ved homøopatisk kun 4—7 pCt., (Latter), »det kan bevises ved

¹⁾ For første Gang begaaet Kvaksalveri 1—10 Rdl., anden Gang 10—20 Rdl., tredie Gang 20—30 Rdl. og derefter 30 Rdl. for hver ny Overtrædelse.

Kendsgerninger. (Tscherning: Nej!) Det siger jeg, det kan«; det var ogsaa vist, at der ved den allopatiske Behandling af andre almindelige Sygdomme i Reglen døde 9—10 pCt., men ved den homøopatiske kun 3—5 pCt. Disse ganske uvederbæftige Udtalelser gav Monrad Anledning til følgende haardt ramrende Bemærkninger: »Jeg er aldeles ikke enig med den forrige Taler i hans lægevidenskabelige Anskuelser, men jeg drister mig ikke til at imødegaa ham og anføre Grunde mod ham, da jeg ikke har gjort Lægevidenskaben til Genstand for Studium, og da jeg tror, at man ved saaledes at tale om noget, man dog egentlig ikke forstaar sig paa, ikke alene kaster et latterligt Lys paa sig selv, men ogsaa paa den Forsamling, hvoraf man er Medlem. Jeg skal kun tilføje, at den Mand, hvis Sag har givet Anledning til denne Forespørgsel, er i et sjældent lykkeligt Tilfælde, thi efter at han tidligere havde været tiltalt for Kvaksalveri, kom han her ind i Tinget, og han har selv forfattet den Lov, hvorefter han senere er blevet dømt; det er vist kun faa af dem, der dømmes, som er i det lykkelige Tilfælde selv at have skrevet den Lov, hvorefter de bliver dømt. Jeg synes ikke, at der er nogen Anledning til at beklage ham.«

Justitsministeren stillede sig absolut afvisende over for Zahles Forespørgsel, og dermed endte Sagen.

Samtidigt med denne Aktion i Folketinget, havde Hass og hans Tilhængere sat en stor Bevægelse i Gang i Egnen; en trykt Ansøgning om Tilladelse for ham til at praktisere og om, at de mod ham rejste Førfølgelser maatte standses, var i 14 Eksemplarer blevet kolporteret og havde faaet ca. 1400 Underskrifter, hvorefter den af tre Mænd fra Egnen, en Skomager fra Aalborg, en Smed fra Sejlflod og en

Gaardmand fra Hals, blev overbragt Kongen personligt.

Desuden indgav Hass selv en lang Ansøgning: i 20 Aar havde han været udsat for Forfølgelse for sin Lægevirksomhed; da der er 4 Mil til Læge, har han været nødt til at tage mod langt flere syge, end han kan overkomme, og derfor flere Gange søgt om Forflyttelse til et Sted, i hvis Nærhed der var Læger. Kunde der blive ansat en Læge i Hals, vilde han dertil give et Tilskud af 100 Rdl. aarligt. Underkaste sig en Eksamen af Læger vilde han ikke; de to tidligere omtalte Attester fra Gundelach Møller og Buntzen viste, at han har anatomiske og kirurgiske Kundskaber; men for upartiske og uinteresserede Dommere var han dog villig til at aflægge en Prøve.

Stiftsfysikus Speyer meddelte imidlertid i den ham affordrede Erklæring, at det under den tidligere Retssag var blevet oplyst, at hverken Gundelach Møller eller Buntzen kendte noget til Hass, og at de Beviser, han havde villet føre for at have helbredet kroniske Sygdomme, var slaaede fejl for ham. Derimod har flere Læger paavist, at han har gjort Skade, navnlig overfor Sindssyge, som han har indrømmet at have behandlet mange af. Derfor fraraadede Speyer bestemt Tilladelse, og fremhævede det uheldige i, at en Embedsmand og tilmed en Præst idelig gjorde sig skyldig i Overtrædelse af Landets Love.

Ogsaa Amtmand Dahlstrøm fraraadede Tilladelsen, men var overbevist om, at Hass ikke derfor vilde ophøre med at praktisere, og det maatte absolut have en skadelig Indflydelse, at en saadan Ulydighed udvises af en Embedsmand, hvorfor han, ligesom Stemann tidligere, foreslog ham forflyttet. Amtmanden udtalte sig tillige skarpt mod, at Hass i sine

Ansøgninger stadigt gør gældende, at Lovgivningen har til Hensigt at beskytte Lægernes lavsmæssige Erhverv; det er helt forkert; dens Maal er at beskytte Borgernes Liv og Helbred paa et Omraade, hvor de selv mangler Kundskab til at varetage deres sande Tarv, og hvor ikke blot Samvittighedsløshed og Bedrageri, men ogsaa den altfor ofte med Uvidenhed eller halv Viden parrede Selvtillidsfuldhed lige overfor Lettroenhed og Enfoldighed paa den anden Side kan afstedkomme uerstattelig Skade.

Da ogsaa Sundhedskollegiet bestemt fraraadede Tilladelse, blev denne afslaaet 15. Febr. 1858, dog vilde Ministeriet ikke være utilbøjeligt til at lade Hass underkaste en modificeret Prøve ved Universitetet, hvis Ansøgning derom indkom; og Regeringen fulgte desuden Amtmandens Raad og forflyttede kort efter Hass til Nibe, hvor der da var praktiserende Læge og flere i Omegnen; men har den haabet derved at skaffe sig Fred, blev den grundig skuffet.

Efter i nogle Aar at have været udenfor politisk Virksomhed, lykkedes det Hass i 1858 at blive valgt til Folketingsmand i Nibe indtil 1861, da han faldt ved Nyvalg, hvorefter han 1863—1865 var Landstingsmand for Aalborg—Hjørring Amter.

Som Folketingsmand indbragte Hass 1858 et Forslag om Oprettelse af en Lærestol i Homøopati og fremførte til Anbefaling herfor de sædvanlige Argumenter, mod hvilke Tscherning skarpt tog til Gemæle, nærmest reducerende Spørgsmaalet til at være ikke om en ny Lærestol, men om et nyt Levebrød i Homøopati; derimod vilde han gerne støtte Hass i hans tidligere Bestræbelser for at frigøre hele Lægekunsten og lade enhver være Salver, men ikke Kvak-salver. Kultusminister Hall stillede sig bestemt af-

visende overfor Forslaget, som derefter nægtedes Overgang til anden Behandling.

Større Held havde Hass heller ikke med en af ham stillet Forespørgsel: »Er det tilladt eller forbudt i Danmark at helbrede de Lidende, der er opgivne som uhelbredelige af de autoriserede Læger eller Lægeanstalter?«, idet den ikke naaede til Behandling inden Sessionens Slutning; og inden den næste Session begyndte, var Hass for femte Gang begaaet Kvaksalveri blevet tiltalt 1859 og blev senere ved Højesteretsdom 1860 idømt 2 Maaneders simpelt Fængsel, som dog af Retten blev henstillet formildet til 200 Rdl. Bøde, men Justitsministeriet forhøjede den til 500 Rdl. og afslog senere en Ansøgning om Henstand med Betalingen.

Efter at Dommen var faldet, udgav Hass en Piece: »Underretning, nærmest for Venner og Velyndere, om min nys stedfundne Domfældelse«, der væsentligst bestaar af hans Ansøgning om at faa Dommen formildet til en Mulkt og Grundene herfor; denne Piece fremkaldte en anden af Læge E. T. Heiberg i Aalborg: »Oplysning om Pastor Hass' Domfældelse«, i hvilken fremhævedes, at det ikke var rigtigt, som af Hass anført, at det var en almindelig Anskuelse, at det privilegerede Lægelav ivrigt forfulgte de upriviligerede Kvaksalvere; selv fastholdt Heiberg endnu det Standpunkt, han i en i 1849 udgivet Piece havde fremført, at Kvaksalveriloven burde hæves og enhver have Lov til at bruge den, som han havde Tillid til; men indtil det skete, var det ifølge Loven Lægens Pligt at anmelde Kvaksalveri; Heiberg endte med at fastslaa: 1) at det ikke af Forhørene var godtgjort, at nogen af Hass' Patienter var opgivne af Lægerne; 2) at det ikke var bevist, at Hass'

Patienter var blevet helbredede, thi at der kan tilvejebringes Lindring og Bedring er en simpel og meget bekendt Kendsgerning under Forløbet af langvarige Sygdomme, 3) at det er uforstaaeligt, hvorledes en gejstlig Embedsmand kan føle sig forpligtet til at overtræde Statens Love ifølge en højere Lov af Nødvendighed og for Betaling.

Som Svar herpaa udgav Hass: »Lys til Sagen Heibergs Oplysning«, der intet nyt indeholder udover en Anerkendelse af Heibergs Stilling til Kvaksalverilovgivningen, som havde været Hass ubekendt.

Med sin sædvanlige Energi og Udholdenhed havde Hass imidlertid arbejdet videre for sin Sag, og denne Gang draget Hovedstaden med ind i den, idet han havde faaet ca. 50 københavnske Borgere, deriblandt flere kendte Grundtvigianere, til 1860 at indgaa med et Andragende om Tilladelse for ham til at praktisere; men samtidigt spillede han sin bedste Trumf ud, et Andragende fra 61 Folketingsmænd og et andet fra 12 Landstingsmænd. De fortjener lidt nøjere Omtale, særligt det fra Folketingsmændene.

De 61 Folketingsmænd udtalte, at da Hass nu atter er blevet dømt, og da det med hans velkendte Erfaring i at helbrede Syge med homøopatiske Midler vilde være stridende mod hans Pligt mod Medmennesker at nægte en Hjælp, han virkelig er i Stand til at yde, finder de Øjeblikket passende til at henstille, om det nu ikke var paa Tide at give Hass Tilladelse til, i det mindste for visse Sygdomme, at udøve sin homøopatiske Lægevirksomhed, da de er overbeviste om, at det ogsaa for Fremtiden vil være ham umuligt at nægte lidende Medmennesker sin Hjælp, og en Gentagelse af Straffen vil derfor kun lede til, at han yderligere fortrædiges i en af hans

Medborgere taknemligt paaskønnet heldbringende Virksomhed.

Blandt Underskrifterne er der mange nu glemte Navne, men ogsaa mange, der endnu huskes: Alberti, Blixen Finecke, Fallesen, Fischer, Fønnesbech, J. A. Hansen, Høgsbro, Jagd, Kayser, O. Lütken, C. V. Rimestad, Termansen, Tscherning, P. C. Zahle, G. Winther er de endnu mest bekendte, men flere, der dengang havde et politisk Navn, kunde let føjes til.

De 12 Landstingsmænd siger omtrent det samme, men i mere forsigtige Vendinger, særligt læggende Vægten paa, at en saadan Tilladelse vilde vække stor Tilfredshed hos mange Lidende i deres Valgkredse og være saa meget mere beføjet, som Hass som gejstlig Mand ikke vel vil kunne nægte sin Hjælp som Læge, naar han føler sig overbevist om at kunne hjælpe eller lindre ogsaa dem, der har legemlig Lidelse.

Af kendte Navne er blandt Underskrifterne kun Balthasar Christensen og Etatsraad Tang.

Selv af saa megen indflydelsesrig politisk Bistand lod Ministeriet sig dog ikke forlede til at fravige det Standpunkt, som det ansaa for det rette; Andragen-derne blev alle afslaaede 1. Dec. 1860.

Muligvis for at bøde paa det store pekuniære Tab, som en Mulkt paa 500 Rdl. maatte være for en Præst i en lille jydsk Provinsby, selv om Praxis'en vel nok har være ganske indbringende, slog Hass ind paa en ny Vej, at forhandle homøopatisk Medicin og hertil benytte en til Handel uberettiget Person, Bogbinder J. A. Lindstrøm, karakteristisk nok altid paa den forkerte Side af Loven, idet han lod denne Person i 1860 etablere et homøopatisk Medicinudsalg i Nibe, hvor ogsaa en af Hass udgivet

Lægebog, i hvilken ca. 70 homøopatiske Medikamenter anbefaledes, blev forhandlet. Sundhedskollegiet mente, at en saadan Medikamenthandel var ulovlig, ikke alene stridende mod Loven herom, men ogsaa værende et Forsøg paa at undgaa Tiltale for Overtrædelse af Kvaksalverilovgivningen, og Justitsminister Casse forlangte derfor Tiltale rejst for sjette Gang.

Allerede tidligere havde Hass udgivet »Kortfattet homøopatisk Lægebog«, som, da Kampen i 1860 blev særlig tilspidset, udkom i ny og forøget Skikkelse som »Kort og fattelig Lægebog efter den med Lidelserne stemmende (homøopatiske) Lægemaade«, som udkom i ny Oplag 1861, 1868, 1876, 1881. I begge Bøgerne findes de samme 106 forskellige Sygdomme nærmere omtalt med Raad for dem. Udgaven 1860 indledes med følgende Forord: »Midt under den fortvivlede Tilstand, hvori ikke blot jeg, men enhver Frihaandslæge her i Landet endnu befinder sig — idet han er lænkebunden og forhindret fra at gøre den Gavn, han kan og ved, til Hjælp og Trøst for sine Medmennesker — ved Juristernes just ikke saa skarpsindige Fortolkning af Kvaksalveriloven og ved de stemplede Lægers Forfølgelsessyge, er det dog en Tilflugt i Nøden, at de ikke har kunnet forbyde noget Menneske at være sin egen Læge, eller har kunnet drive det, uagtet alle deres Anstrengelser, dertil, at det kan blive nogen Genstand for Anklage og Straf, naar en Families Overhoved paatager sig efter bedste Overbevisning at meddele et eller andet sygt Lem af samme en uskadelig og som saadan i Handel og Vandel gaaende Medicin«.

Af de ca. 70 Slags Medikamenter, som omtaltes i denne Lægebog og forhandlede i Udsalget i Nibe, forlangte Justitsministeriet 15 Flasker, der maatte

antages at indeholde de mest drastiske Lægemidler, undersøgte, og Sundhedskollegiet overdrog den bekendte Kemiker, Prof. Barfoed denne Undersøgelse.

Barfoed udtalte, at naar der nu er begæret en kvantitativ kemisk Undersøgelse af disse Genstande, som forudsættes at være tilberedte efter den sædvanlige Forskrift for homøopatiske Lægemidler, ifølge hvilken den 1., 2., 3., 4. og 5. Fortyndingsgrad angiver en Styrke af $\frac{1}{100}$ $\frac{1}{10,000}$ $\frac{1}{1,000,000}$ $\frac{1}{100,000,000}$ $\frac{1}{10,000,000,000}$ af det oprindelige Lægemediels, saa vil det allerede af Flaskernes ringe Størrelse og deres Indholds Fortyndingsgrad¹⁾ være indlysende, at en nøjagtig Bestemmelse af, hvor meget enhver af dem maatte indeholde af virksomme Bestanddele, maatte være umulig, og at selv Bestemmelsen af, om de overhovedet indeholdt noget af de Stoffer, hvis Navn de bærer, maatte anses for meget tvivlsom. Thi omend flere af de ovennævnte Stoffer lader sig bestemme med en høj Grad af Sikkerhed, saa fordres der dog dertil, at vedkommende Stof er til Stede i en vis absolut Mængde. Af svage Opløsninger behøves der derfor desto mere, jo svagere de er, og er der som her kun givet omtrent 1 Drakme af Opløsningen, udgør den deri værende Mængde af Stoffet saa overordentligt lidet, at det maa antages at undslippe ikke blot Maal og Vægt, men sandsynligvis enhver lagtagelse.

Spørges der nu, om Flaskerne indeholder kendelige Mængder af de Stoffer, hvis Navn de bærer, maa det efter Undersøgelsen besvares med Nej.

¹⁾ Hver Flaske indeholdt 1 Drakme, svarende i nuværende Medicinalvægt til henved 4 Gram. Fortyndingsgraden var noget forskellig, 3, 4 eller 5, altsaa henholdsvis

$\frac{1}{1,000,000}$	$\frac{1}{100,000,000}$	$\frac{1}{10,000,000,000}$
-----------------------	-------------------------	----------------------------

De 5 af Flaskerne skulde indeholde uorganiske Stoffer, der forholdsvis let lader sig paavise, men hverken Kvægsølv, Arsenik, Platin, Fosfor eller Kisel var til Stede i saadan Mængde, at de lod sig paavise; de 10 andre Flasker skulde indeholde organiske Stoffer, hvis Paavisning er vanskeligere; kun for et af dem, Stryknin, haves et overordentligt fint Prøvemiddel, men selv med det lod Stryknin sig ikke paavise; alle de andre Stoffer, Hyoscyamus, Bryonia, Opium, Aconitum, Veratrum, Strammonium, Belladonna og Ipecacuanha lod sig heller ikke paavise, kun for Ignatia's Vedkommende var der en overmaade tvivlsom Reaktion¹⁾.

I Forhørene var det blevet oplyst, at Hass havde indforskreyet Medikamenterne fra Udlandet i forskellig Styrkegrad og selv yderligere fortyndet dem; for hver Flaske betaltes 2 Mark (64 Øre).

For Salg af Medikamenter blev de tiltalte frifundne; da Apotekerne ikke er i Stand til at tilberede homøopatiske Lægemidler, har de ikke gjort sig skyldige i noget Indgreb i Apotekernæringen; derimod mentes de at have gjort Indgreb i den Apotekerne tilkommende Eneret til Handel med Gifte, da de solgte Flasker efter Paaskriften at dømme indeholdt Gifte som Arsenicum m. fl. a.; den kemiske Analyse har ogsaa vist, at flere af Medikamenterne indeholder Gifte, men kun i saa ringe Mængde, at det ikke mentes at kunne kaldes et Indgreb i Apotekernes Rettigheder.

De Tiltalte kunde dog ikke undgaa Ansvar, da

¹⁾ Intet Under, at Præstesønnen fra Ingstrup, Forpagter J. H. Koefoed, Saltum, ingen Skade tog af Indholdet af en Snes Flasker, som han indtog paa en Gang for at vise, at Homøopati var Humbug. (Red.)

Hass ingen Handelsberettigelse havde og Lindstrøm kun som Boghinder, hvorfor begge idømtes en Bøde af 5 Rdl. hver og tilsammen alle Sagens Omkostninger, derunder 35 Rdl. for den kemiske Analyse.

Med denne meget lenfældige og vist ikke uomtvistelige Dom synes alle Parter at have slaaet sig til Taals, og Kampen, som vist alle var trætte af, at være stilnet af; i Sundhedskollegiets Forhandlinger forekommer Hass' Navn i alt Fald ikke efter den Tid; ophørt med sin medicinske Virksomhed er han dog sikkert ikke, det plejer Folk af hans Støbning og den Haandtering ikke at gøre; og de stadigt ny Oplag af hans homøopatiske Lægebog tyder ogsaa paa, at han lige til sin Død har fortsat sin medicinske Virksomhed. I 1869 tog han Afsked som Præst i Nibe, men først 11. Juli 1881 døde han i København.

Det er kun en enkelt Side af Hass' Stridigheder med Myndighederne, der her er gjort til Genstand for Omtale; i sin gejstlige Virksomhed kom han ogsaa jævnlgt paa Kant med dem, saaledes da han i 1852 foretog en uberettiget Konfirmation af to Børn og det trak op til en alvorlig Konflikt, som dog blev bilagt. Ogsaa alt, hvad der i Tidsskrifter og navnlig Aviser er skrevet af, for og imod Hass er her ladet ude af Betragtning; det vilde være et ret uoverkommeligt og lidet lønnende Arbejde at eftersøge al denne Døgnlitteratur. Havde Hass levet i vore Tider, havde han næppe undgaaet at faa sin Plads i en aktuel Revy, og det undgik han for saa vidt heller ikke dengang, da Visen om Dagsbegivenheder, med Tidens vittigste Hoveder til Forfattere, spillede en stor Rolle Mand og Mand imellem og er det sjældent overtrufne For-

billede for vore Dages Revyvise. Da var en Tid paa alles Munde — og glempt er den ikke endnu — Molt Wengels kaade Vise om »Manden med Snogen«, skrevet over en Avisand, der havde fløjet om i adskillige Blade, om hvorledes en Mand var kommet i Land paa Fanø, havde følt sig syg og kastet en Snog op. Bedst kendt er vist endnu Indledningsverset: »Fanø ligger i Vesterhav, nær ved List, du Fru Heiberg hun gik der paa bare Ben, det er vist, du«; men glempt er heller ikke Visens tredje Vers:

Af Brændevin han sig ta'r et Glas,
blot for Varme.

»Ak, havde jeg nu blot Pastor Hass!
skreg den arme.

»Ej hjælper Doktor og Lægedom,
men Præsten ved vist, hvad der kravler om
i mine Tarme.«

SEBBER—STORE AJSTRUP KOM- MUNES DELING

AF CHR. ANDERSEN, ASTRUP

FRA gammel Tid hørte Lundby Sogn i gejstlig Henseende som Anneks til Sebber, og Store Ajsstrup til Farstrup, hvorved Kirkevejene krydsedes, saa at Præsterne under Kørselen paa Helligdagene kunde faa Lejlighed til at hilse paa hinanden. Denne Ordning ændredes for netop 100 Aar siden ved en Omlægning af Annekssognene til betydelig Forkortelse af Afstanden mellem de Kirker, der fremtidig skulde betjenes af samme Præst. I de kommunale Forhold skete foreløbig ingen videre Forandring, idet hvert Sogn havde sit eget Skole- og Fattigvæsen, men da Anordningen af 13. Aug. 1841 paabød Oprettelse af Sogneforstanderskaber til Varetagelse af Kommunernes Anliggender, som fra nu af ogsaa skulde indbefatte Vej- og Brandforsikringsvæsenet m. m., og da Sebber Sogn var bleven i høj Grad forarmet formedelst Sildefiskeriets Ophør, fandt Ajstrup Sogn sig brøsthødent ved Forbindelsen og indsendte allerede 1842 Ansøgning til Amdsraadet om kommunal Adskillelse mellem Sognene. Dette Andragende forelaa til Betænkning i Forstanderskabsmødet den 23. Jan.

1843, i hvilken Anledning ogsaa Herredsfogden var kommen til Stede efter særlig Indbydelse.

Der opstod en skarp Meningsforskel mellem Repræsentanterne; man enedes da om, at Formanden, Pastor Møller, skulde fremsætte og begrunde Sebber Sogns Opfattelse, medens Proprietær Steinthal, Kyø, blev Talsmand for Ajstrup.

Indlæggene giver værdifulde Oplysninger om Tilstandene i begge Sogne paa daværende Tidspunkt; nedenstaaende Afskrift turde derfor paaregne nogen Interesse hos Nutidsfolk med historisk Sans.

Efter en Indledning skriver Præsten:

»Underskrevne blev derfor enige om Fremsendelsen af følgende Votum: Medens Sebber og Lundby Sogne var forenede til ét Pastorat, havde hvert Sogn Fattigvæsen for sig, og da Sebber og Ajstrup Sogne ved allerhøjeste Reskript af 10. Novbr. 1819 var sammenlagt i gejstlig Henseende, beholdt ogsaa disse Sogne særskilt Fattigvæsen i det mindste indtil Aaret 1829. Naar man nu tilbagekalder i Erindringen, at det var ved Udgangen af Aaret 1828, at Sildefiskeriet i Limfjorden saa godt som ganske ophørte, bliver det let forklarligt, hvorfor Fattigvæsenkommissionen for Sebber Sogn, hvor Armoden snart blev saa overhaandtagende, har fundet sig foranlediget til at inddrage Ajstrup Sogn og organisere et fælles Fattigvæsen for begge Sogne, nemlig for derved saavidt muligt at skaffe Ressourcer — skønt endnu langt fra ikke tilstrækkelige — til at lindre den stigende Nød. Om dette er sket med eller uden Beboernes Samtykke i Ajstrup, ved vi ikke med Vished, lige saa lidt som om dertil er erhvervet højere Sanktion. Imidlertid fremkom der ingen Klage fra daværende Repræsentation for Ajstrup Fattigvæsen. Forhandlingsprotokollen tier ganske om denne Sag, men saa meget er vist, at Sammenlægningen maa have fundet Sted i Aaret 1829 eller 1830, saasom en Forhandling lige i Begyndelsen af 1831 udtrykkelig og første Gang

nævner Sebber og Ajstrup Fattigkommission som en Enhed, hvorimod de ved Udgangen af 1828 endnu var adskilte; i 1829—30 findes ingen Forhandlinger tilført Protokollen . . . Vel kan vi ikke fordølge eller nægte den overordentlige Byrde, der er lagt paa det i det hele taget fattige Ajstrup Sogn ved dets Forbindelse med Sebber Sogn og Inddragelsen i dettes Ulykke, men idet vi stiller os paa Sebber Sogns Standpunkt, da er det en uimodsigelig Kendsgerning, at ikke engang de forenede Sogne i Øjeblikket er i Stand til, naagtet et særdeles betydeligt Fattigbidrag, uden Amtets Bistand at afhjælpe al den virkelige Trang i Sebber Sogn, navnlig i Fiskerbyerne, hvorom man blot behøver at henvise til den i Fjor af Amtsraadet tilstaaede Understøttelse paa 40 Tdr. Korn til Uddeling i Aar mellem Pastoratets *faste* Almisselemmer, og derfor mener vi, saafremt Ajstrup Sogn ikke skulde have et retsligt Krav paa Adskillelsen, at denne Sag rettest maa stilles i Bero nogle Aar, indtil mulig Konjunkturerne blot nogenlunde forbedrer sig enten ved Nedgang i Fattigudgifterne — Forholdet mellem Ajstrup og Sebber Sogns Fattiglemmer er i Aar 26 til 83 — eller ved en heldig Forandring i Fiskeriet, thi i saa Fald vil vi være villige til at understøtte Ajstrup Sogns nærværende Andragende.

I Sogneforstanderskabet, 23. Januar 1843.

Møller. P. Svanholm. Niels Sloth. Niels Andersen.

Mikkel Chr. Christensen. (Alle af Sebber Sogn.)

Gaardmd. Niels Chr. Mikkelsen, Valsted, havde anmeldt Sygdomsforfald.*

Saa har Steinthal Ordet:

»Før vi Underskrevne gaar over til selve Sagen, maa vi gøre det høje Amtsraad opmærksomt paa, at Sebber Pastorats Sogneforstanderskab bestaar, incl. Præsten, af 6 Mænd fra Sebber Sogn og kun 3 af Ajstrup, og da Sebber Sogns Beboere tror, at Adskillelsen strider mod deres Interesse, saa er det na-

turligt og en Selvfølge, at Pluraliteten af Underskrifterne her slet ikke burde komme i Betragtning.

Sebber og Ajstrup Sognes Fattigvæsen er aldrig bleven lovligt forenet, thi om denne Akt eksisterer hverken en Kancelli- eller en Amts-Resolution, heller ikke findes i Pastoratets Protokoller, at den er bleven proponeret eller kommuniceret for Sognets Beboere, kun saa meget fremgaar af Protokollerne, at begge Sogne indtil omtrent 1830 var adskilte, og alt, hvad man desangaaende finder, fremgaar af et Møde, som blev holdt den 18. Januar 1831, hvor en besluttet Forening ej heller blev omtalt, men hvor nogle Fattigforstandere for Ajstrup Sogn underskrev Dagens Forhandlinger, og i de følgende Møder blev disse og undertiden andre Mænd ved at underskrive Forhandlingerne. Men deraf fremgaar ingenlunde, at Ajstrupperne derved ansaa sig forenede med Sebber Sogn, heller ikke har hverken nogle eller flere Mænd den Magt at beslutte eller indgaa en for Sognet saa vigtig Akt. Man kan bebrejde dem, at de ikke protesterede mod Foreningen, dersom de ansaa sig forurettet, men burde et helt Sogn lide for enkeltes Fejl? Og endelig: kan en ulovlig indgaaet Kontrakt have lovlig Kraft?

Overbevist er vi imidlertid om, at den daværende Formand, Hr. Pastor Spleth, kun havde Soguenes Vel for Øje, og vi er af den Formening, at han kun ansaa det for et Forsøg, hvorvidt det kunde konvenere begge Sogne, men desværre har det aldeles mislykkede Forsøg blot ført til uheldige Følger og vilde, dersom den fælles Kommunalbestyrelse skulde blive længere ved, virke ødelæggende for Ajstrup Sogns Beboere I Aaret 1832 saa nævnte Formand sig nødsaget til at rekvirere den daværende Politimester, Overkrigskommissær Müller, til et Møde, som endda blev saa stormfuldt, at Forhandlingerne maatte sluttes uden Resultat, fordi, som det hedder, Allarmen var for stor. Se Protokollen af 10. Septbr. s. A. Og vor nuværende Formand, Hr. Pastor Møller, vil kunne bevidne, at ethvert Møde, hvor Talen er om

Ligningen, begynder og ender med Uenighed, som sandelig kun kan blive jævnet ved Adskillelsen. »Ligningen« er et meget kildent Punkt. Basis for den bliver altid Hartkorn samt Formue og Lejlighed. For det førstnævnte har vi Tabeller, men for det andet kun Formodninger, og enhver Forretningsmand kender disses Vanskeligheder.

For den praktiske Landmand er Ordet Hartkorn kun en tom Lyd, og derfor forhører sig den erfarne Mand efter Udsæden, Avl, Højbjergning og Kreaturholdet. Dette forholder sig her saaledes: I Ajstrup holder en Gaard af ca. 3 Tdr. Hartkorn 2 Heste, 5 Høveder, 12 Faar, avler 3 a 4 Fold Korn og bjærger 3 a 4 Læs Hø. I Barmer (Sebber Sogn) holder en Gaard af ca. 3 Tdr. Hartkorn 4 Heste, 14 Høveder, 20 Faar, avler 6 Fold Korn og bjærger 20 Læs Hø.

Herved har det høje Amtsraad nu den vigtigste Maalestok, som tillige beviser, hvor vanskeligt det ved Ligningen er ikke at forurette Ajstrupperne, idet man forudsætter som afgjort, at *hele* Kornbidraget og en alikvat¹⁾ Del af Pengebidraget maa og skal efter Anordningerne lignedes efter Hartkornet. Følgen deraf er ogsaa, at næsten alle Barmer Gaardmænd er temmelig velstaaende og næsten alle Ajstrupper meget fattige«. Sluttelig anbefales Adskillelsen, »som Billighed og Retfærdighed byder, og er desuden højst nødvendig for Ajstrup Sognebeboeres fremtidige Velfærd.«

Underskrift: Steinthal, Jens Svendsen,
Jørgen Sørensen (alle af Ajstrup Sogn).

»Sogneforstanderskabets Minoritets Votum tiltrædes af undertegnede.

Herredskontoret i Løgstør, den 1. Febr. 1843.

Svanenskiold,

Til Aalborg Amtsraad.»

Kancelliet afslog Andragendet hen paa Sommeren, men i Mødet 14. Decbr. s. A. optoges Sagen igen

¹⁾ adækvat (?) — 3: tilsvarende, passende. (Red.)

og resulterede da i en Henvendelse fra Forstanderskabet om Adskillelsen, »fordi man nu er aldeles enige om Ønskeligheden heraf«, hvorefter Regeringen i Septbr. næste Aar tillod Ophævelsen af det kommunale Fællesskab fra 1. Januar 1845. 2 Dage før Skilsmissen vedtoges Ligningen over Kommunalbidragene til Fattig- og Skolevæsenet i *Ajstrup* Sogn for næste Aar, saaledes at der kom pr. Tdr. Hartkorn til Fattigvæsenet $1\frac{1}{4}$ Skp. Rug, $1\frac{1}{4}$ Skp. Byg og ca. 140 Stk. Skudtørv og til Skolevæsenet $2\frac{5}{7}$ Fdkr. Rug, $20\frac{1}{2}$ Pd. Hø og $30\frac{1}{2}$ Pd. Halm samt Skudtørv og Hedetørv efter den ældre Ligning og ialt til begge Brancher 4 R i Penge. Resten af Pengene fordelt efter Formue og Lejlighed. Efter det opstillede Budget normeredes til 1) Lønning for Skolelæreren ca. 40 Rdl., 2) Afdrag og Renter paa Laanet til den ny Skole 45 Rdl., 3) Til Fattigvæsenet efter Forsørgelsesplanen 40 Rdl., 4) Øvrige kommunale Udgifter 2 Rdl., ialt 127 Rdl.

Til nærmere Forstaaelse af Punkt 4 tjener følgende:

»Regnskabet over Store Ajstrup Sogns Kommuneanliggender i Aaret 1844: Indtægt: Beholdning fra forrige Aar 1 Rdl. 2 R 3 β . Udgift: Reparation ved Kyø Bro 1 Rdl. 2 R 10 β . Underbalance 7 β . — Ikke mere. Forskellen mellem nu og da falder i Øjnene. — Endvidere skal anføres til Bekræftelse af Pastor Møllers Paastand i sit ovennævnte Indlæg om Fattigforholdene i Sebber en Betænkning, afgiven af Forstanderskabet til Aamtsraadet som Svar paa Rentekammerets Cirkulære af 25. Juli 1843 angaaende »Midler til Forbedring af Husmandsstandens Kaar i Danmark.« Skrivelsen er saalydende:

»Det vil være det ærede Amdsraad tilstrækkelig bekendt, at Fiskeriets næsten totale Ophør i Limfjorden har fremkaldt særegne Vanskeligheder og en større Nød blandt den talrige Fiskerklasse her i Pastoratet, som nu næsten uden Undtagelse er gaaet over i jordløse Husfolks, Daglejeres og Indsidderes Tal, end det rimeligvis er Tilfældet noget andet Sted i Landet. Til yderligere Oplysning om de herværende Forhold hidsætter man en Fortegnelse over de i Sebber Sogn for Øjeblikket bosiddende Familier af Husmændsstanden og den arbejdende Klasse, nemlig: 26 Selvejterhusfolk med Jord, 39 do. uden Jord, 4 Fæstehusfolk med Jord, 49 do. uden Jord og 34 Indsiddere, ialt 152 Familier, og netop 100 af disse henhøre til de jordløse Husfolks og Indsidderes Klasse i de 2 Fiskerbyer Sebbersund og Valsted, medens dersteds kun er 12 Gaardmænd med ialt 35 Tdr. Hartkorn af hele Sognets 112 Tdr. At Nøden iblandt den aller største Del af hine Familier, især om Vinteren, er saare stor, er lige saa naturligt, som det er bevisligt og uimodsigeligt. — For Fæstehusfolkene vilde nu vistnok noget være vundet, om det Hovdags-Arbejde, som her i Reglen træder i Stedet for rede Penge, kunde bestemmes til en fast og uforanderlig Ugedag uden Forøgelse deraf i Hø- og Kornhøsten . . . Men i Udvandring eller Omflytning ved *Regeringens Bistand* til andre Egne, hvor større Arbejdskraft er fornøden, ser man her paa Stedet den *sikreste* Udvej til Afhjælpning af Armoden, saafremt ikke Fabriksanlæg maatte kunne komme i Gang og trives . . .«

Denne »Udvej« var jo af tvivlsom Natur, Befolkningen tog da ogsaa selv Sagen i Haand derved, at de unge Mænd efter Konfirmationen gik til Søs og tjente gode Penge. Rigtig nok vedblev de fattigste blandt Kvinderne i mange Aar, helt op til 1860, at gaa paa Tiggeri i Sognet ind imod de store Højtider, men ogsaa dette hørte op, og efterhaands er Velstanden atter vendt tilbage til Byerne, takket være

baade Søfarten og det nu igen indbringende Fiskeri paa Fjorden. Tilmed er Sebbesund med det nærliggende Nikolaj Bjerg nu godt paa Vej til at blive en bekendt Turistby; det giver ogsaa Indtægter.

KONERNE I NYRUP

AF ALEXANDER RASMUSSEN

AF urgammel Oprindelse er den Skik, at man under Rettergang i Tvivlstilfælde paakaldte overnaturlige Magter og afkrævede dem Vidnesbyrd om den Anklagedes Skyld eller Uskyld: man æskede en »Guddom«. Saadan Paakaldelse skete under bestemte Cereemonier, hvorved man ligesom vilde anvise Guddommen Vej til paa en nem og iøjnefaldende Maade at aabenbare Sandheden. Et betegnende Eksempel, som forøvrigt har talrige hedenske Paralleler, er den i 4de Mosebog V indeholdte Forskrift. Hvis en Mand, uden at kunne føre noget bestemt Bevis, har sin Hustru mistænkt for Utroskab, anvises der her følgende Fremgangsmaade til Sagens Opklaring: Manden bringer Hustruen til Præsten, som fører hende op i Templet, hvor hun med udslaaet Haar »fremstilles for Jahve«. Præsten tager »helligt Vand« (Vievand) i en Lerskaal, blander Støv fra Tempelgulvet i Vandet, hvori for yderligere at øge dets Tryllekraft en Seddel med paa-skreven Forbandelsesformular bliver afvasket, og udtaler til Kvinden: Hvis Du er uskyldig, da skal dette den bitre Smertes forbandelsesbringende Vand ikke skade Dig; men har Du gjort Dig skyldig i Utroskab,

skal Jahve gøre Dig til et Forbandelses Exempel for Dine Landsmænd, idet han lader Dine Hofter svinde og Din Bug svulme op! Efter denne Besværgelse skal Kvinden sige: Det ske saaledes! og derpaa drikke Vandet. Handlingen ledsages af Ofring til Jahve, som derved anmodes om at bringe Sandheden for Dagen. — Saadanne ældgamle Retssædvaner, som den christne Kirke altsaa forefandt baade hos Jøder og Hedninger, var den saa langt fra at ville forkaste, at den tværtimod optog dem i sin Praxis, idet den kun gav Besværgelserne en christelig ændret Form. Bekendt er Middelalderens Jærnbjerd, Hexetidens Vandprøve og den langt ned i Tiden brugte Baareprøve¹⁾, hvorved den Anklagede førtes hen til den dræbtes Baare og skulde lægge Haanden paa Liget; man ventede da, at dettes Saar ved den Skyldiges Berøring vilde give sig til at bløde paany.

Kirken, som i Aarhundreder ikke alene taalte, men begunstigede den i sin Grund hedenske Tankegang, der laa bag ved »Gudsdommene«, voxede dog efterhaanden bort derfra. Det var vel egentlig først Rationalismen, som med klar Bevidsthed tog Afstand fra denne Overtro; men helt udryddet er den ældgamle Tankegang ikke, halvt ubevidste Levninger ligger endnu i Menneskenes Sind.

I Virkeligheden er den gamle Form for Edsafflæggelse med de gruopvækkende Trusler mod Menederen, og det meste af hvad der falder ind under Begrebet: Banden og Sværgeren, et Rudiment af »Gudsdommenes« Tankegang; der rettes jo herved en Anmodning til Gud (eller til Djævelen), om at han vil hjemsege den Sværgende med de mest raffinerede

¹⁾ Jydske Samlinger 3. II. 1 ff.

Straffe, hvis denne ikke taler Sandhed eller handler paa en bestemt Maade.

I den lille Landsby Nyrup i Gislum Sogn og Herred fandt i Aaret 1787 en Tildragelse Sted, som man bedst lærer at kende ved at gennemlæse følgende Uddrag af Kancelliets Supplik-Protokol for sidste Halvaar 1787¹⁾:

»General-Kirke-Inspections-Collegiet andrager: at af vedlagte Skrivelse fra Bispem over Viborg Stift, Doctor Tetens²⁾, — — — vil det erfares, hvorledes Oldemanden i Nyrup By for at opdage den af Byens Koner, som ikke havde betalt en gennemreisende Grydemand for af ham kjøbte Kar, har ladet Vand fremsætte paa Gaden, taget deraf med et lidet Kar og drukket med disse Ord lydelig fremsagte: »Dersom jeg er skyldig, gid jeg maa drikke Dievelen i mig!«, hvilket han har faaet alle Konerne, følgelig og den skyldige, til at gjøre efter, m[ed] v[idere], som Provstens³⁾ hosfølgende Indberetning formelder.

Herpaa har de svaret Biskoppen, som udbad sig deres Raad: at de bifaldt den af ham gjorde Foranstaltning, at alle Vedkommende uden i Sygdoms Tilfælde, efter alvorlig Fortrydelse, indtil videre afholdes fra den hellige Nadveres Brug, og at de iøvrigt vilde forestille Sagen igiennem Cancelliet.

Hvad nu angaaer den af Biskoppen yttrede Uvisshed, efter hvilken Artikel i Loven ovenmelte Sag egentlig skal bedømmes, da troer de med ham, at Lovens 6—1—10 eller 12 Artikel⁴⁾ paa ingen Maade

¹⁾ Fol. 2362. 11. December. Rigsarkivet.

²⁾ Peder Tetens, Biskop i Viborg 1781—1805.

³⁾ Søren Bregnholt var Provst i Gislum Herred 1779—1810.

⁴⁾ Danske Lov 6—1—10 lyder saaledes:

Hvo som bruger nogen galne, indbildede Konster med Forsæt at ville forgjøre og skade een anden, have sin Hovedlod forbrut; Og er det Mandsperson da straffis

herpaa kan anvendes; men paa den anden Side tør de dog ikke tilraade, at aabenbar Skriftemaal, — skjønt samme i Henseende til offentlige Forargelser endnu ikke er afskaffet og i Følge Forordningen af 23de December 1735 uden kongelig Tilladelse i slige Tilfælde ikke maa eftergives — blev den paaaleggende Straf, da de med Sognepræsten¹⁾ ere ganske enige, at den Forbedring, som skulde opnaaes, vilde udeblive, og den offentlige Irettesættelse virke Forbærdelse i dens Sted, hvortil endnu kommer, at de Skyldige, Oldermændene undtagen, ere Fruentimmer, som vel ikke have indseet, hvad det var de foretog sig, og hvoraf endeel siden for Præsten have bevidnet Fortrydelse; — ikke at melde om, at deres Mænd og Børn, som heri ere uskyldige, maaske vilde troe sig beskiemmede, om deres Hustruer og Mødre bleve underkastede denne Kirkens Tugt. — Men da de dog ikke kan ansee Handlingen uden for høist forargelig, baade i Henseende til det derved fremførte ugudelige Ønske, Stedet, som var en offentlig Gade, og Tiden, nemlig en Søndag, da Folk skulde berede sig til at bivaane Gudstjenesten, saa skønne de ikke rettere, end at Sognepræstens Forslag til at gaae den givne Forargelse i Møde for saavidt kunde være ganske antageligt: at han nemlig ved Samtaler søger at bringe de Skyldige til en tydelig Kundskab om Handlingens sande Beskaffenhed og lader Ophavsmanden i sin og Medhielperes Nærværelse erklære sit Paafund i Ko-

hand med Jern og Arbeid paa Bremmerholm, eller andet saadant Stæd, sin Livs Tid; Er det Qvindis-Person, straffis iligemaade i Spindehuset.

Og 12te Artikel:

Dersom nogen befindis med Segnen, Manen, Maalen, Igienvisning, visse Dags Udvælgelse, Characterers Misbrug, at omgaaes, og i saadanne mistænkte Konster kyndige og forfarne at være, og dem øve og bruge, da skulle de have forbrut deris Boeslod og rømme Kongens Riger og Lande.

¹⁾ Holger Andreas Wedsted var Sognepræst i Gislum 1787

nernes Paahør som høist ugudeligt og forargeligt; men hvad Pengemulden angaaer, da troer de, at samme i Henseende til de forførte Koner kunde tilsidesættes, da de ellers maaskee i lang Tid kunde have Fortred derfor hos deres Mænd, hvorimod Oldermænden billig kunde erlægge en passende Mult til de Fattige i Forhold til hans Formue efter Øvrighedens Skiønnende, da Tugthuus-Arbeide, som Biskoppen foreslaaer, vel ikke kan finde Sted uden foregaaende Saggivelse og Dom, hvorved Tildragelsen blev mere bekiendt og Forargelsen mere udbredt. Og saaledes indstilles da Sagen til nærmere Overveielse og Forestilling«

Kancelliets Afgørelse sluttede sig ganske til Generalkirkeinspektionskollegiets Forslag.

Den 20de December 1787 sendte Viborg Stiftsøvrighed Provst Bregnholm følgende »Pro memoria«¹⁾:

Ifølge det højkongelige Danske Cancellies Skrivelse til Hr. Stiftamtmanden og mig bliver den i Nyrup By, Gislum Sogn, af Oldermænden og Byens Koner givne Forargelse, i Steden for det paa saa højforargelig en Handling passende offentlige Skriftemaal, der især for de forførte Koner og deres uskyldige Familiers Skyld eftergives, saaledes at afgjøre: Sognepræsten bør ved Samtale søge at bringe de Skyldige til en tydelig Kundskab om Handlingens sande Beskaffenhed og lade Ophavsmanden i sin og Medhjælperes Nærværelse erklære sit Paafund i Konernes Paahør som *høist ugudelig og forargelig*, og bør iøvrigt Oldermænden erlægge en passende Mulct til de Fattige i Forhold til hans Formue, efter Hr. Stiftsbefalingsmandens og Deres Højærværdigheds Skiønnende. — Ifølge denne Cancelliresolution af 15. huius maatte det behage Deres Velærværdighed at foranstalte det anbefalede ved Præsten paa det nøj-

¹⁾ Viborg Bispeembedes Kopibog 1785—94 i Landsarkivet

agtigste efterkommet, samt underrette os om Oldermændens Formue, at ham derefter en passende Mulct kan paalægges.

Paa Stiftamtmandens og egne Vegne
Tetens.

EN ÆGTESKABSHANDEL

(TROLOVELSE — FORLOVELSE)

AF C. KLITGAARD

SARA SCHMIDT, Datter af Raadmand og Postmester Gødert Schmidt i Aalborg, havde først været gift (kgl. Bevilling til Ægteskab u. Tr. og L. ^{11/7} 1679) med Hans Øser, Købmand i Aalborg, død 1685, med hvem hun havde Sønerne Gødert og Hans, og dernæst blev hun gift med Christen Pedersen Gjelstrup, Købmand og Sildesalter i Aalborg og Nibe, efter hvem hun atter blev Enke, 1704—05. Hun fortsatte Forretningen i Nibe med Assistance af sin Søn Gødert Øser, og hun, der da var 46 Aar gammel, synes at have været en virksom og velsitueret Kvinde, som nok kunde være en god Medhjælp for en Mand. Melløm hende og hendes Fætter, Sveder Thøgersen Rosenberg¹⁾ i Aalborg, kom der da ogsaa en Ægteskabs-handel i Gang; men til Rosenbergs store Ærgrelse blev den ikke fuldbyrdet. 21. Novbr. 1705 lod han paa Nibe Birketing læse en Skrivelse, af hvilken det fremgik, at hans »tro forbundne kæreste Ven, Sara Schmidt« den 18. Novbr. i 2 Mænds Nærværelse

¹⁾ Søn af Pastor Thøger Nielsen Rosenberg i Skallerup og Venebjerg.

havde villet tilbagelevere ham den Fæstensgave, som han havde givet hende, »hvorover jeg er falden udi største Mistvivl om hendes ved ergangne Jaord belovede Ægteskabsløfte, og ej en ringe Spot og Forhaanelse der over blandt Folk er mig tilføjet«. Da Ægteskabs-handelen syntes at ville udfalde til en virkelig Proces, nedlagde han Forbud mod, at nogen fik Skøde, Gælds-breve eller Pantebreve af Sara eller ydede hende Forstrækning mod haandfaaet Pant, »helst efterdi det synes foruden min egen Sag — om hun sig ej til Føjelighed bekvemmer — at inclinere til en kongelig Fiscal-Sag mod hende, som synes ligesom at vil foragte, undertræde og spille med Hs. kgl. Majestæts os meddelte Naade til vores Ægteskabs Fuldbyrdelse, ja, ligesom opsætter — om hun ellers bliver frem-turendes saaledes — sig imod Hans kgl. Majtts For-ordning om Jaord, hvor udi vi nu ved Hans kgl. Majtts allernaadigst meddelte Kopulationsbrev saa vidt participerer, foruden anden Tiltale, som muligt vil ske af gejstlig Øvrighed, saa som slige Ophævelser mod Gud og Kongen ej giver ringe Forargelse i Guds Menighed«. Dernæst forbyder Rosenberg sin »i Hjærte tro-forbundne Ven, Sara Schmidt«, at bort-skøde sine Ejendomme eller stifte nogen Gæld.

Sara lod sig dog ikke forskrække heraf; hun faldt ikke til Føje, og 12. Decbr. mødte Prokurator Daniel Wolf fra Aalborg paa Tinget i Nibe for at faa afhørt Vidner angaaende den foregivne Trolovelse; men Sagen blev opsat; dog protokolleredes Rosenbergs Stævninger til Sara og Vidnerne. Stævningen til Sara lyder bl. a.: »Saa som I allerkæreste, hjærte, fromme Sjæl haver udi Aalborg d. 18. Novbr. sidst afvigte — — — villet overlevere til mig den Eder af mig givne Fæstensgave, som jeg ingenlunde enten vilde

eller kunde imodtage, saa foraarsages jeg højlig for Ret og Dom at have Tiltale til Eder, min tro forbundne Kæreste, Sara Schmidt, boendes udi Nibe, formedelst jeg med Væmodighed maa fornemme, hvorledes at I skal have i Sinde at ophæve det allerede mellem os ved fuldkommen Jaord sluttede Ægteskabsløfte, og derover ligesom foragtelig anser Hans kgl. Majestæts allernaadigste derpaa meddelte Copulationsbrev, thi stævnes I — — — —«. Som Vidner indstævnes Saras Svigerfader Peder Christensen Gjelstrup, Vogn Laursen, Gødert Øser, Mette Bjerregaard og Magister Jakob Meulengracht (Sognepræsten), alle boende i Nibe.

Endvidere blev protokolleret nogle Erklæringer fra en Del »fornemme« Folk i Aalborg, der havde overværet det foregivne Trolovelsesgilde, nemlig Købmand Hans Schløf og Hustru Johanne Winther, Gødert Schmidt af Lübeck, logerende hos Hans Schløf, Chr. Bering og Hustru Ingeborg Winther, Anders Nielsen Møller og Hustru Anne Hansdatter, Postmester Didrik Schmidt, Mademoiselle Dorthe Meylands og Mademoiselle Karen Margrethe Svendsdatter Kirkerterp.

For Rosenberg kom det an paa at faa bevist, at en virkelig Trolovelse var bleven fuldbyrdet, og for Sara gjaldt det jo om at hævde, at de i saa Henseende gældende Bestemmelser ikke var sket Fyldest. Hans Schløf erklærer, at han den 23de Aug. tilligemed flere paarørende Venner overværede Rosenbergs og Saras Jaord i hendes Hus i Nibe, hvor Præsten, Mag. Jakob Meulengracht, var til Stede i denne gudelige Forretning. Saras Broder, den velfornemme Mand Postmester Didrik Schmidt holdt Talen og gav til Kende, at man var kommen sammen til Jaord for

det allerede mellem Sr. Rosenberg og Sara samtykkede Ægteskab, og derpaa blev efter Sædvane Fæstefolkenes Skaal til Lykønskning aftrykket. Hans Schløf var af Gødert Schmidt bleven meget indstændigt anmodet om at deltage i Festen, og han havde ogsaa set, at Sara havde den Fæstensgave paa, som Rosenberg havde givet hende.

Hans Schløfs Hustru erklærer, at hun nogen Tid før Jaords-Gildet havde været i Saras Hus i Nibe, og da gjorde Sara og Sveder Rosenberg første Slutning og Løfte paa deres nu ventelige Ægteskab i hendes og fleres Nærværelse og gav derpaa hverandre Hænder, og ved samme Lejlighed bad Sara Johanne og Ingeborg Winther om at komme, naar der skulde fejres Jaord.

Christen Bering og Ingeborg Winther erklærer ligesom Hans Schløf og Hustru, og Anders Møller og Hustru noget lignende.

Saras Broder, Postmesteren, erklærer, at han var med i Forsamlingen, og skønt han ikke var anmodet om at komme til Jaord, havde han dog ved Maaltidet en lystig »Discurs«, ligesom ved et Jaord, og nogle Dage senere havde han forskrevet Vielsesbrevet efter Rosenbergs Anmodning.

Pastor Meulengracht erklærer: »Saasom jeg af Monsr. Rosenberg er til i Dag indstævnet for at gøre mit Vidne, om hvis imellem ham og Madam Sara Schmidt er passeret ved det Gæstebud, til hvilket jeg med en Del gode Venner inden- og udenbys her forleden af Madam Schmidt var indbudet, da er det alene, som jeg fuldkommen kan erindre, at da jeg ankom i velbemeldte Madam Sara Schmidts Hus, forefandt jeg Mons. Rosenberg og ved Samtale da adspurgte ham, som ubekendt, om han ikke var

Mons. Sløf af Aalborg, hvorpaa han svarede nej; og blev saa imellem de indbudne Gæster staaende at holde Tale nu med en, nu med anden, indtil vi samtlig blev indkaldet til Bordet, hvorefter Gæsterne satte sig, undtagen Madam Sara Schmidt, som selv gik ud og ind for at se sine Gæster tilgode, og ej, det jeg kan erindre, blev talt imidlertid om noget af dem af Huset, til hvad Ende eller af hvad Aarsag, samme Gæstebud var anrettet, førend Madam Sara Schmidts Broder, Postmesteren af Aalborg, begyndte under Maaltidet ved et Glas Vin at frembryde med disse og lige flere Ord: »De gode Venner ved vel selv, hvorfor de er komne?«, og saa drak paa sin Søsters, Madam Schmidts og hendes — som han meldede — Kærestes, Monsr. Rosenbergs Velgaaende med en Del derhos føjet Skæmtsomhed, hvilken Skaal da blev efterfulgt af samtlige Gæsterne og imodtaget med en Kompliment af Monsr. Rosenberg og Madam Schmidt, som stod imidlertid bag ved Stolen, mellem Monsr. Rosenberg og hendes Broder, Postmesteren, Sr. Didrik Schmidt. Videre ved jeg ikke, saasom jeg ej ved min Ankomst til forskrevne Gæstebud eller derefter enten blev af Madam Schmidt eller Monsr. Rosenberg eller nogen af deres Venner anmodet at tage noget til Eftertanke i denne Sag, at kunne vidne.«

19. Decbr. kommer Sagen atter for Retten, hvor fremlægges Didrik Schmidts Erklæring om, at han var bedt til sin Søsters Jaord, og føres mundtlige Vidner, der væsentlig bekræfter, hvad ovenfor er anført; de havde dog ikke set, at Rosenberg og Sara havde givet hinanden Haand paa noget Ægteskab, og i det hele synes de uvillige til at sige noget, der

kunde bestyrke Rosenbergs Angivende af, at det var en loyformelig Trolovelse.

Saa kom Turen til Peder Jensen, der havde indbudt til Gildet; Sara havde bedt ham om paa hendes Vegne at gaa rundt og indbyde nogle gode Venner til et Maaltid Mad, og da Peder Jensen havde hørt nogen Tale blandt Folk, at der skulde være noget Venskab mellem hende og Sveder Rosenberg, spurgte han hende, om han skulde bede dem til Jagilde. Dertil svarede Sara nej; han skulde kun bede dem være hendes Gæster den følgende Dag — »forefalder der andet, faar de det vel at vide, naar de kommer.« Saa gik Peder til Præsten, Birkefogden, Birkeskriveren og de øvrige og indbød dem til at være Saras Gæster, men muligvis nævnede han ogsaa nok Ordet Jagilde, som han mente — efter Folks Tale —, det skulde have været.

Mette Bjerregaard, der var Saras Veninde, og som havde hjulpet et Par Dage med Gildemadens Tilberedelse, vidnede, at Sara havde sagt til hende, at »Tillavelsen hensigtede til et Jaord, som skulde ske mellem hende og Rosenberg, men om det for de tilkaldede Venner fik saadan uryggelig Udslag, er mig, som ikke var udi Stuen iblandt Forsamlingen, ganske ubevidst«.

Rosenberg har maattet tage sin Fæstensgave — et Armbaad — igen og give Afkald paa sin Brud, thi Sara levede ogsaa de følgende Aar som Enke i Nibe; men mærkeligt nok hører vi intet om Grunden til, at hun pludselig har slaaet Giftermaalstankerne af Hovedet, og hun udtaler intel ufordelagtigt om Monsr. Rosenberg.

ET »OPRØR« BLANDT SLET HERREDS BØNDER.

VED C. KLITGAARD.

[Kilde: Kgl. Bibliotek, Uldall 4°, 259.]

NEDENSTAAENDE lille Beretning er som et Lysglimt i Hexedeliets Mørke; den viser os, at Bønder fra Himmerland med væbnet Haand forhindrer Øvrigheden i at bortføre til Fængsel en for Trolddom anklaget Bonde; Hexefrygten var da aabenbart endnu ikke blevet saa epidemisk som et halvt Hundrede Aar senere.

For Kongens Retterting 14. Aug. 1572 havde Erik Podebusk til Bidstrup, Lænsmand paa Aalborghus, indstævnet unge Jens Lauridsen i Tolstrup, Niels Lauridsen, Espen Lauridsen, Lars Nielsen ved Aggersund, Bertel Clemmensen ibm., Lars Espensen, Christen Jensen i Næsborg, Peder Andersen ibm., Niels Poulsen, Mourits Clemmensen, Poul Truelsen, Christen Nielsen Suderdreng (o: Skomagerdreng), Madsen i Næsborg, Søren Brygger i Stræt, Clemmen Sørensen ibm., Søren Brygger i Engelstrup, Jens Brygger i Kvornum, Niels Lillebonde i Løgstør, Christen Brygger og Thomas Jepsen ibm., Søren Studt ibm., Jens Winter i Næsborg, Iver Kræmer og saa mange, som fandtes i det Register, som Slotsfogden paa Aalborghus, Henrik Wind, lod oplæse, idet han sagsøgte dem for,

at de havde været inde hos Peder Brygger i Nørsgaard (i Næsborg?) og der med Bøsser, Vaaben og Værge gjort ham Bistand og gjort Oprør mod Slotskriveren, som mødte med Fuldmagt fra Lænsmanden for at kræve Borgen¹⁾ af Peder Brygger, der til Tinge var anklaget for Trolddom. De indstævnedes havde været tiltalt baade til Herredsting og Landssting, men havde undladt at give Møde.

For Kongens Retterling fremstod saa Thomas Jepsen fra Løgstør og unge Jens Lauridsen i Tolstrup og berettede paa egne og nogle af deres Medbrødres Vegne, først at nævnte Thomas Jepsen var gaaet ind til Peder Brygger en Dag, hans Vej faldt forbi Nørsgaard, efter at han havde været ved Aggersund for at lede efter Lænsmanden, der havde tilsagt ham at møde der. Da han kom til Sundet, var Lænsmanden der ikke, og paa Hjemvejen gik han saa ind til Peder Bryggers for at varme sig lidt, for det var i den store Vinter »nu et Aar siden forleden« (1570—71). Han var aldeles ikke kommet derind for at deltage i noget Oprør eller Modstand mod Lænsmandens Folk; men straks da han hørte, at Lænsmandens Tjenere var udenfor og æskede Borgen af Peder Brygger, begav han sig ud til dem og var hos dem, hvorfor han heller aldrig havde vidst af, at han var tiltalt for Delagtighed i Opløbet.

Unge Jens Lauridsen berettede paa sine egne og Medbrødres Vegne, at de ikke kunde nægte, at de jo var derude; men de var der ikke i den Hensigt at ville gøre Oprør eller Modstand mod Lænsmandens Folk.

¹⁾ Sikkerhed for, at han vilde blive tilstede og rense sig for Beskyldningen.

Saa fremlagde Erik Podebusk et Tingsvidne af Slet Herreds Ting, i hvilket det hed, at den Gang Anders Skriver, Slotsskriver paa Aalborghus, var i Nørgaard sammen med Herredsfogden og æskede Borgen af Peder Brygger, da var Peder Brygger »bestærket med hans Parti og Anhængere«, og de saas paa Lofter og i Vinduerne med Bøsser, som de stak ud, saa ingen af Anders Skrivers Folk kunde komme i Gaarden uden at udsætte sig for Livsfare, og Anne Bryggers kom udenfor Gaarden og forbød dem under Trusel at komme ind i Gaarden.

Da de anklagede var udeblevne saavel fra Herredsting som Landsting, da deres Sag blev foretaget dér, og de ikke kunde benægte Tingsvidnets Udsagn, blev der ved Rettertinget afsagt den Kendelse, at Lænsmanden burde tage sin Forfølgning i den Sag efter Rigens Ret (∴ gaa frem mod de anklagede — og nu domfældte — efter Lovens Bydende), men om Bøndernes Opsætsighed skulde betragtes som Oprør eller ej, skulde Herredsfoged og Landsdommer dømme om.

For gode Mænds Forbøns Skyld afstod Erik Podebusk dog at forfølge Sagen mod de to Mænd, der gav Møde paa Rettertinget, Thomas Jepsen og unge Jens Lauridsen.

Om den for Trolddom anklagede Peder Brygger hører vi ikke nærmere.

GILDEBRØDRE

I GUDS LEGEMS LAV I AALBORG

I AARENE 1537—1624

VED C. KLITGAARD

(FORTSAT FRA II. BIND, SIDE 354)

1572. *St. Valborgi aften och Dag.*

Majgreve St. Valborg Dag var unghe Hans Husom, salig Hans Husoms Søn, boende nu i Bergen i Norge. Unge Hans Husom blev Gildebroder 1557.

Niels mattysszen hannis, fød y frøstrup.

Søffren Jenssøn staldmesther.

per Kielldsszenn nyrup. Borger 1568.

Anders Jørghensszenn, hellsingøør.

Daniell chresthensszenn, flensborgh.

Jørghen ollussen finche, salig olluff glambechis ephterladne søn.

Jens persszenn tyboe, fød y bodum y thiøe.

mattz chresthenssøn, botzmandh.

per chrestenssøn, chresthen søffrenssøn Raadmands Søn.

Antagelig Søn af Raadmand Chr. Sørensen Uttrup, se 1569.

thøger laursszenn smid, født y han herridt.

Født i Attrup i Han Herred, Borger 1571.

per perssøn, salig per eskissøns søn.

thøger Christhensszenn, salig chresten Huszoms Søn.

Borger 1604. Faderen blev Gildebroder 1560.

Mesther Lauritz anderssøn Kottj, sogneprest til sancti bodells Kiercke.

1562 og 1572 [Wiberg], død 1573 efter at have været i Embedet i 8 Aar [Jydske Saml. V. 69].

Mesther Jens søffrenssøn, Salig søffren Jensszenns søn, nu prior och forstander y helliggesthus hospital her samesteds. N. 210.

Hr. Andhers søffrenssen gied, Boendis y Kirkitorp, sogenprest till veggherbye och bisløff sogner.

Præst her 1560—1613, † 1613; antagelig af den adelige Slægt Gjed fra Veggergaarde. Hans Søn blev ihjel-slaaet [se Kancelliets Brb. 1587 ^{17/1}]. Om Familien findes en Del i Jydske Samlinger X., 40 f.

Chresthen Laursszenn, Lauritz chresthensszenns søn. (4 tyske.)

1572. *Wor Herris Hemellfars Dagh.*

Lauritz nielsszenn født y ballingh y salingh.

Jacop høgh till Wongis gordh, salig Jost høgis søn, som er en erlig och velbørdug mandh.

Erlig och welbørdug Mandh Henrich Windh, slotz-fogidh paa olborighuss.

[Samme for^{ae} Aar stoedt Erlighe och welbyrdighe Mandt Owe Lunghe till Odden hanns festensøll her y papægøylaugishus meth Erlighe och welbyrdighe Mandtz Malltij Jenszens Dater till hollungordt, Jumffru Anne Malltisdater, gudt giffue denum thill Lycke och Sallighedt. Ammen. Och skede paa pindstisdag.]

1573. *Vor Herris Hemellfars Affthenn saa och Vor Herris Hemellfars Dagh.* 73 a.

Mattz laursszen Kier. Borger 1573.

Søffren bonsach. En Unge Bonsach blev Borger 1548. Jens Louilsszenn.

7 tyske.)

1573. *St. Walburgs Dag.*

Lauritz torbensszenn bøcker.
søffren søffrensszenn.

1573. *thend 3 dagh May.*

gert van lenghen. Borger 1573.

Jens ibsszen fød y tiistedh. Borger 1572.

gregers jesperssøn, Jens Jespersøns brodher.

Lauritz nielssøn, Borgher y hallomstedh.

(2 tyske.)

1574. *Fastelaghen.*

Jens Chresthenssøn y Krogsgordh, salig thomis skiells
brodhersøn.

Thomas Skel var Byfoged i Aalborg. [D. M. 3. IV.
199; 4. II. 182; 4. IV. 370.]

Christhen sur.

Borger 1572. Vist Christen Nielsen Sur, der levede
1620 og var Værge for Peder Christoffersen Surs
Datter Karen. [Viborg Landstingsdombog A. 1620,
297, 368 b, 509 b.]

Rasmus nielssøn, dansk skuollmesther.

peder sur, christopher surs søn.

Borger 1577, død før 1620. Børn: Peder, Poul og Ka-
ren. Hans Broder, Lars Christoffersen Sur, blev
Borger 1562.

Thøgher Jenssøn hannis.

Vist Tøger Jensen Tybo, der blev Borger 1572.

Jost sur, christoffer surs søn. Hans Brødre, se ovenfor.

Søffren michildssøn Drøstrup.

Hans chresthensszenn, chresthen michildssøn Borge-
mesthers søn.

N. 125. Havde 1579 det halve af Gjettrup i Ulsted
Sogn i Leje af Kronen [Kronens Skøder 1579 ^{80/11}].

Niels andhersszen schriffuer, Kong. Majesttz tollere
her samestedes. N. 221, jvf. Jydske Saml. I. 47.

Pedher Jensszenn schriffuer, y hamerholt boendis.
 Chresthen Jensszenn, fordom vnderschriffuer paa
 olborighuss. 73 b.
 arilldh Jenssøn, født y skaane, vnderschriffuer paa
 olborighuss.

1574. St. Walburgh Dagh.

pedher Jenssøn, Jens salmaghers søn. Jvf. 1577.
 Matz Jenssøn, och Jens salmaghers søn, som var
 skuolmesther wdi then allmindelig latinske skuole
 her y olborgh.

Program Aalborg Skole 1869, Rektor Nr. 2.

Niels laursszenn tranders.

(4 tyske).

1574. Søndaghen for Pindzdagh.

Hans Jensszenn, Ingeborre Mattzdathers søn.
 Jens christhensszenn Haningh, vedlagdh med Jørgheenn
 Knudssøn, Raadmandh.

(3 tyske.)

1574. Gadtz Legoms dagh.

Hans barskier van der kremp.

Antagelig Hans Spett, Bartskeer, der blev Borger 1573.

1575. St. Walburgh Dagh. 74 a.

Niels christhenssøn Beck.

Chresten maltissøn, saligh malti perssen Raadmands
 Søn.

Iffuer Boissøn aff flensborgh.

1575. Wor Herris Himelfars [Dag].

Lauritz Ollsszenn.

Niels perssøn ydhe. Borger 1574.

Henrich dirichssøn, salig dirich lambritzssøns ephterladne søn.

Blev 1579 trolovet med Poul Poppes Fosterdatter (Gildebogen 77 b) ♂: Datter af Toldskriver Peder Bech.

Chresthen thøgerssøn, født y huornum vid huornum Vassze.

Jens Jørghenssøn, fød y attrup och thiener pouill poppe.

(3 tyske.)

1575. *Gudtz Legoms Dagh.*

thomis claussøn thienindis gert gulldsmidh.

Christen Anderssøn.

Vist Chr. Andersen Bislev. Borger 1573.

per Jenssøn holgordh.

Christopher Bendicht.

1576. *St. Valburgh Dagh.* 74 b.

Da var Rasmus Pedersen, forðum Stiftsskriver, Majgreve.

Erligh och welbørdugh Mandh Erich Rud till fulesangh, Kon. Maiettz lenssmænd paa alborighhuss och same tiidh Danmarkis Riges Raad. N. 33.

(5 tyske, hvoriblandt Johan brant von libeck.)

Kan ikke være den senere Raadmand. N. 132.

1576. *thend 30. May* (i Stedet for Pinsedag).

Hans Kremmer, som kom aff tiistedh och haffuer anders moszingss borgmesters Datther ther samme steds.

En Hans Christensen Kræmer blev Borger 1574; er maaske den samme som Hans Christoffersen Kræmer, der 1619 blev begravet i Budolfi Kirke [Danske Atlas V. 137]. Borgmester Anders Morsing døde 1592.

Baggi Griis, som fick Chresthenn Grydstøbers høstrue.

Hed Bagge Andersen Griis, hvilket Navn kunde tyde paa, at han stammede fra Griiserne i Slette. Christen Hansen Grydstøber, hvis Enke han ægtede, blev Borger 1551, og Bagge Griis blev Borger 1574. Hans Hus blev nedbrudt under en Ildebrand i Aalborg, hvorfor han 1575 fik Erstatning af Byen [Jydske Saml. 1. II. 130].

En Anders Griis og en Niels Griis blev forøvrigt Borgere i Aalborg henholdsvis 1570 og 1571, maaske førstnævnte er identisk med ham, der i 1580 var Borgmester i Thisted.

En Bagge Griis var 1593 Slotsfoged paa Aalborg-hus [Kancelli Brb. 14/6 1593] og drev senere Sildefiskeri ved Nibe.

Jens chresthensszen aff ribe, født y hostebro.

Olluff Ollufssøn fød y randers.

(1 tysk.)

1576. *Guds legoms Dagh.* 75 a.

(2 tyske)

1577. *St. Walburghi Dagh.* 75 b.

Jens Laurssøn.

anders nielssøn prippe.

Michild Jenssøn, Jens salmaghers søn. Jvf. 1574.

Niels thøgisszenn aff nyeborigh.

(7 tyske, deriblandt Iheronimus suartz, Orgellmesther.)

1577. *Vor Herris Hemelfars Dagh*

(i Stedet for Pinsedag).

Niels Iffuerssøn schriffuer, som fordem thiente erlig og velbørdugh Jacop høgh.

Se N. 96, hans Børn førte Navnet Ferslev. Gravskrift i Jydske Saml. 1. X. 56.

(1 tysk.)

1578. *St. Valburg affthen.* 76 a.

Jørghen hanssen ballingh ved ribe.

(2 tyske.)

1578. *St. Valburg Dagh.*

Anders perssøn, som fích Jens Erichsszenns høstrue.

En Anders Pedersen Sønderholm blev Borger 1575.

Jens Grauersszenn.

Jens thomsszenn.

per søffrenssøn lam.

Niels perrrszenn, chresthen michildssøn Borgemesthers

Brodersøn.

(1 tysk.)

1578. *Vor Herris Hemellfars Dagh*

(i Stedet for Pinsedag).

Knud clemittszenn.

Mattz hanssøn schriffuer.

laffue persszenn.

(3 tyske, deriblandt Bernt Duuell aff lübeck [og hans Broder] Henrich Duuell, thienindis Johan Vorm aff Aars.)

Johan Worm, Købmand i Aarhus, var født o. 1529 i Arnheim og døde i Aarhus 1601 ²¹/₁₀. Han var Stamfader til den bekendte Slægt Worm (Ole Worm o. s. v.) [Rhumanns Afskrifter af Gravskrifter i Aarhus Domkirke, S. 31; i Aalborg Stiftsbibl.].

1579. *St. Valburgh Dagh.* 77 b.

Las ibsszønn leggher, thelte Aar bøgimesther.

Bygmestre var et Slægs Kæmnere, se Jydske Saml. IX. 97.

Jens chrestenssøn, Simen simenssøns suagher.

Maaske født i Gistrup i Salling og Borger i Aalborg 1576.

Jens thøgherssønn.

Jens Nielssøn, saligh niels Jenssøns søn.

anders mattzssøn fisker.

morthen hellissøn.

Christopher dirichssøn, saligh dirich lambritzs søn.

Borger 1586.

Anders Jenssøn.

Lauritz michildssøn.

Iffuer perssøn, slotzschriffuer paa Olborghuss.

Ikke hos N.

Jens søffrenszenn. Jens Sørensen Glad. Borger 1579.

(6 tyske.)

1579. *Vor Herris Hemelfars Affthenn.*

Hellmer schouff, thienindis berethi dirichs søn, henrich dirichssen.

Borger 1581. Gift med Elisabeth Jørgensdatter, † 18/4
1592. [Chr. Staphensens Aarbog.]

Søffren pouilssøn schriffuer.

Olluff chrestenssøn. Tybo, Borger 1571.

per laursszen Kurrij.

Borger 1575. Slægten Kuri var i det 17. Aarh. udbredt
paa Nibeegnen.

Jens Vardboe.

(6 tyske.)

1579. *Gudtz legomsdag.* 78 a.

(3 tyske.)

(Fortsættes.)

MEDDELELSER

FRA

BESTYRELSE OG REDAKTION

DET vi udsender nærværende Aarbog, kan vi samtidig meddele den glædelige Kendsgerning, at vort Samfunds Medlemstal nu har naaet 500. Men det har taget os 8 Aar at faa dem samlede; vi haaber, at det maa gaa noget raskere med de næste 500, som vi gerne skulde have føjet dertil.

Paa et i September d. A. afholdt Bestyrelsesmøde drøftedes Spørgsmaalet om Kontingentforhøjelse, som mere og mere bliver paatrængende. At den almindelige Prisstigning ogsaa i høj Grad har berørt Fremstillingen af Tryksager, har alle vore Medlemmer faaet at mærke gennem Forhøjelsen af deres Avisabonnement. Adskillige af de historiske Amtsforeninger har allerede taget det Skridt at forhøje Medlemsbidraget til 3 eller 4 Kr., og vi vil blive nødt til at gaa samme Vej. Generalforsamlingen i 1920 vil komme til at behandle denne Sag.

Af Literatur med lokalhistorisk Interesse, fremkommen i det forløbne Aar, skal nævnes:

Marius Rasmussens Livsskildring af Pædagogen *Anders Stephansen* paa Holsteinsminde og Hindholm, der som bekendt var født i Terndrup 1791. Om hans Barndom her, hans Huslærertid paa Vorgaard i Bælum Sogn, om hans Virksomhed som Institutbestyrer i Nibe og Aalborg samt om hans udmærkede Hustru *Dorothea Spenningens* fra Aalborg og hendes Slægt bringer Bogen interessante Oplysninger.

I det af Baronerne Berner Schilden Holsten og Palle Rosenkrantz samt Dr. Louis Bobé og Cand. Vilh. Lorenzen

udgivne Værk: *Danske Herregaarde ved 1920*, er foreløbig fremkommet Beskrivelser af følgende himmerlandske Gaarde: Kongstedlund, Lindenberg, Randrup og Visborggaard (Teksten af Alexander Rasmussen) samt af Birkelse i Kjær Herred (Teksten af C. Klitgaard).

Inden Aarets Udgang vil der fremkomme et Værk, som maa imødeses med Forventning: en Biografi af *Vilh. Lassen*, forfattet af *A. C. Christensen*, *S. Tranders*, — en udførlig og sagkyndig Skildring af et betydningsfuldt Afsnit af Nordjyllands nyere Historie.

En Bog, som ganske vist sigter ud over det lokalhistoriske, skal ogsaa nævnes her: *Dr. G. Schüttes* nylig udkomne store Arbejde: *Hjemligt Hedenskab* i almenfattelig Fremstilling. Dette dybt originale, betydningsfulde Værk kan ikke her finde tilstrækkelig Omtale; det skal kun siges, at ikke mindst vi Himmerlændere bør kende det; vi hører jo dog hjemme i en Egn, som sikkert i Hedenold har haft en fremragende Stilling: baade Traditioner og Jordfund vidner om Himmerlands store Fortid.

Vort Samfunds Medlemmer kan som hidtil for halv Pris abonnere paa de øvrige Amtssamfunds Aarbøger samt paa Historisk Fællesforenings Tidsskrift »Fortid og Nutid«. Ligeledes kan ny Medlemmer, saa længe Forraad haves, erholde ældre Aargange for halv Pris.

Henvendelse i Foreningsanliggender sker til Formanden *Tandlæge Stenholm*, *Klostertorvet*, *Aalborg*, eller til Kassereren, *Regnskabsfører Bye Jørgensen*, *Hasseris*, i Redaktionsanliggender til *Pastor Rasmussen*, *Kongerslev*.

GILDEBRØDRE I GUDS LEGEMS LAV I AALBORG

I AARENE 1537—1624

VED C. KLITGAARD

(FORTSAT FRA III. BIND, SIDE 306)

1580. *Fastelaghen.* 78 b.

Christhen Knudssøn, som kom af ribe.

Otthe dycker, salig Johan Dyckers søn.

Overfaldt 1581 Skafferen i Lavet med vndh Houff och vndhe Ordh og maatte give Bøde [Gildebogen 79 b].

1580. *St. Valburgh Dag.*

Henrich andherssøn fødth y ribe.

lauritz willssøn y hæbellstrup.

Hallund Sogn. En Selvejerbonde, der 1617 stod for Jordskyld i Løgstør, hvor saa mange Udenbysfolk da havde Fiskeboder. Han hørte formentlig til Familien Mørk.

Søffren schriffuer, Anders Banners fogidt.

(3 tyske.)

1580. *Vor Herris Hemellfars.* 79 a.

Mattz ollsszenn.

Bartill hanssøn. Født i Brovst, Borger 1579.

Olluff nielssøn salingboe.

Mesther hans Dirichsszen, salig dirich lambrithzs-
sønns søn. Se 1537.

(3 tyske.)

1580. *Gudtz legoms dagh.*

(2 tyske.)

1581. *Fastelaghen.* 79 b.

Niels christhensson, Riissgordh. Borger 1579.

giermand henrichssøn, rebslaer.

anders Jostsszenn, nyekiøbingh. Borger 1580.

Jens Anderssen oubye. Borger 1579.

morthen chresthenssøn Raesk. Borger 1580.

anders schriffuer y halss.

Død 24. Juli 1589, begr under Korgulvet i Hals Kirke. Var gift med Anne Andersdatter Kjærulf af Kornungaard. Blandt deres 4 Børn var Sønnen Jens Andersen Hals, Raadmand i Aalborg, død i Marstrand 1627, se 1596. [Se C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 35 og 206.]

Jens hansszen weile.

Niels christbenssøn salingboe.

Hans Jenssøn, slotzfogid paa olborghuss.

Niels Jørgkensszenn, slotzschriffuer paa for^{ne} olborghus. Ikke hos N.

Dirich brinck, thienendis thonis balchenborgh.

Borger 1584.

Anders hansszen, Erlig och velbørdug Mand biørn Anderssons staldmesther.

Jacop Hanssøn, salig hans Bellfelds Søn.

Se 1559 og 1585.

Einnert Chrestensszen, fordom slotzschriffuer paa olborghuss. Ikke hos N.

Gregers anderssen aff nyekiøbing.

Gregers bangh, thienindis paa olborghus.

1581. *St. Valburgh Dagh.* 80 a.

Henrich medendorp, thienindis berethi dirichs.

En Henning Middeldorp blev Borger 1587. Berethi dirichs var Didrich Lambertsens Enke, se 1527.

(3 tyske.)

1581, *then 3. Dag May.*

Matz nielssøn, saligh niels mattzssøns søn och er
niels espenssønns fostersøn. Borger 1582; se 1558.
Kielld nielssøn bagher.

1581. *Gudtz Legoms dagh.*

Knud Jepssønn.

(1 tysk.)

1582. *Fastelaghen.* 81 a.

Renholldt piheringh.

Borger 1586. Søn af Henrik Piphering, se 1553. Else
Reinholdtsdatter Piphering, d. 1689, var gift med
Borger i Aalborg Jørgen Roselle, d. 1686, begr. i
Frue Kirke. Hun var maaske dog Datter af Rein-
holdt Tønnenes Piphering, se 1593.

Søffren ollussøn, som kom aff Wrengdrup.

Borger 1581.

Niels Christhenssøn bagher.

? = N. C. Risom, Borger 1583.

Henrich perssøn brun.

gundher baggi.

Maaske Gunde Jensen, der tjente Birte Diriks og
blev Borger 1587.

arnt snecker.

van Daruidt, Borger 1576, gift med Karine Hansdatter,
d. 1683? (Jydske Saml. X 56.)

Niels simenssen vinghe.

Chresthen Boegh, salig Claus Boghis Søn.

Claus Bugh blev Borger 1548, se 1564. Christen Buch
blev Borger 1582 og var 1598 Raadmand. I Gilde-
bogen er med en anden Haand tilføjet »thenne ehr
Kresten buch, som haffuer Syilly hanzsdatter.« Se
N. 96 og 125.

per Jensszenn Kaarj. Borger 1575.

per Gudmandssøn baggi.

chresten anderssøn Schriffuer.

1582. *St. Valburgh Dagh.*

Jacop van Rin. Maaske Søn af Johan v. Rin, se 1571.
 Jacop Niellssøn, som sich søffren anderssøns høstrue.
 Olluff Jørgghenssøn schriffuer, boende y Ronnebierre.
 Rønnebjerg, Vrejlev S. i Børglum H.
 hans christhenssøn schriffuer, fogidh y Wreløffgordh.
 Vrejlev Kloster.
 (2 tyske.)

1582. *Vor Herris Hemellfars.*

(5 tyske, deriblandt Herman van Ginckell, som 1585
 blev Borger).
 Død 1605. Raadmand, se N. 126 og Secher: Slægten
 Secher S. 37.

1583. *St. Valborghs Dagh.* 81 b.

Dirich thøgissen aff halss.
 Koort anderssøn, fødth y nyekiøbingh.
 Vist Byskriveren, se N. 171.
 Frantz Jenssøn bagher.
 Euert megher van lanttho Kløffuen. Cleve (i Preussen).
 frederich Hellefeldh maler. Borger 1591.
 Johan Knudssøn.
 (1 tysk.)

1584. *St. Walburgh Dagh.* 82 a.

peder pallisszenn.
 Niels perssøn, fød y nibe.
 Chresthen Jenssøn huzsom.
 Borger 1584, se 1560. Havde 1592 500 Daler tilgode
 hos Lars Ousen i Saltum, der rømte efter at være
 dømt for Mord. [Kancelli. Brb. 1592 ^{21/2}.]
 (2 tyske, deriblandt Henrich buckellmandh, thenne
 dagh pouill poppis skipper paa thet stuore skih.)

1584. *Vor Herris Hemellfardz (Dag).*

Adam brebusk tho lyer borger.

Las Jenssøn Suer.

Raadmand, N. 127 Han var gift med Johanne Lauridsdatter Guldsmid, d. 1652 [Gravskr. fra Frue Kirke].

Chrestenn perszen.

Fik Morten Hellesens Pige og blev Borger 1586.

Knud Rasmussøn hemer.

peder Eskiszen.

Chresten pipheringh.

Nævnes 1595, se derunder. Var en Tid sindssyg, se Kancellipts Brb. 1596 ¹³/_s.

Wiinholtt thor skyre. Borger 1586,

82 b.

Jens anderssøn, anders Mattzen Krags søn.

Borger 1589. Raadmand, N. 125.

Erlig oc welbiordiige Mand Offue Lunge til Odden,

Kon. Majttz Lenszmand her paa Olboriighus.

N. 38, se ogsaa nedenfor.

(3 tyske.)

1584. *St. Hans Dag* (i Stedet for Guds Legems Dag).

palli Rasmuszen.

Knud Rasmussøn, Rasmus smedz søn.

»Bleff Erlig och velbørdug Mandh Offue lunge til

Odden, høffuitzmand paa olborghuss gildbrodher

och gaff til lagidh $\frac{1}{2}$ lest tystøll.«

Er ogsaa indført som Gildebroder Vor Herres Himmelfartsdag 1584.

1585. *Hellig tre Konghers dagh.* 83 a.

Michilld nielssøn.

Joachim Koningh, født y gistro.

Güstrow i Mecklenborg?

1585. *Fastelaghens Dagh.*

pouill thibis, thienindis berethi Diricks. Borger 1587.
Jens Søffrenssøn, som thienthe frederich christenssen
Borgemester her sammesteds.

Senere tilføjet: nu y Løgsteør.

Michilld christenssøn skipper.

Fastelaghns Søndag haffuer Erlig och welbørdug
Mandh *godtzloff buddi* till nesszo [og Rødslet],
høffuitzmand til børlum, och *prøbiern gylldhen-*
stiern till voxborre [Vosborg], høffuitzmandh paa
Ostrup. vordhen gildbrødre wdi Gudtz legoms
lagh och bleff epther gamill seduane epther beggi
theris begieringh indklappidh och vdaff theris
adeligh frombed skienckidh och gaff huer aff
thenom $\frac{1}{2}$ lest lystøll, menighe brødre till besthe,
som thi strax y samme Drøck vddrack, Gud be-
uare thenom bodhe lenghe huoss oss att løffue.

Euert strattmandh, thienindes pouill poppe.

Remert Johanssøn, skipper, som haffuer en part wdi
chresten Knudsszenns then dobbelt boodh.

vnghe Jens pouilssøn, gamill pouill søffrenssøns søn.
willom Claussøn, borgher till amsterdam och er skip-
per paa Berethi Diricks skib.

Jørghen pouilssøn.

Jost Hanssøn, saligh hans Billfeldtz søn.

Borger 1586. Faderen blev Gildebroder 1559 og en
Broder Jakob 1581.

Jens søffrenssen skipper.

Arnt de hauer (eller hauen).

Jens therckildssøn.

Willom frantzssøn, fogidh paa børlum closther.

1585. *St. Valburgh Dagh.* 83 b.

Niels Suarer. Suarer = Drejer.

Jens laurssøn tød y huett. Hvetbo Herred.
(6 tyske.)

1585. *Wor Herris Hemellfards.*

Michilld mule aff otthensze.

Maaske ham, der var gift med Margrete Seeblad.
[Persh. Tidsskr. 5. VI. 20]. Han findes ikke paa
Stamtavlen over Muleslægten fra Odense [a St. 6.
ff.], men var vel identisk med den rige Købmand
Hans Mules Søn Mikkel [se Wad: Fra Fyens For-
tid I. 72 og 87].

(4 tyske.)

1585. *Gudz Legems Dag.*

(1 tysk.)

1586. *Hellig trekonghers Dag.* 84 b.

Marchus Jørgghenssøn, skipper.

Simen Jenssøn, chresthen søffrenssøns fostersøn.

chresthen Nielssøn grydstøber, thienendis per chre-
sthensøn.

1586. *St. Wolborgh Dag.*

Chresthen Laurssøn, som fick per Michildssøns
Datther.

pouill ollussen.

Jens perssøn snecker.

Lauritz Russ.

Michilld hannssøn.

Jørgben eskissøn.

Erligh och velbørdug mand Jens huass.

Maaske Jens Hvas til Sostrup, Kaas og Toftum, død
1602 [Hvas: Fam. Hvas IV. 174 og V. 420].

Søffren perssøn, slotz Kornmaaler.

pouil thøgherssønn.

(3 tyske.)

1586. *Wor Herris Hemellsfards.* 85 a.

Mouritz Knudssøn, niels søffrennsszens thienere aff
Kiøbnehaffn.

niels nielssen, som thiente rassmus laussøn.

1586. *Gudtz Legoms Dagh.*

Olluff sansøø.

lauritz Kier.

(2 tyske, deriblandt Johan Kløcker aff flensborig og
Hans bordthus van lybeck.

Johan Kløcker var Klædehandler [se Kancelliets Brb.
¹⁴/₂ 1587]. Hans bordthus er antagelig identisk med
Hans Yorthus, der blev Borger 1593. Hans Han-
sen Borthus blev Gildebr. 1616.

1587. *Hellig Trekonghers Dagh.*

Morthen bollt, ørtherkremmer.

Borger 1586. Var til Pinsemarked i Aalborg 1584 og
nævnes da som værende fra Lübeck [Jydske Saml.
IX. 122, 125]. Se ogsaa 1602 og 1609.

pouil Jenssøn, fisker.

lauritz perssøn, per laurssønns søn øster vdhe.

Claus chresthenssøn.

Matz chresthenssøn fød y harszøszell vid læmuigh.

gregers chresthenssøn, salingboe.

pouil chresthenssøn, salingboe.

1587. *Fastelaffuen. Løffuerdagh.*

morten Jenssøn.

matz michelssøn.

Casper heck.

1587. *Søndaghen y Fastelaffuen.*

gregers Johanssøn y sundby.

Jens chresthenssøn, som er med [den efterfølgende]

søren chresthenssøn aff løgstør.

Borger 1585, opsagt Borgerskabet og Borger paany 1600. Gildebroder paany 1601.

mogens michellssøn, slodz schriffuer paa Olborghuss.

Nævnes ikke som Slotsskriver hos N.; blev Borger 1594 og fornyede Borgerskabet 1597. Senere Raadmand [se N. Side 126].

(1 tysk.)

1587. *St. Walburgsdag.* 86 a.

Anders Pallisszenn Byschriuer.

Borger 1588, død 1602. Var gift med Anne Pedersdatter Kjærulff af Ø. Halne i Vadum Sogn, med hvem han havde 2 Børn. Hans Enke ægtede Bagge Jensen Kjærulff i Kornumgaard. Om Anders Pallissens Strid med Jens Kjærulff i Kornumgaard angaaende en Ægteskabshandel se Kancelliets Brb. 1586 ^{14/1} [se C. Klitgaard: »Kjærulfske Studier« S. 30 og 43].

Bernt Westermanndt.

Thommis Laueritzenn.

Knud Christensønn.

Vnge Lauritz haardboe i Wiborg.

Jens Jensen, fød i Sønderup.

1587. *Wor Herris Himmelferdtdag.*

Hans Pederszenn, Skipper.

Jenns Christenszenn, Christen Søffrensszens Søn.

Jenns Pedersszenn Sallingboe, som thienner Knud Søffrensszønn, kallindes Jens schriuer.

Borger 1591.

(3 tyske.)

1588. *Hellig Threkongerdag.*

Mogenns Heningszenn.

Er den bekendte Færing, der 1587 bosatte sig i Aalborg og 1588 ^{22/6} fik den derved liggende lille Ø Egholm i Forlæning. I Forlæningsbrevet kaldes

han Borger i Aalborg, men han ses dog ikke at have taget Borgerskab i Aalborg. Efter hans Henrettelse 1589 ^{15/1} har hans Enke, Sofie Gyntersberg, hvem han ægtede 1582, maaske taget Ophold i Aalborg, thi 1591 ^{14/1} fik hun Forlæningsbrev paa Kronens Kørntiende (uden Afgift) af Nørre og Sønder Tranders Sogne. 1590 ^{6/10} blev Mogens Hejnesens Lig med Ære ført fra København til Aalborg, og 1608 blev Hans Mogenssen, salig Mogens Heynszens Søn, Gildebroder i Guds Legems Lav; utvivlsomt en Søn af »Fribytteren«.

1588 kaldes Mogens Hejnesen »den Tid Borger i Aalborg« i en norsk Herredagsdom [se Thomle: Norske Herredagsd. 1599, S. 396].

Om Mogens Hejnesens Kompagniskab med Poul Pop se Secher: Slægten Secher, S. 8.

En Datter, Elsebe Mogensdatter, blev beligget af Bertel Lauridsen Hørby, Søn af Laurids Bertelsen Hørby til Vesterris, og fødte et Barn. Han blev derfor 1607 sagsøgt af Mogens Heinesens Enke, men havde absenteret sig til Frankrig. [Klevenfeldt: Güntersberg; jfr. Danm. Adels Aarbog 1898, S. 248.]

Mogens Hejnesens Enke blev gift igen, thi hun og hendes Husbond fik 1597 Ordre til at nedtage Gravskriften over Mogens Heinesen i Ørslev Kirke, da en Englænder havde klaget over den. [Danske Magazin 3. I. 254.]

Jørgenn Oluffszenn aff Horsens, pouill poppis Suagher.

Blev Borger 1588. Han var ifølge P. Dyrskjøts født i Horsens Sogn i Vendsyssel, hvilket Sogns Kirkekørntiende han 1608 fik kgl. Stadfæstelsesbrev paa, men Dyrskjøts Angivelse er vist iøvrigt urigtig. Hans Hustru var Maren Poulsdatter Popp. Foruden hos N., Side 98, er han udførlig omtalt i Secher: Slægten Secher, Side 19.

Afgik som Borgmester efter Ansøgning 1625 ^{6/5}, men er dog utvivlsomt den »Borgmester« Georg Holessen fra Aalborg, der 1627, efter at de kejserlige Tropper havde besat Aalborg, hemmeligt om

Natten flygtede bort fra Byen med Hustru og Barn til Sæby og videre derfra til Norge. [I. Krebs: Aus dem Leben Melchiors von Hatzfeldt, Side 128.] Da Datteren Margrete blev viet i Norge 1627 til Hans Borthuus, Købmand i Aalborg, var det vel hende, der flygtede med.

Grunden til, at Jørgen Olufsen tog sin Afsked som Borgmester, var uden Tvivl, at han var kommet i en noget uheldig Stilling ved Haandværkeruroighederne i Byen 1624 (Jørgen Pøllers Oprør).

Naar Dyrskjøts Angivelse af Jørgen Olufsens Fødested ovenfor drages i Tvivl, er Grunden den, at forskellige Spor peger mod Købstaden Horsens som Jørgens Hjemstavn.

Hans Tideke, født i Flensborg og boende i Horsens, var trolovet med Jørgens Datter Maren, der senere ægtede Raadmand Hübert Snittlach i Aalborg. Hans Tideke blev sindssyg, og da hans Tilstand var saadan, at han hyerken kunde forsørge sig selv eller andre, blev Trolovelsen med Maren hævet. Hans anlagde da 1617 Sag mod Jørgen Olufsen, hvem han kaldte en Skælm, men Byfoged Hans Albrechtsen i Horsens vidnede, at Hans ogsaa var sindssyg i 1611, var »melankolisk og meget af Lave og havde melankoliske Fantterier og Daarskaber«. Hans Tideke havde i 15 Aar tjent hos sin Broder Simon Tideke i Horsens, der var gift med Margrete Bang, og han var blevet sindssyg igen, straks efter at han var kommet fra Aalborg, hvor han havde drukket Fæstensøl. 9. Juli 1617 stod Hans Tideke saa i Klosterkirken i Horsens og gjorde offentlig bekendt, at han ikke begærede, at Maren Jørgensdatter skulde længere opholdes eller blive bedraget af ham, thi hans Vanvittighed og Hovedskrøbelighed vilde ikke forlade ham, og han begærede at maatte befries for sin Trolovelse.

Naar Maren Jørgensdatter var blevet trolovet med en Mand fra Horsens, laa Grunden hertil maa-ske i, at hun havde en Fæster Else Bang, der var gift med Otte Wildstock i Horsens, og disse For-

bindelser tyder overhovedet ikke paa, at Jørgen Olufsen var Søn af Bønderfolk i den vendsysselske Landsby Horsens.

(Viborg Landst. Dombog B 1617,
fol. 329 b ff., 340.)

Hans Søffrenszen, som thienthe Knud Clemitzen.
Borger 1587.

(1 tysk.)

1588. *Fastelagens Dag.* 87 a.

Franndtz Nielssenn, fød i Warde. Borger 1587.

Skipper Jens Persøn, fød i østerhaszing. Borger 1587.

Niels Nielszenn, Borgerfød.

Johann Organistar i wor Frue Sogn.

Johan Jacobsen Orgenist blev Borger 1606, hans Søn.
Jacob blev Borger 1627.

Skipper peder mørck, bleff Broder paa fastelagens
Mandag, Borger 1579.

Erlig och welbyurdige mand Styge Høg till Wang
bleff gildebroyder same Dag.

Per Søffrenszen, Som thienthe per Lauiszenn øster.

Christenn Laurszenn prammand.

(2 tyske.)

1589. *St. Wuldborgdag.* 89 b.

Las Jenszenn Aff Wendtzøszill.

Harmen Jenszøn fød wthj sallyng y schamergord.

Borger 1597. Havde tidligere været Landfoged paa
Gulland og skyldte 1595 Kongen 400 Daler for en
frafaldet Tiltale; kræves 1604 for Beløbet. [Kan-
celliet Brb. ⁸/₁₁ 1604.]

(6 tyske.)

1590. *Hellig Trekongerdaug.* 90 a.

Niels Simenssen, som kom Aff Nibe.

Jacob Lauritzøn huid.

Offue Nielszøn, Niels Espenszøns søn.

Erlig och welbørdiige mand Christoffer michilszøn
till Lundbeck [Tornekrans].

Erlige och Welbørdiig Iffuer Jull till Welløstrup.

(1591 then 6 dag Januarij haffuer Erlig och velbør-
digh mand christoffer Michildssøn giffuit her y
lagit for sig selff och Iffuer Jull for beggi theris
igangh $\frac{1}{2}$ lest Rostocker øll.«)

1590. *Fastelaghen.*

Dirick grubbe.

Af Lübeck. Borger 1593. En senere Dirick Grubbe
blev Borger 1627. [N. 100.]

Skipper Klaus pittnerszøn.

Niels Hanszøn Roszenborgh.

Gift med Karen Tøgersdatter, Borger 1594, antagelig
Søn af Bartskjær Hans Rosenberg, der blev Gilde-
brøder 1567. Niels Rosenberg var Fader til bl. a.
Biskop Frands Rosenberg i Viborg og var Bart-
skjær endnu 1627. [N. 334 og Cawallin: Lund
Stift I. 243]

Niels thomissøn, Jens thomissøns Broder, fød y Rod-
sted y Huornum Herriit.

1590. *St. Volborgdagh.*

michild anderssen, som fordom thiente per chresthen-
søn, chresthen michildszøns søn.

(3 tyske, deriblandt Johan ertmandh aff Lübeck.

Borger 1598, Raadmand, N. 128.

1590. *thend 26. May om Affthenen.* 90 b.

Kort langhe. Borger 1592.

Jens Rasmussøn, fød y randers. Borger 1590.

Hans Anderssøn, Anders morthenssøns søn.

(3 tyske, hvoriblandt Peder Christensszen aff Ha-
dersløff.)

1590. Wor Herris Himmelfardtz Dag.

Laffue gundisszenn, Gundi Christensszenns søn.
Søffrenn christensszenn, Niels christensszenns broder.

1591. Hellige Threkongers Dag. 92 a.

Niels Jensszenn, som thiente chresten Knudssøn.
Kleminnd christensszenn, som fik Jens Samkiøbers
Dather.

Jenns gregerszen, skipper paa christen Buckis skib.
Peder Lunnndt, Kremmer.

Peder Jensen Lund, Borger 1588.

Jesper mogensszenn, Skreder.

Skipper Jenns Persszenn Knert.

1591. Fastelagen.

Hanns perszen, Som thienthe Erlig och Welbyurdige
Hanns Johansszenn.

Hans Lindenow til Ørslev Kloster.

Christenn Søffrensøn, søm thienthe per Ibssøn.

Christen Jensszenn Kremmer.

Thommis christensszenn stub.

Borger 1589. Maaske Søn af Christen Stub, der blev
Gildebroder 1562.

1591. St. Walburg Dag. 93 a.

Søffrenn Andersszenn Suerdfeger aff Landtzkronne.
Jenns matzen Widstedt.

vnge Jenns thamesszenn, thienindis sin broder gamble
Jens Thamssøn.

(2 tyske.)

1591. Wor Herris Hymmelfardtzdag.

Thurj Frederichszenn, Borgemesters Frederich christensszenns Søn.

Borger 1594 [N. 93 og 96].

Niels Mogensszenn i Nørholm, och gaff till Laugett
X f danske.

Han flyttede senere til Aalborg, hvor han 1597 tog
Borgerskab.

Rasmus Jensszenn i Bonderup, Herritzfogde i Han-
herrett.

Havde 1617 Konge-Korntienden af Haverslev Sogn
i Forlæning [Aalbh. Jordebog]. Boede 1621 som
Selvejer i V. Thorup; var gift med Sidsel Sørens-
datter fra Aalborg, hvis Moder, Dorte Jensdatter
Kjærulf, blev brændt for Trolddom 1620. Rasmus
Jensen døde o. 1625. Se C. Klitgaard: Kjærulfske
Studier, S. 55.

(1 tysk.)

1591. *Gudtz Legoms Dag.*

Rasmus pedersszenn, Salig Peder christensszens Sønn.
Borger 1594. Sønnesøn af Borgmester Christen Mik-
kelsen.

(2 tyske.)

1592. *Hellig Threkongerdag.* 94 a.

Mester Henrik Bardsker.

Kaldes Henrich von Husom, da han 1591 tog Borger-
skab.

Iffuer Iffuersszenn, Niels schriuers broder.

En Iver Iversen, født i Salling, blev Borger 1593. Om
Borgmester Niels Iversen Skriver se N. 96 og
Jydske Saml. X. 56. Han er vist den samme som
Niels Jørgensen, der blev Gildebroder 1581.

Jenns Christensszenn, Christen Søffrensszens sønn.

Niels Hansszenn, Hans Kremmers Søn.

Hans Kremmer af Thisted, se 1576.

Niels Søffrensszenn, som thient frederich Borgmester.

Borger 1592. Hans Farbroder Niels Mortensen, Mjelby
i Aars Herred, blev beskyldt for Tyveri og hængt
[Kancelliets Brb. 1590 ^{26/s}].

Anders Klausszen Bogfører, »och bleff han forskon-
nidt for Sin igangspendinghe For the Løgter her
wdi gildett han haffuer forferdigett.«

1592. *Fastelauen.* 94 b.

Søffren Ibsszen. Født i Ribe, Borger 1592.

Harman Roders. Rother, Borger 1592.

Her Madz, som kom aff hundslundt.

Mads Ibsen eller Jacobsen Finger eller Værfinger var gift med Biskop Laurids Nielsen Ribers Enke Maren, med hvis Børn af 1. Ægteskab han skiftede i Ribe 1585 [Kinch: Ribe II., 66]. Hans Maal og Mæle forgik ham, og han flyttede derefter til Aalborg, hvor han urigtigt angives død 1571 [Wibergs Præstehistorie. Dyrskjøts Breve i Jydske Saml. 1. III. 260]. Af Kancelliets Brevbøger 1590 ^{14/11} ses, at han belaa sin Tjenestepige og derfor maatte afstaa Kaldet, men han fik dog Pension, og han er utvivlsomt identisk med den Hr. Mads, der 1592 blev Gildebroder, for hvilken Værdighed han skulde give 1 Tønde lybsk Øl til første Lavsdrik. Underskriver sig 1568 Mathias Jacobi [Præsteindberetn. fra Hundslund]. Naar Peder Dyrskjøt siger, at han var gift med Biskop Ole Chrysostomus' Enke, Mette Christensdatter, er dette urigtigt.

1592. *St. Woldborgdag.*

Kasper Jacobsszen thienindis E. og W. Frue Anna
Krabe.

(1 lysk.)

1593. *St. Wolborches Dag.* 95 b.

Nyels mortenszøn, født y hanherritt y vester volde-
rup.

Reynholth tonnyeszøn pypheryng.

Borger 1594. Hans Fader se 1561. Hans Søn se 1619.

Jensz Lauriszøn Schypper, fød y Sallyng y thysze
Soghen.

Johan Søffrenszøn født y Vysted.

Matz Anderszøn, Anders madszøn fyschersz Søn.

Per nyelssøn, født y staa.

Blev gift med Niels Bagers Hustru og blev Borger
1591.

pouell nyelszøn Snecker.

Kresten pouelszøn, pouell Sneckerz Søn.

Jens Wolesszøn, fød y trandersz.

Sønder Tranders, Borger 1592.

(2 tyske, deriblandt Nyelsz Krestenszøn, som bode
then tydtt tyll Rostock.)

Erlig och velbørdig Mand Ebbj Anderszøn.

Galt, forhen til Birkelse; boede 1599 i Ø. Aslund i
Ø. Hassing Sogn, efter at han havde giftet sig i
ufri Stand. [Præsteindberetn.]

Kresten Meckelenborch aff flenszborrig.

1593. *Wor Herris Himmelferdtz Dag.* 96 a.

Lavsdrikken begyndte ²²/₆, sluttede ²⁴/₆.

Søffrenn Hanssen, Hans murmesters Søn.

Niels persszen Skreder, aff Riibe. Borger 1600.

Erlig och welbyurdige Kasper Garstenberg, fød i Lilf-
land, thienindis Erlig och welbyurdige frue Mette
Rud, Salige Henrich gyldenstiernss till Aagaardt.

(3 tyske.)

1593. *Gudtz Legoms Dag.*

Christenn pouilsszenn.

Maltthj pouilsszenn.

Jenns Thøgersszenn.

Hanns worm, thienindis hos Johan worm wdj Aar-
hus. Se 1578.

(1 tysk.)

1594. *Hellig tre Kongers Dag.* 97 a.

Michell laurysøn, som tyente Erlig och Welburdig
Offue Long tyl odden, høffuitzmand paa alborrig-
busz.

Kresten tybo, Schypper.

Søffren Søffrensøn, lasz michelszensz stybszøn.

herman Wacker, som tyente herman fan gynckell.

Borger 1595. Var til Pinsemarked 1594 og regues da
blandt de lybske [Jydske Saml. IX. 134]. Død før
1632. Havde Bod i Nibe. Var gift med Maren
Nielsdatter og havde en Søn Gert i Nibe [Nibe
Tbg. 2¹/_i 1632].

per pouelszen, Kogmand.

Jsaack Søffrensøn.

Kresten Søffrensøn Westergaard, som tyente Jensz
Ibszen.

En Kresten Sørensen, som fik Per Ibsens Hustru, blev
Borger 1594.

Jørgen turiszøn, som tyente herman fan gynckell.

1594. *Fastelagen.* 97 b.

Hannus Tøniszen, Haltebereder.

1594. *St. Wolborch Dag.*

Nyelsz Mychelszøn.

Fik Jens Poulsens Hustru og blev Borger 1593.
(4 tyske, hvoriblandt Anders haffvig, hansz lynde-
nowsz befalingszmand paa hethland.)

Ved Stavanger i Norge.

1594. *Wor Herres Hymselfart.* 98 a.

Jensz nielszøn aff Randruss.

Født i Randers, Borger 1594.

per Krestenszen høg aff Wiborig.

Mester Jost Stensnider.

Josef Stenhugger blev Borger 1599.

(3 tyske.)

1594. *Gudtz Legoms Dag.* 98 b.

Anders Pouelszen, Skipper paa Pouell poppis Skib.

1595. *Hellig tre Kongers Dag.* 99 a.

Klaues hanszen, bonthmager.

Matz Anderszen Krag.

Borger 1604. Brøder til Raadmand Jens Andersen Krag og Oluf Andersen Krag, Præst i Vraa. (Se 1584.) Var gift med Maren Knudsdatter. Skifte efter begge $\frac{2}{3}$ 1635 i Aalborg.

per Anderszen, som tyenthe Knud pouelszen.

Jensz Kristenszøn, som ehr Chresten Søffrenszønss Søn.

Nyelsz Jenssen, som tyente Kresten pypherinck.

Jensz Søffrenszzen, Hospitalsz forstander y Olborrig. N. 210.

1595. *Fastelagenn.* 100 a.

Albrett Luter, borger Her y alborig och føedt paa orkennø.

En Abret Gytteler blev Borger 1553, en Abret van Meppen 1554, senere ses ingen Albret at være blevet Borger. Albret Luter fortoldede Kramgods til Pinsemarked 1583 (Jydske Saml. IX. 124), men boede 1595 i Viborg, hvor han var Borger (Jydske Reg. V. 417 b). Boede 1591 i Hamburg (Secher: Slægten Secher S. 8).

peder gundyszen, føedt her y alborg.

Dauidt Hanszen, Her hanszis Søn y wayom.

Borger 1595, Søn af Hans Ibsen, Præst i Vadum 1556—1600.

Niels christensszenn, thienindhis Knud Søffrensen.

Barthill christensszzen, Skipper.

(1 tysk.)

1595. *St. Wolborchs Dag.*

Kresten Eryckszøn, Marren bartelsters Søn.

Seggrett Wacker. Siger Wacker blev Borger 1597.

1595. *Wor herris himmilsferdtz dag.*

Søffren Skriffuer i Holtte, Herridzs fogde i Kier herrit.

Var Herredsfoged i Kjær H. 1585—o. 1596 og havde tidligere været Herredsskriver der. Var gift med Else Andersdatter Kjærulf af Fogedgaard i Vadum. De havde 8 Børn, der antog Moderens Familienavn. Se C. Klitgaard: Kjærulfske Studier S. 357 ff.

Peder Jensszenn Kaaedt.

(3 tyske.)

1596. *Fastelauen.* 101 b.

Hynnrick fan bergen. Borger 1596.

Tammesz Jensen Kottj. Borger 1604.

Jenss Andersen, Anders Schriffuerss Søn y halss.

Borger 1596; se 1581, Raadmand (N. 128). Død i Marstrand 1627.

pouill Laurissen, then tydt slotzschriffuer paa Alborrighusz (Ikke hos N.).

per Krestenssen holmbo, schypper.

Lucasz lytzen, Maler.

per Krestenssøn, som ehr schipper Jenss Krestenssens broder.

1596. *St. Woldborc Dag.*

Christen Andersszøn, fød i tors.

Kleminde Syminssøn, fød y huelt (Hvetbo Herred).

(3 tyske, bl. a. Euert Hinkeldey).

1596. *Wor Herris Himmelfars Dag.* 102 a.

Charstenn Vellstede aff Flensborgh.

Jørgen Tuxsens aff Flensborgh.

leuue Eddessenn aff hussum.

(2 tyske.)

1597. *fastellauend.* 102 b.

Kresten laurissen tybo, som haffde lass michelssens Datter.

Hendrich Johanssen, tyenendis gregers jespersen.
(3 tyske).

1598 *dend 1. Maj*. 104 a.

Haniball gildenstiern [til Restrup] Same Dag worte
gildbroder.

Erick Løckj thill Eskier bleff Gildebroder Same Dag.
Claus nielszen thill Langdall bleff Gildebroder Same
Dag.

Tornekrands; Langdal ligger i Blære Sogn.

Saxe Anderszenn, fordum Slotzskriffuer paa Skander-
borg.

Anders Jensen, Slotzskriffuer Paa Olborg Slott,
Barnefødt wdi Randers.

Borger 1609 (N. 83 og 127)

1600. *Hellig tre kongersdag* (Aftenen forud). 105 a.
Morten Popeke.

Maaske den samme som Morten Jansen af Harde-
wich, der blev Borger 1600. Morten Popeke eller
Papeche var dog født i Rostock, som det ses af
Gravskriften over ham (Jydske Saml. X. 58). Han
ægtede Peter v. Aachens Enke Anna Gerhardsdat-
ter og døde 1602, 28 Aar gammel (se 1568).

Chresten Søffrensen, pir Laursen radman broders
Søn (N. 124).

Jens Crestensen Mumgard.

Jens Andersen, som tient Poll Pop.

Søffren Andersen, som tient Søffren Ibsen.

Jens Banngh.

Borger 1605 (en Jens Nielsen Bang blev Borger 1607).
Se Wulff: Jens Bang, hvor denne betydelige Mands
Forhold nærmere omtales. I Hundrups Stam-
tavle over Oluf Bangs Efterkommere S. 54 anføres
Jens Bang som Søn af Steffen Clausen Bang, Han-
delsmand i Aalborg, men om Rigtigheden heraf
kan der vist være Tvivl.

Cristen Michelsenn.

Peder Nyelsen af rybe.

Jens Kyltzen [Helligtrekongerdag].

Carsten Bardsker.

Karsten Sperk Bardskjær blev Borger 1600.

Hans wannel, slottz foget. Borger 1613 (N. 97).

Cresten Madtzen, Fisker.

Hieronymus Madtzen, Vnderskriffuer paa alborre huss.

Borger 1602, Byskriver 1602 (N. Side 182 [Rettelse]),

Var gift med Bodil Sørensdatter, hvis Moder, Dor-
te Jensdatter Kjørulf af Kornumgaard, boede i
Slotsgade i Aalborg og 1620 blev brændt for Hekseri.
(Se C. Klitgaard: Kjørulfske Studier, S. 55.)

1600 then 31. May.

(2 tyske.)

1600 then 1. Junii.

Laurittz nyelszen guldsmed. Borger 1604.

Laurittz perssen, szom tyenthe nyelss Krestenssen
Radmand.

Nyelss Jesperssøn mülle. Borger 1600.

Jens swendssen aff Lemvig.

(1 tysk.)

1600 thend 16. Julii. 105 b.

Jens Hansszen aff Weile.

Powell poppe.

Vist Søn af Povl Pop (Borgmester) og død 1630. Gift
med Elsebed thor Schmeden af Flensborg.

1600 thend 17. Jullij.

Peder Holldst, Riffogett wdj Alborghus Leenn.

Se Fastelavn 1619 og Secher: Slægten Secher S. 58.
Peder Holst var født i Rørkjær og døde 3. Juli
1609, begravet i Frue Kirke. Var gift med Elisa-
bet Werchmester af Tønder, død 1. Aug. 1604 (Grav-

skrift fra Frue Kirke). Hun var Halvsøster til Peder og Jakob Matisen Werchmester i Aalborg. Se iøvrigt Kancelliets Brb. 1588, 1591, 1592 (Holst) og Kgl. Rettertingsdomme 1608.

1601. *Hellige thre Konggerdag.*

Mogens Jesperszenn.

Borger 1611, senere Byfoged, N. 171.

Jens mickilsszenn.

Søffrenn Christensøn Løgtør.

Borger paany 1600, se 1587.

Madtz matzen, som er fød y Salling. Borger 1605.

Jacob Owidt, Prior och Forstander vdi Helliggeisthus
hersamestedtzs.

N. 211 og 222. Kancelliets Brb. $\frac{9}{10}$ 1607. Var 1605—
1606 Regnskabsprovst over Vendelbo Provsti.

1602. *Helige Trekonnger Dag.*

Niels Poullszen staffua.

Født i Stavad i Thise Sogn i Vendsyssel, Borger 1597.

Søn af Poul Jensen og Præstedatteren Anne Jørgensdatter Vejle af Ingstrup (Hvetbo H.). Hans Broder Christen Poulsen blev Borger i Aalborg 1623. Hans Slægt omtales i C. Klitgaard: Hvetbo Herred. Se Registret.

Nills Laurstenn halls.

Lars Ibsens Søn i Hals, Borger 1602. (Se Aalb. Tingb.
 $\frac{27}{2}$ og $\frac{12}{2}$ 1626.)

Mortenn madtzenn. Fordum i Salling, Borger 1600.

Nills daell.

Christen Lauridzen Tybo.

Klaus Bollte. Mortensen, Borger 1604. Hans Fader se
1587.

Nills Kielldtzenn.

Christen Kielldtzenn Kielldersuendt.

Peder Bagiszøn aff Ribe.

Peder Baggesen, Raadmand i Ribe, død o. 1592, hav-

de en nægte Søn, Peder Pedersen, der 1604 var Borger i Sæby og antagelig er identisk med den her som Gildebroder nævnte Peder Baggesen. (Se Herredagsdom 1604 ^{10/6}, Kancelliets Brb. 1593 ^{4/8}.)
Madtz Lauridtzen Tybo. Borger 1600.

1602 *dend 10. Juni.* 106 b.
Henrick Kock. Borger 1602.
(2 tyske.)

1604. *Fastelaffuen.*

Søffren Rasmusszen, Slotzskriffuer.

N. 83. Er antagelig identisk med ham, der 14. April fik Bestalling som Tolder paa Skagen.

Anders Nielssen, Schipper.

Chresten Nielszen hals.

Euert thom Stade.

Fra Münster i Westphalen, Borger 1603.

Hans Owidt. Borger 1605. Havde Saltebod i Nibe.

Just Nielsszen, som tient Poull Tøgerssen.

Kressten Hammer. Borger 1603.

Jørgen Eschiszen, schipper.

Jesper thuszenn. Af Holstebro. Borger 1604.

1605. *St. Walborgdag.* 107 a.

Poull troullszen, født y oustrup y orsheridt.

Hanns Kielldzen, føedt y ødisz Sønden Kollingh.

Borger 1604.

Otte anderszen prippe.

Benndick Bartsker.

Mortensen, Borger 1604 (N. 334).

Nills Jenszen, Jens tybossens sønn.

Christen Nillszenn, føedt y Stade.

Borger 1603. Der har før staaet født i Stuberup, altsaa formentlig Stade i Børglum H. I Borger-skabsbogen angives han født i Stubdrup.

1605 den 6. Junii.

Terkilldt Christenszen, Bartsker. (Ikke hos N.)

1605 den 9. Junii.

Nills Røgilldt. Nielsen, Borger 1603.

Oluff michelszen, føødt y øster heynt y Salling.

Jenns Jenszen, føødt y gamell Jungitgardt y Salling.

Borger 1602.

Jenns Jesperszen, føødt y wester Lyby y Sallingh.

1606. *St. Walborg Dag.* 108 a.

Hans Felthus.

Føødt i Horsens, Borger 1609 (N. 127). Hans Broder,
Anders Bang i Aalborg, død ca. 1623 (Landst. Dom-
bog A 1623, fol. 160 b).

Laueres Chrestenssen.

Chresten Anderssen, som haffuer Erich Ladefogeds
datter. Jfr. 1608.

Matthis Suendssen.

Just Rasmussen.

Jep Muele.

Identisk med Jakob Muell, føødt i Salling, Borger 1604.

Lauers Hanssen, Underskriffuer paa Slottedt oc siden
Slotzskriffuer paa alborgslot.

Borger 1617 (N. 83 og 98).

Anders Mickelssen.

Chresten Winter. Borger 1605.

Chresten v. Aar.

Anders Sørenssen, Kremer.

Chresten Jenssen, Schipper.

Jørgen Adamssen.

Jens Bjørnssen i Strandbylundt.

Jens Bjørnssen Kaas til Strandbylund i Elling Sogn,
en Gaard, der senere blev lagt under Bannerslund,
I Elling Kirke fandtes Tavle over ham (Danske
Atlas V. 266, Hofm.: Fund. IV. 11). I Landstingets

Dombøger tituleres han stedse ærlige og velagtede Mand* og har vel saaledes næppe været af Adel. Hans Datter var gift med Borgmester Niels Ifversen Ferslev i Aalborg (N. 96).

Christoffer de Hemmer. Borger 1610 (N. 100).

Dall Mortenssen.

Tjente Knud Sørensen og blev Borger 1600.

Mester Knudt Badsker. Borger 1606 (N. 335).

1607. *St. Walborg Dag.* 108 b.

Reinholt Bewer. Af Deventer, Borger 1606.

Dirick van Ginckell, S: Herman van Ginckels Søn.
N. Side 126.

Niels Stub.

Vel ham, der tog Borgerskab i Bergen 1634 (Nikolay-
sen: Bergens Borgerbog).

Gertt Gregerszen, Gregers Jesperszens Søn. Jvf. 1613.

Mouers Sørensszen, født i Salling i Grøning bye.

Morten Nielsszen Kremer.

(1 tysk.)

1607 den 8. Julii.

Jørgen Knudssen }
Poull Knudssen } begge S: Knud Poulssens Sønner.

Jørgen Knudsen blev Borger 1619, jvf. N. Side 125
(Tilføjeelse).

Poul Knudsen gav 1608 en Messing Lysekrone til 30
Daler til Lavet mod at maatte være fri for offent-
lige Hverv. Borger 1611.

Chresten Jacobssen, født i Hoszlæff, som nu haffuer
Salig Iffuer Iffuerszens høstrue.

Jvf. 1592. Blev Borger 1608.

1608 y *Fastelauen.*

Chresten Jenssen, som tient fredrick Christenssen.
per persen Hanning.

Niels Christenssen, Kietrup y Hanherred.

Per Perssen Hegelund. Borger 1615.

Kleminde Christenssen, fød y Wadum. Jvf. 1618.

Jerick Suendssen, som fing S: poul tøgerssens høstru.
per bogbynder.

poul Jesperssen, brøger.

Jerick Jenssen, S: erik laeffoggids Søn. Jvf. 1606.

Madtz Anderszenn, som tientte S: herman van
ginckel.

Anders Kampmandt.

Hanns Lichthart, som tienth Dirick grube.

Borger 1611.

Hanns Mogennszen, S: Mogens heynszens Søn.

Se 1588. Denne Søns Skæbne er ellers ubekendt.

Jens Tinngordt, føedt y Tistedt.

Nielsen, Borger 1607.

1608. *Sl. Wolborgs Dag.*

Jørgen Pederszen fød i Ribe, boendes i Thistedt i
Thye.

Chresten Paske Lauritzen.

1608. *Guds Legomes Dag.*

Chresten Nielszen, Fogedt paa Hundzlundt Closter.

Er vel den Christen Nielsen Skriver af Hundslund,
der blev Borger 1609.

1608. *Sl. Hans Dag.* 109 a.

Iffuer Bertelszen, tienendes Niels Iffuersen Borge-
mesler.

1609. *Fastelaffuen.* 109 b.

Chresten Gundiszen, Gundj Schriffuer, Borgemester i
Wiborig, hans Søn.

Gunde Christensen Grøn, Borgmester og Landstings-
skriver i Viborg (Jydske Saml. VI. 232 ff.).

Jesper Eneuoldszzen, S: Eneuold Jesperszens Søn.

Jens Matzen Nibe.

Peder Lauritzen, som tiende Jørgen Olluffsøn.

Herman Kock, som tiende Hendrick Kock.

Borger 1609.

Hybertt Snetlach.

Af Askendorp, Borger 1606 (N. 129).

Søffren Jenszen, Skibbøger.

Frederich Bolt, S: Morten Boltes Søn. Se 1587.

Eske Pedersen, S: Peder Eskeszens Søn.

Antagelig ham, der blev Borger i Bergen 1631 (Nikolaysen: Bergens Borgerbog).

Hans Blom aff Ambsterdamb.

Jacob Mickelszen, Skipper Mickels Søn.

Morten Klemedszen Weiger.

Anders Jenszen, Jens Anderssens Fischers søn.

Suend Christenszen, Rebslaer.

[1610 er ingen indført, men der mangler et Blad i Bogen.]

1611. *Fastelaffuen.* 115 a.

Peder Chrestenszen Schauboe. Borger 1610.

Chresten Jenszen, Jens Kieldszens søn.

Gundj Jenszen Kremer.

Hans Werner, Kiellersuendt paa Slotted.

Anders Nielszen, Potmager.

Niels Poulszen, fød i Nykiøbing.

Staffen Anderszen Kremer.

Niels Matsen, Mats persens Søn i Gierndrup.

Se ogsaa 1614. Mads Pedersen i Gierndrup, Ø. Brønderslev Sogn, fik $\frac{2}{3}$ 1594 Stadfæstelsesbrev paa Livstid paa Konge- og Kirkekorntienden af Jerslev Sogn. (Kancelliets Brb. $\frac{2}{3}$ 1594, jfr. $\frac{2}{7}$ 1595.)

Søffren Schriffuer ved Laabroen.

[1612 ingen.]

1613. *St. Wolborg Dags Laugdrøck 30. Aprilis.* 115 b.

Willum Wortman. Af Lübeck, Borger 1611.

Lauers Thameszen, Guldsmedt. Borger 1618.

Søffren Frandszen aff Wiborig.

Lauers Nielszen, fød i Aarsz.

Daniell Claueszen, fød i Oddewall.

Niels Erickszen, som tiende welb. Iffuer Dyre.

Chresten Anderszen, som var Kiellersuend paa Olborg Slott.

Søren Palliszen, S: Pallj Rasmuszens Søn her i olborg. Borger 1615.

Chresten Nielszen, S: Niels Chrestenszens Søn.

Peder Poske, født i Løgstør.

Vist Borger i Bergen 1634, Raadmand i Bergen 1634 (Nikolaysen: Bergens Borgerbog). Antagelig Broder til Rektor Niels Paaske i Aalborg, der 1616 blev Biskop i Bergen. (Se Hundrup: Lærerstanden i Aalborg og Norsk Tidsskr. f. Genealogi II. 274.)

Mats Rasmuszen fød i Hundslund Sogn. Borger 1605.

Jesper Gregerszen, Gregers Jesperszens Søn.

Jvf. 1607.

Eneuold Clemedssen, Slotzfogedt her paa Olborg Slott, født i Nedergard ved Horszens.

Blev 1620 ^{18/8} domfældt, fordi han havde ladet sig underkøbe af Borgerskabet, der vilde befri nogle Hekse af Slotsfængslet; blev dog 1621 benaadet (Jydske Saml. 2. III. 230). Senere Købm. i Aalborg.

Claws Maquorszen, fød i Dylmerschen.

Borger 1612. (N. 131, Hvass: Fam. Hvas V. S. 42).

1613. *St. Wolborg Dag.* 116 a.

Mickell Nielszen, fød i Skarup ved Skanderborg.

Borger 1614.

Anders Kortszen, Kortt Anderszen Byfogdes Søn.

Jens Tøgerszen, Schipper Tøger Huszums Søn.

Johan Brinck, S: Dirick Brinckes Søn.

Borger 1623 (N. 135).

Anders Jenszen Schreder, som tiende Salig Claws Nielsen.

Anders Chrestenszen, som tiende Bente Frederichsdatter.
Bente Frederiksdatter var Enke efter Købmand og Raadmand Herman v. Ginckel (N. 126).

1613 d 10 Maj (*Vor Herris Himmelfars Aften*). 116 b.
Hendrick thun, Barenfødt thill Rostaack. Borger 1613.
Sørenn Olluffszenn, Skiper, Barenfødt Paa giøll.

Morten Simenszen, som tiende welb. Styge Høg, født i Sehenholt.

Sindholt, Kjær Herred.

Ebbe Jenszen, født i Salling.

1613. *Vor Herris Himelfarths Dag.*

Sørenn Jørgenszen, født i biereherritt.

Jørgenn Videmand vann Leipszig.

Weidemann, Borger 1613, Stamfader til Familien Weidemann.

1614. *Fastelaffuen.* 117 a.

Emecke Niessen, født paa paa Gulland, nu Erlig og welbiurdig Mand Jørgen Lunges Slotsfoged paa Elszborig Slott tienendes.

Jørgen Nielsen, født paa Gulland, nu foget paa Odden.
Odden tilhørte da Jørgen Lunge.

Hendrick Block, Vnderskriffer paa Olborg Slott.

Peder Rasmuszen, født i Hals.

Otte Matzen, salig Mats Pedersens Søn i Gierndrup.
Se 1611.

Jens Jørgenssen, født i Horsens.

Baltzer Ruck, født i Skønebeck.

Borger 1614 (se Wulff: Jens Bang).

Marcus Chrestenssen, født i Harsyszell.

Thulli Suendssen, født i Halmstad. Borger 1614.

Niels Espenssen, født i Gundestrup i Aars herritt.

Johannes Hoberus, Apotecker.

Apotheker Jørgen Heyfeldt blev Borger 1611 og er maaske identisk med Johannes Hoberus (N. 342).

Hans Nielssen, Borger i Seeby.

Er vel den senere Borgmester i Sæby Hans Nielsen Gram, Bedstefader til den lærde Hans Gram. Borgmester Hans Gram var gift med Anne Hansdatter og Anne Jensdatter Worm. (Se Personalh. Tidsskr. 5. I. 158 og Genealogisk Tidsskr. 1915 S. 163.)

Mickell Wilmer, Orgemester.

Fik Lov at indtræde i Gildet uden at betale Igangspenge, »for hand legte (o: spillede) for dennom.«

1615. *St. Wolborg Dags Laugdrøck 29 Aprilis.* 117 b.

Peder Lauritzen, forige foged paa Gudumlund.

Borger 1614.

Jens Chrestenszen Kremer, Owstrup. Borger 1613.

Chresten Nielszen Kremer, fød i Wadskier.

Borger 1613.

1615 d. 7 May.

Peder Chrestenszen Schreder, som tiende Erlig oc Welbiurdig Manderup Parsberg.

Peder Anderszen Huetboe.

Jesper Nielszen, som tiende Jørgen olluffszen R[aadmand].

Chresten Tameszen, som komb af Nørholm.

Borger 1613.

Peder Anderszen Schriffuer, nu dansk skolmester.

Niels Jensen, som tiende Dirick Grubbe, R[aadmand].

Hendrich Frederichszen, Maler.

Willum Kock, Herman Kockes broder.

Født i Fasternoe(?) i Westphalen, Borger 1626.

Ertuinus Ertman aff Lübeck.

Niels Jenszen, Salig Jens Jenszen Sallingboes broder.

Frantz Nielszen, som tiende Jørgen olluffson.

1615. *St. Hans Dag.* 118 a.

Rotker Barthusz aff Brunzswigk.

Anders Nielsen, som komb aff Skone.

Chresten Struer.

Anders Mortenszen.

Jens Anderszen Vodskouff. Borger 1603.

Chresten Nielszen.

Jens Gregerszen.

Kuortt Skarp aff Flensborg.

Anders Jensen Krag.

Søn af Raadmand Jens Andersen Krag. Han boede
o. 1650 i Nibe og var en Tid Borger i Nykøbing
Mors.

Hans van der Hude aff Wiborg.

Niels van Ginckell.

Søn af Raadmand Herman v Ginchel.

Søren Jenszen Homand, fød i Wiborg.

Søren Sørensen Owby, Kremer.

Steffen Pecklin aff Lybeck.

1616. *St. Wolborg Dag.* 118 b.

Herman Egenaw fød i Hadersleff.

Borger 1616. Hans Hustru, Elle Nielsdatter, blev
brændt som Heks under den store Epidemi 1611—
1622. (Se Aalb. Amts hist. Aarvog 1915.)

Gabriell Tønnessen, Bundtmager. Borger 1616.

Anders Rasmussen, Hattstafferer.

Matz Søffrenssen, fød i Jempterlandt.

Jens Mortenssen, fød paa Fur.

Niels Anderssen, fød i Aystrup.

Hans Hanssen Borthusz.

Borger 1618, gift 1627 i Norge med Margrett, Datter
af fhv. Borgmester Jørgen Olufsen og Maren Pouls-
datter Popp, der paa Grund af det fjendtlige Ind-
fald var flygtede fra Byen.

Niels Christenssen Odgardt.

Niels Nielssen Winge. Borger 1617.
 Chresten Matzen aff Veile. Borger 1618.
 Hans Andersen, Fogedt paa Nesz.
 Nes = Lindenborg.
 Chresten Chrestenssen Buntmager.
 Terckell Michelssen.

1617. *Fastelauffne.* 119 a.

Gregers berthilsen.
 Morthen Jensen.
 Chresten Matzen Seilflod.
 Født i Sejlflod, Borger 1609.
 Peder Halmstad, K: May: Captein.
 Kield Nielszen, thienendes Manderup Parsberg.
 Joen Jensen, Kiellersuendt.
 Las Rasmuszen, Christen Stubdrups Krambosuend.
 Johan Pop. Skræder, Borger 1610.
 Christoffer Weidemand. Borger 1618.
 Charsten anderszen, Wnderschriffuer.
 Claus Maars aff Rostock.

1617. *St. Wolborgs Dag.*

Gregers Thomeszen, født i Nesz. Nest, Borger 1609.
 Peder Nielsen Norbaggi.
 Niels Jenszen, Skibbøger.
 Peder Saell.
 Tøger Chrestenszen, Salig Chresten Thøgerszens Søn.
 Hendrich Jenszen aff Mosz i Norge, dog barnefødt her
 i Olborig.

1618. *St. Wolborg Dag.* 119 B a.

Eliseus Pallij, Borger hersamestedes.
 Morten Frutt aff Rostock.
 Augustinus Blenck aff Rostock.
 Gertt Hendrichszen Middeldorp. Borger 1618.

Chresten van Ginckell, Salig Herman van Ginckels
Søn. (N. 102.)

Matz Lauerszen, som tiende Just Nielsen.

Chresten Clemedssenn, Clemid Chrestenszens Søn.
Jvf. 1608.

Knud Sørensen, Kremer.

Jens Nielszen, Just Nielszens broder.

Hendrich Skrøder aff Lübeck.

1619. *Fastelaffuen.* 119 B b.

Gertt Johanszen Badsker aff Stade.

Johan Peterszen Brantt. Borger 1618 (N. Side 132.)

Jens Jacobsen aff Ribe, dansk Scholmester.

Thomes Gertszen, S: Gertt Schrøders Søn.

Hans Fader, der var fra Lübeck, tog Borgerskab 1589.

Thønnes Reinholtzen Pipheringk. (Se 1593.)

Hans Olluffsenn, Bogfører.

Poul Staell, Badsker. (N. 334.)

Chresten Pedersenn.

Jahan Munck.

Født i Gjettrup, Ulsted Sogn. Borger 1622. Søn af
Christen Munk i Gjettrup, der var gift med en
Datter af Adelsmanden Pors Nielsen (Børialsen) i
Kastrup. En anden Søn var Peder Munk, der
1625—o. 1670 boede i Gjettrup.

Bertholomæus Bager.

Gundj Michelszen.

Anders Olluffsen Krag.

Borger 1618. Søn af Præsten Oluf Krag i Vraa, der
var Broder til Raadmand Jens Andersen Krag i
Aalborg (se 1584). Anders Olufsen Krag bosatte sig
senere i Nibe, hvor han var Købmand og døde
1650. Han var gift med Anne Laursdatter og hav-
de 6 Børn (Nibe Tingb. 1651 ^{2/11} og ^{24/12}).

Matthis Werckmester aff Thønder.

Hans Sønner Peder og Jakob havde 1608 Sag med

Ridefoged Peder Holst angaaende Arv efter deres Halvsøster Else (Secher: Slægten Secher, Side 58). En tredje Søn er antagelig Karsten W., der 1609 blev Købmand i Aalborg efter at have tjent Poul Popp.

Olluff Lauerszen aff Ribe.

1619. *St. Voldborigdag* [—1623 ingen indført]. 120 a.

1624. *St. Wolborig Dag*. 120 b.

Offue Anderszen, Borger i Olborig, født i Wenzøssell udj Aistrup.

Borger 1620, boede i Frue Sogn.

Vnge Pouell Pop, Jørgen Olluffszen Borgmester hans Søn, født vdj Olborig.

Død 1650. Gravsten i Budolfi Kirke. Se Jydske Saml. X. 69.

Peiter Clauszen, Borger, født i Angell wed Stenberig.

Er vist den Peter Clausen Holland eller Hollænder, der blev Borger 1618, og hvis Broder Lars Clausen blev Borger 1624.

Niels Pouelszen, Borger, født i hemmersøszell i Warst.

Niels Jørgenszen, som var Kon: Maytz: Cantzeliehudt, født vdj Naffuer prestegardt i Harsøsszel.

Søn af Præsten Jørgen Jensen Lønborg?

Thames Christenszen, Salig Chresten Lauerszens Søn, født vdj Olborig.

Anders Rasmuszen, Spanske Compagnie Schriffuer offuer Salteds Indkompst, født thiell Flensborig.

Ved kgl. Privil. af %: 1623 blev der oprettet et Saltkompagni i Aalborg.

Jens Nielszen, født i Stubdrup i Jersløffherredt. 121 a. Borger 1625.

Peder finde, Her Olluff Krag's Søn vdj Vraprestegord.

Blev 1632 Borger i Bergen og angives født i Vendsys-sel. Han omtales som Skipper i Wulff; Jens Bang S. 181. Oluf Krag var Broder til Raadmand Jens

Andersen Krag, se 1584 og 1619. En Søn, Jørgen Olufsen Krag, boede 1607 i Aalborg. (Nibe Tingb. 1655 fol. 100 b).

Chresten Jensen, Mumgardt, fød vdj Olborigh.

Peder Thøgersen, Borger, fød ved Ribe vdj en gaard kaldes Bierum. Borger 1625.

Søren Sørensen, født i Vesze.

Jens Nielszen, født i Salling i Sielde.

Rasmus Peterszenn, født till flensborig.

Vist Rasmus Pedersen Weideman, født i Angel, Borger 1625.

Jenns Tordsøn, Borgersønn wdj Olborgh.

Hans Søffrensen, Ko: Ma: Tolder wdj Olborgh.

Født i V. Hæsinge i Fyn, Borger 1625 (N. 99).

Eiller Hanszenn, Borger wdj Olborgh.

Født i Heide i Dilmarsken, var Guldsmed og tog Borgerskab 1622. Maaske Søn af Hans Holm, der 1615 tog Borgerskab som Guldsmed i Aalborg. Eiler Hansens Søn Eiler Eilersen Holm til Høgholt og Eskjær (død 1706) var Vendsyssels rigeste og mægtigste Mand, siger Dyrskjøt.

Dauidt Pedersøn, Wnderskriffuer paa Olborg Slott.

Jens Hanszen, født wdj Tynnder.

Petter Caspers, født wdj Wlp wdj ded Stifft Cøllenn.

Brun Brunszen, Organist, født wdj Lübeck.

Poul Jensøn Samsing, Skipper, Borger wdj Olborgh. Borger 1616.

Peder Nielsøn Skarup, fød udj Skarup wdj Skanderborg Lænn.

Maaske Broder til den 1613 optagne Gildebroder Mikkel Nielsen fra Skarup.

[Fol. 122—124 mangler.]

FRA HIMMERLANDS VESTEREGN

AF A. C. ERTBØLL-NIELSEN

ET af Himmerlands yderste Næs ved Limfjorden mod Vest er en temmelig høj Bakkeknude, som i topografiske Beskrivelser benævnes Ertbølle Hoved. Det samme, udtalt Ethøl Hu'e, kaldes den af Befolkningen i de modsatte Kystegne, men paa Himmerlandssiden siger man Ertbølle Bjerg. Omtrent lige vest for Bjerget, fra hvis Overflade man har et vidt Udsyn, ses en Mils Vej borte Øen Fur, lidt nordligere Livø og i Sydvest og Syd en lang Strækning af Halvøen Sallings Nordkyst.

Bjerget falder brat af mod Fjorden, som i Tidens Løb har formindsket det meget betydeligt og endnu stadig tærer paa dets nøgne, sønderrevne Udside. Under haardt Vejr af Vest og naar Drivis skrues og presses op mod den høje Skrænt, skrider vældige Masser af dens særegne Lerarter og Gruslag ned og henskylls lidt efter lidt af Bølgeslaget. Langs Foden af Skrænten, som har en Udstrækning af ca. $\frac{1}{2}$ Kilometer, ligger Flokke og Rader af meget store og mindre Kampesten, som en Gang sad godt forvarede hist og her oppe i Bjergets mægtige Jordhobe, men efterhaanden er styrtede ned og nu breder sig

i Vandskorpen som talende Vidner om Fjordens Voldsgerninger. En smuk lille Oldtidshøj, som for faa Aar siden tonede frem øverst paa Bakkekammen, er nu ogsaa, Stykke for Stykke, sunket ned i de plaskende Vande.

Men indtil for omtrent Hundrede Aar siden var Bjergets Udside en græsklædt omend stejl Skraaning, og da — melder den stedlige Overlevering — kunde der rides med et Kobbelt Heste uden om Bjerget, altsaa mellem det og Stranden.

Ertbølle Hoved anses for at være et i geologisk Henseende meget interessant Punkt og har gentagne Gange været Genstand for videnskabelig Forskning. I Omegnen er det kendt som et yndet Maal for Sommerudflugter og Samlingsted ved store Missionsmøder.

Stranden, som fra Bjergets Sydspids, »Sønder Bjergnæse«, fortsætter mod Sydøst ad Hvalpsund til, er for Størstedelen meget lav, saa det hænder nu og da under Vestenstorm, at Fjorden sætter ind over den og gør Skade paa de tilgrænsende Enge og Kær, foruden at den ogsaa her æder sig længere og længere frem i Landjorden. Ikke langt fra Bjerget og et Par Hundrede Meter inden for Fjordlandingen ses den Fortids-Strandskrænt, som den landskendte Stenalder-Levning, »Skaldyngen ved Ertbølle«, er en Del af.

Men i modsat Retning — mod Nord — fortsættes selve Bjerget. Det fortsættes i »Liden«, som vel er meget lavere, men dog staar med rigelig Kirke-taarnshøjde langs Fjordbredden, endnu saa godt som uangrebet af Vandenes Stormløb. Den brede, faste og forholdsvis høje Forstrand, der endnu i Mands Minde strakte sig under Liden, og hvor Fiskere spredte deres Garn, og Høveder og Faar kunde staa paa

Græs, er imidlertid paa det nærmeste bortrevet. Selvfølgelig er det en Forskel i Fjordens Dybde- og Strømforhold, der har bevirket, at Lidens Udenværker har holdt sig længere end Bjergets.

Lidebakken strækker sig om ved et Par Kilometer mod Nord, idet den først ender, hvor den lille Trende Aa udmunder, i Nærheden af Fjordbugten »Bjørnsholms Krog«.

Paa denne Strandbakke, som for øvrigt gaar jævnt over i Indlandet, ligger tæt nord for Bjerget Landsbyen Ertbølle, en lille langstrakt Samling af Smaa-gaarde og Huse. For fire-fem Snese Aar siden bestod Byen af 8 Gaarde og omtrent det samme Antal Huse. Et Par af Gaardene blev senere udflyttede, og fra baade dem og de øvrige er siden nævnte Tid bortsolgt større og mindre Lodder af Mark, Kær og Hede, hvis Bebyggelse er vidt spredt. I selve Byen er Husenes Antal saa at sige det samme som i ældre Dage.

Byens Beliggenhed er selvsagt ikke almindelig. Fra dens Husdøre er der kun faa Skridt ud til Lidens bratte, grønne Skraaning mod Stranden, og fra saa at sige enhver af Byens Gavle og Gyder er der mod Syd og Vest det samme frie, vide Udsyn som fra Bjerget, Udsynet over den forgrenede Limfjords største Bredninger med deres Øer, Odder og bugtede Kystlinier, alt mere eller mindre fjernt. For Folk i Ertbølle var Fjorden alle Dage den halve Verden, som deres vidtløftige Jordarealer og de øvrige Dele af det store Strandby Kirkesogn, som Byen hører til, var den anden Halvdel. De »Lande«, der øjnedes hinsides Fjordarmene, var almindeligvis ret ukendte, og de Territorier, som var opdagede udenfor Sognegrænsen, rummede kun faa Enemærker, der havde

varig Interesse for de Mennesker paa Lidebakken, vel at mærke Slægterne, som ikke oplevede 1800-ernes sidste Decennier.

Først langt om længe fandt Beboerne i Ertbølle paa at drive Fiskeri. Det siges for vist, at det ikke før om ved 1860 blev almindeligt, at Mændene kostede Baade og Fiskeredskaber og gav sig til at »bruge Fjorden« ved Lejlighed for at bjerge nogle Fisk til den hjemlige Husholdning. Dette gjaldt baade Husmænd og Gaardmænd.

Som ethvert Bosted i civiliseret Samfund, det være sig nok saa lidet, har sin Historie, har den lille Bondeby Ertbølle ogsaa sin: en Historie om sagtmodige, sindige Mennesker, der fødtes i lave Huse og under tarvelige Forhold paa de allerfleste Omraader og kort efter dulrede ud fra Dørene og Gavlene — ud paa Liden. Der saa de den tumlende Bølgehær, som virkede Bruset, de havde hørt i Vuggerne — de saa Fædrenes og Mødrenes Verden: de store Vande over mod det fjerne og ukendte og Agerlandet ud mod Kæret og Heden. Saa vankede de omkring i Hjemstavnens lille, taalelige Tøjrslag en Del Somre og Vintre og sank derpaa i Grav og Glemme. Ind- og Udvandringer var Sjældenheder for det rolige, afsides boende Samfund. — Saaledes gik det i Hundreder af Aar, efter al Sandsynlighed i uafbrudt, retlinet Slægtsfølge fra Tider, der ikke lader sig betegne med blot nogenlunde nøjagtige Aarstal.

Kanske begynder Ertbølles Historie dog ikke herude ved Bjerget. Med urokkelig Sikkerhed har Byens Befolkning holdt paa som Overlevering fra Slægt til Slægt, at de første Mennesker, der bosatte sig paa Lidebakken, kom fra Heden ud for Ertbølle Nørremarker, hvor Viborg-Løgstør Landevej er lagt, og

hvor oldgamle Færdselsveje, som endnu et og andet Sted kan kendes, bugtede sig. At her en Gang har været Bebyggelse, har man unægtelig kunnet se Tegn paa. Hedestrøget er noget ujævnt, men Størstedelen af dets Jordbund er af forholdsvis god Beskaffenhed. Hist og her paa det findes en lille grøn, vandet og sivkranset Sig eller en Smule Tørvemose. For knap 20 Aar siden saas paa Lyngfladerne herude, omkring og imellem de nævnte Lavninger, en hel Del rektangelformede Ophøjninger, som meget vel kunde antyde Grundvoldene for Huses Udvægge, andre, mindre regelmæssige Rygninger, der saa ud som dybt sammensunkne Jorddiger, opsatte som Hegn, og endelig nogle runde Fordybninger, som i høj Grad gav Indtryk af at have været Vandsteder eller simple Brønde. Samtlige Moselavninger og grønne Pletter samt Heden der omkring kaldes fra gammel Tid Ildrup (Iglstrup?) eller Ildrup Sige. At Stedet saaledes har sit særlige, gamle Navn, turde maaske være det stærkeste Vidnesbyrd om, at Traditionen om den fordums Beboelse herude har Ref. — I de senere Aar er Heden ved Ildrup Sige blevet til Dels opdyrket, saa nu kun et enkelt af de her omtalte synlige Spor af Menneskefærd er at finde.

Hvor længe Hedestrøget Ildrup Sige har henligget tomt og forladt, og hvordan det i det hele taget forholder sig med Forbindelsen mellem Bolet og Torpen, hvorom her er Tale, lader sig næppe afgøre, saa meget mere som Navnet Ildrup, saa vidt vides, ikke forekommer i noget historisk Bogværk eller nogen Arkivsamling, hvor det kunde tænkes at have været anført blandt andre Stednavne. Om »Byens« Forsvinden haves for øvrigt fra Folkemunde to Beretninger. Den ene melder, at Folkene i Ildrup ikke kunde bo

i Fred for Skarnsfolk, som for ad Vejene der forbi, den anden, at de næsten allesammen uddøde af en Pest. Men om ethvert af de to Momenter gælder det, i Følge Sagnet, at det medførte Udflytningen til Fjorden.

Som bekendt er det kun meget faa Landsbyer, hvis Befolkning man ved noget om fra Tiderne, før de første Kirkebøger, der som Regel ikke er over 250 Aar gamle, blev skrevne. Tilfældigvis hører den lille By Ertbølle i saa Henseende til Undtagelserne. Det vides, at en af Mændene, som saaede og høstede her ude paa de lette Sandjorder Aar 1562, hed Morten Jensen, og en anden Mads Nielsen. En Dag, et Par Aar senere, stod disse to Mænd paa Aale Birketing, som holdtes ved Aale Kirke norden for Vidskøl Kloster. De stod der sammen med ti andre Strandby Sognemænd for at afgive Kendelse i en vigtig Sag: Valg af Præstegaard for Strandby Sogn, som i gudstjenstlig Henseende hidtil var blevet betjent fra Klosteret, men nu skulde danne et Præstekald for sig. Og de tolv trofaste Dannemænd vidnede paa deres Tro, Sjæl og rette Sandinge paa fornævnte Ting inden alle fire Stokke, at de efter deres bedste Skønnende havde udset og udlagt Vadgaard, en Enstedgaard nordlig i Sagnet, til at være fri Præstegaard for Strandby. Sagen kom i Orden. Vadgaard blev Præstebolig. Povl Nielsen, der boede i Gaarden som Fæstebonde under Klosteret, maatte i Følge Kontrakt »venlig og velvillig vige og rømme«. Han fik ny Bopæl ovre ved Vidskøl i et Hus med Jord, som Præsten, der skulde til Strandby, havde beboet som Kapellan og senere Sognepræst for Strandby, Vidskøl og Malle

Menigheder, saa de to, Præsten og Bonden, kom altsaa til at bytte Hjem.¹⁾

Sikkert har denne første Vadgaard-Præst, Kristiern Nielsen Juel, været en vakt og vaagen Personlighed, en Mand med Kærlighed til sin Virkeegn, der tillige var hans Hjemegn, eftersom han utvivlsomt var en Præstesøn fra Vidskøl — en Mand med Lyst til at kende sin Samtid og med Interesse for sine Medmennesker, dem, der var ham nær, som dem, der stod ham fjernere. Det fremgaar af en Række Optegnelser, han efterlod.²⁾ Hr. Kristiern opskrev fra Tid til anden noget om, hvad han, efterhaanden som Aarene gik, oplevede og hvad Nyt han saa og hørte, og disse Optegnelser er heldigvis for Størstedelen opbevarede. De er meget alsidige. Snart refererer Hr. Kristiern en Begivenhed i en fornem Adelsfamilie, snart skriver han om Ulykker, Vold og Manddrab blandt Bønder og andre jævne Folk — her gør han en Bemærkning om Vejrforhold og strenge Tider, hist en Notits om Fødsel, Bryllup eller Dødsfald hjemme eller ude — alt i alt et for sin Tid ypperligt Stykke Stedshistorie.

I 32 Aar hoede Hr. Kristiern i Vadgaard. Hans enlige Bosted er et Led i den Kreds af enkelte andre Enstedgaarde og 6—7 smaa Bondebyer, der med en stor, øde Hede i Midten udgør hans Kirkesogn. Hinsides Heden, langt ude i Sydvest, ad Fjorden til, har han sin Kirke, hvor han hver Helligdag ser sin kære Menighed, i hvilken han er glad med de glade og græder med de grædende.

Takket være Hr. Kristiern ved vi altsaa en Del

¹⁾ Jydske Saml., 3. R., 2. Bd., S. 412.

²⁾ Jvf. Uddrag i Ny kirkehist. Saml. V., 342 ff.

om hans Sognefolk, om ved et Par Sæse Husstande, der for Størstedelen er indbyrdes beslægtede eller besvogrede. Præsten omtaler da ogsaa jævnlig de to nys nævnte Ertbølle Mænd saa vel som deres Børn. Han oplyser, hvem Børnene blev gifte med og hvilke Aar og Dage deres Bryllupper stod. Paafaldende er det for Resten, at Hr. Kristiern i sine Optegnelser, der strækker sig gennem en temmelig lang Aarrække, ikke nævner andre Beboere i Ertbølle end Morten Jensen og Mads Nielsen. Var disse et Par særlig fremragende Mænd i Byen? Eller var de de eneste? Derom kan intet siges med Bestemthed. Det første turde dog være det mest sandsynlige.

Sikkert var det et udpræget Stilleliv, der levedes i Udsognet Strandby i det 16. Aarhundrede. Her som andensteds i hin Tid var vel Sæderne grove, Tankeomraadet indsnævret og Følelseslivet ret døvt, tilmed gennemtrukket og forkvaklet af den Djævel- og Spøgelsefrygt, der var den grimme Kirtel i Kirke-reformationstidens forholdsvis sunde Sjælenæring. Men et og andet af, hvad der skete i Egn og Nabolag eller spurgtes mere langvejs fra, kunde dog nok til en vis Grad sætte Sindene i Røre — Ulykker, Voldsgerninger og Djæveleoptræden var jo dog ikke helt dagligdags Fænomener i Samfundet. Sært sørgeligt og elendigt fandtes det sagtens, at den og den unge Kone, som nu Gertrud, Peder Tordsens Kone i Myrhøj, døde i Barnsnød. I saadanne og lignende Tilfælde havde man imidlertid Religionens Trøst, det uforfalskede, sande Guds Ord, der forkyndtes i Sognekirken deroppe paa Lyngskalden norden for Strandbygaarde.

Kirken — selve Kirkebygningen — var ubetinget en særdeles betydningsfuld Bestanddel af Sognets Inde-

havende. Dybt grundfæstet i Jordbunden, mægtig og myndig i sin Rejsning, stod den, mens Menneskers Levetid kom og ophørte, paa sit bestemte Sted som en værdig Bolig for Gud Herren i det høje. Inden dens svære Mure var man nogenlunde tryk for onde Magter — lydig mod Forkyndelsen i dens kulderene Rum var man under dens Værn og Værge.

Fra Kirkefærden fik man Stof til mangehaande Betragtninger og Samtaler i de hjemlige Kredse. Dette kunde bestaa af noget forunderligt, som Præsten i sin Prædiken havde bragt til Kundskab for sine Tilhørere, Beretninger om særegne guddommelige Aabenbarelser f. Eks., men meget tiere var det det sædvanlige, som efter Prædiken blev draget frem og »varet til« fra Prædikestolen: Meddelelser — med Forbønner — angaaende begaaede Forbrydelser i Egnen, Bønner for syge, Efterlysninger og meget andet af lettere Art — Smaaforsyndelser mod Medmennesker var saavist næppe noget »Hjaettegn« i Menigheden og dens Naboskab.

Noget mere rystende maa det vel have virket, naar der i Kirken og ad anden Vej fremkom Meldinger om større Misgerninger, Ulykker og andre sjældnere Hændelser af uhyggelig Beskaffenhed. Der var nu saadant et Tilfælde som dette, i Aaret 1560, om Kjørnesdag, at Palle Sørensen i Strandbygaarde blev skudt ihjel af Lars Pedersens Søn i Gunderupgaarde. Det skete vesten for Gøttrup i Nabosognet Farsø. Palles Hustru, Anne Kristiernsdatter, førte hannem død til Strandbygaarde. Aaret efter, en Foraarsdag, skulde det saadan beskikkes, at Thomes i Risgaarde druknede tilligemed sine to Sønner og en Datter, der de skulde drage et Bundgarn i Land. Og i det samme Aar, henad Jul: En Slægtning af Præsten, en

ung Mand fra Randers, bliver undlivet i Kalkhuset i Vidskøl Kloster, og kun et Par Uger efter bliver Drabsmanden, Mølleren Tyges Arbejdsdreng, halshugget ved Aale Birketing. Det rygtes da ogsaa til Ertbølle, 1566, at en Mand i Bjørnsholm, Herregaarden, der afløser Klosteret — Lars Kok kaldte de Manden — kom af Dage ovre i Sønderlade, slagen til Døde af Morten Povlsen i et Drikkelag — og i 1572, at der ved Aale Kirke blev brændt et gammelt Kvindemenneske, som uttede deres Fæ i Næsby og hed Anne Nielsdatter. Hun var bleven skyldet for Trolddomskunster og bleven ynkeligen pint i adskillige Maader uden dog at ville bekende. — Ja, Kors i Jøsse Navn, og Gud fri jen for Skaanen!

Morten Jensen og Mads Nielsen i Ertbølle og deres Sognefæller erfarer mange flere Udslag af den næsten oldtidsagtige Stridslust og den i det hele taget haardhændede Livsvandel, der præger deres Tid. Der sker i deres Egn Begivenheder, som virkelig giver Anledning til Sammenligning med Optrin fra Sagafortællingerne. En Vinterdag 1573, da Anders Ged i Gunderupgaarde er gaaet ad By og er kommen over til Fredbjerg, en halv Mils Vej øster paa, bliver han der stungen meget farligt med et Sværd i sin Bug og vilde have mistet Livet, hvis han ikke havde værget sig. Siden bliver han, mens han en Novembertag færdes i Dalen vest for sin Hjemby, overfaldet af en Avindsmand, maaske den samme som før, der hugger ham i Hovedet og slaar ham farligt med en Vognkæp over det ene Øje. Paa sidstnævnte Tidspunkt er Anders Ged for Resten nylig blevet Birkefoged, hvorved han muligt kan være blevet særlig udsat for Fjendskab.

Saa gøres der da ogsaa ved samme Tid nogle

fredelige, samfundsgavnige Gerninger i Strandby Sogn og dets Nærhed. Nede ved Trende Mølle bliver der lagt Bro, hvor man mange Gange hidindtil havde haft Vanskeligheder ved at komme over den ret dybe og vandrige Aa, naar der droges til Tings. Strandby Folk faar nu tilmed ikke nær saa lang Vej at fare som før, naar de skal til Tingstedet, idet dette (1574) flyttes fra Aale Kirke og bliver lagt vesten for Borregaard By, tæt norden for Aaen — paa den norderste Høj paa Lidebakken ud mod den her temmelig brede Forstrand ved Fjorden.

Mens de to oftere nævnte Ertbølle Mænd endnu var i Live eller i alt Fald kort efter deres Død, kom ond Tid til deres fattige Hjemstavn. Først Misvækst. I 1577 — fortæller Hr. Kristiern i Vadgaard — kostede en Skæppe Rug en Mark danske, ikke just nogen overdreven høj Pris, men dog langt over den almindelige. (Under en tidligere Dyretid (i 1573) havde en Skæppe Rug kostet i Aalborg omtrent det dobbelte.) Paa det sidste kunde man ikke nogensteds faa det til Købs, hverken paa Slotte, Herregaarde eller i Købstæderne, men der blev en stor Jammer mellem Folket. Samme Aar gav Folk ud for Korn: Sølv, Kobber, Klæder, Kvæg og andet, saa de blev ganske fornedrede og forarmede deraf. Tre-fire Aar senere er Elendigheden ikke mindre. Den 17. August 1580 var det en meget grusommelig Storm og atter igen d. 20. August. Paa denne sidste Dag var Vejret endda stærkere og Blæsten haardere, og der blev utallig meget Korn afslaget paa Marken, Rug og Byg synderligen, saa det laa jordhyld (∴ tilhylede Jorden). Mange Mennesker fik da stor Skade, og somme Steder, som Sæderugen stod (∴ den Rug, der var bestemt til Udsæd efter Aftærskningen), pløjede

man og saaede det ikke anderledes, end som Gud det selv saaede, og Kornet blev meget dyrt det Aar. Man kunde paa det sidste ikke faa det til Købs, men Menneskene levede den Sommer (∴ den følgende) mange Steder ved Kaal, som de løste (∴ opsamlede) i Marken og sydede i Vand. — Den »Kaal« maa selvfølgelig have været forskellige vilde Bladplanter.

Det er indlysende, at en saa ussel og mangelfuld Føde maatte medføre stor Modtagelighed for Sygdom. 1580 rasede en ond Farsot vidt om, ogsaa i Danmark. Den ytrede sig som en Feber med Hoste og Katarrh (∴ Influenza), der bortrev alle med svagt Bryst.¹⁾ En lille Maanedes Tid før Høst i den omtalte strenge Sommer (1581) opkommer Pestilense i Ertbølls nære Nabolag. Den begynder i Myrhøj, en By lidt Syd for Ildrup Sige, ude ved Heden og Alfarvejene. Her dør 24 Mennesker, gamle og unge, af Pestilensen. Sygdommen bredte sig herfra til Ørnbjerggaarde (siden Vestergaarde) nede ved Sønderkærene, hvor gamle Niels Sørensen, ogsaa en af de »trofaste Dannemænd«, som 1564 var med paa Aale Ting ved Valget af Præstegaard, boede. Han døde af Pesten den 27. Oktober i en Alder af 80 Aar. Men alle hans fire Børn fulgte ham bort fra denne Verden inden Kristi Omskærelse (∴ Nytaarstid). To andre Mennesker i Ørnbjerggaarde døde af den onde Sot, og saa holdt Pestilensen op i Strandby Sogn. — Gud ske evig Ære ved Jesum Kristum, tilføjer Præsten i sin lille skriftlige Beretning herom, og med den overstaaede Sorgens Tid for Øje og paa Tale har han muligvis brugt de selvsamme Ord paa sin

¹⁾ Helvaderi Aarvog II. 207. Jvf. Anders Perlestikkers Opt. (Nyt hist. Tidsskr. V. 140).

Prædikestol en gudstjenstlig Stund, mens det ny Aar begyndte at gaa frem med voksende Dage og Helsebod for betyngede Hjerter.

I Hr. Kristierns eget Hjem indtraf da ogsaa jævnlig Begivenheder, der vakte stor Opmærksomhed og Deltagelse hos Folkene paa Lidebakken ved Bjerget, saa meget mere, som Præstefamilien stillede sig ret jævnsides med Befolkningen eller i det mindste ikke holdt sig afsondret fra den. Det var meget almindeligt, at Bøndermænd og -køner blev indskrevne som Faddere sammen med Præster, Præstehustruer og andre fornemme Folk, naar et lille Barn fra Præstehjemmet i Vadgaard fik sin Daab »forkyndt« i Kirken. 1575 døde Præstekonen, Agnete Vitusdatter. Det gav Sorg for Hr. Kristiern og hans Børn. Af dem var der 8, det ældste 14 Aar, det yngste knap aargammelt. Og det gav Sorg i Sognet, siger Præsten selv. Hans kære Hustrus Bortgang blev længe »med høje Suk stille begrædt af de fattige, elendige og trængende.« Aaret efter gifter Hr. Kristiern sig igen, der kommer efterhaanden en ny Børneflokk i hans Gaard og ny Barselhøjtideligheder for Sognets velagtede Folk at være med til og for alle og enhver at overvære ved Kirkefærden. Imens bliver Børnene af første Ægteskab voksne. Et at disse, Datteren Kirstine, som en Tid tjente ovre i Hanherred hos Fru Mette, Henrik Gyldenstjernes Husfrue til Aagaard, bliver gift med en Mand i Myrhøj ved Navn Mikkell. Nogle Aar i Forvejen er en nær Slægtning af Agnete Vitusdatter, en Pige ved Navn Maren Jensdatter, bleven gift med en anden Mand i Sognet, Kristiern Fris i Grønnerup. Deres Bryllup holdtes i Vadgaards Portlade, sikkert Gaardens rummeligste Hus.

Landets Inddeling i Sogne er som bekendt af

meget gammel Oprindelse. Der er derfor ikke Grund til at tro andet, end at Hr. Kristiern Nielsens Kirkesogn var af nøjagtig samme Størrelse som det nuværende Strandby Sogn, henved 8000 Tønder Land. Hver især af dets smaa Torper og Enstedgaarde har følgelig haft forholdsvis store Jordtilliggender, hvoraf dog kun en ringe Del dyrkedes. Det øvrige var lave, vandrige Kærstrækninger, der brugtes til Løsdrift for Øgbæster og Kvæg, samt øde Lynghede.

Hr. Kristierns spredte, kortfattede Meddelelser om Livet, der levedes i hans Sogn og øvrige Bekendtskabskreds, giver forøvrigt følgende Indtryk af Tidens Befolkningsforhold her ude: Mændene i Torpernes Gaarde er for Størstedelen ret velstillede Fæstere under den paa Vidskøl Klosters Grund nyoprettede Herregaard Bjørnsholm. Skellet mellem dem og Smaaadelen i Sognene længere mod Øst er tilsyneladende meget flydende. Bonden Niels Sørensen af Ørnbjerggaarde og Adelsmanden Povl Fredbjerg fra Fredbjerg (Slægten adlet af Kong Kristiern den Første — i Vaabnet en Stormstige) stod samtidig blandt forskellige andre Godtfolk Faddere ved en af de Vadgaardske Daabspublikationer i Strandby Kirke — og deres Faddergaver er lige store: 1 Daler. Men ved Siden af den faste, jorddrivende og kvægejende Befolkning har Sognet naturligvis nogle Smaakaarsfolk. Dem hører man dog kun lidet om. Kun ganske enkelte Steder i Præstens Aarbøger ser man ligesom et Spor af dem, f. Eks. i de foran gengivne Ord om dem, der græd for Agnete Vitudatter.

En Forestilling om Hr. Kristierns og hans lille Menigheds Tro og Tankesæt faar vi af følgende Optegnelse i hans Aarbøger: »1580 udi Marts Maaned, til Westerhusen, i Mark Brandenburg liggende, lod

Gud ned fra Himlen regne Korn, som Mennesken samlede, fattige og rige, og bagede deraf, og blev Brødet tør og sød. Men Høns, Fugle, Fæ eller Svin vilde deraf ikke æde, saa Gud haver alene givet Mennesken det til Spise og sendt dennem det af Himmelen af sin milde Haand og dermed giver til Kende, at han vil os ikke forlade, naar vi gør efter hans Villie og beder rettelig udaf Hjertet.« Ordene lyder, som om de kunde være et Brudstykke af en Prædiken, hvad de maaske ogsaa er. Det er i saa Henseende værd at lægge Mærke til, at de kommer frem paa en Tid, da der er Nød paa Færde, i alt Fald er de jo da i Optegnelserne henførte til et af Sognets Ulykkesaar.

Præsten Kristiern Nielsen døde 1596. En senere Præst i Embedet har givet ham det Eftermæle, at han var en eksemplarisk, gudfrygtig, skikkelig og lærd Mand.

Paa den Tid, da Hr. Kristiern Nielsen stedes til Jorde paa Strandby Kirkegaard, bor Jens, Søn af Mads Nielsen i Ertbølle, efter hvad man med al Rimelighed kan slutte, i sin Fædrenegaard, gift med Ane, Datter af afdøde Niels Sørensen i Ørnbjerggaarde.

Med en til Vished grænsende Sandsynlighed tør det vel hævdes, at denne Mads-Slægt i Ertbølle gennem lange, følgende Tider har fortsat sin Vandringsfærd med Led efter Led her ude ved den samme høje Limfjordskyst, hvor den første af Ælten, vi ved Navn paa, røgtede sit Fæ og drog sine Agerfurer.

Af forskellige gamle skriftlige Beretninger vedrørende den vesthimmerlandske Egn, hvortil Strandby hører, erfares et og andet om Tider og Tilstande i Sognet i Aarhundredet efter Hr. Kristierns Tid og længere frem.

De kejserlige Krigsfolk, som i 1628 og 29 øvede Vold og Vaade vidt omkring i Jylland og da ogsaa Himmerland, kom muligvis ikke saa langt vester ud som til de afsides Strandby-Byer, men holdt sig paa deres Gennemfarer lidt længere inde i Landet. Ubemærket og uomtalt i Limfjordssognet blev de fremmedes Voldsfærd dog ingenlunde. Selvfølgelig spurgtes det snart dertil, at »Finderne« — Gud naade! — havde undlivet Præsten i Farsø, den gamle Hr. Børge Pedersen, paa den Maade, at de tvang ham til at drikke sig til Døde i en udlændisk brændendes og gruseligt døvendes Dryk, som de førte med sig, og som ingen her kendte til. Herre Jøsses! Og det var ikke længere henne end i Svoldrup, over ad Uensild til, at den skarns Gerning var gjort!¹⁾

Men nogle Aar senere, navnlig 1644, »led Sognet meget af de Svenskes Indfald.« De citerede Ord findes i en af Præstekaldets gamle Embedsbøger, skrevne af en af Vadgaard-Præsterne, muligt Hr. Anders Hansen, som fik Kaldet 1656 efter i nogen Tid at have været Kapellan hos Formanden. 1657, den 10. April, lod Hr. Anders ved Aale, nu Bjørnsholm, Birketing oplage et Tingsvidne om Strandby Sogns Fattigdom og Kaldets Ringhed samt Vadgaard Præstegaards Brøstfældighed — Gaarden var lige saa sørgelig af Udseende som Kaldet var usselt, saasom 24 Mænd af Strandby Sogn i 8 af Bjørnsholm Sognemænds Nærværelse med oprakte Fingre og 2 Tylvter Eder bevidnede, at Strandby Sognefolk siden de svenskes Indfald i 1644, var blevet meget forarmet og Vadgaard moksen forfalden paa Tømmer og Tag...²⁾

¹⁾ Liber dalicus i Strandby-Farsø Præstearkiv.

²⁾ Sammesteds.

Mere om denne Fjendefærd i Sognet vides ikke oplyst. Men der lever stedlige Minder om den, gamle Sigender, som tør tages for temmelig gode Varer. Om hvad Sognet »led«, melder den mundtlige Overlevering dog intet, men derimod følgende: Paa en Høj tæt ved Vadgaard, Præstehøj kaldet, havde svenske Officerer Tilhold, mens de i Krigens Tid laa her omkring med deres Soldater, som gjorde store Grave og Jordhuler i Heden norden til Myrhøj. De gravede ogsaa længere inde paa Heden, hvor Bunden er næsten jævn og bestaar af ene gult Sand — og saa kom der en Vestenstorm, som nu, ved det, at der var gjort Huller i Lyngskjolden, splittede et stort Stykke af Heden ad, saa der blev en Sandflugt uden al Lige derfra, — Sandet søg ind ad Glæmhullerne paa Farsø Kirketaarn.

Hist og her i Heden »norden til Myrhøj« kan man forøvrigt den Dag i Dag finde en Del lyngklædte Fordybninger og Ophøjninger, som slet ikke ser ud til at være naturdannede og meget vel kan være Spor af Huler og Volde, og en Strækning nøgen Sandørken paa den flade Hede kan selvfølgelig være fremkommet paa den Vis, hvorom Folkesagnet fortæller.

Efterkommerne af Mads Nielsen i Ertbølle og deres Byfæller har maattet tage deres Part af Nøden, der voldtes af de Svenskes Indfald. Just dem, foruden Myrhøj Folk, var Fjendehoben særlig nær, hvis den virkelig en Tid laa i Hvil i Sognets vestre Hede.

Rent ødelagte bliver Ertbølle og øvrige Strandby Mænd dog ikke i 1644. To Aar efter er de i hvert Fald kommet sig saa vidt, at de lader bygge en Degnebolig for Sognet. Den bliver sat paa Kirkegaardens Fortov, 5 Favne fra Kirkegaardsdiget.

Senere Krige synes ikke at have virket egentlig

forstyrrende paa Livets Gang i Strandby Sogns Smaabyer. Drøje nok var dog nogle af Aarene mellem 1675 og 1680 paa Grund af de idelige strenge Udskrivninger, der foraarsagedes af Krigen om Skaane. Snart kom der Forlangende om Levering af Heste, med eller uden Ryttere, snart var det Korn, der krævedes, og langvejs Kørsler med det — men først og sidst Penge.

Der haves følgende Beretninger om et Par usædvanlige Aar i Vesthimmerland i Begyndelsen af 1700erne.

1706. »I dette Aar har i dette Land været tven-
de store og skadelige Stormvinde, hvis Lige ingen
kan mindes. Den første kom den 9. Juni, omtrent
ved Middags Tid og varede to eller tre Timers Tid
og slog imidlertid mangfoldige Huse, men aller-
mest Lader, ned over det ganske Land. Den anden
varede i to Dage, nemlig den 20. og 21. August, og
afslog mange Tusinde Tønder Korn, hvor det ikke
var ophøstet. Her paa Eggen gjorde det størst og usig-
elig Skade paa Bygget, thi det var altsammen uhøstet.«¹⁾

1709. »I dette Aar, nemlig fra Anno 1708 til
1709, var det en umanerlig streng Vinter, hvis Lige
ingen kan mindes, thi den begyndte tidlig, straks
efter Mikkelsdag, og holdt længe ved. Den var aller-
strengest efter Jul, saa at omsider, sidst i Marts og
først i April 1709, frøs og sultede mange Dyr og Fugle
ihjel, baade vilde og tamme. I Paaske hellige Dage
var det saa streng en Vinter, som det kunde være
nogen Tid om Jul. Jorden var overlagt med idel Is
og Islag, saa at intet Kreatur, vildt eller tamt, Dyr
eller Fugl, kunde faa enten Lyng eller Græs. Harer,

¹⁾ Farstrup og Axelsons Dagbog ved Becher, S. 180.

Aarhøns og Agerhøns blev moksen allesammen ødelagte her i Eggen og fandtes i Foraaret døde i Sne-driverne baade i Byerne og Hederne, item de smaa Stenugler, som alene findes her i Eggen, har man siden denne Vinter aldrig fornummet een af. Fiske-dammene bundfrøs, og Fiskene døde. Træerne, som dog er faa her i Eggen, visnede og gik ud. Men overalt tog Rugsæden stor Skade, hvorpaa fulgte en meget haard og dyr Tid, thi faa Traver Rug kunde give en Skæppe, ingen over to. En Skæppe Sæderug gjaldt fire Mark og mere, var ondt at bekomme, og derfor ikke synderligt uden den halve Rugsæd saet til Vinters.*¹⁾

Sankt-Hans-Dag 1722 var en stor Del af Ertbølle Bys Befolkning i Hædsklæderne. Langs Hjulspor og Stier og tværs paa, over Sandmark og Hede, var de paa Vej til Kirken, hvor Biskoppen af Viborg, Hr. Søren Lintrup, den Dag vilde holde Visitats.²⁾ Ogsaa fra andre Byer i Sognet kom mange Folk. Især var Ungdommen mødt meget talrig, naturligvis efter forudgaaende Tilsigelse til Overhøring. Saa kommer da Bispen kørende fra Lovns, langt nede sønden Hvalpsund. Hans Højærværdighed finder Strandby Sognemenighed »i helt god Tilstand og Ungdommen vel undervist i deres Kristendom efter visse dem af Præsten foreskreyne Spørgsmaal.« Bispen er ogsaa tilfreds med Degnen, som er en studeret Mand. Hans Navn er Nikolaj Bølle (»Bølle« med Stødtone paa Forstavelsen). For en halv Snes Aar siden boede han i Trende som Medhjælper for sin Formand i

¹⁾ Farstrup og Axelsons Dagbog ved Becher, S. 189.

²⁾ Lintrups Visitatser ved S. Nygård, Jydske Saml. 3. R. II.—III. Bd.

Embedet, gamle Lars Larsen, hvis Gravtue paa Kirkegaarden den nævnte Sommerdag endnu er ny og nøgen. Trende var for ham et godt beliggende Sted at bo paa, eftersom Sogndegne-Embedet omfattede foruden Strandby Sogn de to som Annekser nu tillagte Sogne Bjørnsholm og Malle.

Til Stede ved Visitatsgudstjenesten er naturligvis Kirkens Patron, Seigneur Niels Povlsen til Gunderupgaard, et Herresæde, der har afløst den gamle Bondeby Gunderup. Saa snart Lejlighed byder sig, skyn-der Herremanden sig at faa Bispen i Tale og inviterer ham med hjem. Seigneuren er ellers ikke af videre fornem Stand — Gunderupgaard har han giftet sig til, — og man forstaar saa meget desto bedre hans Snobberi overfor den højgejstlige Embedsmand. Det falder ret godt i Traad med, at han overfor sine Bønder udviste en helt modsat Optræden. 150 Aar efter hans Tid var der i Sognet nogle Levninger tilbage af hans Eftermæle hos Befolkningen, og efter dem at dømme var han ikke nogen god Husbond.

Saa kører da Bispen med Herremanden ad Heden dybsporede Veje til Gunderupgaard, hvor den fine Gæst smøres dygtigt om Munden med fortrøstningsfulde Meddelelser om Skoleholdere i Pastoratet og indsmigrende Oplysninger om Godsejerens Omsorg for Kirken, blandt andet om hans »Forehavende med Bly at ligge paa Kirketaarnet.« Jo, Hr. Niels Povlsen er sikkert i Bispens Øjne en særdeles fortjenstfuld Mand! Sidder han ikke der som en ret Sakæus under Mesterens Besøg og ved aldrig, hvad godt han vil gøre!

Imens, under Midsommerdagens høje Sol, spredes Kirkefolkene ud over det store Sogn, hvert Følge ad sine Veje — og Sognepræsten, den snaksomme

Hr. Iver Enevoldsen, drager ad Vadgaard til. Han maa i Dag give Afkald paa sin kære Foresattes Selskab, fordi — Ak! — der er Uvenskab mellem ham og Herremanden.

Den lærde Bisp og kritiske Herre Søren Lintrup fandt altsaa de unge i Strandby vel underviste i deres Kristendom. Degnen havde vel herset tappert med dem. Men gennemgaaende er de Strandby Folk vistnok ogsaa Mennesker med ret vaagne Hoveder, ikke mindst de paa Lidebakken. Slægt efter Slægt færdes de der og kan se saa lange Vegne hen, da især ud over deres store, dybe Fjord. Den lærer dem saa meget, just fordi den ligger der saa mødende og stængende for al Undersøgelse — Ertbølle Mænd i gamle Dage var, som tidligere bemærket, ikke Søfolk. De af dem, som nogle Gange om Aaret roede ud med deres smaa, simple Baade og satte en Smule Bundgarn, kom højst et Par Bøsseskud fra Land. Fjorden var uovervindelig og underfuld. Den æggede Videlysten. — Hvad var nu det for en Skude, som gik der ude efter Furland til? — Hvordan saa det ud ovre i Morsland, hvis Kystbrinker var saa klart synte i blankt Morgensolskin? — Spørgsmaalene kom og maatte komme, og det gav Tanker, der ikke fødtes i en lun Indlandsby. En natlig Ildebrand i Salting — hvor kunde den ikke sætte Fantasiens i Arbejde!

Og saa den ældgamle Alfarvej i og ved Byens egen Hede. Ad den Vej, grim og sandet, som den var, gik Tid efter anden stor og mærkelig Færdsel. Bisper og andre Rigets Stormænd laa jævnlig paa Rejse mellem Stiftsstadens Viborg og den stolte Gaard derovre i Nord, Klosteret, som siden blev en Herreborg af de anseligste, og alle Tider kom de Vejen her forbi, fordi der ingen anden var — om ad Trende

skulde de for at komme over Aaen. Gerne havde de Følge af ridende Tjenerskab. Det kunde hænde, at selve Kongen kom Vejen, og da kan det nok være, at Karosserne var mange og Følget langt. Og Folk i Erthølle og Myrhøj, der saa de mægliges Tog, stod og stirrede med deres vaagne, nordisk-lyse Øjne, til Synet forsvandt bag en Lyngbakke. En større Verdens Herlighed havde aabenbaret sig for dem. Der blev grundet og der blev spurgt, og Oplevelsen mindedes for Livstid, kom paa Tale mellem Olding og Barn og — videde Slægternes Syn.

DIGTEREN BETTE SOREN.

AF THOMAS B. THOMSEN.

BETTE Soren, hvis fulde Navn var Søren Peter Christensen, kom til Verden i Aalborg 1831. Hans Moder var fra Ulsted og blev kaldet »Klaarup Buel«; efter at hun havde født Søren, kom hun til Ulsted igen og blev der siden. — Folk sagde, at Klog Hans var Sørens Fader; men en anden fik Skylden. — Allerede fra Fødselen var Søren ikke stillet som de fleste andre, og en Undtagelse blev han alle Dage. I Skolen var han flittig og lærenem, saa da han blev konfirmeret, var han udrustet med gode Kundskaber, bedre end de fleste af sine samtidige. Han havde et fint Øre for Musik og lærte at spille Violin og Fløjte. Fingernem var han ogsaa, han kunde lave de nydeligste Smaating af Ben, Naalehuse o. l. Efter sin Konfirmation kom han ud at tjene som Bæls og siden som Karl, indtil han skulde aftjene sin Værnepligt som Jæger. Under sin Militærtjeneste kom han til Flensborg; der blev han imidlertid syg, nærmest en sjælelig Sygdom. Da Kaptajnen kom til ham, blev Søren bange og sagde, at alle vilde skyde ham. Feltpræsten blev tilkaldt; men det hjalp ikke. Søren blev da hjemsendt som sindssyg til Ulsted Kommune.

Da han kom hjem, gik han straks i Seng, og der blev han liggende i 6 Aar og talte i den Tid ikke et Ord til noget Menneske; kom nogen ind til ham, trak han Dynen over Hovedet. Hans gamle Moder plejede ham hele Tiden; Maden satte hun paa et lille Bord ved Siden af Sengen, og naar hun saagik ud, spiste han. ,

Et Nyt Testamente og Salmebog havde han i Sengen hos sig, det eneste han overhovedet læste. Folk, der kom og saa til Søren, mente tilsidst, at det var den megen Læsning i Bibelen, han ikke kunde taale, og man tog saa de to Bøger fra ham. Da Sognepræsten, Pastor Rønne, fik det at høre, gik han ned og gav Bette Søren et Nyt Testamente, hvad Søren var ham taknemlig for hele sit Liv.

Men saa en Julemorgen 6 Aar efter, at han var gaaet i Seng, da Kirkeklokken kaldte til Guds tjeneste, stod han op, barberede sig og gik til Kirke, og det forsømte han aldrig nogen Søndag siden.

Efter den Tid kom han saa nogenlunde til Kræfter, men Kommunen maatte stadig tage sig af hans Underhold.

Naar nogen siden talte med ham om den Tid, han laa i Sengen, kunde han sige: »Ja, du kan tro, det var strengt at ligge og ikke vide, hvad Tid jeg skulde kastes i Helvedes Dyb. Først den Julemorgen blev jeg Naaden i Jesus Kristus vaer og turde tro, at dette ogsaa gjaldt mig.« —

Saa gik han rundt og forærede Folk de Smaa-ting, han nu igen begyndte at lave af Ben og Rav. Ogsaa Violinen fik han Lyst til at bruge igen. Naar han saa kom ud til Folk, stak han dem tit en af sine Sange i Haanden med de Ord: »Du kan jo altid læse den en Gang, naar du faar Tid.« — Stille

gik han omkring i Sognet. Kom han ud til Gaardene, fik han altid noget at spise, men ellers fik han Lov til at skøtte sig selv. Forstaaeligt er det, at han blev betragtet som en »Særling« alle Dage. Selv da Døden naaede Bette Søren, var det ogsaa paa en ejendommelig Maade; han fandtes nemlig en Morgen liggende i en Grøft nede midt i Byen og var død, en Dag i Juni 1881.

PRØVER PAA
SØREN PETER CHRISTENSENS DIGTE.

1. *Glædeligt Nytaar, 1870.*

Atter i det nye Aar
Herrens Naade Landet skjærmer,
Fred og Ro i Landet boer,
Bierne til Kuben sværmer;
hver sin Gjerning tager vare
uden Frygt og uden Fare
i vor Herres Jesu Navn!

Ordets Stjerne lys og mild
skinner klart i vore Egne,
leder os paa Vejen snild,
sætter op mod Fjenden Hegue,
fører os i Frelsens Arme
midt i Verdens vilde Larme,
bringer Aandens Himmelild.

Aanden daler til os ned
gjennem Herrens Ord det klare,
bringer Hjertet Lys og Fred,
naar vi det i Tro bevare,

leder os til Jesu Vunder,
 som skal lægge Døden under,
 føre os til Livet ind.

Troen skabes ved Guds Ord
 dybt i Hjertets indre Kammer,
 naar Guds Ord i Hjertet boer,
 Herrens Blod vor Fjende lammer,
 det er Aandens Sværd heneden,
 hvorved Herren skjenker Freden,
 giver Lys og Liv paa Jord.

Ordet skjenker Livet Værd,
 lærer os vort Maal henede,
 viser os Guds Veje her
 til at værne Livet, Glæden,
 skjenker Fred i Hytter, Sale,
 leder Jordens Trin for Alle,
 uden det man Intet er!

Herre Jesus, Livets Ord,
 bliv hos os med Lys tilstede,
 gjør Din Bo i Hjertevraa,
 da i Dine Fjed vi træde,
 lad Din Helligaand os lede,
 til vi naa din Himmelglæde
 og hos Dig i Lyset boer.

Skjerm i Naade Landet[s] Fred,
 blot i Naade det vi bede;
 al vor Kunst og Klogskab med
 kan ej om vor Arne frede.
 Herre, lad din Engleskare
 Kongen og vort Land bevare,
 giv os dem paa Vejen med!

Amen.

2. *St. Matthæi Evangelium.*

Himlen og Jorden skulle forgaae;
men mine Ord skulle ingenglunde for-
gaae. —

Den kloge Verden vil fortælle,
at Jesus han har skiftet Sind,
den har saa meget Nyt at melde,
den arme, usle, raadne Pind,
den vælger selv sin egen Vej,
om Jesus ogsaa siger Nej.

Endeel i Himmelordet vrager,
det skal ej være Sandhed alt,
ret som det kunde være Aber,
som efterligner al Gestalt;
de voxe vil fra Livets Træ
og søge under Kundskab Læ.

Endeel de ogsaa faaer i Hjerne
at disputere om paa Stand;
ja Mørkets Aand dem laaner gjerne
sit Brilleglas i Jordens Land,
de tænke ikke: deri han
kan skues som den største Mand!

Hans List er uden Maal og Ende
som Lysets Engel allerværst,
hans Snedighed at se og kjende
kan hverken Konge eller Præst, —
at maale sig med Aandens Land
det nytter ingen jordisk Mand.

Saasnart, min Ven i Jordens Dale!
Du voxe vil fra Herrens Ord,

da aldrig ham Du faaer i Tale,
 som skabte Himmel, Hav og Jord.
 Vil Du ej tro, at det er sandt,
 da aldrig faaer Du Livets Pant.

Saalidt som Herren selv kan rokkes
 og skifte Hjerte, Sind og Hu,
 saalidt kan selve Ordet rokkes;
 det skrevet er af saadan Gud,
 som evig, evig, evig er,
 naar Mørkets Aand i Pølen er.

Lad rase frem saa stor en Skare,
 som rummes kan paa Jordens Bold,
 og lad dem svinge Kundskabs Fane
 og gjøre her paa alting Vold,
 lad brænde op den ganske Jord,
 men evig stander Skriftens Ord!

Joh. Evang.: Skriften kan ikke rokkes
 JEHOVAH!

3. *St. Johannis Evangelium.*

I Verden skulle I have Trængsel.

Her paa Jordens mørke Klode
 er ej alle Dage gode,
 Kulde her i Luften suser,
 Modgangs Bølger ofte bruser. —
 Alt skal bæres til vort Gavn
 i vor Herres Jesu Navn.

Livet krandses skal af Torne,
 saadant gik det Guds Enbaarne:
 Korset fulgte ham heneden
 paa hans Gang til Himmelfreden.

Himlens Sti er trang og stejl.
hvem ej tror det, han taer fejl.

Bakker, Dale er paa Jorden,
det er efter Herrens Orden,
saadant er vort Liv hernæden:
Sorgen blandet er med Glæden;
evig Glæde, Fred og Ro
findes først i Himlens Bo.

Synden nager paa vort Hjerte,
volder os saa ofte Smerte,
Satan med hans Løgnepile
stikker os som hvasse Syle.
Verden, Satans Due bold,
stormer tidt med Magt og Vold.

Herrens Ord vort Skjold maa være,
det os giver Kraft at bære;
Jesu Christi røde Vunder
maa vi holde Hjertet under,
Satan med sin skarpe Klo
da ej røve kan vor Tro.

Herre Jesus! Hjertets Glæde,
bliv hos os med Kraft tilstede,
lad Din Aand vort Hjerte lette
og vor Fod paa Stien sætte,
før os til Dig i Dit Hjem
i Dit ny Jerusalem!

Amen.

Joh. Evang. 16.: Værer frimodige, jeg ha-
ver overvundet Verden. JEHOVAH!

4. *St. Lucas Evangeliums 2det Cap.*

Eder er idag en Frelser fød, som
er den Herre Christus i Davids Stad!

Mens Stjernerne glimte i Midnattens Stund
og Maanen den smilte til Østerlands Lund,
vor Skaber i Kjødets sig klæder.

Han lader sig føde i Simpelhed skjøn,
en Pige fra Nazareth føder Guds Søn,
Guds Engle sig fryder og glæder!

For første Gang hørtes Guds Engle i Chor
at sjunge Guds Ære for Støvet paa Jord,
det gjelød i Aandernes Rige.

Tilfulde ej Englene grandske det ud,
at Manddom har taget den evige Gud,
vi lidet derom veed at sige.

Gud Fader han sender sin Naade til Jord,
den griber vi gennem Guds hellige Ord
i Sønnens de blodige Vunder;
naar Hjerlet det gjemmer Gudsordet i Løn,
undfanges i Aanden Guds evige Løn,
vor Jammer den lægger han under!

Guds Engle i Ordets den himmelske Klang
forkynder Profeternes Røster i Sang,
saa Hyrderne Jesus maa finde;
i Ordet der ligger Guds evige Søn
indsvøbt af Gud Fader i Aanden i Løn,
af Ordet vi Troen kan vinde.

Den Stjerne, som skinned saa mild og saa blid,
som leded de Vise fra Østerland hid,

hvor Jesus han havde sin Bolig,
 det var den profetiske himmelske Røst,
 som Østens de Vise de fulgte med Lyst,
 i Hjertet de følte den trolig.

O, lad os med Østens de Vise kuns gaa
 med Stjernen i Hjertet, som værner vor Tro,
 at møde vor Frelser og Herre.
 De Vise ej seer dem tilbage paa Rad,
 men rejser fortrolig til Betlehems Stad,
 og Maalet blev Jesus den kjære.

Om vi end skal bukke, før Døren er lav
 til Frelserens Krybbe, hans Kors og hans Grav,
 i Korset vi bedst ham vil finde;
 som David han vandred i Guddommens Ord,
 i Kamp og i Trængsel, mod Fjenden saa stor,
 saa maa vi, før Kronen vi vinde.

Lucas Evang.: I skulle finde et Barn
 svøbt, liggende i en Krybbe.
 JEHOVAH!

5. Vaarsang.

Nu kommer Vaarens blide Ynde
 med Somren skjøn udi sin Favn,
 den milde Luft nu maa forkynde,
 at stort og højt er Herrens Navn;
 han kalder Livet frem paany,
 det mærkes over Land og By.

Nu Fuglene fra fjerne Egne
 sig melder her som Sommergjæst,
 man hører dem nu allevegne
 som til en lystig Frydefest,

de svinger dem højt op fra Jord
og synger frit om Herren stor.

Den varme Sol nu Landet glæder,
den seer saa blid til Alle ned,
opliver, varmer, vederkvæger,
alt hvad som faldt for Kulden ned,
den kalder Dagen frem af Nat, —
hvem har den i sin Bane sat?

Nu ligger Spiren frem i Dale,
den kaldes frem paany til Liv,
den kan saa smukt om Herren tale;
han kalder med fornyet: Bliv!
Han med sit Ord dem kalder frem,
han med sit Ord velsigner dem.

Naar Somren saa med al sin Ynde
fremtræder i sin fulde Flor,
det store Værk da maa forkynde
vidunderligt om Livets Ord,
det mindste Blad paa Jorden saa
ej Verdens Kunstner kan forstaa.

Kuns lidet af Guds Magt kan skues,
et Gran kuns Jordens Øjne seer;
hvad om vort Hjerte skal oplues
af himmelsk Lyst fra Herren kjær,
og at vi maatte komme hjem
i Himlens ny Jerusalem!

Amen.

ET GRANDEBREV FRA STADE (STAAE) I KJÆR HERRED.

MEDDELT VED CHR. PETRESCH CHRISTENSEN.

LIGE fra Arildstid og saa længe Fællesdriften bestod i vore Landsbyer, fandtes der i hver af disse en saakaldt »Granderet« eller »Vide«, hvilket var et af Bymændene (»Granderne«) vedtaget Ordensreglement vedrørende Jordernes Drift m. m., for hvis Overtrædelse der fastsattes Bøder, som kunde inddrives ved Udpantning, hvilken blev udført af Byens Oldermann (»Grandefogden«) i Forening med nogle af de menige Grander. Saadanne Udpantninger fandt ret ofte Sted, og man ser jevnlig i Tingbøgerne, at de gav Anledning til Retstrætter, naar den, hos hvem der blev udpantet, ikke vilde respektere Afgørelsen. En saadan Retstrætte findes i Kjær Herreds Tingbog for 1734, hvorunder Niels Heilesen paa Staegaard havde indstævnet Jens Sørensen i Stade til Udlevering af sin Vogn, om hvilken det imidlertid oplystes, at Jens Sørensen sad inde med den paa Stade Bymænd Vegne, idet den var frataget Niels Heilesen som Pant i Anledning af en af ham begaaet Overtrædelse af Granderetten. Under Proceduren blev nedenstaaende Grandebrev fremlagt i Retten og indført i Tingbogen d. ⁸/₁₀ 1734. Saa vidt vides, er det den første af Kjær Herreds Granderetter, der hidtil er fremkommen i fuldstændig Skikkelse, hvorimod

enkelte Brudstykker fra andre Grandebreve der fra Herredet af og til er fundet i Tingbøgerne. Fra Vendsyssel er iøvrigt følgende Grandebreve offentliggjort, nemlig for Sæby, Høgsted i Vrejlev Sogn, V. Brønderslev, Assendrup, Vrensted og Jetsmark, samt fra Himmerland for Byerne Nibe, S. Trauders, Komdrup, Bælum og Vokslev, for den sidstnævntes Vedkommende her i Aarbogen, for de øvriges dels i den af Poul Bjerge og Thyge Søegaard udgivne store Samling af danske Vider og Vedtægter, til hvilken henvises, og dels i »Vendsysselske Aarbøger« 1919.

Granderet for samtlige Stade Bymænd og Grander med flere, som under denne Granderet bør henhøre, saaledes fornyet og i visse Poster forandret Ao. 1733 den 14. April.

1. Hvilken Mand, som paa Grandstevne gjør Grandfogden Ulyd med Raaben eller Banden heller giver Grandfogden eller andre af Granderne Trusel eller Skiendsord, skal give for hver Gang, det sker, til samtlig Granderne 2 Mrk.

2. For al unyttig Sværen og Banden og Guds Navns Fortørnelse i Forsamling eller andre Steder give udi Straf til Granderne 2 Mrk.

3. Hvilken Mand, som haver Fæhiorden og ei vogter rettelig deraf, han bør at være straffældig til sine Grander for hver Gang 1 Mrk., og bliver hans Creaturer borte eller desaarsage fanger Skade, have Skade for Hiemgiæld.

4. Dersom nogen savner noget af sine Creaturer, naar Hyrden er hiemkommen, da maa de straks spørge hannem derefter, og skader det noget i nogen

Maade for hans Forsømmelse, da at stande til Rette derfor efter Dannemænds Sigelse.¹⁾

5. Hvilken Mand som ikke forsvarlig holder Hyrdesvend, naar det hannem tilfalder, da bør Hyrden betids at klage derover, at ei nogen desformedelst fanger Skade, og Manden for sin Forseelse at give til Granderne 1 Mrk.

6. Hvilken Mand som forsømmer Bytyren enten med Foren, Tilsyn eller i andre Maader og ikke redelig dermed handler, bøde derfor til Byens Grander 1 Mrk.

7. Ingen uskorn Hest eller Plag maa findes løse i Kiær eller Mark at fordærve nogen Mands Bæster fra Sct. Hansdag og til Sct. Mortensdag; hvo som forseer sig herimod give til Granderne udi Straf 2 Mrk., og om nogen som meldt derved fanger Skade paa sine Øg, da at ske Fornøielse derfor af den som Hesten ejede saavidt nogenledes billigt er.

8. Der maa ej heller nogen i Hegnets Tid enten Tørebierring, Høbiering eller Kornbiering have nogen løse Plage eller Føl løbendes ved deres Vogne i Marken at nedertræde Kornet. Hvo derimod gjør, giver for hver Gang det skeer, til Granderne 1 Mrk. og desuden betale Skaden efter uvillige²⁾ Dannemænds Sigelse.

9. Ingen Bonde maa indgrave eller indlukke noget Ager, Eng eller Jordbund uden hans Hosbonds Minde og alle Lodseierens Samtykke, ej heller aflukke enten Folk eller Fægang hvor den haver været af Alderstid.

10. Ingen Mand maa have mere Kvæg eller Bæ-

¹⁾ Kendelse, Afgørelse.

²⁾ Upartiske.

ster paa Overdreft¹⁾, Auret²⁾ eller Fællet, end som han haver Jords Vurdering til. Hvo herimod gjør, give til Granderne for hver Gang udi Straf 2 Mrk.

11. Haver en eller anden af Granderne ikke selv saa meget Kvæg eller Heste som hannem tilkommer at maa have paa Auret eller i Fællet, da maa han tage ind paa sit Tal af andre for Leje, og hvad deraf gives, beholder han ene sig til Nytte, dog hvis nogen i Byen begierer for Leje at faa sit Kvæg eller Bæster paa saadan Græsning, da bør han det for fremmede at nyde.

12. Hvad som Granderne i nogen By paaligger om Hegnet, Gierder, Grøft og Led, Fæjord og al anden Byens Nytte og Gavn, det maa ej en Nabo eller to kuldkaste, men skulde alle holde Vedtægt. Hvo derimod gjør, pantes 1 Gang for 2 Mrk. Skeer det oftere af Modtvillighed, pantes siden hver Gang 4 Mrk.

13. Hvis Bøder og Straf, som efter Bymændenes Vedtægt og denne Granderet vorde givet, maa ej bruges til Drikke eller Unytte, men til Byens Fornødenhed udi en eller anden Maade, hvilket Grandfogderne, efter at Pantningen er skeed, skal til sig tage og der for gjøre samtlig Granderne Rigtighed som vedbør til hver Aars Martini.

14. For Fæ, som vorder indtaget i Korn eller Eng, skal betales for et stort Høved 8 Sk. og for et mindre 4 Sk. eller og 2 Sk., ligesom det er til, og om Betaling ej strax skeer, skal lovlig Pandtforretning foretages, og skal samme saavelson alt andet Pandt indløses inden Allehelgensdag³⁾ eller da være forbrudt.

¹⁾ Arent Berntsen siger herom: »Offverdrift er den Udmark, som samblig byemænd hafve tilfelltz.«

²⁾ = Ævred, 3: Eftergræsningen paa Stubbene af de høstede Agre.

³⁾ 1. November.

15. Hver Mand skal lukke sine Lukker, som alle Granderne vedtager, i rette Tid, baade Gaards- Mark- og Fælleslukke. Hvo det forsømmer, bliver pantet for 1 Mrk, og om nogen Skade paa Korn eller Eng desaarsage skeer, da skal den betale Skaden, som den ureparerede Lukke ejer.

16. Vil nogen ej lukke sine Lukker efter Vedlægt, og den faar Skade paa sit Korn, da faar han have Skade for Hiemgiæld, men faar andre af Granderne Skade for hans Forsømmelse, da bødes derfor udi Straf til Granderne 1 Mrk og derforuden betale Skaden efter uvillige Mænds Sigelse til den skadelidende.

17. Lukker for Rugvang skal være lukket inden Sct. Mortensdag. Hvis Bymændene vedtage, at deres Kvæg og Bæster skal gaa i Vangen til Sct. Mortensdag, da maa det vel ske, men Svin maa ingenlunde tilstedes at gaa derind.

18. For Vaarsæd skal lukkes fra Voldborigsdag og til Mikkelsdag, hvis Kornet ikke før i Hus kommer.

19. Vil nogen have sine Creaturer i Marken paa Tyret eller i andre Steder da bør han at forvare andres Korn saavel som hans eget, dog først forespørge sig hos Granderne, om det kan ske, og bliver siden Skade giort, da betales Skaden efter Grandfogden og tvende Mænds Sigelse og til Granderne aparte udi Straf 1 Mrk.

20. Men findes nogen af Forsømmelse eller Efterladenhed ikke at høste sit Korn i rette Tid, naar det er høstefærdig og han [der]over fanger Skade, da kan ej søge nogen Opreisning derfor; dog bør Granderne hannem ved 2 Mænd om sligt at advare, men skeer det af Uformuenhed, da skal hver Mand efter

Loven være ham behjælpelig, at Kornet ej tager Skade.

21. Hvem som almindelig gl. Veje eller Gangstier opligger eller fordærver enten med Grøft eller med Pløjning skal straffes efter Grandfogdens og tven-de Mænds Sigelse og dog gjøre Vejen saa god igien, som den var tilforn.

22. Findes nogen Mand i Byen at huse nogen Løsgjængere, som er uden Pas, Landløbere, Kieltringer eller slige Folk eller med dennem holder ringeste Omgjængelse, skal give til Straf hver Gang til Herskabet 2 Mrk og til Granderne 1 Mrk.

23. Dersom nogen Mand forekommer fremmede Creaturer, som kan være bortkommet fra sin rette Eiere, da bør han at tage det i Forvaring og det paa Kirkeslevne og ved Tinge oplyse, indtil rette Eiermand kommer, da han nyder billig Erstatning for den Tilsyn, Opvartning og Bekostning med Foder og andet, han paa Creaturet har anvendt.

24. Hvo som arbejder hellige Dage under Prædiken, skal første Gang straffes med Mulkt til fattige 2 Mark, men skeer det oftere da at bøde efter Loven.

25. Hvis ellers om Søndagen eller hellige Dage efter Prædiken med motvillig Arbeid sig tildrager, som ikke er af særdeles stor Fornødenhed, skal straffes af Grandfogden hos den skyldige, for hver Gang at pantes for 2 Mrk.

26. Kommer der nogen Creaturer i Ager og Eng for Hyrdens Forsømmelse, da betaler han selv Skaden, medmindre han befindes at være altfor liden og utienlig til at vogte; da betaler den Skaden, som Creaturerne tilhører, der gjør Skaden.

27. Pløjer nogen af anden Mands Jord bort og overgaar ret Skiæl, som af Alderstid haver været, da

bør han at ligge det tilbage igien og til Straf betale Granderne 2 Mrk.

28. Oppløjer man anden Mands Sæd eller nedvender det med Plov eller Harve eller motvillig nedrider eller neddriver det, skal bøde efter lovligt Syn til den skadelidende, og til Granderne 2 Mrk.

29. Dersom nogen Creaturer kommer til at faa Skade, naar det drives af Korn eller Eng, enten ved Lukker eller sligt, enten det skeer med Forsæt eller uvidendes, da skal den, som skyldig er i Skaden, tage det til sig og svare Eiermanden til Creaturet og derforuden betale Kornskaden efter Siun, om det ej er paa hans eget.

30. Ingen Mand maa fordriste sig til med Særhiord at drive i Marken eller lade drive i Hegnets Tid eller for nogen Mands Ager at plukke eller skiære Græs eller drive med deres Kalver i nogen Mands Korn. Hvo derimod gjør, betaler til Granderne for hver Gang 1 Mark og derforuden betale Skaden, om nogen gjort vorder.

31. Ingen Mand maa holde sit Fæ fra Hiorden for at faa det i Marken i Høstens Tid, førend hver Mand bliver forenet om at tyre paa Stubben. Hvo derimod gjør, bøde til Granderne 1 Mrk for hver Gang.

32. Ingen maa med Magt voldtage nogen Høved fra nogen, som di kommer drivendes fra Skade med. Hvo det gjør skal ej alene betale derved gjort, men endog for samme sin Formastelse at bøde udi Straf til Granderne 1 Mrk.

33. Hvilken Mand, som tyrer anden Mands Borrer op uden hans Minde, bøde derfor til Eiermanden, efter som Dannemænd kan skiønne Skaden er gjort til, og derforuden udi Straf til Granderne 2 Mrk.

34. Ingen Gadehusmand maa have nogen Tying eller slaa eller bierge for nogen Mands Agerende eller i Fælle[d] eller Fort uden Minde grave eller grave lade. Hvo derimod forseer sig, betale til Granderne 2 Mrk og miste, hvis han sig saaledes haver bemægtiget.

35. Hvilken Mand som haver Giæs, skal og holde Gasse dertil eller og betale udi Straf 8 Sk.

36. Hvo som ej efter Advarsel holder deres Giæs og Høns af Kornet i Hegnets Tid, skal ej alene betale Skaden, som giort vorder, men endog have Skade for Hiemgiæld, om nogen ved Afgienningen kommer til Skade.

37. Hvilken Mand som haver Orne, og nogen hidser sine Hunde paa hannem, skal betale Eiermanden for hver Gang det sker 8 Sk.

38. Hvilken Mand, som fordrister sig til at bruge eller bierge i Grandfælle sønder eller nær, førend man skifter ham til efter sin Udgift¹⁾, som hannem tillagt er, skal give til Granderne 2 Mrk og til Herskabet 2 Mrk.

39. Ingen maa vende sin Plov paa anden Mands Jord uden Minde hos den, som det tilhører eibeller lade deres Plov Øg eller Plovfæ gaa løs nogen til Skade. Hvo derimod gjør, betale Skaden og til Granderne 1 Mrk.

40. Hvilken Mand eller Dreng som stiaeler sig til at holde deris Horsøg til nogens uskaaren Hingst eller stiaeler Hingsten hen til Øget, han skal give til Straf til den, som eier Hingsten 2 Mrk.

41. Ingen Mand maa slaa nogen for nær i deris Engeskifter eller anderledis end som følge med ret Skiel; hvo som herimod gjør udlægger det til Eiermanden igien og betale udi Straf 1 Mrk.

¹⁾ Afgift, 2: Skyldsætning.

42. Naar der bliver vedtaget paa Grandestevne, at der skal vogtes enten i Marken eller Engene, bør enhver det at efterleve, og om nogen derudi findes motvillige, da skal de ei alene betale al den derover forvoldende Skade, men endog udi Straf til Granderne 1 Mrk.

43. Dersom slig Forsømmelse eller den deraf flydende Skade skeer for Tienistefolkens Skyld, som Manden har slagen sin Lid til, da bør de at betale ovenmeldte Skade og Straf, om de dertil haver Formue.

44. Ingen maa enten i Høbierring eller før tyre sine Bæster i nogen deres Græs. Hvo det gjør, betale Skaden og i Straf til Granderne 2 Mrk.

45. Desligeste skal der ingen Slag Creaturer komme ind i Engene, førend Engene bliver bierget og menige Grander det samtykker. Hvo derimod gjør, pantes for 1 Mrk.

46. Skal heller ingen tyre noget Hoved i Marken, uden han tyrer det paa sit eget eller haver det i Minde¹⁾. Hvo derimod bryder, skal pantes for 1 Mrk.

47. Ingen maa grave eller fordriste sig til at lade grave nogen Slags Tørve i Grønjord nogensteds i Stade Følge, Mark eller Drift. Hvo som herimod gjør, skal ei alene miste Tørvene, men skal og betale for hver Læs, der kan skiønnes at være, 1 Mrk. og til Straf til Herskabet 2 Mrk.

48. Der skal heller ingen efter denne Dag grave Flagtorve nogensteds udi al Staae²⁾ Eiendomb uden det med menige Granders Samtykke bliver forevist

¹⁾ har Tilladelse dertil.

²⁾ Byens Navn er her gengivet paa det stedlige Maal; Formen »Stade« er den højdanske Oversættelse af Navnet eller, om man vil, et Forsøg herpaa.

af Grandefogden, dog her at nyde efter sin Udgift og ikke videre. Hvo herimod gjør, betale til Granderne 1 Mrk og til Herskabet 2 Mrk.

49. Hvo som nederskyder eller med Kvæg nederdriver nogen Mands Diger eller Lukker for Ager eller Eng og det hannem skiellig¹⁾ overbevises, han haver forbrudt til Granderne 1 Mrk og Steden lige god at oplukke igien.

50. Hvilken som befindes at lade nogen Led, enten Markled eller Engeled eller Gaardsled, som er til Marken, staa aaben efter sig i Hegnets Tid, skal pantes for 8 Sk og om nogen Skade derved skeer i Korn eller Eng, da ligeledes at betale det.

51. Hver Mands Borer²⁾ skal være lyst i Fred ad Sct. Valborgs Dag, og hvo som efter denne Dag tyrer paa nogen Mands Borer uden hans Minde, skal straffes efter forestaaende 34' Post.

52. Grandfogden skal, naar begiæres, ransage med tvende eller fire Mænd efter det, som vorder bortstaalen i Byen, og skal den eller de, fra hvem det er taget, selv medfølge og være overværende med Randsagningen, og dersom nogen byder til at lukke sine Døre eller staa imod saadan Randsagelse, da skal det ej agtes, mens Grandfogden og Mændene have Magt at bryde Dørene og gaa ind at forrette hvis de bør.³⁾

¹⁾ ∴: rigtigt, gyldigt etc.

²⁾ = Baarer, ∴: hvilende Agerjord.

³⁾ En lignende Myndighed i Tilfælde af Udpantning tillægges der Grandefogden i Granderetten for Gaaser Art. 22, hvor det hedder: »Hvilken Mand der bliver falden til at pantes for Vide, og han lukker og laaser for dem, da maa de opslaa og indgaa og pante efter deres Brøde og bryde intet dermed.« (Kjær Hrd.s Tgb. ²/₆ 1716.)

53. Naar Grandfogden begierer at Granderne skal medfølge at bese Marklukker eller Englukker, da skal hver Mand, som Lukker haver, enten selv eller en paa hans Veigne være følgagtig. Hvo som herimod gjør, pantes hver Gang for 8 Sk.

54. Hvilken Mand som ikke lader vogte sin Svin fra Ager og Eng i Heignets Tid og holder dem ringet efter Vedtægt, skal ej alene betale Skaden men endog udi Straf til Granderne 8 Sk.

55. Hvo der befindes at lade sine Svin, Grise eller noget Qvæg komme igennem Lugger, Stætter eller Huller, ham er afsagt menige Grander, da svarer de til al den Skade, der bliver gjort og udi Straf til Granderne 8 Sk.

56. Kornskade skal af Grandfogden og 4 uvillige Dannemænd synes, og begge Parterne skal med være baade den som Creaturerne tilhører, der haver gjort Skade, og den som Kornet eier, og hvad som bliver synet for ret at være, skal enhver lade sig nøie med.

57. Dersom Inderster, enten Mand eller Kvinde haver noget Creatur, af hvad Slags det være kan, som gaar nogen Mand til Skade, da skal de ej alene betale Skaden men endog for hver Gang til Granderne udi Straf 1 Mrk.

58. Ingen af Granderne her i Stade maa lage nogen fremmed Svin til Gang, uden det skeer med alles Samtykke. Hvo derimod gjør, skal give til Herskabet 2 Mrk og til Granderne 1 Mrk.

59. Dersom udenbys Creaturer kommer os til Skade i Heignets Tid, da skal det hjemdrives af dem som først ser det, og leveres Grandfogden, og han skal tage Penge deraf og føre os til Regnskab.

60. De Sleder, som forhen have været lyst i Fred for Torvegrøft, nemlig nedenfor *Hørgaarden* eller

Gadehuse nærmere end som sønder Side af øster Lergrav og saa lige ad de store Stene, som ligger næst ved Gaarden og fra de Stene, som ligger lige sønder fra Pouel Skræders Hus, *Rimsiggen*, *Wormsiggen* eller *Rimen* i Smaaengene, skal ligeledes efterdags holdes af enhver efterrettlig. Hvo som der eller andre forbudne Steder graver nogen Slags Tørve, skal pantes for 2 Mrk til Granderne og dog ej nyde noget.

61. Al Helligdagsdrik til Uskikkelighed forbydes og helst under Gudstjeneste. Hvo herimod forseer sig, straffes til Herskabet for 2 Mrk.

62. Ingen maa med Magt og uden Forlov udtage de Creaturer, som lovlig er tagen i Hus. Hvo som det gjør, skal pantes for dobbelt saa meget, som ellers burde betales, og derforuden bøde til samtlige Granderne og Byen 4 Mrk.

63. Samtlige Granderne skal aarlig en efter anden efter rigtig Omgang skiftes til at være Grandfogder, og skal Grandfogden være pligtig at skaffe enhver Mand Ret efter dette Grandebrevs Tilhold, gjør han herimod eller giver en mere Medhold end en anden, da tiltales han derfor af Øvrigheden.

64. Dersom Grandfogden skal gaa at pante og de, han udnævner, vil ikke følge strax, da maa han pante hver for 8 Sk.

65. Grandstevne skal holdes, naar Behov gøres, men i Heignets Tid hver Søndag i det ringeste, efter at Gudstienesten er til Ende, og hvo som ikke møder til bestemte Tider efter Advarsel eller og deres visse Bud, skal give udi Straf til samtlig Granderne 8 Sk.

66. Alle dem som lukker Diger, saafremt der er nogen god Grønningsjord udenfor, skal og have

Magt at grave længere ud fra Diget end 10 Favne, med mindre inlet der er af faa, da dog skal graves paa Lyngen og ej i Græsning. Hvo herimod gjør, pantes for 1 Mrk.

67. Al Pantning skal ske ved Grandfogden og 2 eller 4 til sig tagne Mænd; ligeledes al Randsagninge.

68. De *Laans* Mænd¹⁾ som har aparte Hiord i Fællesdriften, er frie for at holde Hyrde med Stade Mænd eller Engvogter eller Tyr, saa længe de ej faar Stades Bys Tyr til deres Kiør. Saa er de og fri for at møde paa Staae Grandstevne.

69. Ellers skal det være de *Laans* Mænd saavel som alle og enhver ganske forbuden og forment at grave nogen Slags Tørve udi god Grønningsjord i Stades Fællig, som noget der baade er mod Billighed og Lov, mens enhver som i bemeldte Fællig skal have nødvendig og uomgiengelig enten Møntørve²⁾ eller Flagtørve³⁾, skal have det med samtlige Grandernes Samtykke og efter deres foregaaende Udvisning. Særdeles forbydes alle og enhver at grave Splittørve⁴⁾ i nogen Grønning eller Digtørve paa anden Maade end den forhen staaende 66 Post omformelder. Hvor herimod gjør det, være sig af *Laans* Mænd eller hvo det er, skal først betale den opgravede Grønningsjord efter gode Mænds Sigelse og siden i Straf til Stades By for den første Gang 1 Mrk, 2' Gang 4 Mrk og sker det senere, da at give Herskaberne eller den største Lodseiere det tilkiende, som de opsætsige efter Loven kan lade afstraffe.

¹⁾ 3: Mændene fra Laden, nemlig Gaarden Ø. Laden og maaske ogsaa V. Laden, der dog laa i Horsens Sogn.

²⁾ Græstørv til at lægge paa Husmønningen.

³⁾ Tynde og brede Tørv til at dække Tørvestakke med.

⁴⁾ Hedetørv, som stikkes i langagtig Form.

70. Saa bliver det og alle og enhver, saavel Laans som Staae Bymænd forment at lade deres Creaturer drive i Stade Enge, førend al Høet er indbjerget, dog at den 20' Post i denne Grandret herudi bliver at iagttage. Skeer det, da betale af hver Creatur, som saaledes kommer i Engen, 4 Sk. og foruden betale den bevislig Skade, og dersom Creaturerne Eiere da ikke holder enhver i saa Maade uden Skade efter den Tid, skal det Herskabet tilkiendegives, som dennem derfor efter Loven kan lade tiltale.

71. Saa bliver det og alle og enhver forment saavel af Laans Mænd som andre, i hvo det end er, enten inden eller uden Byen, at lade deres Svin gaa uringet i Stade Mark eller Enge, som hidindtil ved sligt undertiden er bleven temmelig beskadiget. Skeer det, at nogen Svin, som enten Engene eller Marken oproder, bliver optagen, første Gang af hver Svin 2 Sk og betale den oprodede Eng eller Marks Skade efter gode Mænds Sigelse, og skeer det mere, da gives det Herskabet tilkiende, som derpaa raader Bod og lader de opsætsige afstraffe.

72. Hvad Granderne samtlig eller den største Del paaligger eller vedtager til Byens Nytte og Gavn i Anledning af foranstaaende 12te Post, skal 1, 2 eller 3 ikke have Magt at kuldkaste, men de modtvillige straffes efter den giørende Vedtægt, omendskiønt den Post, som vedtages, ikke saa lige i denne Grandret er ommeldet, saa længe Vedtægten er Grandret paa Lov og Billighed til Byens Nytte som meldt er, og som denne Grandret er os samtlig til Nytte og den er hensigtet til Fred og Enighed at stifte og al Uleilighed, Vidtløftighed og Skade at forekomme, saa forbinder vi os samtlig alle dens Punkter og Articuler at efterleve, og som al Pantning efter foregaaende 13

Articul bliver anvendt til Byens Nytte og ei til Drik eller Unytte efter Lovens 3 Bogs 13 Cap. 32 Articul, saa bedes underdanigst og ydmygst vores Herskaber denne Granderet gunstigst ville approbere og paategne.

Stade By d. 1 Maj 1733.

Christen Laussen, Jens Sørenssen, Søren Nielssen, Jens Lauridssen, Jens Jenssen, Peder Christenssen, Peder Anderssen, Søren Nielsen, Margrete Jensdatter, P. N. S. Peder Nielsen, Niels Michelsen, Thomas Jensen, Rasmus Madssen, Jørgen Michelsen, Hans Madsen, Jørgen Laussen.

Foranstaaende vedtagne Poster, som sigter til Byens Nytte, helst efterdi Pantningen forholdes med efter Loven, approberis herved for saa vidt mine Tienere i Staae er angaaende.

Wraae d. 6. Juni 1733.

Kierstine Biergitte Bille.

KJÆR HERREDS
SKOLER OG SKOLEVÆSEN M. V.
OMKR. DET 18. AARH.S MIDTE.

VED CHR. PETRESCH CHRISTENSEN.

INDLEDNING.

I DET 16. Aarhundrede og før var det offentlige Undervisningsvæsen paa Landet i en højst primitiv Tilstand. Hvor uhyre lidt der dengang fra Offentlighedens Side blev gjort for Oplysningen blandt Landbefolkningens Børn, og hvad Undervisningen overhovedet kunde indskrænke sig til, faar vi at vide af Kirkeordinansen af 1539, hvori det hedder: »Saa skal Sogne degne vnderuise det vnge bonde folck wdi børnelærdommen, Cathecismo, een sinde om wgen, wdi sted og stund som sognepræsterne dennom forschriffue«, og Biskop Peder Paladius udvikler nærmere herom i sin Visitatsbog, at naar det om Søndagen havde ringet første Gang, da skulde Degnen klemte 15 eller 16 Klemte, at det kunde vides, at der klemtedes til Børnelærdom; Ungdommen skulde da komme til Kirke og sætte sig i de øverste Stole, og Degnen skulde da staa imellem dem og lære Børnelærdom med Lyst og Lempe samt lære dem Salmer; men til dem, der ikke boede i Kirkebyen, skulde Degnen komme mindst en Gang om Maaneden en Søndag Eftermiddag, »naar det var dejligt Solskin og Børn kunde komme fra Huse.« Det Børnene i den-

ne korte Undervisningstid kunde lære, synes altsaa nærmest kun at have været en Opramsning af Katekismus eller forskellige Salmevers, hvorimod der ikke var Tale om Læsning eller Skrivning, end sige Regning eller andet; og ser man hen til, hvem Læremesteren var, nemlig i mangfoldige Tilfælde en Pebbling fra nærmeste Latinskole, altsaa et ganske ungt Menneske, for ikke at sige et Barn, kan det ikke forundre, om Undervisningen som oftest ikke er bleven til stort andet end Pjat.

Hvad nu Kjær Herred angaar, fremgaar det af en Fortegnelse — antagelig fra det 16. Aarh.s Slutning — over de Sogne, »som Degne af Aalborg besøger,«¹⁾ at Degnetjenesten i samtlige Kjær Herreds Sogne — Hals, Ø. og V. Hassing undtagne — blev besørget af Løbedegne fra Aalborg Skole. Hals Sogn har vel altsaa haft en paa Stedet boende Degn (»Sædedegn«), idet det ikke omtales i Fortegnelsen, i hvilken det om V. og Ø. Hassing Sogne siges, at de ligger til 1ste Lektiehører, der da maa antages enten selv eller ved en Substitut at have forrettet Degnetjenesten der.

Med det foregaaende er det naturligtvis ikke sagt, at Ungdommen faktisk kun lærte, hvad de kunde tilægge sig ved den her nævnte Undervisning; der maa uden al Tvivl ved Siden heraf have været en hel Del privat Undervisning gennem Forældre, Sognepræst, Skolemestere og andre. Kommer vi ind i det 17. Aarhundrede, ser vi i hvert Fald, at ikke saa faa Bønder i Kjær Herred i det mindste kunde skrive deres eget Navn, og paa dette Tidspunkt hører vi da ogsaa Tale om Skolemestere flere Steder, ligesom faste

¹⁾ Kirkeh. Saml. 4 R I S. 562 f.

Skoler begynder at blive opført forskellige Steder der i Herredet. I Tidsrummet 1635—46 nævnes der saaledes i Aalborghus Lens Jordebøger en *Christen Skolemester* i Nørresundby, og i Kjær Herreds Tingbog (^{4/11} 1673) *Mads Sørensen*, som var Skolemester i Horsens og faldt i Slaget ved Nørresundby den ^{18/1} 1644¹⁾, og i samme Sag omtales det, at hans Datter Else var født i »Horsens Skolehus«, der altsaa maa have været opført inden 1644. — Ca. 1646 blev der opført et Skolehus i V. Hassing, og ikke mange Aar efter, nemlig paa den Tid, da Erik Juel var Lensmand paa Aalborghus (1648—57), blev der af Kronen bevilget »et øde Gadehus« i Nørresundby til en Skole, der herefter blev indrettet paa Beboernes Bekostning. I Løbet af samme Aarhundrede var iøvrigt Løbedegnene for Størstedelen af Herredets Vedkommende bleven afløst af Sædedegne og Substituter, som det ses af et Mandtal af 1661, hvorefter Søren Nielsen var Degn i Hals, Peder Nielsen Degn i V. Hassing, Johannes Andersen Substitut til Ajstrup og Sulsted Sogne, Jens Christensen Substitut til Hammer og Horsens og Samuel Richardi til Ulsted. Aaby og Vadum Sogne betjentes derimod stadig af Degne fra Aalborg Skole (Anders Christensen og Anders Andersen). Sundby Sogn omtales ikke i Mandtallet, men her var der jo som nævnt en Skolemester.

I en Samling Præsteindberetninger fra ca. 1690²⁾ gives der følgende Oplysninger om Kjær Herreds Skoler, hvoraf det ses, at der nu fandtes saadanne i næsten alle Pastoraterne: I Aaby var et Skolehus paa Grandegaden, beboet af Degnen, som aarlig nød 6

¹⁾ Jfr. J. Saml. 4. R. I.

²⁾ Wulff: Stat. Bidr. til Aalb. Stifts Hist.

Rd. for Børn at lære, »som af gammel Tid har været tillagt«; i Vadum benyttedes som Skole et lille Degnehus, som Tøger Lassen til Rødslet havde ladet opføre i Torpet »paa en slem sumpig Sted« og ikke med saa meget Tilliggende som et Kaalgaardssted; i Sundby et lille Skolehus, i hvilket Degnen boede, og hertil var et Kaalgaardssted; i Ulsted et Skolehus uden Avling, hvilket var oprettet af Sognefolkene »med Proprietariens Bevilling« og laa paa Grandegaden; i Vester Hassing et Skolehus, hvorefter nærmere nedenfor; i Øster Hassing et do. bestaaende af 8 Fag uden andet Jordtilliggende end et lille Kaalgaardssted, hvilket laa paa Grandegaden og var oprettet af Sognefolkene, der for hvert Barn betalte 1 Sk. om Ugen i Skolepenge; og i Hals By et Skolehus, som »forleden Aar« var givet af en der boende Mand ved Navn *Mads Thomesen*. Med Hensyn til Hammer, Horsens, Sulsted og Ajstrup meddeler Præsten for disse Sogne, at man der ikke havde noget Skolehus, og Degnen til Sulsted-Ajstrup beretter samtidig, af der overhovedet ikke holdtes Skole — altsaa heller ikke Omgangsskole — i hans Sogne, men at Ungdommens Information skete »ugentlig efter Loven, foruden Søndagen.¹⁾

Af den ovennævnte af Mads Thomesen i Hals indrettede Skole findes der i Tingbogen for 1695 (^{19/1}) en Beskrivelse, som her skal gengives, da det vistnok er den ældste hidtil kendte Beskrivelse af en Skole i Kjær Herred:

Monsieur Jens Mørch, Ridedefoged til Vraa, mødte den nævnte Dag »paa velagte Mand Mads Thomesen, Skoleholder i Hals, hans Vegne« og fremstillede 2

¹⁾ D. L. 2—15—2.

Synsmænd, der den $24/6$ f. A. havde taget Syn over det Skolehus, som Mads Thomesen med menige Granders Samtykke og Øvrighedens Tilladelse havde ladet opbygge.

Husets geografiske Beliggenhed angives at være i Hals By østen for Ove Lauesens, vesten for Anders Andersens og norden for Peder Pedersen Smeds Smedje. Det var i Længden 21 Alen med 7 Fag eller Gulve. Stolperne i Muren (19 Stkr.) var af Eg, Bjelker, Remstykker og Sparrer var af Fyr. Huset var inddelt saaledes: I det østre Gulv var der paa Sydsiden en Forstue og paa Nordsiden et lille Kammer eller Sengested. De næste 3 Fag var indrettet til Skolestue, hvor der var Loft af Rødfyr og 9 Vinduer, hvoraf 6 mod Syd og 3 mod Nord, alle vel forsynede med Skodder. Til Børnene fandtes i samme Stue 2 »Skiver« (Borde), hver med 2 Egepæle under med »Hamrer« paa, samt 5 Bænke hvilende paa 12 store Egepæle. Oven over Bordene var opslaaet 3 Fjæl, som Børnene skulde bruge til at lægge deres Bøger o. a. paa. Ved den vestre Ende af Skolestuen var opmuret en svær Væg med Kampesten for neden og Mursten for oven, og til Opvarmning af Lokalet tjente en stor Lerkakkelovn med Kakkelgryder¹⁾. De næste 2 Fag var paa Nordsiden et Stegers med et stort Fyrsted og paa Sydsiden — ud mod Gaden — et Kammer til Bølg for Skoleholderens Svigerinde, Maren Nielsdatter, der paa forskellig Maade havde bidraget til Skolens Opførelse. I det 7de Fag var Tørvehus. Ved samme Lejlighed foreviste Mads Thomesen for Synsmændene en Laage, som han hav-

¹⁾ Jfr. Troels Lund: *Dagl. Liv i Norden* II. S. 229 ff., hvor der findes Afbildninger af saadanne Ovne.

de ladet opsætte i Kirkegaardsdiget, hvilket kunde tyde paa, at Skolehuset har ligget i Nærheden af Kirken.

Foruden de ovennævnte bosiddende Skoleholdere og Degne har der uden Tvivl ogsaa været enkelte Omgangsskoleholdere, men at Fordringerne til disse ikke just har været overvældende, faar man en Forestilling om, naar man hører, at Nørre Uttrups Beboere i Aaret 1706 nøjedes med en Skolemester, om hvem det hedder, at han var »en ung Person paa ungefæhr 14 Aars Alder og holder Skole for Ungdommen i Uttrup«¹⁾. Imidlertid var man paa højere Steder begyndt at fatte Interesse for Almueskolevæsenet, hvilket navnlig gav sig Udslag i Frederik IV.s Oprettelse af 240 nye Skoler rundt omkring paa Kronens Rytterdistrikter, og for Vendsyssels Vedkommende derved, at samme Konges Søster, Prinsesse Sofie Hedevig, der ejede Dronninglund, i Aaret 1719 lod oprette hele 7 nye Skoler i Dronninglund Sogn og 2 i Hals Sogn. En større og gennemgribende Reform skete dog først ved Forordningen af ²⁸/₁ 1739 om Skoler paa Landet, hvorved blandt andet bestemtes, at Degnene i Stedet for den ved D. L. 2—15—2 befalede ugentlige Undervisning for Eftertiden skulde holde ordentlig Skole, ligesom der fastsattes skærpende Bestemmelser med Hensyn til Degnenes og Skoleholdernes Kvalifikationer. Ligeledes blev det paabudt at opføre Degneskoler i de Sogne, hvor saadanne manglede, og hvor alle Sognets Børn kunde søge én Skole; hvor Forholdene ikke var egnede for en fast Skole, skulde der holdes Omgangsskole osv.

Det er denne Periode under Christian VI.s Re-

¹⁾ Kjær H.s Tgb. ²⁰/_h 1706.

gering, hvor Skolereformerne begyndte, og den nærmest paafølgende Tid, der nedenfor skal omhandles, fsv. Kjær Herred angaar, og da Degnene var saa nøje knyttet til Skolevæsenet, vil der foruden om dette i snævrere Forstand ogsaa blive givet Meddelelser om Degnene samt deres Boliger, Indkomster og øvrige Forhold.

Kilderne er hovedsagelig en Del Indberetninger o. a., der findes i Aalborg Bispearkiv i Pakkerne Nr. 405—08, 410 og 412.

AABY-BIERSTED.

For Aaby Sogns Vedkommende meddeles det 1740¹⁾, at Stamhusherren til Birkelse sørgede for det fornødne Skolehold der i Sognet ved to funderede Skoler²⁾. Den ene af disse var (1748) i et Hus, der laa umiddelbart ved Kirkegaarden og bestod af 7 Fag »i lovlig Tilstand«, og hvori fandtes en Jærnkakkel-ovn samt forsvarlige Borde og Bænke. Af bogligt Inventar var der en Bibel, nogle Nye Testamenter, nogle »Nye Spørgsmaal« og Katekismer og intet videre. Til Huset var intet Jordtilliggende, ikke engang en Kaalhave. Undervisningen i denne Skole paahvilede Sognets Degn, der 1743 var en Mand ved Navn *Frants Heinsvig*, men han kunde dog ikke selv bestride den, thi allerede 1739 beretter Sognepræsten om ham, at han »er gammel og skrøbelig, ligger me-

¹⁾ Tabel over danske Skoler paa Landet i Aalb. Stift i H. til Plakat af ³⁰/₄ 1740 (Rigsark).

²⁾ Hofm. Fund. (IV. S. 268) meddeler, at Geheimeraad og Stiftamtmand Holger Skeel til Stamhuset Birkelse aarlig lader betale 20 Rd. til 2 Skoleholdere i Aaby Sogn foruden det Korn, som Sognemændene skal levere, men om derom er oprettet nogen Fundats, vides ikke.

re end han gaar og derfor ganske ubekvem til Skolehold, men agter med første at faa sig en Medhielper.« Samme Frants Heinsvig indsendte 1743 følgende Beretning om sin Bolig og øvrige Vilkaar: »Jeg underskrevne haver en Degnebolig som bestaar af 8 Fag Hus, af hvilke jeg haver ladet bygge 3 Fag og en Skorsten. Thi der var ikkun 5 Fag tilforn, og de vare slette. Derforuden haver jeg ladet bygge 3 Fag Ladehus, som jeg lægger noget lidet Korn udi, saasom Fruen af Fyen, som boede paa Mullerup, min højgunstige Patronesse højædle og højvelbaarne Frue Sophia Amalia Wind¹⁾ gav mig til mit Huses Fornødenhed, saa længe jeg lever, at jeg kunde have en Ko, og Sæden bestaar af 12 Skpr. Byg; der var intet til Huset tilforn, før hun gav mig det, som skede Anno 1707 den 13. Juni. Ellers er her et lidet Hus, som jeg lægger Hø udi, hvilket jeg køber, thi her er ingen Engbierring, og det haver ieg holdt vedlige, saa længe ieg haver haft det«. — Det følgende Aar var Frants Heinsvig imidlertid død og i hans Sted ansat en ny Degn, nemlig *Peder Andersen Thorning*. Fraset, at denne 1754 fik en Paamindelse af Biskoppen for at have forsømt sit Skolehold, omtales han ved de øvrige Visitatser paa rosende Maade, baade som Skoleholder og Degn. Ved Visitatsen 1761 prædikede han opbyggelig og kaldes ved denne Lejlighed »*Studiosus theologix*«. Han var 2 Gange gift, 2. G. m. Johanne Sørensdatter Møller. 1787 levede han tilligemed sin nævnte Hustru endnu som Sognedegn i Aaby og var efter Folketællingslisten da 68 Aar gammel.

Ogsaa han indgav en Indberetning om sine Ind-

¹⁾ Enke e. Kaptajn Anders Skeel til Stamhuset Birkelse.

tægter, Bolig m. v., hvilken Indberetning, der er dateret $\frac{30}{7}$ 1744, lyder saaledes: »Aaby Degnebolig ligger i Aaby Sogn lidet sydvest fra Kirken, bestaar af et Rollingshus paa 7 Fag, et andet Hus paa 5 Fag, som tilforn har været brugt dels til Lade, dels til Stald, men nu kan tiene til Tørvehus, efterdi Degneenken har Avlingen i Fæste af Herskabet, som hendes sl. Mand tilforn og havde haft i Fæste. Rollingshuset befindes i forsvarlig Stand. Af Mark- og Engjord er intet til Boligen uden en liden Kaalgaard strax norden ved Rollingen; af Tørveskær vides heller intet, men maa købes; ellers kan faaes en Del Splittørv i Byens Fælle. Fædriften er tilfælles med hele Byen, saa Degnen ingen Kreaturer kan have eller holde, uden hvad Foder han selv kan forskaffe. Indkomsten af de tvende Sogne, Aaby og Biersted kan undgefæhr beløbe sig til:

- 1) I Offer paa de tvende store Højtider: 20 Rd.
- 2) I Korn: 20 Td. Byg, 2 Td. Rng.
- 3) I nvisse Indkomster og Accidentzer, som kan beregnes til 6 Rd., undertiden mere og undertiden mindre.
- 4) I smaa Redsel og Rente, som gives af en Del i Brød og Oste og nogle i Penge, kan være omtrent 2 Rd.«

Den anden Skole i Aaby Sogn laa 1743 vesten Aaen imellem Vedsted og Mumgaard, og Undervisningen blev her besørget af en Skoleholder; som saadan nævnes i Biskop Brorsons Visitatsindberetninger 1746 og 49 *Jørgen Andersen*, der var »til Nytte« og »uden Forargelse« i sit Embede.

Til begge de nævnte Skolehuse gav Stamhusbesidderen aarlig 20 Rd., nemlig til hver Skoleholder 10 Rd., som betaltes dem i 2 Terminer, hver Gang

med 5 Rd. Derforuden var det Bønderne paalagt at give aarligt Skolekorn, til hvert Skolehus omtrent 2 à 3 Tdr. Rug og 2 à 3 Tdr. Byg.

»I Biersted By som er en ringe og fattig By,« indberettes det 1744, »er intet noget vis Skolehus, men en Omgangsskoleholder nyder, hvad der kan falde, ligesom Børnenes Tal er og Bøndernes Lejlighed er.« Angaaende Skoleordningen der i Byen havde Proprietæren paa Bjørnkjær Jacob Jørgensen Glee-rup den $27\frac{1}{2}$ 1742 indsendt til Stiftamtet følgende Forslag, der blev approberet den $3\frac{1}{4}$ s. A.:

- »1) Skoleholderen nyder i Løn 3—4 Slettedr. ethvert Vinter, ligesom Sognefogden med en af de bedste og fornemste i Byen med ham kan accorde-re, og sin Høst hos menige Mand i Byen, enten de haver Børn, som gaar i Skolen eller ikke, Husmændene og de fattigste Gaardmænd ibd. undtagne.
- 2) Hos hvilken Bonde i Byen beleiligst og bekvem-meligst Skolestue for Børnene kan udsees, maa den dem ikke nægtes, naar for Varme og til Leie af den betales som sædvanligt er sked, 4 4 Mrk. danske.
- 3) Skoleholderens tillagde Løn, som 1. Post for-melder, tages af Skolekassen, som i Præstens eller største Lodsejeres Gjemme forbliver, til hvil-ken Skolekasse enhver Husmand, Inderste, som kan tiene og ikke vil, samt de forarmede Gaard-folk, som ikke koster Skoleholderen, svarer til ethvert Aars Martini¹⁾ 4, 6—8 Sk. efter enhvers Vilkaar, saa betaler og en Tienestekarl 3 Sk., en Dreng eller Pige 2 Sk. alt til ovenmeldte Tid.

¹⁾ Mortensdag.

Iligemaade henlægges til samme Kasse de halve Biersted Kirkes Lysepenge samt Mulkterne af dem, som lader deres Børn uden Føie forsømme Skolen. Skulde bemeldte Tillæg til Kassen ikke kunne udgiøre Skoleholderens Løn og Skolestuens Leie, lignes Resten over Gaardmændene. Ligningen, som sker over den Contingent, Gaardmænd, Husmænd, Inderster etc., skal til Kassen betale, forfattes og indkræves af Sognefogden og den Mand, som Skoleholderen sin Løn accorderer, dog alt med største Lodsejeres Raad og Samtykke, og Pengene derefter leveres til Præsten eller største Lodsejer, i hvis Gjemme Skolekassen er og forbliver.»

Som Skoleholdere i Biersted nævnes Niels Thomssen (1754) og Chr. Brun (1757 og 61).

I *Nørhalne* var der derimod et Skolehus, som laa midt i Byen. Det var 1744 i lovlig og god Stand og bestod af 7 Fag samt en »Taske«¹⁾ ved Enden. I Stuen fandtes en Jærnövn, forsvarlige Borde og Bænke tilligemed et Boginventar bestaaende af en Bibel og nogle Smaabøger. Ved Huset var der en lille Kaalhave.

Skoleholderens aarlige Indkomster var lidt over 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. 4 Skpr. Byg og i rede Penge omtrent 8 Rd., som skulde indsamles ved Lysepenge, de Haandværksfolk, Husfolk og Tjenestefolk paaliggede Bidrag og »andre smaa Accidentier«.

Som Skoleholder i *Nørhalne* nævnes i Visitatsindberetningerne 1746—54 *Christen Brun*, der fik et

¹⁾ Udbygning med Skraatag for Enden af et Hus. — »Udskud« kaldes en saadan Tilbygning, naar den ligger ved Husets Sider.

godt Skudsmaal baade for sit Skolehold og øvrige Forhold.

1761 nævnes Niels Christensen, og Chr. Brun synes da at være flyttet til Biersted.

VADUM.

I Vadum Sogn var der 1744 kun 2 Skolebuse, det ene af disse havde *Marie Lasson*, Raadmand i Aarhus Peiter Jessens Enke, ladet opføre til Degneskole for Sognet. Det laa ved Vadum Kirkegaard og bestod af 5 Bindinger med Egetømmer, murede Vægge, behørigte Loftter, Vinduer og Døre, alt i god Tilstand; 2 Borde, 4 Bænke, 2 Hylder og en Bilæggerovn i Skolestuen, ved hvilken der tillige var indrettet et lille Kammer til Logis for Skoleholderen, og hvori der ligeledes var en Kakkellovn. Af Bøger fandtes der »en fuldkommen Bibel« med 5 Nye Testamenter, 6 af »De forordnede Spørgsmaal«, 6 Katekismer, 6 Evangeliebøger tilligemed et Eksempplar af Hübners Bibelske Spørgsmaal. Til Huset var der hverken Have eller andet Jordtilliggende. Degnen *Hans Mouritsen*, var 1739 en gammel Mand paa over 70 Aar; han havde efter Sognepræstens Vidnesbyrd altid levet skikkelig og uforargelig i alle Maader samt passet sit Degneembede, men fortrøstede sig nu ikke til at holde Skole uden Hjælp af en Substitut. — Om sine Boligforhold og en ældre Skole i Vadum meddeler han følgende:

»Da jeg uunderskrevne Aar 1705 blev kaldet til Degneembedet, forefandt ieg¹⁾ et Hus opbyggt paa Grandegade til et Skolehus tilforn, da der kun var en Substitut, men egentlig hørte Embedet 5' Klassis-

¹⁾ Som Degnehølig.

Kollega til i Aalborg Skole, hvilket Hus min Formand efterlod saa brøstfældig ved Avance til et andet Embede, at jeg der ingensteds kunde have en tør Finger: Samme Hus bestod af 6 Fag, hvilket strax ved Tiltrædelsen ieg lod reparere og nogen Tid efter bygge 3 Fag til og siden holdt det i mange Aar i forsvarlig Stand, dog ei uden nogen Bekostning, siden det var saa brøstfældig, indtil Aar 1738, da det behagede velbr. Frue sal Cancelliraad Lassens til Rødslet at lade et andet af ny bekoste, hvortil ieg dog selv har gjort Indskud af over 20 Rixdr, hvilket Hus nu er beliggende noget nær for Kirken paa velærværdige Hr Proust Lassens Grund, og bestaar samme Hus af 7 Fag men uden ringeste Tillæg enten af Ager eller Eng.« — Han havde dog efter en anden af ham affattet Indberetning en Ko og nogle andre Kreaturer og endvidere Tørveskær af Splittørvt samt Drift i Byens Fællede. Hvad hans uvisse Indkomster iøvrigt angik, kunde han paa de 3 store Højtider opnaa et Offer, der ialt ikke oversteg 27 Sletdr. og i andre uvisse Accidentier 6 à 7 Sletdr., medens hans visse Indkomster af Korn aarlig beløb sig til 16 Tdr. Byg og 4 Tdr. Rug. »Renterne« kunde omtrentlig andrage 4 à 5 Sletdr.

Hans Mouritsen nævnes endnu som Degn i Kopskattemandtallet af 1743, men ved Visitatsen den ²⁶/₄ s. A. var han bleven afløst af *Bent Lykke*, der »levede ædrueligt og ustraffeligt forrettede sit Embede« samt var flittig ved Katekisation (1748). Skolen befattede han sig dog ikke med, men Peder Skolemester holdt Skole for ham »til Fornøjelse og med god Frugt« (1748 og 54) og senere (1761 nævnes som »Hører« en *Morten Nielsen*, der »forløjnte Berømmelse for Liv og Undervisning«.

Det andet Skolehus i Sognet laa i *Østerhalne* By. Om dets Forhistorie oplyses følgende i en Fundats, oprettet d. ²⁹/₈ 1724 af *Laurits Kierulf* til *Wifferts-holm*, en Søn af Herredsfoged i *Kjær Herred Morten Larsen Kierulf* og Hustru *Anne Block*, der i sin Tid boede paa en Gaard i *Østerhalne*:

»Jeg underskrevne *Laurids Kierulf* til *Wifferts-holm* kiendes og hermed vitterligt gjør, at som min salige Moder udi levende Live til gudelig Brug for *Vadum Sogns Menighed* udi *Vendsyssel* skal have destineret et hende tilhørende Hus ibidem til et Skolehus, hvorudi formeldte *Sogns Menigheds Ungdom* udi Guds sande Frygt til egen christelig Forfremmelse undervises og oplæres skulle, og samme Hus nu efter hendes Død er falden under min Dispensation, saa har jeg afstanden al den *Brugelighed*, *Ret* og *Rettighed*, som vores sal. Moder til forbemeldte Hus tilforn havde, og vi efter hende havt haver, saaledes at samme Hus beliggende i *Vadum Sogn* i *Østerhalne* By, beboet hidindtil af *Christen Christensen Skolemester*, som vores sal. Moder udi sit levende Live legeret, og til et Skolehus for berørte *Vadum Sogns Menigheds Ungdom* destineret haver skal herefterdags med al dessen tilliggende *Jordemaal*, *Ret* og *Rettighed*, som af Alders Tid dertil ligget haver, til et Skolehus for *Vadum Sogns Menigheds Ungdom* aldeles forblive og henlagt være: *Hvorpaa Skolemesteren* eller *Skoleholderen* for *Sognet* ibidem som af *velærværdige Sognepræsten Hr. Niels Lassen* kan være antagen og beskikket vorder, skal være bosiddende og des imidlertid gjør bemelte *Skoleholder Mand* efter *Mand* sig dette Hus til *Brugelighed* med al dessen *Tilliggende*

uden nogen Indfæstning, Afgift eller andre Paalæg « etc.¹⁾).

Dette Skolehus bestod 1744 af 6 Bindinger med Lervægge samt behørige Lofter og Døre. De to af Fagene var indrettede for Skoleholderens egen Hus-holdning, medens de øvrige 4 Fag optoges af Skole-stuen, i hvilken der fandtes 2 lange Borde, 4 Bænke og fornødne Hylder. Til Opvarmning af Lokalet fandtes der kun en saa primitiv Indretning som en »Pottekakkelovn«. Af Bøger var der »en fuldkom-men Bibel«, 6 Nye Testamenter, 6 af »de forordnede Spørgsmaal«, 6 Katekismer, 6 Evangeliebøger og Hüb-ners bibelske Spørgsmaal. Jordtiliggendet bestod af en Kaalhave paa den søndre Side af Huset og paa den østre Side et Stykke Jord, hvori kunde saaes $\frac{1}{2}$ Td. Korn. Skolehuset var »i nogenledes Stand und-tagen paa Tag og Vægge,« — altsaa ikke overvættes komfortabelt. — Som Skoleholder i Østerhalne næv-nes — foruden den i Fundatsen omtalte Chr. Chris-tensen — 1748 og 54 en *Frideric Møller*, der med Flid varetog Børnenes Undervisning og var ustraffe-lig i sit Levned, og 1761 *Jens Jensen*, om hvem det samme gjaldt.

Undervisningen i *Haldager* besørgedes af en »Løbe-skoleholdere« (Omgangsskoleholder), men Herskabet paa Rødslet havde givet Løfte om ogsaa at lade op-føre et Skolehus der, og dette synes at være sket in-den Visitatsen 1761; i Indberetningen om denne Visi-tats omtales nemlig »Jens Larsen i Haldager Skole.« Samme Jens Larsen holdt iøvrigt Skole der i Byen allerede 1748 og endnu 1787, da han var 76 Aar gammel. I Rødslet Skiftepr. findes Skiftet efter hans

¹⁾ Hofm. Fund. IV. S. 260 f.

2. Hustru Johanne Pedersdatter, der døde 1763 uden at efterlade sig Livsarvinger. Hans 3. Hustru var Johanne Andersdatter, der findes opført paa Folketællingslisten 1787. Med Hensyn til sin Virksomhed og Livsførelse omtales Jens Larsen paa samme rosende Maade som sin Kollega Frideric Møller i Østerhalne.

SUNDBY OG HVORUP.

I disse Sogne fandtes der ved Midten af det 18. Aarh. kun 3 Skolehuse, nemlig i *Sundby*, *Lindholm* og *Hvorup*. Den ældste af disse Skoler var den i Sundby, der var Degneskole og besøgte af Børnene fra Sundby og en Del af Børnene fra Uttrup. Den laa paa samme Grund i Skolegade, hvor den senest nedlagte Kommuneskole endnu ligger. Huset, der vendte i Syd og Nord, bestod ifølge en Synsforretning af $10/1$ 1745 paa den Tid af 6 Bindinger, hvoraf de 2 sønderste var tilbygget af ny 1742. Det var tækket med Straa og forsynet med 2 Døre, af hvilke, efter Synsforretningen, den ene førte ind til »Degnens Stue« og den anden ind til den Kaalhave, som laa til Degnehuset, gennem hvilken Dør Børnene havde deres Ind- og Udgang. I Skolestuen var der i den søndre Ende 6 og paa den østre Side hele 10 Vinduer, og der fandtes foruden en Jernkakkellovn, der tilhørte Degnen, 2 lange Fyrreborde »paa Pæle«, 2 kortere Fyrreborde og behørige Bænke. Gulvet var lagt med tynde »Teglgaardsfliser«¹⁾. Bogsamlingen bestod af en Missionsbibel i stort Kvart, foræret til Skolen af sal. Peder Glarmesters Enke, 3 »Spørgs-

¹⁾ Ifølge en Beretning af $22/10$ 1761 fra Degnen (Pakke 412). — Fliserne var antagelig lavede paa »Teglgaarden« ved Aalborg.

maalsbøger», 4 Evangeliebøger, 8 Katekismer og lige-
saa mange A B C-er, med hvilke Skolen var forsynet
af Præsten. Ifølge en »Designation« for Sundby Skole,
dateret Aalborg den $\frac{5}{8}$ 1742¹⁾ og underskrevet af
Anne Jespersen, sal. Erik Jensens²⁾, der var største
Lodsejer i Sundby, skulde Skoleløn og Ildebrændsel
til nævnte Skole først anvises af Kirkelyspengene,
dernæst skulde hver Boelsmand aarlig erlægge 12
Sk. danske, undtagen de tre ringeste Boel, der hver
skulde nøjes med at svare 8 Sk. Et helt Gadehus
skulde svare 8 Sk., et halvt do. 4 Sk., Inderster og
de, som boede i de saakaldte Lejehuse, saa mange af
dem som kunde tjene fremmede eller iøvrigt havde
nogen Næring, aarlig 12 Sk. En Tjenestekarl, som
nød fuld Løn, 8 Sk. en do., som fik halv Løn, 4
Sk., og en Tjenestepige 2 Sk. Disse Penge blev op-
krævet af Byens Grandefoged.

Undervisningen i Sundby Skole besørgedes af
Degnen *Enoch Enohsen Green*, der tillige var kaldet
til Skoleholder i Sundby. Efter sin Sognepræst *Knud
Schotts* Beretning var han en habil Mand, der tillige
førte et godt kristeligt Levned og forestod sin Tjene-
ste »med god Flid og Nidkærhed«, ligesom ogsaa
Biskoppen (Broder Brorson) sagde om ham, at han
var en i hans Adfærd og Forhold eksemplarisk Mand,
der flittig holdt Skole baade Sommer og Vinter. Han
holdt ligesom sin Formand en Hjælpelærer (»Hø-

¹⁾ Pakke 410.

²⁾ Datter af Vicestiftamtmand Dr. Niels Jespersen, der i sin
Tid var Ejer af hele Sundby med Undtagelse af et Bol
og nogle faa Huse. Hun, der var gift med Raadmand
Erik Jensen i Aalborg, skænkede et Legat paa 2500 Slet-
daler til fattige i Sundby. (Hofm. Fund. IV. S. 284 ff.)

rer«), der for Kost og Løn gik ham til Haande ved Undervisningen.¹⁾

Om Degnehuset og Kaldets Indkomster giver han henholdsvis 1743 og 1744 følgende to Beretninger: »Ved min Ankomst til Embedet A^o 1713 forefandt ieg et Hus af 5 Fag, som var saa slet og brøstfældigt, at ieg ingensteds derudi enten kunde ligge eller sidde tørt, men er siden holdt af mig i forsvarlig Stand og er i dette Aar forbedret med 3 nye Fag, begge til den nørre Side.²⁾ Huset er beliggende imellem Kirke- og Præstegaarden. Ved forskrevne Hus fandtes ved min Ankomst 2de smaa Fag, som havde været indrettet til Skolestue, men var uden Vinduer og Tag samt den største Del af Væggene nedfaldne. Samme blev Aaret derefter repareret og 1722 forbedret af mig med 2de nye Fag, hvortil velædle Højærværdighed, nu hos Gud salige, Hr. Biskop Thestrup gjorde Forskud af 20 Rdlr., indtil afvigte Aar 1742, da Lodsejerne i Sundby Skoles Distrikt lod til-

¹⁾ E. E. G., der var født 1689, blev Sogndegn til Sundby og Hvorup Sogne 1713, efter Peder Humble, og forblev i Embedet til sin Død 1766 (begr. ^{31/11}). Med sin (2den?) Hustru, Anne Kirstine Arrehøe (»Ærøboe«), hvem han ægtede d. ^{29/8} 1743, havde han Sønnerne, Enoch Christian (f. 1751), Andreas (f. 1752) og Claus Holmer (f. 1754), hvilken sidste blev Ejer af Vestrupgaard i Hvetbo Herred. Han var meget boglig interesseret og efterlod sig en privat Bogsamling bestaaende af 44 Bind i Folio, 26 i Kvart og 23 i Oktav, hvorhos han tilligemed Knud Schott var de første Avisabonnenter i N. Sundby. Kort efter hans Død giftede Enken sig med den ny Sogndegn, Christen Krag.

²⁾ Disse Fag blev efter den anden Beretning bygget til Stue for Degnen, der selv havde bekostet Opførelsen og gjorde gældende, at de maatte betragtes som hans private Ejendom.

bygge endnu 2de Fag, saa er ovenmeldte Skolestue nu i forsvarlig Stand og har fornøden Størrelse.« I den anden Indberetning meddeles nærmere: »Til Huset er ingen Jord uden en Have synden og østen for Huset til fornøden Kaal og Madurter. Er ogsaa i Mangel baade af Husrum samt Græsning og Føring ubekvem til at holde enten Kiør eller andre Kreaturer, saasom det er uden al Tillæg af Ager, Eng, Tørveskiær, Uddrift eller andet. Desaaarsag er samme Hus billigen fri for Skatter, Landgilde, Ægt og Arbejde. Til Degnekaldet er 4 Tdr. Rug og 11 Tdr. Byg, hvoraf betales aarlig efter den af højjærværdige nu sal. Biskop Bornemann ansatte Taxt til Aalborg latinske Skole 2 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg. Bliver saa i Behold: 2 Tdr. Rug, som er efter forskrevne Taxt à Td. 7 Mrk. — 3 Sldr. 2 Mrk., 3 Tdr. Byg à 5 Mrk. — 20 Sldr., 3 højtidelige Offerdage à 10 Sldr. er 30 Sldr., derforuden Alle Helgens Dag 6 Sldr., Paaske- og St. Hansrente 5 Sldr., Rugpenge til Michelsdag af Sundby Sogn 2 Sldr. 2 Mrk. og uvisse Accidentzer ungefåhrlig 10 Sldr.«

Lindholm Skole, der søgtes at Børnene fra Lindholm og Vorbjerg, var oprettet ved Fundats af ²⁹/₃ 1726. Hans Michel Kielsen, kaldet Muhle, der døde som Sognepræst til Sundby og Hvorup, d. ²⁷/₆ 1724,¹⁾ havde paa sit yderste testamenteret en Kapital af 400 Rdr., der skulde anvendes til Opførelsen af et Skolehus i Lindholm samt til Lønning af Skolemesteren

¹⁾ Han var født 1691 og Søn af den foregaaende Sognepræst Kield Nielsen og Hustru Anne Christensdatter Muhle, blev Student 1712, Kand. 1715, Kapellan hos Faderen 1717 og efter dennes Død 1723 Sognepræst eller rettere »Vicepastor«, idet Biskoppen i Aalborg var den egentlige Indehaver af Kaldet. Han var ugift.

sammesteds m. v. Det følgende Aar blev der den $19/1$ afsat Plads til Skolen, der kom til at ligge i Skellet mellem Lindholm og Vorbjerg Byers Grandefælle med Retning i Øst og Vest mellem Vorberg Ejendom, som kaldes *Pind Engen*, paa den norder Side og Lindholms Grande Jord paa den synder Side«. Pladsen var 8 Favn i Længden og 4 i Bredden, og vesten for Husets Plads blev der yderligere afsat en Grund paa 10 Favn i Længden og 5 Favn i Bredden til et »Kaalgaardssted«. ¹⁾ I Marts 1726 var Huset færdigt. Det kom til at koste 200 Rdr. og synes da at have haft en lignende Skikkelse som ca. 1743, da det beskrives saaledes:

»Er 6 Bindinger, hvoraf 3 Bindinger ere til Skolestue, 1 Binding til Forstue, Bagerovn og Skorsten. De øvrige 2 Bindinger er til Skoleholderens Stue, og er ved Siden af samme Stue et Kiøkken og et lidet Kammer. I Skolen er paa sønder Side 4 Vinduer og i vester Ende 4 dito. I den liden Stue ere tvende Vinduer paa østre Ende. I Kammeret er et lidet Vindue og et i Kiøkkenet. Paa nørre Side af Huset ere 2de halve Døre til Børnenes Ind- og Udgang. Saa er og i Forstuen en hel Dør til Skolen og en dito til den lille Stue foruden en hel Dør af samme Stue til Kiøkkenet, hvorfra er en liden lav Dør til Kaalhaugen, som ligger ved søndre Side og vestre Ende af Huset. Nok er i Kiøkkenet en liden hel Dør til det lille Kammer. I Dagligstuen er en Kakkelovn af Tagsten og sorte Gryder, bekostet af Skoleholderen. Huset er ellers overalt forsynet med Loft.

¹⁾ Kjær Herreds Tgb. $20/1$ 1725.

Inventarium i Skolestuen:

1 lang Bord paa Pæle og 2 Bænke ved Siden, ligeledes paa Pæle. Foruden 4 Bænke omkring i Stuen, iligemaade paa Pæle, et halv Tolvallen Træ, 1 Skippunds Jærnkakkelovn, 1 liden Vajsenhusbibel, 2de Spørgsmaalsbøger, 1 dito skreven over Passionen, 2de Evangeliebøger, 6 Catechismi og 6 Abeceter.«

Den første Skoleholder i Lindholm Skole var vistnok *Niels Larsen Bay*, der døde sammesteds 1737 (begr. ^{24/6}) i en Alder af 70 Aar. Han efterfulgtes af *Anders Jensen*, der i mange Aar havde været Hører i Sundby Skole og siden Skolemester paa andre Steder, forinden han kom til Lindholm, hvor hans Tid imidlertid ikke blev ret lang, idet han døde i Oktober 1741, 60 Aar gammel. Han omtales af Knud Schott som »skikkelig og nogenlunde vel til at informere«. Den næste Skoleholder i Lindholm blev *Peder Steen*, der endnu fungerede 1754, men 1757 var afløst af *Niels Christensen Find*.

Af de ved Fundatsen skænkede 600 Rd. medgik som nævnt 200 Sletdr. til Opførelse af Skolen; Resten, 400 Sletdr., blev sat paa Rente, saaledes at 18 Sletdr. af Renten, der var 5 ⁰/₀, skulde anvendes som Løn for Skolemesteren og Resten til Skolens Vedligeholdelse. I Fundatsen gaas der dog ud fra, at de 18 Sletdr. ikke var tilstrækkeligt for Skolemesteren til at subsistere ved, hvorfor det formodedes, at Bymændene vilde hjælpe ham enten med Korn eller Penge og dertil Ildebrændsel samt forunde ham fri Græsning med Byens Hjord til et Par Kvier og nogle Faar. Han skulde saa paa sin Side være pligtig uden Forsømmelse at tage Vare paa Ungdommens Undervisning baade Vinter og Sommer »og derudi forfare i den Undervisningsmaade, som Præsten med Biskoppens

Raad hannem foreskriver, og dagligen begynde og ende Undervisningen med Bøn og Sang samt et Capitel i Bibelen, hvilken han siden forklarer for de Unge og overhører dem udi, saavidt Historien angaar.

I et Mandtal af 1761 over Børnene i Lindholm Skole faar vi at vide, paa hvilket Standpunkt disse stod, i hvilken Henseende de var inddelt i 3 Klasser, af hvilke den 1ste indbefattede dem, der kunde deres Katekismus, 2. Kl. dem, der havde læst noget i Forklaringen og 3. Klasse dem, der kunde deres Forklaring samt regne og skrive. Om de enkelte Elevers Standpunkt meddeles følgende:

Niels Møller 3 Døttre Ide, Boel og Cirstine, den yngste har lært noget i sin Catechismus, de tvende har lært noget i Forklaringen. Anders Eriksen en Datter Dorthe, kan sin C.¹⁾, Peder Ollesen, en S. Thomas, kan noget i F^{en}, Just Mouritsen en S. Christen, kan sin F. samt skrive, Niels Jakobsen en S. Jakob, har lært noget F., og en D. Johanne Marie, kan sin C., Jens Smed 2 D^e Anne og Karen, kan deres C., Chr. Soldat en S. Michel, har lært noget F., Peder Lausen en D. Mette, kan sin C., Mads Christensen en S. Jens, en D. Karen, S. kan sin C., D. har lært noget F., Morten Jensen en S. Anders, 2 D^e Anne og Bodil, kan deres C., Hans Laursen en S. Jens, en D. Anne, har lært noget i deres F., Anders Knudsen en D. Anne, kan sin C., Niels Snedker en D. Kirsten, har lært noget i F^{en}, Søren Knudsen 2 D^e Anne og Johanne, kan deres C., Søren Kiersgaard en S. Jens og en D. Johanne ligeledes, Peder Laursen en S. Thomas, kan noget i F^{en}, en D. Bodil, kan sin

¹⁾ Af Pladshensyn foretages følgende Forkortelser: C = Catechismus, F = Forklaring, S = Søn, D = Datter.

F. samt skrive, Søren Snedker en S. Jacob, en D. Anne, kan noget i C., Jacob Laursen en S. Laurs, en D. Maren, kan deres C., Joen Laursen 2er Laurits¹⁾, kan noget i F^{en}, og Thomas, kan sin F. samt regne og skrive, Jens Hansen 2^e Else og Dorthe, kan deres C., Peder Knudsen en S. Knud, kan noget F., og 2^e Maren og Anne, kan deres C., Anders Pedersen en S. Peder, kan noget i F^{en}, og en D. Mette kan sin C.

Hvorup Skole søgtes af Børnene fra Hvorup By, Hvorupstorp og Gildsig. Den blev oprettet 1736, da der i Hvorup By, vistnok paa omtrent samme Plads, hvor den nuværende Skole staar, blev opført en Skolebygning paa 6 Fag med godt Fyrretømmer. Til Opførelsen havde Biskop Thestrups Arvinger bidraget med et Beløb af 20 Rdr. Resten af Omkostningerne blev dækket af Byens Indbyggere tilligemed Præsten og Degnen. Huset var dog i Foraaret 1737 ikke helt færdigt, idet der endnu manglede en Skorsten og »andet indvendigt«. Præsten havde foræret en Jærnkakkelovn til Skolen, men andet Inventarium var der ikke. Den ^{19/1} 1745 blev der taget Syn over Skolehuset. Det var opbygget af Fyr- og Grantømmer, laa norden for Byen vesten Smedjen og bestod nu af 5 Bindinger, hvoraf de 3 hørte til Skolestuen, de 2 til Køkken, Forstue og Skoleholderens Stue. Begge Stuerne var forsynede med Loft. Paa søndre Side af Skolen var 6 Vinduer og i den lille Stue til Skoleholderen 4 smaa Vinduer. Paa samme Skole fandtes 2 Halvdøre til Indgang i Forstuen, derfra igen en Dør til Skolestuen, en Dør til Køkkenet og

¹⁾ Blev Ejer af Lindholms Mølle — Farfader til afd. Købm. John Møller i Nørresundby.

en til den lille Stue, hvorfra atter var en Dør ud til Kaalhaven, som laa nordenfor Huset. I Skolestuen var 2 Borde »nedsat paa Pæle« og dertil hørende Bænke, en Ovn af glaserede Sten og af Bøger 1 lille Bibel samt til fattige Børn 3 Evangeliebøger og 3 Katekismer, hvilke agtedes »formæret med flere«. I Skoleholderens Stue var der ligeledes en Ovn af samme Materiale som den i Skolestuen.

Den første Skoleholder i Hvorup Skole var *Didrik Axelsen Soelberg*, der ved Ansættelsen knap var 20 Aar gammel, men efter hvad Knud Schott beretter, bekvem til Skolehold; han var i hvert Fald eksamineret af Biskop Mumme, og dertil var han »en skikkelig Person«. De følgende Skoleholdere der paa Stedet var *Erland Møller*, der nævnes som saadan i Visitatsindberetninger af 1749 og 54, og *Christen Find*, der nævnes bl. a. 1757 og 61 og var Broder til Skoleholderen Niels Find i Lindholm. Baade Erland Møller og Chr. Find faar et meget pænt Skudsmaal af Biskop Brorson, men det kunde næsten se ud, som om den førstnævnte havde forlagt Residensen fra Skolen til Smedjen ved Siden af; i Hvorup Kirkeregnskab for 1764 findes nemlig en Post, hvorefter der tilkom Smed Erland Møller et Honorar af 4 Rd. 5 Mk. 12 Sk. for udført Arbejde ved Kirkens Reparation. — Navnet er jo ikke saa almindeligt, og det har neppe dengang givet mindre af sig at være Smed end at være Skolemester i Hvorup.

Ultrup By havde ingen fast Skole, og Knud Schott foreslaar i en Erklæring af ²⁷/₄ 1739, at Beboerne dersteds, da deres smaa Børn om Vinteren ikke kan søge Sundby Skole, selv holder sig en Skolemester om Vinteren, og at Udgifterne herved godtgøres dem; der havde hos Præsten meldt sig to Mænd med Til-

bud om at forrette eventuelt forfaldende Skolegerning, nemlig *Engelbrecht Jensen* af Lindholm og *Anders Asmussen* af Sundby. Den første af disse Mænd havde før i Tiden været velstaaende og Ejer af Attrup, senere en Tid af Lindholmsgaard, men det var efterhaanden gaaet tilbage for ham; han ernærede sig nu ved Prokuratorvirksomhed og synes iøvrigt ikke at have været uden Kundskaber, da han adskillige Gange beklædte Kjær Herreds Ret som Sættedommer. I Visitatsindberetningerne omtales dog ikke nogen Skoleholdere i Uttrup, men 1787 var der en bosiddende Skoleholder der ved Navn Peder Sørensen.

(Fortsættes.)

VEJENES UDVIKLINGSHISTORIE I HIMMERSYSSEL

AF J. T. LUNDBYE

VED en Behandling af Vejenes Udviklingshistorie i Aalborg Amt er det naturligt at fraregne Kjær Herred, da dette geografisk hører sammen med Hjørring Amt og i denne Henseende maa behandles sammen med dette, derimod vil det være rigtigt at tage Rinds Herred i Viborg Amt med, idet man saa faar et geografisk set vel afrundet Hele, hvilket netop er det gamle Himmersyssel¹⁾, der mod Nord og Vest begrænsedes af Limfjorden, mod Syd af Skalsaalen og Mariager Fjord og mod Øst af Kattegattet. Skalsaalen med de brede Kærstrækninger og Moser har i Fortiden dannet en stor Hindring for Samfærdselen, ligesom den ogsaa gør det i vore Dage, og det er derfor naturligt, at den er bleven en Grænselinie, der har holdt sig langt ned i Tiden.

Ligesom den store Skalsaadal er bleven den na-

¹⁾ 1420 toges Tingsvidne af Vonsild (=: Onsild) Herreds Ting, at den Aa, som løber af Kleitrup Sø, hun var ret Skel mellem Himmersyssel og Ommersyssel og Markskel mellem Hornum Mark og Kleitrup Mark; Rinds H. hørte altsaa da til Himmersyssel. (Rinds H.s Krønike II. 55; i Landsarkivet i Viborg.)

turlige Sysseigrænse, saaledes er de mindre Aadale bleven Skellene mellem de forskellige Herreder: Østeraa og Skiveren skiller Fleskum Herred fra Hornum Herred, Lindenberg Aa skiller først Hellum Herred fra Hornum Herred og derpaa Hellum Herred fra Fleskum Herred, Sønderup Aa skiller Hornum Herred fra Aars Herred, Vidkjær Aa skiller Aars Herred fra Slet Herred, Trend Aa skiller først Aars Herred fra Gislum Herred og derpaa Slet Herred fra Gislum Herred, Lerkenfeld Aa skiller Gislum Herred fra Rinds Herred, Simsted Aa skiller Aars Herred fra Hindsted Herred og Korup Aa, Vorebæk og Præstebæk skiller Hindsted Herred fra Hellum Herred.

Idet Vandløbene og Aadalene saaledes er bleven Grænser, er det naturligt at tænke sig Bebyggelsen af Bakkepartierne mellem Vandløbene grupperende sig om Veje, der følger Vandskellene mellem disse. Mange Steder benyttes disse Vandskelsveje den Dag i Dag, og Gravhøje, der ligger i Række langs dem, viser, at de har været vigtige Færdselsveje allerede i Oldtiden. En saadan Vej fører f. Eks. langs Vandskellet mellem Trendaa og Lerkenfeld Aa fra Vonsild mod Vest over Svingelbjerg til Fovlum og Hvalpsund, og hvor der endnu findes uopdyrkede Lyngpartier mellem Vonsild og Svingelbjerg, viser en Række Vejspor, at her i Tidernes Løb har gaaet en ikke ubetydelig Færdsel. Vonsild er Anneks til Gislum, og Vejen mellem disse to Kirkebyer gaar nu om ad Morum; men tidligere gik der en direkte Vej, som nulevende Mennesker endnu husker og kalder Præstens Kirkevej.

Ved denne nu nedlagte Vej mellem Vonsild og Gislum ligger de Sten, som Generalstabens Atlasblad fra 1890 betegner som Tingsten — nu synes de at

være forsvundne — og hvor Herredstinget for Gislum Herred har været afholdt. Dette tyder jo ogsaa paa, at denne Vandskelsvej gennem Gislum Herred har været Hovedvej, idet man selvfølgelig som Regel vilde vælge at mødes og holde Ting paa et Sted, der var let tilgængeligt for de fleste af Herredets Beboere.

Eftersøger man de andre Herreders Tingsteder, da angiver Generalstabens Atlasblad 1896 en Ting-

Vejspor mellem Svingelbjerg og Vonsild. Vonsild Kirke i Baggrunden.

høj i Slet Herred midt imellem Vindblæs og Bjørnum-slet, og det er fristende at sætte begge disse Navne i Forbindelse med det gamle Herredsnavn: Vendæslæt Herred; ved et Kongebrev af $\frac{9}{12}$ 1558 befales det, at Slet Herredsting fremtidig skal holdes midt i Herredet S. V. for Braarup i Oudrup Sogn paa et Bjerg ved en lille Høj (Trap: Danmark, 3. Udg. IV. S. 545). Den førstnævnte af disse to Lokalteter ligger paa Vandskelslinjen fra Aggersund ned imod Aars og Gis-

lum, hvorimod den anden ligger noget øst for Vandskelslinjen; men dette kan let forklares, idet Herredet deles i en vestlig og en østlig Del af Tanbæk, og medens Tinghøjen ved Vindblæs ligger bekvemt for alle Beboerne i den vestlige Del af Herredet, har dette ikke været Tilfældet for Beboerne øst for Bækken, og det maa altsaa tænkes at være disse, der har faaet Tingstedet forlagt. Ved Bjørnsholm er der bleven holdt Birketing, før 1574 ved den nu nedbrudte Aal Kirke og efter den Tid ved Borregaard (Trap: Danmark 3. Udg. IV. S. 539); men her er det selvfølgelig det mægtige Kloster, der har foranlediget Oprettelsen af en gejstlig Birkejurisdiktion.

I Aars Herred angiver Generalstabens Atlasblad 1890 Tinghøje Vest for Aars liggende paa den ovenfor omtalte Vandskelslinje fra Aggersund. Følger man den ovenfor omtalte Vandskelsvej fra Hvalpsund til Gislum videre mod Øst over Lille Binderup, kommer man ved Smorup til nogle Høje, der kaldes Tinghøjene; maaske har her tidligere været holdt Ting for nogle af de østlige Sogne i Aars og Gislum Herreder.

I Hornum Herred angiver Generalstabens Atlasblad 1894 en Tinghøj lige øst for Øster Hornum og Vandskellet gennem Herredet mellem Binderup Aa mod Vest og Gulbæk mod Øst gaar ogsaa gennem Øster Hornum.

I Fleskum Herred angiver Generalstabens Atlasblad 1894 en Tinghøj nordøst for Nøvling, hvilket Sted Herredstinget ogsaa angives at være bleven holdt i den Fortegnelse over Tingsteder i Viborg Stift, som meddeles af Hans Knudsen i »Gamle jydsk Tingsteder og Retsdage« (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 4. R. 3. B. S. 383). Chr. Christensen angiver i »Om

Fleskum Herreds ældste Tingsted« (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 4. R. 2. B. S. 341—343), at Herredstinget er bleven flyttet, og at det 1629—88 er bleven holdt paa sin gamle Plads ved Oappelstrup i Gunderup Sogn; men begge de nævnte Lokaliteter ligger tæt ved Vandskelslinjen gennem Herredet. For de østlige Sogne: Storvorde og Mø, der netop paa Grund af side Lavninger ofte maa have haft Vanskeligheder med at komme i Forbindelse med de andre Sogne og Herredstingstedet, har der været særlige Birketing.

I Hellum Herred angiver Hans Knudsen i »Gamle jydsk Tingsteder og Retsdage« (Saml. t. jydsk Hist. og Top. 4. R. 3. B. S. 351), at Tingstedet i Følge Fortegnelsen over Tingsteder og Retsdage i Viborg Stift fra 1678 var syd for Blenstrup, og at der desuden holdtes Birketing ved Lindemborg og Viffertsholm. Kl. Gjerding skriver i »Hellum Herreds Beskrivelse og Historie« S. 16, at Hellum Herredsting holdtes lige syd for Blenstrup, hvor en nu nedlagt Vej fra Askildrup til Dollerup skar Brøndumvejen, men at det allerede i 1440 var flyttet til Bælum. Det vilde være naturligt at søge Tingstedet i Nærheden af Hellum, der har givet Herredet Navn, og rimeligvis har her ogsaa en Gang været holdt Ting, men kun for den Del af Herredet, der ligger vest for Skibsted Aa, medens der da kan have været Tingsted øst for Aaen paa den Tinghøj, som Generalstabens Atlasblad 1888 angiver øst for Skibsted; ved Sammenlægning af disse to oprindelige Herreder er Navnet Hellum Herred da bleven bevaret, og det nye Herred har faaet Tingsted tæt ved den gamle Grænseaa, og hvor denne skares af Vejen mellem de to gamle Tingsteder. Tingstedet ved Blenstrup har ligget paa Vandskellet mellem Tustrup Bæk og Skibsted Aa, og Tinghøjen

ved Skibsted ligger paa Vandskellet mellem Skibsted Aa og Vildmosen.

I Hindsted Herred angiver Generalstabens Atlasblad 1888 ingen Tinghøje; men i den vestlige Del af Ove Sogn, tæt ved Resø, angives nogle Høje som Hindsted Høje, og da Stedet ligger centralt i Herredet, fristes man til at søge et gammelt Tingsted her. Hans Knudsen angiver i »Gamle jydsk Tingsteder og Retsdage« (Saml. 1. jydsk Hist. og Top. 4. R. 3. B. S. 351), at Tingstedet ifølge Fortegnelsen over Tingsteder og Retsdage i Viborg Stift fra 1678 var ved Rostrup Kirkegaard, og at der for de østlige Sogne var et Birketing i Visborg, tæt nord for Kirken. Hindsted Højene ligger paa Vandskelslinjen fra Ravnkilde og Nysum, hvor Vandskellet er mellem Lindemborg Aa og Simested Aa, ud til Stinesminde Færgested overfor Mariager. Rostrup ligger lidt øst for denne Linje.

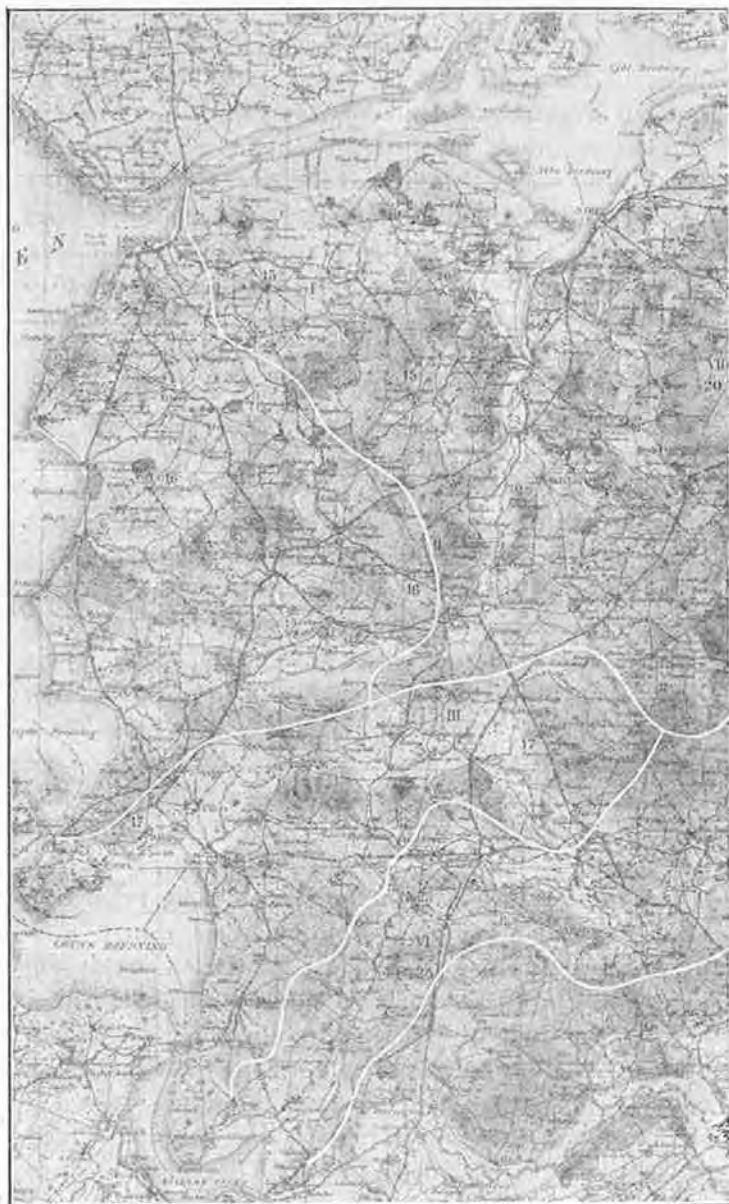
Endelig i Rinds Herred holdtes Herredstinget indtil 1688 ved en Høj øst for Skinderup Bro (Trap: Danmark 3. Udg. IV. S. 675). Herredet er delt i 2 Dele af Simested Aa, hvorfor man enten kan gætte paa to sammenlagte Herreder, eller man fra Begyndelsen af har valgt Aaovergangsstedet som det naturlige Mødested; det første er maaske det rimeligste, idet saaledes det fælles Herredsting for Hornum og Fleskum Herreder blev henlagt til Bonderup ved Østeraa, da disse Herreder sammenlagdes ved Reskript af ¹²/₃ 1688.

Da saaledes de fleste Tingsteder maa søges paa eller i Nærheden af Vandskelslinjerne, taler disses Beliggenhed i hvert Fald ikke imod at antage, at de ældste Hovedfærdselsveje maa søges langs Vandskellene. Indtegnes nu paa et Kort Hovedvandskellene,

da vil man faa en Linje fra Aggersund over Vindblæs til Pisselhøj vest for Aars, hvor Vandskellet er mellem Trendaa og Halkjær Aa; herfra fører en anden Linje mod Vest over Vonsild og Fovlum til Hvalpsund og en Linje mod Øst over Gislum, Mejlby og Ravnkilde til Stinesminde Færgested eller mod Nordøst til Hellum og Blenstrup; endvidere faar man ogsaa fra Mejlby en Linje mod Nord over Aardestrup til Ø. Hornum og Aalborg eller til Ellidshøj, Oppelstrup og Tinghøjen ved Nøvling. Vandskelslinjerne, der fører til den vestlige og østlige Del af Rinds Herred, udgaar henholdsvis fra Mejlby over Nørager til Fjelsø og Virksund eller Rind og fra Ravnkilde over Vebbestrup og Hørby til Hvilsom, Tostrup og Skals.

Ser man paa den Figur, disse Hovedvandskelslinjer danner, da finder man, at de løber sammen i et naturligt Midtpunkt for hele Syslet omkring Mejlby og fra denne By fører ogsaa Veje ud i alle Retninger; det er derfor ogsaa fristende at sætte Byens Navn i Forbindelse med den Midtplads i Syslet, den indtager, og at tænke sig Sysseltinget holdt paa Tinghøjen ved det nærliggende Smorup; Størrelsen af en Del af de Gravhøje, der findes en Del af i denne Egn, afkræfter i hvert Fald ikke en Hypotese om, at her har været et vigtigt Samfærdselspunkt.

Hvor Vandskelslinjen fører retlinet og i den Retning, man har ønsket at komme frem, som f. Eks. fra Gislum til Hvalpsund, har Færdselen holdt sig til denne Linje gennem Aartusinder; men vilde man f. Eks. fra Gislum til Fjelsø og Rind, da var Vejen om ad Mejlby og Nørager for lang en Omvej, og man søgte og fandt et passende Vadested over den skillende Aa, hvilket muligvis blev forbedret med udkastede Sten. I Tidens Løb kan der maaske være

Vandskelsvejlinierne
(Højdeforholdene er angivet)

i Himmersyssel.
ved forskellig Schattering.)

dannet forskellige Overgange over en Aa; men Rækker af Gravhøje, der fra begge Sider strækker sig ned til Aaløbel, viser tydeligt i nogle Tilfælde, hvor man allerede færdedes over Aaen i Oldtiden.

Det er allerede nævnet, at det fælles Ting for Hornum og Fleskum Herreder i 1688 henlagdes til Bonderup ved Østeraa; men dette Sted har været et Overgangssted over Østeraa helt tilbage i Oldtiden, hvilket Samlinger af Gravhøje paa begge Sider af Aaen tydelig viser, nu er Højene dog enten afgravede eller overplantede. Noget senere flyttedes Tingstedet til Gulbæk, inden det ved Reskript af $19\frac{1}{2}$ 1734 flyttedes til Nibe (Chr. Christensen: Om Fleskum Herreds ældste Tingsted. Saml. t. jydsk Hist. og Top. 4. R. 2. B. S. 343). Begge disse Steder, Bonderup og Gulbæk, ligger i den lige Linje mellem Fleskum Herreds gamle Tinghøj ved Nøvling og Hornum Herreds Tinghøj ved Hornum, hvor denne Linje skærer henholdsvis Østeraa og Gulbæk.

Dette kunde tyde paa, at nogle af Oldtidens vigtige Aaovergange skal søges paa Forbindelsesvejene mellem de forskellige gamle Tingsteder.

Mellem Ø. Hornum og Hellum findes saaledes mellem Gravlev og Buderupholm et gammelt Overgangssted over Lindenberg Aa; ved Tørvegravning her skal der i de sidste Aar være gjort forskellige Fund, bl. a. af Riddersporer.

Lidt længere nede af Lindenberg Aa, mellem Volsted og Skørping, findes et andet Overgangssted, der ligeledes er markeret af Gravhøje paa begge Aabredder, mægtige Hulveje paa begge Sider viser, at her har gaaet en betydelig Færdsel; dette Sted ligger paa Linjen fra Tinghøjen ved Nøvling til Hellum.

Endelig findes et tredje Overgangssted over Lin-

denborg Aa markeret af Gravhøje, det er ved Haals Bro, som ligger paa Linjen mellem Ooppelstrup og Blenstrup; ogsaa her findes meget betydelige Hulveje.

Over Simsted Aa har der tidlig dannet sig et Overgangssted ved Tostrup; Stedet kaldes nu Skindersbro, og det er her, at Rind Herredsting, som tidligere omtalt, er bleven holdt. Ogsaa her fører en Mængde Hulveje fra begge Sider ned mod Aaen.

Hulveje ved Lindenberg Aa, Syd for Volsted

Over Lerkenfeld Aa har der været Overgang mellem Vonsild og Østerbølle, og længere oppe ad Aaen mellem Store og Lille Binderup har der været et Vadested ved de Høje, der kaldes Bjørnhøje; Vadestedet er her først for et Par Aar siden bleven afløst af en Bro.

Selv om Vejen fra Aars over Vandskellet, om ad Pisselhøj og Morum, til Gislum ikke er nogen lang Omvej, har der dog været dannet et Vadested over

Halkjær Aa paa den direkte Linje mellem Aars og Gislum. Dette Vadested er Stenild Vad, som skal være det Stenvædlæ wat, der omtales i Valdemars Jordebog (Trap: Danmark, 3. Udg. IV. S. 512 og O. Nielsen: Kong Valdemar den Andens Jordebog, S. 94). Ogsaa her ses tydelig en Mængde Vejspor, selv om deres Dybde ikke er saa stor.

Over Sønderup Aa har der i Oldtiden været to

Hulveje ved Lindenberg Aa, Nord for Skørping.

Overgangssteder, nemlig ved Skjoldhøje, hvor Landevejen nu er ført over Aaen, og noget længere oppe af Aaen ved Nymølle imellem Haverslev og Torsted; begge Steder er Lokaliteten saa forandret ved Anlæg af en Mølledæmning, at det ikke mere er muligt at lede efter Spor af det gamle Vadested; men Rækker af Høje, der fortsætter sig paa den anden Aabred, viser, at her har været Passage over Aaen allerede i Oldtiden.

Nu er Hovedlinjerne i Oldtidens Vejnet trukket op; men selvfølgelig har der endnu været en Mængde andre Veje af mere underordnet og lokal Karakter. Hovedlinjerne viser imidlertid en direkte Forbindelse med Omverdenen over Virksund, Hvalpsund, Aggersund, Limfjorden ved Aalborg og Mariager Fjord ved Mariager.

Andre Steder i Landet træffer man Befæstnings-

Hulveje ved Lindenberg Aa, Nord for Haalsbro.

anlæg ved Hovedvejene, f. Eks. Kong Knaps Dige og Margrethediget længere Syd paa i Jylland (jfr. O. Nielsen: Om Sysselinddelingen); men lignende Anlæg findes slet ikke i Himmersyssel. Der findes nogle Voldsteder og befæstede Gaarde; men for begges Vedkommende er det umuligt at afgøre, hvor langt Befæstningen gaar tilbage.

Klejtrup Voldsted er det anseligste i Syslet og er af den ældste Type (Trap: Danmark, 3. Udg. IV.

S. 679). Beliggenheden er tæt ved Vandskellet mellem Onsild Aa og Skals Aa, det eneste Sted hvor man uden at passere Vandløb eller Havarme kan komme ind i Syslet, hvorfor det er rimeligt at finde en stærk Befæstning i Nærheden af denne vigtige Passage.

Længere mod Vest ved Skalsaaen ligger Hersomgaard, hvis gamle Hovedbygning har været omgivet af Befæstningsanlæg; men det er tvivlsomt, om Gaar-

Udsigt fra en Gravhøj paa den ene Bred af Lerkenfeld Aa til Gravhøje paa den modsatte Bred. Vadestedet ved Gaarden, der ses til højre paa Billedet, for et Par Aar siden afløst af en Bro.

den har spillet nogen Rolle som Spærrefæstning ved en Aaovergang.

Derimod træffes Navne paa -borg ved tre af de fem Sundpassager, der har dannet de naturlige Adgange til Syslet, nemlig Aalborg ved det gamle Alasund, som Limfjorden hed fra Hals til Egholm (Trap: Danmark, 3. Udg. IV. S. 381), Næsborg ved Aggersund — lige overfor ligger Aggersborg — og Visborg ved Had-

sund. Den gamle Aalborg er forlængst forsvundet og dækket af den opblomstrende By, Næsborg kender man intet til, men ved Visborg ligger endnu Visborggaard omgivet af sine Grave.

I Vebbestrup Sogn ligger paa en Landtunge i Hvarre Sø Voldstedet af Hvarre Slot, som har ligget paa den foran omtalte Vandskelsvej fra Ravnkilde til Stinesminde Færgested; altsaa ogsaa denne Ad-

Vejspor ved Stenild Vad. Manden staar nede i et Spor

gangsvej ind i Syslet har haft sit Befæstningsanlæg.

Inde i Syslet ligger eller har ligget en Række befæstede Gaarde ved Aapassagerne. Ved Lindenburg Aa laa Egholm ved Overgangsstedet mellem Volsted og Skørping, og Lindenburg, det gamle Næs, ligger lidt nedenfor Overgangsstedet ved Haals Bro. Ved Lerkenfeld Aa ligger endnu Lerkenfeld (tidligere Bonderup og Kokholm) lidt nedenfor Overgangsstedet mellem Vonsild og Østerbølle. Ved Trendaa ligger

Gunderupgaard ved en Aapassage, der sikkert har eksisteret siden Oldtiden over Aaen ved dens Munding. I denne Forbindelse maa ogsaa nævnes Villestrup ved et Overgangssted over Villestrup Aa; men denne Aapassage er vist af betydelig yngre Dato end de andre nævnte.

Hvor Opdyrkningen endnu ikke har fundet Sted, men Lyngen endnu dækker Jorden, kan Levningerne

Klejtrup Voldsted

af de gamle Veje endnu findes, navnlig paa Bakkeskraaninger kan Vejsporene ved Slid og Regn have gnavet sig dybt ned. Syd for Lindenberg Aa mellem Haalsbro og Gjerding ses saaledes ved Vejen, der gaar mellem Hvinkjær Gaard og Tustrup Bæk en smuk Samling Vejspor, det ene ved Siden af det andet.

Selv om Vejsporet ikke kan følges hen over det dyrkede Land, kan det være muligt at finde Levninger af det med saa korte Mellemrum, at Forløbet af det

fuldstændig kan rekonstrueres. Gaar man saaledes fra den tidligere omtalte Overgang over Lindenberg Aa mellem Volsted og Skjørping mod Syd, da findes først en Række dybe Vejspor i Bakkerne ned mod Aaen visende op imod Skjørping Kirkeby, og flere Steder, inden man naar Byen, ser man tydelig de overpløjede Vejspor. Fra Skjørping er Vejen gaaet lige til Rebild. Vest for Jernbanen, omtrent midt

Vejspor Syd for Haalsbro.

imellem denne og Skoven, ligger endnu et Lyngstykke, hvor det ene Vejspor ligger ved Siden af det andet, og naar man kommer ind i Skoven, ser man omtrent paa hele Strækningen de gamle Vejspor følge den nuværende Vej. I Rebild er Vejen bøjet mod Syd, antagelig mod Rold, i hvilken Forbindelse det er værd at lægge Mærke til, at en Høj lige syd for Rebild ved denne Vej kaldes Roldhøj. Vejen spores tydelig ned til Klodholm, hvor den er gaaet ind paa det Ter-

ræn, de store Rold Skove nu dækker. Den er nu for største Delen overpløjet; men flere Steder har man ladet nogle af de største Kamme mellem de enkelte Vejspor blive staaende ved Opdyrkningen, og paa Generalstabskortene er de angivne som Gærder, men har altsaa en ganske anden Oprindelse. Det er tydeligt, at man har villet undgaa den Dal, der kommende fra Store'Øxsø mod Nordvest skærer sig ind

Vejspor mellem Skjørping og Rebild.

gennem og danner de bekendte Rebild Bakker. Hvor Vejen har krydset det øverste Parti af denne Dal, kommer Sporene naturligvis igen tydeligt frem. Videre ind gennem Skoven har jeg kunnet følge Sporene omtrent ned til Sogneskellet mellem Skjørping og Rold men her blev Bevoksningen for en Del ung Skov i den Alder, hvor enhver Passage var umulig. Paa hele den 10 km lange Strækning følger Gravhøje stadig langs Vejen, saa det er tydeligt, at man her staar

overfor en Vejlinje, som rækker tilbage til Stenalderen, men antagelig har været benyttet langt ned i Tiden, paa Skjørping Kirkegaard har der jo været en hellig Kilde, Helligkorskilden, og der har været holdt Marked her (Trap: Danmark, 3. Udg. IV. S. 481), hvilket jo passer med, at en af Hovedvejene er gaaet her forbi.

Dette viser, hvorledes en Oldtidsvej har holdt sig længe og delvis benyttet den Dag i Dag; men saadan kan det vist tænkes at have været i hele Syslet, der er ikke sket meget her, som kan have ledet Færdslen ind paa nye Baner. Aalborg er opstaaet paa et Sted, hvor hen imod Færdslen tydelig har peget siden Oldtiden; Overgangsstedet er givet derved, at Limfjordens Bredder her er høje paa begge Sider i Modsætning til de flade Kærstrækninger, der ellers findes, og de forskellige Aamundinger har frembudt sig som naturlige Havne. Løgstør er opstaaet saa tæt ved det gamle Overfartssted over Aggersund, at Byen kun har forvoldt en meget ringe Omlægning af Vejlinjerne. Om Hobro kan man sige noget lignende, idet der sikkert altid har gaaet nogen Færdsel udenom Mariager Fjord; men Hovedfærdslen gik over denne ved Mariager, og Hobro har først i det 19de Aarh. ved de nye Chausséanlæg faaet den lagt igennem sig. Den fjerde By i Syslet er Nibe, som skylder Sildefiskeriet sin Opblomstring, og det synes, som denne By har givet Anledning til nye Vejes Fremkomst; en saadan Vej, der fører direkte til Nibe, gaar over Hjeds, Albæk, Oplev, nord om Store Øxsø til Holthuse, hvorfra man over Store Arden, Rostrup og Ove har kunnet fortsætte til Stinesminde Færgested. I Storarden Skov benævnes Vejen endnu Nibevejen og har maaske været benyttet ved de gamle Pinsemarkeder i Nibe.

Om Færgefarten over Mariager Fjord beretter Borgmester Dahlerup (H. Dahlerup: Mariager Klosters og Bys Historie. Kbhv. 1882. S. 127 f.):

»Fra gammel Tid af har der været tre Færgesteder ved Mariager Fjord: ved Nødnæs, Hadsund og Mariager. Det første omtales 1542, da Kristian III. paa en Rejse fra Aalborg til Aarhus blev sat over Fjorden ved Nødnæs (Danske Magasin 3. R. VI. 331). Færgestedet ved Hadsund, som omtales allerede i det 14. Hundrebaar, blev senere henlagt til Dronningborg Gods, indtil Kongen 1581 solgte det til Jacob Seefeld af Visborggaard, som faa Aar derefter blev Lensmand paa Mariager Kloster, og samme Aar blev der ved Hadsund anlagt et Toldsted (Registre III. 220 og 294). Mariager Færgested maa ogsaa have været meget gammelt, thi i Klosters Brevfortegnelse nævnes ved Aarstallet 1451 Kong Kristian I.s Stadfæstelsesbrev (der maa altsaa have været et endnu ældre Privilegium), »at de af Mariager Kloster maa holde en fri Færge imellem Ommersyssel og Himmersyssel« (Danske Magasin, VI. 74), og sandsynligvis har det været det vigtigste af Fjordens Overfartssteder, da det af et Stokkenævn fra Aar 1541 fremgaar, at den alfare Vej mellem Randers og Aalborg dengang gik gjennem Mariager (Danske Magasin, VI. 145), og i Special-Regnskab fra Amtmanden paa Steinborg Slot, Johan Rantzaus Udgifter under hans Foretagender i Jylland og Fyen fra November 1534 til Januar 1536 anføres det ogsaa, at han paa en Rejse mellem Aarhus og Aalborg to Gange blev sat over Fjorden ved Mariager Færgested, hvorfor han hver Gang betalte 8 Sk. (Seidelin: Diplomatarium Flensborgense II. 261). Overfarten fandt Sted fra den saakaldte Færgehage, der ligger ved Enden af Mariager Bys Vestergade,

som fordem kaldtes Algade eller Adelgade og altsaa maa antages at have været Byens Hovedgade. Efter Reformationen gik Færgeretten, ligesom Klosters øvrige Rettigheder, over til Kronen, hvorfor det kom til at paahvile Lensmændene at vedligeholde Færgen, som dengang var en Pram, hvori der kunde overføres baade Mennesker, Heste og Kvæg. I Eske Billedes Lensregnskab for Aaret 1613 anføres det, at han i dette Aar har betalt 18 Sk. for Vadmel til at brede denne Pram med. Da Veien mellem Randers og Aalborg, uvist naar, men mulig i Kristian IV.s Tid, blev forlagt over Hadsund, tabte Overfartsstedet ved Mariager sin tidligere Betydning, og i Klosters Jordebog af 1664 hedder det, at Færgestedet »er ei bedre end et Gadehus uden Avling, og er dertil ingen Færge, siden den udi Feidetiden blev øde«. Efter Klosters Salg kom dog Overfarten atter i Gang, og 1683 beboedes Færgestedet af tre Mænd, som holdt en Færge, der kunde overføre baade Heste og Vogne, af hvilken de maatte svare en aarlig Afgift af 5 Slette-dalere til Klosters Eiere; men da Farten kun var ringe, fordi de fleste Reisende lod sig sætte over ved Hadsund, holdt de siden kun en Baad, hvoraf de ligeledes maatte udrede en aarlig Kjendelse til Klosteret. Endnu 1720 fandtes der en Færgemand ved Mariager Færgested; men i et Brev fra 1788 omtales det, at Mariager Færgested blev nedlagt for henved 40 Aar siden (altsaa omtrent 1750), og en medvirkende Grund hertil var, at de paa begge Sider af Fjorden liggende Færgehuse solgtes fra Klosteret og gik over til forskjellige Ejere. I Aaret 1798 udarbejdede Kommandør Løvenørn en Plan for et ordentligt Færgevæsen; men den kom ikke til Udførelse, og siden er det, trods flere Forsøg, ikke lykkedes at faa denne Sag

ordnet paa en tidssvarende Maade. I længere Tid har Overfarten, som nu finder Sted mellem Byens Skibsbro og Gaarden Stinesminde, hvor Fjordens Bredde er 4600 Alen, været besørget af en Privatmand med almindelige Baade, og for at tilvejebringe nogen Kontrol hermed, tilsikrede Byens Næringsdrivende i Aaret 1874 Færgemanden en vis aarlig Indtægt, imod at han skulde underkaste sig Byraadets Tilsyn; men desuagtet er Mariager Færgevæsen endnu langt fra i en saadan Tilstand, som det kunde og burde være.»

Da Kristian III. 1552 foretog en Rejse gennem Jylland, var hans Nattelogis i Himmersyssel: Aalborg, Rold og derpaa Mariager, saa det ses altsaa tydeligt, hvilken Vej han har benyttet. Da Færgefarten saa i det væsentlige er henlagt til Hadsund, forlader man den vestlige Vej fra Aalborg over Rold og Skjörping og benytter den østligere over Haalsbro. Kl. Gjerding skriver i »Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie«, Aalborg 1890—92, S. 7 f.:

»I gamle Dage har der været flere Færgesteder [over Lindenberg Aa]; ved Grænsen mellem Skjörping og Skindbjerg Ejendom var Blikkendals Færgested, til hvilket der førte en Mængde Hulveje, som endnu ses i Heden, og et lignende Bundt Hulveje udgaar fra Landingsstedet paa Nordsiden; lidt længere mod Øst var Pinkrogens Færgested ud for Skindbjerg Mark. Disse to ere nævnte paa Skindbjerg Udskiftningskort. I Landmaalingsforretningen af 1683 findes omtalt Oddens Færgested ud for det østre af Skindbjerg Mark. Ved Næs var der ligeledes en Færge, om hvilken man har mange sikre Efterretninger. — — Denne Adelvej [rette Adelvej ved Lindenberg] har da gaaet over Askildrup Bæk ved Øxenvad, lidt norden for Gaarden af dette Navn, hvortil der navn-

lig fra Sydvest løber en hel Del Hulveje; det var Aalborg Vej for de østre Byer. Fra Vadet gik den først langs Engene, hvor Vejen endnu ses tydelig, og hvor der for laa Aar siden er opgravet Hestesko; den fortsætter da oven ud ad Bakkerne til Haals Bro. Andre Veje fra de sydligere Byer kom fra Gammelvad vesten for Askildrup. Overalt hvor der var befærde- de Adelveje, vil man finde en Mængde Hulveje ved Siden af hverandre. Fra Broen gik der mod Nord Hulveje videre gennem Gunderup Sogn, forbi Arm- drup, en By, der laa vesten for Fjellerad, men som uden Tvivl delte Skæbne med saa mange andre Byer og uddøde i den sorte Døds Tid, hvorefter dens Jor- der toges under Fjellerad. Derfra gik Adelvejen ad Opperstrup og siden ad Aalborg til. 1753 opbyggede Grev Moltke en Bro, 22 $\frac{1}{2}$ Alen lang, høj paa Mid- ten med Fald til begge Ender. Efter kongelig Bevil- ling maatte han tage Bropenge: for en Træ- eller Bondevogn 1 Sk., for en Post- eller beslagen Vogn 2 Sk., for en ridende Person 1 Sk. paa Henvejen, men saa, at man passerede frit tilbage; for en Chaise eller Karosse for Henvejen 4 Sk., ligesaa for Tilbage- vejen, for en Møllesten 6 Sk., for en Humlekærre 6 Sk., for et Par Kvæghøveder eller ledige Heste 1 Sk. Desuden opbyggede han derved efter kongelig Bevil- ling en Kro, som dog nu igjen er nedlagt, og fra den Tid kan man regne, at Adelvejen er gaaet derover. Senere er Vejen bleven en Amtsvej, og den nuværen- de Jærnbro er bygget af Aalborg Amt 1872. — — Haals Bro nævnes [i et Sognevidne] 1511; men end- nu 1639 var den vist ikke uden en Vase med Vad over Strømmen og Gangspang til gaende Folk, hvilket ses af en Klage fra Beboerne i Hellum Her- red og Fleskum Herred, dateret 4. Jan. 1639, der af-

trykkes. 19. Jan. samme Aar paalægges det Høvedsmanden paa Aalborgslot at lade Haalsbro og Skibstedbro sætte i Stand.«

Den Kro, Grev Moltke opførte ved Haalsbro, er antagelig den Bygning, der ligger nord for Broen, og som den lokale Tradition ogsaa udpeger som en gammel Kro. Ved Haals Bro i Gunderup Sogn var der dog allerede 1688 en Kro, tilhørende Lindenberg.

Gammel Kro ved Haalsbro.

Af Videnskabernes Selskabs Kort ses det, at Vejen fra Terndrup over Korrup Mølle til Hadsund — den nuværende Landevej — allerede har haft større Betydning i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede, og det maa vel derfor antages, at Vejen ogsaa længere tilbage har gaaet her. Den store Udstrækning, Lyngby Sogn har i Nord og Syd, tyder ogsaa paa, at her fra gammel Tid har været en Færdselsvej; endvidere ligger Terndrup ved Overgangen over Skibsted Aa,

og medens denne Aa ovenfor Terndrup og nedenfor Lyngby danner Sognegrænse, er dette ikke Tilfældet mellem Lyngby og Terndrup. Vejen har da passeret Skibsted Aa ved Skibsted Bro; men hermed passer det, at Herredsfogden i Hellum Herred ved et Reskript af ²⁴/₂ 1552 faar Tilladelse til indtil videre at oppebære det Brokorn, som skal udgives til dens Vedligeholdelse, fordi han paa egen Bekostning har opbygget Skybstedt Bro og Hals Bro i Hellom Herred (Registre, 5. 373). Hvor Herredsfogden har boet den Gang, ved vi ikke; men i en Del af det 17. Aarhundrede boede han i Horsens (Kl. Gjerding: Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie. Aalborg 1890—92. S. 32), altsaa midt imellem de to Broer.

Videnskabernes Selskabs Kort angiver en Vej fra Hobro over Vebbestrup, Rold, Skillingbro, Støvring, Ellidshøj og Svenstrup til Aalborg. Den nuværende Chaussé følger ret nøje denne gamle Vejlinje; men man kan dog adskillige Steder finde Levninger af den gamle Vej, f. Eks. lige nord for Hobro, flere Steder i Rold Skov, ved Gravlev og ved Skalborg Gaarde; men jeg har endnu ikke kunnet finde, fra hvilken Tid denne Vej skriver sig.

Broen ved Hobro omtales flere Gange. ²⁰/₄ 1574 faar Borgmestre og Raad i Hofbroe Forleningsbrev paa det Brokorn, som svares af Bønderne der i Eggen til Vedligeholdelse af Broen udenfor Hofbroe, og som afdøde Hr. Niels Black hidtil har oppebaaret; dog skal de straks i Sommer svare 20 gode Øksne i Indfæstning og paa egen Bekostning istandsætte Broen og holde den i Stand med gode, stærke Bulfjæle, Rækker langs Siderne og Pæle (Piller) og Stenbro ved begge Ender (Jydske Register, 1. 234). Vedligeholdelsen har aabenbart ikke været god, thi ²⁸/₈

klages der over, at Borgere i Hobro, der oppebærer Brokorn af Broen over Aaen ved Byen, ikke holder den i tilbørlig Stand (Jydske Registre, 4. 31). 20 Aar senere, ⁹/₁₁ 1608, faar Christen Kielsen i Rold Livsbrev paa den Bro udenfor Hobro, der hidindtil har været meget brøstfældig, og som Manderup Parsberg til Hagesholm, Embedsmand paa Aalborghus, nu har bortfæstet til ham paa den Betingelse, at han uden Forhaling skal lade Broen genopbygge fra ny af, gøre den godt i Stand og siden holde den ved Magt, ligesom han ogsaa skal istandholde den Stenbro, der gaar over Vandet ved Enden af Broen, og den Gangspang, som gaar over Vadet, alt paa hans egen Bekostning. Det paabydes Bønderne i Hensted Herred at svare Christen Kielsen det Brokorn, som sædvanlig gaar af Broen (Jydske Registre, 6. 404).

Overgangsstedet over Lindenberg Aa ved Skillingsbro nævnes i en Præsteindberetning af 1743 (Kl. Gjerding: Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie. Aalborg. 1890—92. S. 171); men naar denne Bro er anlagt, kan jeg ikke angive.

Selv om Vejnettet i Himmersyssel har en ret afsluttet Karakter, kan det ikke undgaas, at det nærliggende Viborg har haft sin Indflydelse paa det. Fra Viborg udgaar den nord—sydgaaende Hovedvandskellslinje, der i Aartusinder har spillet en stor Rolle i Halvøens Vejhistorie, en Vejlinje, der for største Delen falder sammen med Oksevejen. Selv om Skalsaaen har ligget imellem og spærret Himmelsyssel Adgangen til denne By, har man dog overvundet Hindringen, og de to Vejlinjer, som Landevejene fra Løgstør og Aalborg den Dag i Dag følger, har man allerede fulgt langt tilbage i Tiden, selv om de opstaaede Aapassager ikke er mærkede med Gravhøje, som de

tidligere nævnte. Den østligste af disse Veje fører fra Store Binderup og altsaa fra Tinghøjene ved Smorup, hvor muligvis Sysselettinget har været, over Lerkenfeld Aa ved Højslev Vandmølle, derpaa over Simested Aa ved Simested og Skalsaa ved Løvelbro. Ved det sidste Sted ses, navnlig paa Sydsiden af Aaen, en Række meget dybe Hulveje. Den vestlige Vej fører fra Aggersund og Løgstør langs Limfjordens Bred-

Hulveje ved Løvelbro.

ninger forbi det gamle Vitskøl Kloster og passerer Aaerne i Nærheden af deres Munding; at dette er en gammel Vejlinje kan ses deraf, at der har været en Kongsgaard i Gedsted (Trap: Danmark, 3. Udg. IV. S. 669).

²⁴/₁₀ 1599 paalægges det Indbyggerne i Aalborg samt Kronens Bønder og menige Herredsmænd i Hvornum og Kier Herreder og Voer Birk alvorligt med det allerførste paa egen Bekostning at lave en

Bro ved Sønderup Aa med Stenbro ved begge Ender, naar Lensmanden paa Aalborghus giver dem Ordre dertil, da Kongen har bragt i Erfaring, at Vandet i Sønderup Aa ofte er saa højt, at ingen uden Livsfare kan komme derover, og da det er en Alfarvej, der nødvendigvis maa holdes i Stand, at den vejfarende Mand uden Skæde kan komme frem (Jydske Tegnelser, 5. 1093).

Hulveje ved Løvelbro.

^{27/4} 1560 faar Lauritz Skram Forleningsbrev paa Kronens Broer: Løfvel, Langveile, Simested og Skinders Broer i Nørrejutland med Brokorn og alt andet, som aarlig oppebæres til Broernes Vedligeholdelse. Han skal tjene Riget med 2 velrustede Heste og holde Broerne i Stand (Registre, 7. 114).

Det ses saaledes, at disse Veje og Aapassager allerede den Gang maa have spillet en Rolle. Aalborg—Viborgvejen omtales ogsaa i et Brev af ^{13/8}

1586 til Claus Glambech og Ofue Lunge. I den tidligere Ordre (af 15. April s. A.) til dem om at besigte noget Gods i Nørrejylland, som Loduig Munck til Nørlund har begæret til Mageskifte, omtales ogsaa 1 Krongaard i Ellitzhøf By og Sogn, 1 Kirkegaard i Guldbeck og Kronens Gods i Lille Binderup, alt i Huornum Herred. Da Kongen imidlertid har bragt i Erfaring, at Godset i Ellitzbøf og Guldbeck ligger saa belejligt for Olborghus, at det ikke kan undværes derfra, særlig da Slottet har sin nærmeste Tørvegrøft i Guldbeck Hede, og da Godset i Lille Binderup ligger paa Vejen mellem Olborg og Viborg, og der ikke findes andet Slottet tilhørende Gods paa den Vej, hvor Lensmanden paa Olborghus eller hans Folk kunne faa Vognskifte og Natteleje, naar de rejse i Kongens Ærinde mellem Olborg og Viborg, vil Kongen ikke bortskifte dette Gods og befaler dem ikke at besigte det (Jydske Tegnelse, 3. 101). Da det i 1558 blev paabudt at holde Postklippere til Befordring af Kongens Post, blev det paabudt, at der skulde være en i Viborg og en midt imellem Aalborg og Viborg (Tegnelse, 5. 398).

Det er selvfølgelig ikke muligt paa Cykleture i en Ferie at naa saa store Strækninger igennem og finde alle endnu bevarede Vejspor; men jeg haaber med disse Linjer at have givet Stødet til, at Interesserede paa de forskellige Egne vil supplere mine iagttagelser, og det skulde være mig en Glæde, om jeg saaledes giver Anledning til, at de gamle Vejspors Historie udfindes, inden Ploven udvisker dem for stedse.

SMAASTYKKER

NAVNET VITSKØL

I DET Foredrag, som den grundige Kender af Vitskøl Klosters Historie, Hr. Seminarielærer P. N. Ryge, holdt ved vort Samfunds Sommermøde paa Bjørnsholm den 29. Juli d. A., udtalte han, at Betydningen af Navnet Vitskøl var ubekendt; men i Overensstemmelse med sit Foredrags Plan kom Hr. Ryge forøvrigt ikke dybere ind paa dette Spørgsmaal. Det er ganske rigtigt, at der ikke hidtil er fremkommen nogen helt tilfredsstillende Tydning af det ejendommelige Navn, og de nedenstaaende Linier har ogsaa kun til Hensigt at fremsætte en Formodning, der henstilles til Overvejelse.

Med Navnets ældre Former forholder det sig saaledes: I Kong Valdemars Gavebrev til Cistercienserklosteret af 1158 skænker han den nye Stiftelse det kongelige Gods *Withscuele* (Fundatsen er trykt paa Latin i Pontoppidans *Annales Eccles.* Tom I. 384 og i dansk Oversættelse i *Danske Magazin* I. 134 f.), et Navn, der altsaa er ældre end Klosteret, men som optoges af dette i den latiniserede Form *Vitæ schola* (Livets Skole). Det var almindeligt, at danske Klostre kaldte sig med latinske Navne, som enten var

ligefremme Oversættelser af deres oprindelige danske eller dog havde nogen Lydlighed med dem. *Øm Kloster* hed saaledes *Cara Insula* (den kære *Ø*), *Holme Kloster*: *Insula Dei* (Guds *Holm*), *Tvis Kloster*: *Tuta vallis* (den trygge Dal). Ved *Vitskøl* var det alene Lydligheden, som kom i Betragtning.

Danske Magazin I. 134 f, giver følgende Prøver paa gamle Skriveformer af Navnet: *Vitskølf*, *Vitschiæl*, *Vidskøfle*, *Vitskowel*, *Viskeld*, *Vidskyld*, *Vidschier*, — hvoraf det vil ses, at der raadede den største Forvirring i den Henseende, og at man tidlig havde tabt Forstaaelsen af, hvad Navnet egentlig betød.

Skal en Tydning overhovedet forsøges, maa man selvfølgelig holde sig til den ældste kendte Form *Withscuele*, og her kan der vel ikke være Tvivl om, at første Stavelse er det middelalderlige Ord *With*, *o*: Ved, Skov. Stavemaaden *Withscuele* har formodentlig villet gengive den stedlige Udtale, og hvis denne har været f. Eks. *Vedskywl*, har vi som Navnets Betydning: *Skovskjul*, en Benævnelse, der i Betragtning af Stedets daværende afsondrede Beliggenhed bag uhyre Skovstrækninger maa kaldes højst betegnende.

Allerede i Danske Mag. I. og i Script. Rer. Dan. IV. 457 sammenstilles Navnet med de sikkert ganske identiske Stednavne *Vedskølle* (Landsby i Herfølge Sogn paa Sjælland) og *Vittskøple* (Herregaard i Skaane), — hvortil yderligere kan føjes *Vidskølle* (Landsby i Tjæreby Sogn, V. Flakkebjerg Herred paa Sjælland).

Af andre Navnetydninger skal anføres: *Kok* (Det danske Folkesprog i Sønderjylland II. 432) afleder det af »...kilde«. *Falkman* (Ortsnavnen i Skåne

p. 87) sætter det i Forbindelse med *Skel*, Grænse, men foreslaar ogsaa »Skievl« eller »Skjøvl«, ɔ: Park, Dam. H. Ussing (Historisk Aarvog for Sorø Amt IV. 35) tolker Navnet Vidskølle som »Skovrydning«, og det maa i saa Tilfælde afledes af »skuve«, skubbe til Side, fjærne, jfr. Ordet Skovl, der er af samme Rod.

— For nogle i Anledning af denne lille Artikel velvilligst givne Oplysninger bringer jeg Stednavneudvalget en hjertelig Tak.

Alexander Rasmussen.

LANDSDOMMER PEDER LERCHE OG MAG. CHR. STISTRUP.

Den 6. Januar 1699 døde Landsdømmer, Justitsraad *Peder Lerche* til Lerchenfeldt, det tidligere Bonderup i Vester Bølle Sogn i Himmersyssel. Han havde været en haard Hals, medens han levede, en Pengepuger, der næppe altid tog det saa nøje med de Midler, han anvendte, og Herredsfoged Christen Sørensen Testrup siger om ham i sin Rinds Herreds Krønike (Jydske Saml. I. 362), at han samlede Gods til Lerchenfeldt per fas et nefas (med Ret og Uret) og »var bekendt for en Voldsmand i hans Tid.« Han laa da ogsaa idelig i Proces, snart med en, snart med en anden, og navnlig havde han en bitter Fjende i Magister *Christen Stistrup*, der var Præst i Ullis og Foulum og Provst i Gislum Herred, og med hvem han bl. a. 1691 og følgende Aar havde Proces om Fiskeriet i Gjedsted Aa og om Kørsel over Aaen. Provst Stistrup var selv en stor Procesmager, der endog førte Proces med sin egen Hustru (Jydske Saml. II. 11). Han blev da ogsaa paa Grund af sin Stridbarhed afskediget som Provst 1705 efter Herreds-

præsternes Ansøgning, hvilket Embede han da havde beklædt siden 1681. Han døde ret pludseligt Natten mellem 27. og 28. Januar 1712. Iøvrigt henvises om ham til »Farstrups og Axelsons Dagbog« ved J. Becher (Aalborg 1813) Side 112, 114, 116, 160, 175, 198 og 283, hvor man faar et ganske godt Rids af Manden.

Da Peder Lerche var død 6. Januar 1699 (begr. Viborg Domkirke 17. Febr.), forfattede Magister Stistrup følgende Mindevers over ham, hvilket findes i Afskrift i Thottske Saml. 4°. 1524 i det kongelige Bibliotek tilligemed det efterfølgende Rim, som en af Landsdommer Lerches Paarørende vel har forfattet som »Svar paa Tiltale.«

In Memoriam Petri Lerche.

Dend største Snaus i Verden var,
 Hand lægges nu i Kiste,
 Ej større Gnier Jordan bar,
 Som Gud og Hvermand vidste,
 Hand gjorde aldrig noget got,
 Den u-omskaarne Jøde,
 Thi har hand nu dend ævig Spot,
 Saa Gud skee Lof hand døde;
 Vi skriver derfor paa hans Graf:
 Her hviler Lerches Beene,
 Mens hvor hans arme Siæl blev af,
 Er Gud bevidst allene.
 Stat Vandringsmand, om nogen her
 Til dette [Sted?] skal komme,
 Hvor fordum Tid udgivet er,
 Vel mange Prouste-Domme,
 Men nu et prægtigt Hvile-sted
 At skiulle disse Beene,

Som Rafnene med Billighed
 Tilhøre bør allene;
 Thi denne lefde som et Best,
 Og som et Bæst hand døde,
 En Lande-plage, Enchers Pest,
 Eet Snaus, et Drog, een Jøde;
 Men Vandrings-Mand, kan du ej her
 Af disse Dyder merche
 Vor dødes Nafn, da viid det er
Landsdommer Peder Lerche.

Til Pasqvillanten.

Dend største Skurck i Verden er
 har Anfang giort at skrive,
 Ej støre Skum nu Jorden bær,
 Om erlig Folch at liuve.
 Du skriver her en Mand til Spot,
 Du u-forskammed Tølper,
 som gjorde Dig og andre got,
 Ihvor Du mod ham gylper.
 Vi skriver derfor paa Din Port:
 Her er en Løgners Huule,
 Og beder Dig saa slug en Lort
 For Skriften, Du skuld' skiulle;
 Stat Vandrings-Mand, betench Dig ret,
 før Du til ham indtriner
 Hand er et Skarn og Løgner slet,
 Som daglig Folch udgriner;
 Men see en prægtig Præstegaard
 At skiule Æreskiænder,
 Dend Bødlen self med Hud og Haar
 Burd' slaa med Kløer og Tænder;
 Hand lever iche som en Præst,

Den sorte Tartar leede;
 Men som een Tingstued¹⁾, gierig Best,
 I March, i Bye, i Heede;
 Men Vandrings-Mand, om Du ey seer,
 Hvis Dyd herunder skiulles,
 Da viid og merch, at [...] beteer,
Det Prousten er i Ullis.

C. Klitgaard.

BYSMEDEN I GANDRUP.

Da de store Landboreformer omkring Aar 1800 fuldstændig revolutionerede vort Landbrugs Forhold, forsvandt en hel Række af de Bestillingsmænd, der havde været knyttede til de gamle Samfundsformer, saaledes Grandefogder og Stodderkonger, Markmænd og Byhyrder m. fl., men der var dog én Bestillingsmand, der de fleste Steder overlevede Omvæltningen, og som endnu helt op i vor Tid paa sine Steder har eksisteret som et Levn fra »gamle Dage«, og det er Bondesamfundets vigtigste Haandværker, *Bysmeden*, om hvem Børnene endnu synger: »Han bor ved Byens østre Led«.

En saadan Bysmed antoges af Grandelavet paa visse Betingelser, og hans Residens tilhørte Bymændene i Fællesskab; hans Løn var fastsat, og han var underkastet Tyendelovens Bestemmelser.

Nedenfor meddeles Indholdet af en Bysmedekontrakt fra Gandrup By i Kjær Herred; det vil formentlig kunne interessere baade Landbrugere og Landhaandværkere.

¹⁾ ∩: Prokurator.

Vilkaar

hvorefter Smedesvend Jens Andersen fra Gaaser antages til Bysmed for Gandrup By fra 1. Maj d. A.

- a. Den Byen tilhørende Smedevaaning bestaaende af 8 Fag overlades ham til Beboelse, Smedehuset 4 Fag til Brug ved Professionen og den Vaaningen tilliggende Toft til forgodtbefindende Afbenyttelse, alt saa længe han forbliver i Byens Tjeneste, uden mindste Afgift, alene at han vedligeholder Bygningen i forsvarlig beboelig Stand, imod at Bymændene paa foregaaende betimelig Anmeldelse uden Betaling leverer ham det dertil behøvende Tømmer, Tag og Klineleer. Grøvtningen omkring Smedetoften holder han vedlige, saa det stedse kan være i Hegnstand og Piileplantningen derpaa varigen beplante og fremelske, hvoraf følger, at deraf følgende Fordeel i Besiddelsestiden, efter regelmæssig Hugst, bliver ham til Indtægt.
- b. De af Gaardbeboerne, som lader sin Smedning forrette ved ham, leverer ham indeværende Aar uden Betaling 1 Læs Sandtørv af sædvanlig Bondelæs Størrelse og saa fremdeles hvert 2^{det} Aar, saalænge han bliver i Byens Tjeneste.
- c. For de samme Beboere holder Smeden deres Plovjern vedlige, saaledes at de stedse kan være i god brugbar Stand, og dette Arbejde, som ingen Forsinkelse taaler, forrettes strax, naar behøves, uden Betaling, men Beboerne leverer dertil fornøden Jern, Staal og Kull samt Haandtlangerarbejde og giver Smeden Kosten i Arbejdstiden.
- d. For øvrigt Arbejde betales Smeden, foruden at

han gives Kosten og 1 god Haandtlanger til at blæse og slaa, saaledes:

for 1 fuld Dagsarbejde fra 1. April til 1. Oktober 1 RbmK = en Mark,

for 1 fuld Dagsarbejde fra 1. Oktober til 1. April 12 Rbsk = tolv Skilling,

og derefter proportionaliter for anvendende Tid.

e. Det bestemmes og herhos, at Smeden skal have i Arbejdsløn foruden Haandtlangerarbejde og Kosten for et Par nye Hæstesko med Søm og Underlægning 4 Skill. (fire Skilling) og for nye Søm og Underlægning af 1 Par gamle Hæstesko 2 Skill. (to Skilling).

f. Helligdage ere Smeden forbeholden uden i særdeles Tilfælde, men i de Søgnedage skal Byens Arbejde fortrinligen foretages og forrettes, og endog i almindelige Tilfælde ikke udsættes over 1 Uge, efter at det er forlangt.

g. Smeden skal behandle Gandrup Bymænd med Velvillie, og i Tilfælde de, eller enten af dem, finder Føje til Klage over hans Forhold anses han som et andet Tyende og skal være undergiven Forordningen 25. Marts 1791.

h. Opsigelse fra begge Sider skal ske 1 Aar forud og fra Byens Side være giældende, naar 8 Gaardmænd, eller 30 Tdr. Hartkorn, deri ere enige.

Sluttelig erindres, at Smeden svarer Brandkontingent af Bygningen, Skat og Tiende af Toften om nogen forlanges.

Gandrupgaard og Gandrup By, den 16. Januari 1841.

Albrechtsen, F. Rasmussen, Peder Christensen,
Ch. Jensen, R. Thomsen, Niels Christensen,

O. Olesen, P. Jacobsen, Lars Olesen, Ove Jensen,
Niels Thomsen, Thomas Nielsen, Peder Thomsen,
Lars Thomsen, Lars Jensen, Søren Pedersen,
Lars Andersen.

Paa foranførte Vilkaar antager jeg Bysmedetjens-
sten for Gandrup By og tiltræder den efter Bestem-
melsen førstkompende 1. Maj.

Jens Andersen fra Gaaser.

1. Novbr. 1851 blev der antaget en ny Bysmed
Niels Nielsen, men nu blev Lønnen fra 50 til 100
pCt. højere.

— Originalkontrakterne er af mig afgivne til
Landsarkivet i Viborg. —

C. Klitgaard.

MEDELELSER

FRA

BESTYRELSE OG REDAKTION

ME^D nærværende Aarbog afsluttes 3die Bind af Samlingerne »*Fra Himmerland og Kjær Herred*«, til hvilket hermed følger Titelblad, Indholdsfortegnelse samt et kort Register.

Vort Samfund, som hidtil — naar bortses fra det store historiske Stævne i Aalborg 1914 — har maattet begrænse sin Virksomhed til Udgivelsen af Aarbogen, har i Aar for første Gang forsøgt at realisere et andet Punkt af sit Program (Lovenes § 2 b) ved nemlig at arrangere en Udflugt til *Vitskøl Kloster* (Bjørnsholm) med Forevisning af de der udgravede Kirkeruiner samt offentligt Foredragsmøde.

Udflugten, som var begunstiget af godt Vejr, fandt Sted Torsdag den 29. Juli d. A. Ruinerne forevistes af Hr. Seminarielærer *Ryge*, Ranum, som udførligt fortalte Klosters og Kirkens Historie og senere, under en Gennemgang af Bjørnsholms Borggaard, tillige gav en kort Oversigt over Herregaardens Historie. Endvidere holdt Pastor *Rasmussen*, Kongerslev, et Foredrag om den historiske Videnskab med særligt Henblik paa Lokalhistorien, og endelig afholdt Samfundet sin *Generalforsamling* i en velvilligt overladt Sal paa Bjørnsholm. Foredragsmødet overværedes af en ret talrig Forsamling (ca. 150 Personer), og hele Udflugten blev af alle anset som saa vellykket, at vort Samfund er bestemt paa at foranstalte lignende i de kommende Aar. Som Maal for Udflugten i 1921 har man tænkt sig Hovedgaarden *Nørlund*.

Ved den ovenfor omtalte *Generalforsamling* oplyste *Formanden*, at Samfundets Medlemstal nu er ca. 600; dets Kassebeholdning er paa Grund af de stærkt forøgede Udgifter ved Fremstillingen af Aarbogen reduceret til Kr. 268,04; vi staar derfor overfor Valget imellem at formindske Aarbogen eller forhøje Kontingentet. Der var kun een Mening om, at det sidste burde foretrækkes, og det vedtoges derfor fra og med Udsendelsen af Aarbogen 1920 at forhøje Aarsbidraget til 4 Kr. Der har været udtalt Ønske om i denne Aarvog at faa optaget en alfabetisk Fortegnelse over Samfundets Medlemmer; af Hensyn til den dermed forbundne ikke ubetydelige Bekostning vedtoges det dog foreløbig at udsætte dette.

Af Bestyrelsens Medlemmer er 2 bortflyttede fra Amtet, idet nemlig Adjunkt, Dr. phil. *H. Brix* er bleven ansat som Docent ved Københavns Universitet, og Adjunkt *Anker Jensen* er bleven forflyttet til Statsskolen i Haderslev. I deres Sted valgtes Seminarielærer *P. N. Ryge*, Ranum, og Gaardejer *J. Winther*, Gudum, til Medlemmer af Bestyrelsen. Dennes øvrige efter Tur fratrædende Medlemmer, nemlig Postmester *Klitgaard*, Lærer *Hedelund*, Tandlæge *Stenholm* og Regnskabschef *Bye-Jørgensen* genvalgtes. Til Revisor i Stedet for fhv. Købmand *Kjeldsen*, Aalborg, valgtes Overbanemester *Christensen*, Hasseris.

Af nyudkommen lokalhistorisk Literatur finder Redaktionen Anledning til at fremhæve et paa Initiativ af Apotheker *V. Strøyberg* i Aalborg udgivet, af Kommunalærer *P. C. Knudsen* udarbejdet Skrift om *Familien Strøyberg*, hvis ene Linie jo, siden Christopher Strøyberg i 1830 kom i Besiddelse af Svaneapotheket, igennem 3 Generationer har været knyttet til Aalborg.

Aalborg Hypothekforening har i Anledning af sit i 1920 stedfundne 25 Aars Jubilæum udgivet et Festskrift af betydelig Interesse for Belysningen af Aalborg Købstads Udviklingshistorie i nævnte begivenhedsrige Tidsrum.

I det tidligere omtalte Subskriptionsværk »*Danske Herregaarde*» er der i Aarets Løb fremkommet en Afhandling om *Nørlund* (Teksten af *Alexander Rasmussen*).

Medlemmernes Opmærksomhed henledes paa den Adgang, der tilbydes dem til for halv Pris at abonnere paa de øvrige Amtsforeningers Skrifter samt paa Dansk histo-

risk Fællesforenings Tidsskrift »*Fortid og Nutid*«, som i sit sidste Hæfte, i Anledning af Sønderjyllands Genforening med Danmark, indeholdt en Række meget interessante Artikler om sønderjydske Æmner.

Henvendelser i Foreningsanliggender bedes som tidligere rettet til Formanden, Tandlæge *Stenholm, Aalborg*, eller til Kassereren, Regnskabschef *Bye-Jørgensen, Hasseris*; i Redaktionsanliggender til Aarbogens Redaktør, Pastor *Rasmussen, Kongerslev*.

REGISTER TIL III BIND

(7.—9. AARGANG).

- Aaby-Biersted Skoler, Side 398 ff.
Aalborg Slot, 141 ff.
Aale Kirke og Birkething, 350, 420.
Agnete Vitusdatter, Hr. Kristierns i Vadgaard, 357.
Ahrns, Skovfoged paa Tulsted, 178 f.
Andkier, Niss, Inspektør paa Lindenberg, 185 ff.
- Bay, Niels Larsen, Skoleholder i Lindholm, 412.
Bjørn, Anders Jochimsen til Vorgaard, 2 ff. Anders Jacobsen til Vorgaard og Støvringgaard, 5 f. Jacob (Joachim) Andersen til Vorgaard, 4 f.
Bjørnsholm, 358.
Bock, Ditlef, Forvalter paa Lindenberg, 169 f.
Brygger, Peder, i Nørgaard, 297 f.
Buchwald, Friderich til Gudmund, 171 ff.
- Christensen, Christen til Klarrupgaard, Amtsforvalter, 180. Søren Peter (Bette Søren) i Ulsted, 367 ff.
Claussen, Joh. Chr. Gerh., Skoleinspektør paa Lindenhørg, 202 ff.
Colbiørnsen, Chr., 227 f.
Curtius, Carlo Fr., Kirurg paa Lindenberg, 196.
- v. Deden, Carl August til Kællingbjerggaard og Vorgaard, 37 f. Claus Jørgen til Vorgaard, 25 f. Elisabeth, Majorinde til Randerup, 176. Hartvig Otto Petersen til Vorgaard, 20 ff.
- Ertbølle, Strandby Sogn, 345 ff.
- Find, Christen, Skoleholder i Hvorup, 415. Niels Christensen, Skoleholder i Lindholm, 412.
Fredbjerg, Poul til Fredbjerggaard, 358.
- Gandrup Bysmed, 451 ff.
Ged, Anders, i Gunderupgaard, 354.
Grabhorn, Joh. Ant., Godsforvalter paa Lindenberg, 170 ff.
Green, Enoch Enochsén, Degn i N. Sundby, 408 ff.
Griis, Bagge, 136 f.
- Hadsund Færgested, 149 f.
Hansen, Jeppe (Lunden) i Ulstedlund, 43 f.
Hass, Ludv. Dan., Homøopath, 260 ff.
Heinesen, Mogens, 317 f.
Heinsvig, Frans, Degn i Aaby, 398 f.
Herredsgrenser i Himmer-syssel, 418.

- Hobro Bro, 441 f.
 Hvass, F. T., Jægermester til Randrup, 148 ff.
 Hvorup Skole, 414 ff.
- Jelstrup, Laurits Joh. til Vorgegaard, Konsistorialraad, 29 f, 160.
- Jensen, Anders, Hører og Skoleholder, 412. Engelbrecht til Attrup og Lindholmgaard, 416.
- Juel, Hr. Krisliern Nielsen i Vadgaard, 351 ff.
- Jungersen, Andreas, Provst i St. Brøndum, 220 f.
- Kaagbygger, Rasmus Jensen, i Barmer, 52 ff.
- Kaas (Sparre), Bjørn til Vorgegaard og Staarupgaard, 8 f. Erik til Vorgegaard, 10 ff. Gjord til Taarupgaard, 9 f. Jens til Vorgegaard, 6 ff.
- Klerulf, Laurits til Viffertsholm, 405 f.
- Kirstein, Ernst Andr., Inspektør paa Lindenberg, 255 f. Kjær Herreds Skoler, 392 ff. Klement, Skipper, 131 ff.
- Lang, Fr. Chr., Inspektør paa Lindenberg, 159 ff.
- Lerche, Peder til Lerchenfeldt, Landsdommer, 448 ff. Lindenberg, 157 ff.
- Lintrup, Søren, Biskop i Viborg, 363 ff.
- Lund, Hans Chr., Homøopath, 258.
- Lykke, Bent, Degn i Vadum, 404. Peder, Lehnsmand paa Aalborghus, 135 f.
- Lützow, Hugo, til Vorgegaard, 18 ff.
- Mariager Færge, 436 ff.
 Meulengracht, Harbo Lassen til Vorgegaard, 26 ff.
- Milling, Hr. Glob Sørensen, til S. Kongerslev, 242 f.
- Moltke, Fr., Stiftamtmand i Aalborg, 245 f.
- Mortensen, Christen, Skoleholder i Fræer, 203.
- Mouritsen, Hans, Degn i Vadum, 403 f.
- Møller, Erland, Skoleholder i Hvorup, 415.
- Nielsen, Chr., til Vorgegaard, 40 f.
 Nyrup, Konerne i, 284 ff.
- Olufsen, Jørgen, Borger i Aalborg, 318 f.
- Overgaard, Jens Jørgen til Tulsted, 162 ff.
- Pabst, Joh. Carl Ludv., Homøopath, 259 f.
- Podebusk, Erik, Lehnsmand paa Aalborghus, 297.
- Poulsen, Niels, til Gunderupgaard, 364.
- Randrup Hovedgaard, 148 f, 173 f.
- Rantzau, Joh., 138 ff.
- Rasmussen, Jens, i Vandstedgaard, 52 ff. Peder (Djorup), 52 ff.
- Rodenborg, Constance, født Moltke, 34 f. Hans Joachim til Vorgegaard, General, 33 ff. Wilhelm Carl, 35 ff.
- Rodsteen, Elisabeth til Vorgegaard, 16 f. Markvor, til Lundsgaard og Vorgegaard, 17 f. Palle, til Lundsgaard, Vorgegaard m. m., 14 ff.
- Rosenbeck, Ludv. Chr., Inspektør paa Lindenberg, 233 ff.
- Rosenberg, Sveder Thøgersen, i Aalborg, 290 ff.
- Rosing, Ulrik Fr., Sømandspræst i London, 79 ff.
- Schimmelmann, Carl, Lehns greve, 256. Ernst, 256. Ernst Heinrich, 189 ff.

- Schimmelmann, Heinrich
Carl, 158 f.
- Schmidt, Sara, i Nibe, 290 ff.
- Schott, Knud, Sognepræst i
N. Sundby, 408 ff.
- Schou, Henrik Jensen, til
Vorgaard, 31 f.
- Schæbel, Jens Marius, til
Vorgaard, 39 f.
- Sebber-Aistrup Kommune,
276 ff.
- Seefeld; Birgitte, Erik Kaas',
til Vorgaard, 11 ff.
- Skeel, Albret Hermansen, til
Jungetgaard, 10 f.
- Slet Herreds Bønder, 296 ff.
- Soelberg, Didrik Axelsen,
Skoleholder i Hvorup, 415.
- Stade Granderet, 377 ff.
- Steen, Peder, Skoleholder i
Lindholm, 412.
- Stistrup, Chr., Magister,
Provst i Ullis, 448 ff.
- Strandby Kirke, 352 f.
- Sundby-Hvorup Skoler, 407 ff.
- Sørensen, Mads, Skolemester
i Horsens, 394.
- Testrup, Søren Chr., til Vif-
fertsholm og Vorgaard,
30 f.
- Thingsteder i Himmersyssel,
419 ff.
- Thomesen, Mads, i Hals, 395 f.
- Thomsen, Bertel, i Ulsted-
lund, 44 f.
- Thorning, Peder Andersen,
Degn i Aaby, 399 f.
- Vadgaard, Strandby Sogn,
350 ff.
- Vadum Skoler, 403 ff.
- Vandskelsvejlunier i Himmer-
syssel, 424 f.
- Willemoes, Peder, 63 ff.
- Winde, Lauritz, Købmand i
Aalborg, 201, 218 ff.
- Vitskøl Kloster, 350 ff, 446 ff.
- Vorgaard, Bælum Sogn, 1 ff,
160 f.